

בס"ד

לשכת הרבנות

זאת חוקת הפסח

הלכות חג הפסח

כולל ביעור יינות שביעית

לספרדים ולאשכנזים
התשפ"ג

הרב יצחק שלו
רב העיר ירוחם

חוברת זו יוצאת לאור בסיוע המועצה הדתית בירוחם, ומחולקת בחינם לזיכוי הרבים, ומופצת בכל בתי הכנסת בעיר. הלימוד בחוברת מוקדש להצלחת כוחות הביטחון והרפואה, לזכות התורמים, לתשועת עם ישראל, ולהצלחת כל תושבי ירוחם היקרים. לרפואת כל חולי עם ישראל בכלל, וירוחם בפרט. לעילוי נשמת כל הנפטרים והנפטרות מירוחם, ונשמת כל חללי צה"ל, וכל מתי עמו ישראל, ובתפילה גדולה להחשת גאולתנו ופדות נפשנו, ולהרמת קרן ישראל עמנו, ולראות במהרה בימינו בביאת הגואל ובבניין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אמן כן יהי רצון.

לעילוי נשמת גיל בן פורטונה הכהן. דוד בן אסתר למשפחת חמו. פינחס אליהו בן שמחה למשפחת נבון.

זאת חוקת הפסח

הלכות חג הפסח

לספרדים ולאשכנזים

ניסן התשפ"ג

כתיבה ועריכה: הרב יצחק שלו

הערה חשובה: בשנים הקודמות, בעקבות הנגיף העולמי, היו מספר דברים שהיו שונים מהרגיל עקב הנחיות הבריאות. אין ללמוד מכללים אלו לשנה הזו, שברוך ה', המצב הבריאותי והעולמי השתנה לטובה. אמנם יש דברים שראינו לנכון להמשיך ולציין עבור שעת הדחק, וכגון חיילים, או ציוותי רפואה הנמצאים במשמרת, ואין לאדם רגיל להקל באופנים אלו.

ניתן למכור חמץ דרך רבנות ירוחם גם באינטרנט בכתובת הבאה:

www.yhy.co.il

וכן בקישור הבא (מותאם גם לחתימה בטלפון חכם):

<https://bit.ly/3wv5dH4>

כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לספר

בלא טעויות. לכן אשמח אם המוצא טעות

יודיעני, וידון אותי לכף זכות

לשאלות ובירורים: 052-8863721

הלימוד בחוברת מוקדש לעילוי נשמת סבתי **אווילין בת נעימה** ע"ה למשפחת **שלו** רוח ה' תניחנה בגן עדן, שנפטרה ב-כד' בסיון התש"פ. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים עם כל נפטרי עם ישראל ברחמים, ונזכה לראות את פניה המאירים במהרה בתחיית המתים, אכ"י"ר

דבר רב העיר, הרה"ג יצחק שלו שליט"א

תושבי ירוחם היקרים והאהובים, ה' עליכם תחיו!

יש בן חורין שרוחו רוח של עבד, ויש עבד שרוחו מלאה חירות. הנאמן לעצמיותו – בן חורין הוא, ומי שכל חייו הם רק במה שטוב ויפה בעיני אחרים – הוא עבד' (הראי"ה קוק, עולת הראיה, ח"ב עמוד רמה).

שינתה את העולם. היא העבירה את האחריות למעשי האדם לעצמו. אדם הוא לא עוד עבד או עוד מספר. הוא בן אנוש! אמנם, מסתבר, שלמרות שיצאנו ממצרים, לעיתים נח לנו לשוב לעבדות. לא חלילה לעבודה הקשה הפיסית, שאותה בוודאי אין מי שרוצה לעשותה, אלא לעבדות הרוח. נותנים אנו לאחרים לנהל לנו את אורחות חיינו, ושוכחים את כל הטוב הנמצא בנו. בשנים האחרונות, היינו במבחן: מי באמת מי ימשול ברוחנו. האם התקשורת,

הפוליטיקאים, הנגיף העולמי, או שמא כוחות הטוב המצויים בנו. גם כעת עמנו נמצא במבחן. האם נדע להשליט את הטוב בחיינו? האם נדע להתאחד בתוכנו, אבל גם להתווכח בכבוד, מבלי לשבור את הכלים? האם נדע לכבד דעות שונות משלנו? עבד מפחד מכל שינוי. הוא לא רגיל למציאות חדשה. מבחינתו, כל שינוי הוא איום. כל דעה חדשה היא פתח לצרות. הוא לא באמת פנוי מחשבתית לשמוע ולהאזין. הוא מעדיף להישאר במציאות המוכרת, גם כשהיא מלאה פגמים וחסרונות. כך בדיוק אומרים עם ישראל למשה: 'הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים... תדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים'. יכול להיות עבד בעולם החומרי שהוא בן חורין. רוחו מגיעה לגבהים גדולים. אין מי שמגביל אותו. אולם יכול להיות בן חורין שרוחו רוח עבד. החי את חייו לפי האחרים, לא באמת מושל בעצמו. הוא עבד לדעות האחרים ולתכתיביהם. גם עכשיו אנחנו צריכים לצאת מעבדות לחירות. לתקן את עצמנו, ולהוסיף עוד אור וטוב בעמנו. לקדש את חיינו. להפוך אותם מחיי עבדות להביל הזמן לחיים מלאים בתוכן. בנתינה לאחר. בחסד. בצדקה. בברכה רבה. בקדושה ובטהרה. בעמדה זה אני רוצה להוקיר תודה לכל השותפים במצווה והמוסיפים קדושה וטהרה לעירנו ולברכם מקרב לב – עובדי המועצה הדתית, משגיחי הכשרות, הבלניות וצוות החברא קדישא, וכל המתנדבים, ובייחוד לידידי ר' יהושע עמר הי"ו ראש המועצה הדתית, שמשקיע ממרצו לטובת הציבור לרווחת התושבים להרמת קרן התורה והדת בעירנו. שזנכה להמשך שיתוף פעולה לשנים רבות ולתוספת ברכה בעירנו, להתקרב ולקרב יחד את כולנו לאבינו שבשמים. בפרוס חג הפסח ברצוני לאחל לכל בית ישראל הצלחה רבה בכל מעשי ידיכם, אורך ימים ושנות חיים טובים וארוכים, מתוך בריאות איתנה, נחת רוח והצלחה מרובה. שזנכה במהרה בימינו לבניין בית קודשנו ותפארתנו, אכ"ר. הרב יצחק שלו, רב העיר ירוחם

דבר יושב ראש המועצה הדתית ר' יהושע עמר הי"ו

אחי ורעי תושבי ירוחם!

כולנו

מרגישים כבר בימים אלו את אוירת הניקיון מכל עבר, אולם חובה עלינו לזקת תוכן רוחני לניקיון זה, וכן זכינו ובעירנו אוירת החג מורגשת בכל מקום. ההימנעות מחמץ מלמדת אותנו על הדברים הפחות טובים שיש בנו, ובאותה הנשימה מלמדת אותנו שאנו יכולים לשלוט גם בדברים הלא טובים. אבל גם זה לא העיקר. רק כשנסלק את הרע, נוכל להתחבר לטוב, לשבת ולהודות ולהלל את הקב"ה. גם אנו במועצה הדתית פועלים על מנת לדבוק בטוב תוך שדרוג ומינוף שירותי האדם בעירנו לרווחת התושבים. בעזרת כל התדירים הנפלאים שמתנדבים במועצה הדתית על מנת לסייע בתחומי הדת, נוכל להמשיך את העיסוק בענייני היהדות לרווחת כל התושבים, בכשרות, בנישואין, בכל הקשור לבתי העלמין, בפיתוח הגשמי ובמתן שירותים מיטבי לכל פונה. יחד עם ידידי ורעי רב העיר הרה"ג יצחק שלו שליט"א, צוות המשרד וכל העובדים המסורים, אנו מקווים לשוב ולקדם ביתר שאת את הפעילות התורנית כתוספת שיעורי תורה והרצאות תורניות, ערבי פיוט ושירה, והכל מתוך כוונה לקדש שם שמים. בברכת פסח כשר ושמח, ר' יהושע עמר, ראש המועצה הדתית

תושבי ירוחם היקרים לנו! חג פסח הוא הזדמנות נפלאה לשמוח יחד בקדושה. לחזור לשורשים שלנו. כולנו חוזרים למאכלים המיוחדים של פסח, שאפילו רק כשזכרם בהם מרגישים את אוירת החג. אין דבר יותר מענג ומיוחד לשבת סביב שולחן הסדר יחד עם כל המשפחה. אנחנו נוהגים לסובב את הקערה מעל ראשם של כל אחד ואחת ממשתתפי הסדר, כי כל אחד הוא עולם ומלואו! אנו יודעים שכל אחד מתושבי ירוחם הוא עולם גדול, וזוהרים שתפקידנו לעשות טוב לכולם. אני קורא לכל התושבים לחזור לבתי הכנסת וזנכה שתשרה האווירה הטובה בעירנו תמיד. זכות לי לברך את הרה"ג יצחק שלו שליט"א ואת ר' יהושע עמר העוסקים בקדוש יחד עם כל עובדי המועצה הדתית. בשמי ובשם כל חברי המועצה הדתית, אני רוצה לברך את כל התושבים ואת בעלי העסקים, שיזכו לברכות רבות ולשמחה גדולה! בברכת חג כשר ושמח, ניסים לוגסי, סגן יו"ר המועצה הדתית

תוכן העניינים

6	זאת חוקת הפסח – מבוא
12	1-מספר הלכות כלליות לחודש ניסן
	• לימוד הלכות החג • חומרת איסורי חמץ • הגדרת איסורי חמץ • משקאות חמץ • איסורי חמץ • 'גלוטן' • דיני חודש ניסן • פרשת הנשיאים • ברכת האילנות • מנהגי אבלות בחודש ניסן • קמחא דפסחא • איסור חדש • שבת הגדול
29	2-ניקיון הבית
	• כללי ניקיון הבית • כללי ניקיון כלים
30	3-הכשרת כלים
	• העיקרון ההלכתי להכשרת כלים • כלי ברזל • כלי זכוכית • כלי טפולון • כלי חרס • כלי פלסטיק • הכשרת כלים מעשיית-סוגי כלים שונים • הכשרת כלים במטבח הביתי • ניקיון ואחסון כלי החמץ • טבילת כלים
44	4-הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי
	• מקור • תנור • טוסטר אובן • מצנן • כיריים חשמליות, אינדוקציה וכיריים קרמיות • כיריים של גז • מיקרוגל • שיש • כיור • קולט אדים • מדיח כלים • בלוטת חשמלית • קומקום חשמלי • מיחם חשמלי לשבת • בקבוקי תינוקות ומוצצים • שולחן אוכל • דברים כלליים • ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח
52	5-קניית מצרכים לפסח
	• מוצרי ניקוי • גבינה • ביצים • בשר • חומצת לימון • מאכלי בעלי חיים • תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי • ייחוד בשר לפסח
59	6-מכירת חמץ
	• זמן המכירה • צורת המכירה • מכירה באינטרנט • מכירה מוקדמת • סימון המוצרים שנמכרו • מה מוכרים • מאכלי חמץ גמור • דין הקמה בימינו • הפסד גדול מביעור החמץ • חמץ לאחר הפסח
70	7-כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח
	• מנהג איסור קטניות • שמני קטניות • תבלינים שונים • פיזוחים • פירות יבשים • דיני תרופות
82	8-בדיקת חמץ
	• המקומות החייבים בבדיקה • נר הבדיקה • מספר הברכות • דרך הבדיקה • בית חולים • מלונות וצימרים • אירוח בבית שלא נבדק • העזוב את ביתו לפני חג הפסח וחזור באחד מימי החג • העזוב את ביתו לפני חג הפסח וחזור לאחר הפסח
90	9-תענית בכורות
	• אכילה מסעודת המצווה • השתתפות בלימוד מרחוק ולימוד עצמי • ברכה על עוגיות כשרות לפסח • תפילת שחרית
92	10-סוף זמן אכילת חמץ
94	11-ביעור חמץ
	• נוסח ביעור חמץ והסברו • דין פחי אשפה • דרך שריפת החמץ • זמנים נוספים למקומות רבים בארץ
97	12-ביעור יינות הקדושים בקדושת שביעית
101	13-חצות היום
102	14-אכילה בערב פסח
104	15-ההכנות לסדר
	• הכנת המאכלים לסדר • אכילה בכלים חד פעמיים
106	16-כניסת החג תפילות הלילה והקידוש
	• כללי • עירוב חצרות • תפילת ערבית תפילה ביחיד • נוסח לשם ייחוד לתפילה ביחיד • קידוש
108	17-עריכת הסדר
	• הכנת קערת הסדר • כרפס • ביצה • מרור וחרוסת • זרוע • מצה • דיני הסבה • משך זמן אכילת המצה • כזית מצה • אפיקומן • סידור קערת הסדר למנהגים השונים (ספרדים וחסידיים, שיטת הרמ"א, מנהג הגר"א) • ארבע כוסות • נשים • חולים
126	18-מגיד
	• נוסח קריאת ההגדה • דרך קריאת ההגדה • קריאת ההגדה בחבורה • קריאת ההגדה בקיצור • דגשים בהגדה • סימני הסדר ומשמעותם
131	19-דגשים לחג הפסח
135	20-הלכות חול המועד
	• מלאכה • כתיבה • צורך מצווה ורפואה • טיול • מציאת חמץ במהלך הפסח • מנהגים שונים בפסח
139	21-שביעי של פסח
	• דיני ביטול ביר"ט • חשמל • לימודים ומנהגים שונים • סעודת משיח
140	22-חגיגות המימונה במוצאי החג
141	23-הלכות ספירת העומר
146	דוגמא לרעיון על ההגדה
150	תפילות וסגולות שונות
	• תפילת השל"ה הקדוש על הילדים • סדר בדיקת חמץ • סדר ביעור חמץ • תפילה לפני קריאת ההגדה • סדר סגולת המלח בספירת העומר
160	תקציר ההלכות המעשיות
172	זמני חג הפסח לאופק ירושלים

ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים

הסכמה לחוברת משנת התשס"ח (שהיתה גם שנת שמיטה) מאת מורנו ורבינו ועטרת ראשנו, שר התורה ועמוד היראה, שנקלח מעימנו בכה' לחודש שבו ניתנה חמדה מפוארה (סיוון התש"ע), הראשון לציון הרב הגאון

מרדכי צמח בן חכם סלמאן ומזל אליהו זצוקללה"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה, ובתפילה לביאת הגואל ולבניין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אכ"ר.

כ"ה

MORDECHAI ELIAHU
FORMER CHIEF RABBI OF ISRAEL & RICHON LEZION

מרדכי אליהו
הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר

בס"ד, יום ראשון כ"ג אדר ב' תשס"ח
לסדר: "כולו הפך לבן טהור הוא"
18-10267.08

דברי ברכה

ראה ראיתי את החוברת בשם "זאת חוקת הפסח" אשר חברו וערכו והוסיף איהו מדיליה כיד ה' הטובה הרב הגדול מעוז ומגדול איש רב פעלים לתורה ולתעודה הבקיא בחדרי תורה הלכה למעשה אתא ומתנתיא בידיה הוא הלכות פסח השנה לכל נפש הן לת"ח והן לבעלי בתים לדעת מה לעשות. וכידוע צריך שלושים יום כל שנה ושנה לשקן הלכות פסח כי יש בה הלכות רבות החל משלושים יום לפני פסח עיין רש"י פסחים ו' ע"א ד"ה "קודם שלושים יום". וז"ל "קודם הפסח שלושים יום ומאז עליו להזיזהר בצרכי הפסח" הוא הרה"ג ח"ר יצחק שלו שליט"א הכתוב בשפה ברורה ובנעימה השוה לכל נפש וכאמור הלכות פסח מתחילים שלושים יום לפני פסח ובפרט שהשנה שנת שמיטה ויש בה גם וידוי וביעור מעשרות כאשר כתב בחוברת בחסדי ה' עליו, ואפשר לאמר על החוברת "כזה ראה וקדש".

ויהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה באושר ובבריאות מעליא ובבני חיי ומזוני ריחי וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח ויהי ה' עמו ויתברך בכל מידי דמיטב אכ"ר.

החותם לכב' תורה ולומדיה

א"כ
מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

הסכמה לחוברת משנת התשע"א מאת הראשון לציון הרב הראשי לירושלים הרב הגאון

שלמה משה עמאר שליט"א

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ"ד אדר א', תשע"א

18-1-510/ע"א

א ג ר ת ב ר כ ה

ראה ראיתי את החוברת בשם " ר ו " אשר חיבר וערך הרה"ג רבי שליט"א להסביר ולהורות על הלכות הפסח.

וכבר הסכימו עמו רבנים גדולים וגם ידי תיכון עמו, וראיתי שכתב הכל בשפה ברורה ונעימה למען ירוץ בהם הקורא, וכתב הכל בטוב טעם ודעת.

ואברכהו שחפץ ה' בידו יצלח ויפוצו מעינותיו חוצה ויתקבלו דבריו בחן וחסד.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

לומדי הלכות הפסח היקרים והחביבים החפצים לדעת את דבר ה', נועם ה' אליכם, ברכת שמים על ראשכם ותבורכו בכל מילי דמיטב. מי ייתן ונזכה כי כבר השנה נעסוק בענייני הקורבנות ונזכה להקריב את קורבן הפסח, לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, להקריב את קורבנות התמיד, ועינינו תראינה כהנים בעבודתם, לוויים בדוכנם וישראל במעמדם, ונערוך ליל סדר כהלכתו, ממש כמו בצאת ישראל ממצרים, ונזכה להתגשמות נבואת הנביא מיכה¹ 'כִּימִי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת', במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

ביציאת מצרים, ציוותה התורה את עם ישראל לשמור את המצות: 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת' (שמות יב, יז), והכוונה היא שיש לשמור על המצות, ולהכין בדקדוק ובזריזות לבל יחמיצו, וכן אנו נוקטים להלכה, וכך כתב רבינו **אור החיים** הקדוש: 'כשם שאני שמרתי היום ולא איתרתי יום אחד, ובעצם היום הזה הוצאתי אתכם, לטעם זה (=לכן) אתם גם כן לא תאחרו המצה עד שתחמיץ'. ציווי זה מביא לידי ציווי נוסף, הקיים בהמשך אותו הפסוק לדרות: 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם'.

יש לדקדק בלשון הכתוב, שלא נאמר כאן וחגותם את היום הזה, היינו שצריך לציין ולחגוג את חג הפסח, אלא נאמר כאן שיש צורך לשמור את חג הפסח, וכמו שציוותה התורה: 'שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעֲשִׂיתָ פֶסַח לַה' אֶ-לֶהֱיֶךָ', היינו שחובה לשמור על היום המיוחד הזה שיחול בדיוק בזמנו. מכאן למדו רבותינו להלכה שיש צורך לעבר את השנה אחת לכמה שנים, כמו שהיה השנה, על מנת שחג הפסח יחול באמת באביב ולא בשלהי החורף.

נמצא שמתוך שמירתו של ה' על זמן הגאולה המדוקדק, וכמו שכתוב בהגדה: 'בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקָּץ, נצטווינו לנהוג בדרכיו ולשמור על המצות לבל תחמצנה (וחז"ל למדו מהעיקרון הזה שיש חובה לשמור על כל המצוות לבל יאחרו אותן ויימנעו מקיומן, ואמרו: מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה, וכמו שהסביר רש"י

¹ פרק ז' פסוק טו'.

על פסוק זה), ומתוך כך לשמור על חג הפסח שיהיה במועדו בדיוק, וכמובן לשמור על ההלכות הרבות הנוגעות להישמרות מחמץ, שהבית לא יתלכלך ויתמלא חמץ, ולכן ציוותה אותנו התורה על איסורי 'בל יראה' ו'בל ימצא', להדגיש לנו שצריך להיזהר שלא יישאר אפילו רק מעט חמץ ברשותנו, ומתוך כך לשמור על כל חודש האביב.

גם כשמעיינים בסיפור היציאה ממצרים, אנו מוצאים פעמים רבות את השורש ש.מ.ר, ולדוגמא: 'וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת' (שמות יב' ו'). 'וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַדֶּבֶר הַזֶּה' (שמות יב', כד'). 'וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הָעֶבֶדָה הַזֹּאת' (שמות, יב', כה'), והדבר חוזר פעמים רבות גם בהמשך התורה ביחס לציווים השונים על חג הפסח.

מה היסוד לשמירה הרבה הזו? מדוע צריך כל כך הרבה שמירה?

נראה כי היסוד נעוץ בדיוק בתיאור היציאה ממצרים, שם אומרת התורה שיש קשר הדוק בין השמירה של ה' לבין השמירה של עם ישראל: 'לִיל שְׁמֵרִים הוּא לָהּ' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם' (שמות יב', מב'). הקב"ה שומר על הזמן המיוחד של הגאולה, ושומר על עם ישראל ומוציא אותם ממצרים, ואנחנו שומרים ומשומרים לדורי דורות.

בעולמנו, לא מקבל לשמור על דבר לא חשוב. שומרים על דברים חשובים ומהותיים. שמירה היא בדיקה ודאגה שלא לפספס, אבל היא גם ציפיה והתכוננת, כמו שכתוב על יעקב אבינו ע"ה ששמע את חלומותיו של יוסף: 'וְאָבְיו שָׁמַר אֶת הַדֶּבֶר' (בראשית, לז', יא'), והסביר רש"י: 'היה ממתין ומצפה מתי יבוא'. כלומר הגאולה לא נוצרה רק משמירה על אי החמצה ופספוס, אלא מציפיה גדולה. מציפיה להבאת טוב ולתיקון העולם כולו. מציפיה ומאמונה בביאת הגאולה.

כשמשה נשלח לעם ישראל הוא חושש שאולי הם לא יאמינו לו, וכך הוא אומר: 'וְהָן לֹא יֶאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי' (שמות, ד', א'), אולם בפועל, מיד כשמגיע משה רבינו עם ישראל מאמין שהנה הגיע זמן הגאולה וכך מתארת התורה את המפגש הראשוני של משה עם בני ישראל: 'וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַח וְאֵת כָּל הָאֵתֶת אֲשֶׁר צִוְּהוּ. וַיִּלֶּךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר

דָּבָר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱלֹהִים לְעֵינֵי הָעָם. וַיֹּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (שמות ד' כח-לא). העם מאמין בגאולה. העם מאמין בזכות העובדה שהם שומעים שה' פוקד אותם ורואה את עוניהם. ברגע זה נשתלו השתילים להמשך הגאולה. רק מי שיאמין שיהיה טוב יכול להביא את הטוב.

כמובן שהבסיס לגאולה כללית, היא היזהרות מנזק. היזהרות מהחמצת השעה ומקלקול העולם, וכשם שאנו נוהרים מחמץ בזמן חג הגאולה, אולם כאמור לא די בזה, אלא צריך להיות דרוכים ומצפים לגאולה. כשעם ישראל ישב במצרים וערך את הסדר הראשון בהיסטוריה לפני 3335 שנה, הם ישבו והסבו בסדר הפסח, כאשר נעליהם ברגליהם ומקלותם בידם, משארותם וכל ציודם ארוזים ומוכנים, ממש מוכנים לצאת לדרך בכל רגע ורגע, וכולם דרוכים וממתנים לגאולה. ממתנים לשעת חצות, וכשהגיעה שעת חצות הלילה, היתה צעקה גדולה במצרים, ופרעה רוצה שיצאו כמה שיותר מהר. גם המצרים ממהרים לשלחם, מחשש שיבולע להם, ובבת אחת, בחיפזון ממש, בבוקר יוצאים ממצרים.

גאון עוזנו **החיד"א** (הגדה של פסח, עמוד קמ') מסביר בשם הזוהר הקדוש 'יציאת מצרים היתה אִם לכמה ניסים ונפלאות, ועד אשר נמשך לגאולה העתידה במהרה, ובזה פירש מהר"ש פרימו ז"ל פסוק נורא תהילות עושה פלא, כי הוא יתברך נורא תהילות, הגם שאנו איננו מרגישים אלא בגוף העניין ונראה לנו כאילו עושה פלא אחד'. היינו שיציאת מצרים היא הבסיס לכל הגאולות העתידיות, והיא כמו אמא שמולידה, כך היו בה ניסים רבים, שיצאו ממנה ומתפשטים לדורי דורות. באמת הקב"ה עושה תהילות רבות, היינו דברים רים שבגינם צריכים אנו להלל אותו, אולם לנו זה נראה כפלא אחד, הואיל והכל יוצא ממקור אחד. זו יציאת מצרים. הכל יצא ונבע ממקום אחד, ולכן נראה שהכל פלא אחד, אם כי יש ניסים רבים ועצומים.

כך גם ניתן להבין את הוויכוח שבין חכמי ההגדה בדבר מספר המכות שהיו במצרים ובים סוף, שמאחר ונס יציאת מצרים היה כולל ניסים רבים מאוד, גם התנאים ציינו זאת בדרשותיהם על מספר הניסים (=המכות) שהיו בכל מכה ומכה. הכל נובע ממקור אחד – אהבת ה' לעמו והרצון לגאולם, ולצורך כך הקב"ה עושה ניסים רבים ועצומים.

החיד"א ממשיך להסביר (הגדה של פסח, עמודים קסה'-קסז') בשם **האריז"ל**: '...ועתה נבאר ענין גלות מצרים למה נזכר יותר משאר הגלויות, והטעם הוא כי במצרים היו כל ניצוצות הראש של כל בני ישראל מעורבים בהם, ולא נגאלו משם עד שיצאו ונתבררו מתוכם כל הנשמות, וזהו שאמר וינצלו בני ישראל, עשאוה כמצולה שאין בה דגים, שהם ישראל הנמשלים כדגים...מה שאין כן בכל שאר הגאולות של בבל ומדי ויוון שלא נגאלו לגמרי מתוכם, ונשארו בחינת קצת נשמות שלא נתבררו, וכדוגמתם נשארו ישראל למטה תחת יד בבל ומדי, ולא עלו בבניין בית שני כדי לברר הנשאר משם. האמנם כללות ישראל יצאו מגלותם, ולכן נקראים גאולות, אבל אינם שלימים כדוגמת מצרים...כי היא לבדה גאולה שלימה אמיתית. ואמנם גאולה העתידה גדולה אף גם מגאולת מצרים, והטעם הוא כי הנה בגאולת מצרים אף על פי שלא נשאר בה בעצמה שום ניצוץ של קדושה...בכל הארצות זולתה לא נתבררו החלקים אשר נתערבו בתוכם מזמן חטאו של אדם הראשון, ובה יבאר טעם למה גלות מצרים היתה אחריה הפסק וחזרו לגלות בין העמים, כדי לברר שאר הנשמות שבשאר האומות, אבל גאולה העתידה אין אחריה עוד גלות כלל...בסוד ושב וקבצך מכל העמים'.

הקב"ה ברא עולם טוב. קדוש. טהור. עולם שהוא כעין כלי שיכול להכיל את כל הטוב. אמנם אדם הראשון חטא, ומחטאו, ירד העולם מדרגתו, וכל אותם הכלים שהיו מסוגלים לקבל ולהכיל את האור והטוב נשתברו ונתפזרו בעולם. עם ישראל הגיע לגלות מצרים על מנת ללקט בה את החלקים הקדושים. על מנת ליצור מחדש את הכלי שנשבר, לתקנו ולעשותו כלי קיבול לברכה. במצרים השבירה היתה קשה מאוד. הטומאה וההשתקעות וההתמכרות של בני האדם לתאוותיהם היתה בשיא חוזקה. למשימת ליקוט הטוב ובניית עולם מתוקן, נדרש שכל עם ישראל יהיה שם, וביחד יוסיפו אור ברכה, כי לא ניתן להביא גאולה אלא מכח של כל עם ישראל. גם בשאר הגלויות תפקידנו היה למעט ברע ולבנות את הטוב, אבל הן לא היו גאולות שלימות, ולכן דווקא גאולת מצרים נזכרת ונעשית בכל דור ודור. היא מזכירה לנו את תפקידנו האמיתי בעולם: להביא ברכה. להביא טוב. להוסיף חיים לבנות עולם קדוש. עולם שהוא כלי מחזיק אור. זה ייעודנו. אסור לנו לשכוח זאת. חייבים אנו לא לפספס את

הרגע. לא להסיח דעתנו מהמטרה, ולהמשיך לצפות. לצפות לכך שנוכל לקיים את תפקידנו תכליתנו בעולם.

הרב ממשיך לבאר שהגאולה העתידית, אכן גדולה יותר: 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. אראה לבנים מה שלא הראיתי לאבות במצרים, שכתוב נורא תהילות עושה פלא (בלשון יחיד) וכאן כתוב אראנו נפלאות (בלשון רבים) ואפשר שאף על גב שבמכות מצרים כתיבי בכמה קראי נפלאות, הכא מיירי בבירור וזה לא היה כי אם פלא אחד, בירור מארץ מצרים לבד, ומשום הכי כתוב נורא תהילות עושה פלא, אבל לעתיד לבא, שיהיה הבירור מכל ע' אומות כתוב נפלאות'.

יש זכות לבנים, כלומר לנו לראות ולזכות למה שלא היה לאבות. הם זכו לעשות תיקון ובירור של קדושה ממקום אחד. הם אמנם הוציאו את הקדושה מהטומאה לחלוטין משם, ובנו באמצעות הכוחות המיוחדים שהיו במצרים כלי גדול להכיל ברכה, אבל הוא היה כלי אחד. הם תיקנו רק מקום אחד בעולם כך גם היה בשאר הגלויות, בבל מדי ויוון, התמודדות עם אימפריה אחת, אולם ההתמודדות הזו צלחה פחות מאשר ההתמודדות עם איפריית הרשע והאטימות המצרית, בה כל עם ישראל יצא ממצרים בבת אחת. בשאר ההתמודדויות שבגלויות השונות לא כולם באו. לא כולם שיתפו פעולה עם תהליך הגאולה הגדול והמבורך. לכן ערכן של שאר הגאולות קטן יותר מול ערכה של גאולת מצרים. אמנם הגאולה עתידית, לה אנו מייחלים ומצפים ברוב ממש, היא גאולת עולמים. גאולה של כל המציאות. גאולה כללית של כל המקומות והארצות. עם ישראל יאסוף את כל ניצוצות הקדושה שנתפזרו בעולם, וביחד, כל אחד עם החלק המיוחד שאסף, נוכל לבנות כלי שלם וגדול שיכיל ברכה. שיביא אור לעולם.

ברוך ה' זכינו לחיות בדור שכזה. רואים אנו בעינינו כיום את קיבוץ הגלויות המדים של עמנו לארצנו. זוכים אנו למה שלא זכו אבותינו בדורות רבים. עם ישראל נאסף לכאן, וביחד אנו בונים כלי מיוחד שיחזיק ברכה. ביחד נוכל להפיץ את האור והטוב לעולם כולו. תהליך זה החל ביציאת מצרים. שם גילנו שיש לנו כח לברר את הקדושה מהטומאה. יש לנו כח להוציא מתוך הזוהמה והתאוות את הברכה. הקב"ה שמר עלינו, ושמר את ההבטחה לאבותינו, ושמר את הזמן המיוחד בו נוכל להיגאל, ואנו שמרנו את

ברכתו. ראינו את ניסיו ונפלאותיו שסייעו בעדנו, ובזכותם נמצאים אנו כאן היום, וממשיכים ביתר שאת במפעל הגדול של אבותינו.

לא סתם הגאולה היה בחודש האביב. כל החורף כולו העץ שומר על כוחותיו ויכולותיו, אולם הכל בהסתר. למעשה, כך נראה הדבר בכל הטבע כולו, והנה מגיע האביב והכל פורץ במעין שמחה וחיוניות של חיים, שלעיתים היה נדמה שכלל לא קיימת בימות החורף הקרים והחשוכים. אמנם הכל היה שם. רק שמרו על זה. שמרו שלא יאבד, ושמרו וציפו שכך יהיה.

גם אנו היינו בחושך גדול. בגלות ארוכה ומרה. והנה, עתה שבנו לארצנו. רואים אנו אור וברכה. משתדלים אנו לבנות ביחד כעם, כאומה, כלי גדול המזיק ברכה. כלי שיש בו מאותם הניצוצות שהתפזרו בכל העולם. כלי שיביא ברכה רוחנית וגאולה שלימה לעולם כולו. הכלי הזה החל להיבנות במצרים שלפני 3335 שנה. עכשיו אנו ממשיכים בבנייתו. בליל הסדר, אנו מגיעים עם עברנו המופלא ומוכיחים כי כל הדברים האלו אינם רק סיפורים שאירעו בעבר, אלא הם מציאות עכשווית של בניה ואמונה :

לְפִיכָּךְ אֲנִיחֵנו חִיבִים לְהוֹדוֹת. לְהֵלֵל. לְשַׁבַּח. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדָּר. וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה
לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֹהִים: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת. וּמִשְׁעָבוֹד לְגָאֻלָּה. וּמִיָּגוֹן
לְשִׁמְחָה. וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה: הִלְלוּהָ !

קיצור הלכות פסח

1. מספר הלכות כלליות לחודש ניסן

אולי בתור הקדמה נאמר, כי אף על פי שאנשים רבים חושבים כי הלכות פסח מחמירות מידי לטעמים, וטוענים שאין מקום לכל החומרות האלו, יש לזכור שדווקא הדקדוק הגדול במצוות, ובמיוחד בחג זה – חג שבו נגאלו אבותינו ושבועזרת ה' נזכה גם אנו במהרה להיגאל בו – הוא חשוב ביותר. כתבו הפוסקים שיש ללמוד ולשנן היטב הלכות אלו, מכיוון שאיסור חמץ חמור הוא במיוחד והאוכל כזית חמץ מתחייב בעונש כרת, ממש כמו איסור אכילה ביום הכיפורים: 'כִּי כָל אֹכֵל חֻמֵּץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִיִּשְׂרָאֵל'. כיוון שכך, קבעו חז"ל הלכות מחמירות מאוד בפסח, שנועדו לצמצם את אפשרות העבירה² על מצוות החג הרבות, ולכן נדרש מאיתנו דקדוק רב ביותר בכל הפרטים הקטנים. חז"ל מורים לנו לעיתים שצריך ללכת אחרי המקלים, וכן שדרך ההיתר עדיפה על דרך האיסור, ואף על פי כן, בפסח חז"ל החמירו והלכו בדרך כלל לצד המחמיר³, ולכן על כל בעל נפש להיזהר באיסורים חמורים אלו, וכבר נאמר בפיוטי השבת: 'וְלִמְזוֹהֵר וְלִנְזָהֵר – שְׁלֹמִים תֵּן כָּמִי נָהֵר'. עוד יש לנו לדעת כי אין לנו לשנות מהמנהגים השונים בפסח ללא סיבה טובה, ובוודאי שלא לזלזל בהם, גם אם אנו לא מבינים אותם, וקבלה בידינו שהאר"י הקדוש לא היה מלעיג על שום מנהג שנהגו ישראל בפסח, וכן סובר מרן השו"ע⁴. בזוהר הקדוש הפליג על מעלת הנשמר מחמץ בפסח: 'מֵאֵן דְּנִסִּיר חֻמֵּץ וְשֹׂאֵר, אִיהוּ נִסִּיר מִיֵּצֵר הָרַע לְתַתָּא, וְנִשְׁמַתָּא (נִסִּירָא)

² אפילו בשוגג, שכן גם עבירה בשוגג היא עבירה.
³ ויסוד הדברים הוא לפי הכלל של חז"ל שחמץ בפסח אסור בכל שהוא, כלומר שאפילו משהו (מעט) של חמץ אסור תערוכות שלמה וגדולה, הוא אינו בטל. לכן הלכו הפוסקים והחמירו מאוד בדיני חמץ בפסח, ונטו מכללי ההלכה הרגילים, ופוסקים אפילו כדעת יחיד (למרות שבדרך כלל הולכים לפי דעת הרבים), וכן החמירו גם במקרים שבדרך כלל לפי כללי ההלכה הרגילים אין צורך להחמיר. כמו כן, למרות שבדרך כלל פסיקת הש"ע מקילה יותר, לעניין פסח כתבו הפוסקים שברוב המחלוקות גם הספרדים פוסקים כרמ"א 'לעניין פסח אנחנו אשכנזים' – זכור לאברהם, תחילת הלכות פסח. כף החיים, סימן תמ"ז, ס"ק עו', עה', קיט'.
⁴ שו"ע, סימן תמ"ב סעיף ו', וז"ל: 'נִהְיָ לַגֵּר הַכְּתֻלִים וְהַכְּסֹאוֹת שֶׁנֶּגַע בָּהֶם חֻמֵּץ וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שִּׁיִּסְמוּכוּ, וְכֵתֵב מִשְׁנֵה בְּרוּרָה (ס"ק כח)': 'רְצוֹנוֹ לומר דאין ללעוג על המנהג לומר שהוא מנהג שטות וחומרא יתירה'.

לעילא', ומובא בשם האריז"ל שמי שנשמר ממשוהו חמץ בפסח, כלומר אפילו ממעט שבמעט של חמץ, מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה, ועיין עוד לקמן⁵.

• **לימוד הלכות החג:** שואלים ודורשים בהלכות הפסח שלושים יום קודם לחג. רש"י לומד מהלכה זו שמשלושים יום מוטל עליו להיזהר בצורכי הפסח, וכן כתב שו"ע הרב: 'כל שלושים יום לפני הפסח טוב להיזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא יישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח⁶. עיקר התקנה אמנם היתה בגלל קורבנות החג ולימוד דיני השחיטה, אך תקנה זו נשארה גם כיום כשבעוונות הרבים בית המקדש עדיין לא בנוי, כיוון שהלכות חג הפסח הן רבות. ברור שכדי לא להיכשל באיסורי חמץ, חובה על כל אדם לעסוק ללמוד ולשנן את הלכות החג המרובות, שיידע מה אסור ומה מותר, כיוון שחמץ בפסח אינו בטל אפילו במשוהו, כלומר אפילו אם נשאר רק מעט חמץ, אבל הוא חשוב בעיני האדם, עבר האדם על איסורי חמץ⁷, ואם לא יידע שהדבר אסור לא יוכל לתקנו מלפני החג ועלול להיכשל באיסור חמץ. כמו כן אם חלילה מצא חמץ במהלך החג, או שהתערב חמץ במאכליו, אף על פי שכעת מוטלת עליו החובה לבער את החמץ, הרי שלעיתים כבר עבר על איסור בל יראה ובל ימצא ואולי אף על איסור אכילת חמץ, ועל דברים כגון אלו אמר החכם מכל אדם: 'מִצְוַת לֹא יִכָּל לְתֵקֶן וְחֶסְרוֹן לֹא יִכָּל לְהַמְנוֹת'⁸, שכן העבירה כבר נעשתה, והרי עבירה הגם שנעשתה בשוגג, עדיין עבירה היא, וזאת בניגוד לאדם שלא בנה סוכה או לא טלטל ארבעת המינים, שאף על פי שיש להיזהר גם בהם ויש לעשותם היטב ולדקדק בהם, בסופו של דבר אם לא עשה זאת, לא עבר עבירה אלא ביטל מצוות עשה. לכן חייבים אנחנו לבדוק היטב את ביתנו, ולהתכונן כראוי לחג. לכן אין להתבייש לשאול, שכן אין הביישן למד.

⁵ זוהר הקדוש, ג' רפב; באר היטב, אורח חיים, סימן תמז, ס"ק א'. חמדת ימים, מועדות דף ט.

⁶ רש"י, פסחים ו, ד"ה קודם שלושים יום. שו"ע הרב, סימן תלו, כג'.

⁷ מדאורייתא (מהתורה), רק כשנמצא שיעור חמץ החשוב בעיני האדם הוא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא, והשיעור שיש בו חשיבות הוא כזית ומעלה, היינו 27 גרם ומעלה. לכן אסור להשאיר בבית שום חתיכות חמץ בשיעור 27 גרם ומעלה, אלא אם כן מכר אותן, ובלבד שאין חשש שיבוא לאכול אותם בטעות בחג הפסח, ועיין עוד בהמשך.

⁸ קהלת, פרק א' פסוק טו'.

• **חומרת איסורי חמץ:** איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר שאפילו אם יש רק מעט (משהו) של חמץ בתערובת, הכל נאסר, ועלולים לעבור על איסור תורה חמורים שעונש אכילתם הוא כרת. ההקפדה הרבה אפילו על מעט חמץ, מלמדת שעלינו להקפיד ולדקדק מאוד בכל המצוות – בין מצוות שבין אדם למקום ובין מצוות שבין אדם לחבירו. חג הפסח מלמד אותנו שחשוב לדקדק בפרטים הקטנים, שכן דווקא דקדוק נכון בפרטים הקטנים, ולמעשה רק הוא, יכול לגרום לאדם לעבוד על עצמו באמת, ולגרום לו להיות יהודי שלם וכשר. משל למה הדבר דומה? לאוסף של חלקי פאזל קטנים ומדוקדקים, וכגון פאזל בן כמה אלפי חלקים, שרק הרכבתם באופן נכון תוך שימת לב לכל הפרטים הקטנים יכולה ליצור תמונה יפה ושלמה, ואם לא יניחו אפילו חלק אחד או שיניחו אותו שלא במקומו כל התמונה היפה תיהרס.

• **הגדרת איסורי חמץ:** חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן, שהם חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון וכוסמין⁹, שהיו במגע עם מים מעל 18 דקות¹⁰ ללא תזוזה¹¹, ואפילו אם לא אפו, בישלו או טיגנו את הבצק. לכן כל בצק שלא נילוש

⁹ יש להבדיל בין 'כוסמין' שהיא אחת ממיני הדגן וחייבים על חימוצה בפסח, וניתן להכין ממנה מצת מצווה (אם הקמח נשמר כראוי: חיי אדם, כלל כו', אות ד'), ומברכים על עיסה מקמח זה המוציא כל השנה, לבין 'כוסמת' שהיא מין של קטניות, שלמנהג עדות אשכנז אין לאוכלה בפסח אך אינה חמץ, ולחלק מעדות הספרדים ניתן לאוכלה. למעשה, במציאות חיינו כיום, כמעט שאנו לא פוגשים את מין הדגן הנקרא 'כוסמין' בצורתו המקורית, אולם ניתן למצוא קמח כוסמין בחנויות טבע שונות, וניתן למצוא שם אף לחם כוסמין או עוגיות כוסמין וכד'. יש להעיר שיש להקפיד כל השנה לקנות קמח זה רק ממקום ששמור את הקמח בקירור לאחר הטחינה, מאחר שלא ניתן לנפות את הקמח הזה בצורה טובה, ושמירת הקמח בקירור מונעת ממנו להתליע, כך שאין יותר צורך לנפות את הקמח לפני השימוש בו. כיום ישנן שיטות נוספות לשמור על קמח מנופה ללא תולעים, וכגון ואקום וכד', ולכן הקונה צריך לברר היטב שהקמח אכן נשמר בשיטה טובה המבטיחה שלא יתלעו עם השנחה מוסמכת, ולאחר פתיחת השקית ישמור את הקמח בקירור, ואם משתמש בו לזמן רב יותר ישמור אותו בהקפאה. דבר זה נכון גם לכל שאר הקמחים המלאים, שכן לא ניתן לנפות אותם היטב מפאת גסותם, שאם יישמרו בקירור מיד לאחר הטחינה אינם צריכים ניפוי שנית, וכגון קמח חיטה מלא, קמח שיפון וכד'.

¹⁰ שזהו זמן הילוך מיל, ולמרות שיש הסוברים שהילוך מיל הוא 22.5 דקות (הגר"א, והרב טיקוצינסקי), ויש הסוברים שהילוך מיל הוא 24 דקות (רמב"ם, ושולחן ערוך הרב) לעניין חמץ הסכמת הפוסקים לנקוט את הזמן המוקדם יותר (כלומר שזמן הילוך מיל הוא 18 דקות, כדעת השר"ע והחזו"א) משום חומרת איסור חמץ.

¹¹ ועל כן כל עוד ממשיכים ללוש את העיסה אין היא מחמיצה, וכן העלתה הגמרא (פסחים מח':) 'כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ', וכ"פ שר"ע, אר"ח, סימן תנט', סעיף ב': 'לא יניחו העיסה בלא עסק ואפילו רגע אחד. וכל זמן שמתעסקים בו, אפילו כל היום אינו מחמיץ; ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל, הוי חמץ'. אמנם יש לציין כי כדי שהעיסה לא תחמיץ צריכים ללוש את כולה, אבל אם רק לשים אותה במקום אחד, הרי שרק מקום זה לא מחמיץ והשאר חמץ, ולכן נוהגים להכין עיסות קטנות שיוכלו ללוש את כולם בבת אחת. ענין: משנה ברורה סימן תנט ס"ק יב. למרות ההיתר ללוש את המצה בשיעור זמן גבוה, יש הסוברים (ב"ח) שם אות ג'. ריטב"א שם, ד"ה מתניתין) שהבצק לא מחמיץ רק אם לשים בקצב הרגיל, שהוא שיעור הליכת מיל, ואם לש במשך זמן רב יותר הבצק מחמיץ, למרות שהוא עדיין בתנועה, ולמעשה לכתחילה מחמירים לסיים את

במשך 18 דקות והיה באוויר החדר הרגיל הפך לחמץ¹², ויש לבערו לפני החג¹³. יש לציין שאיסור זה קיים גם אם לא הוסיפו לבצק חומרי תפיחה, כגון: שמרים או אבקת אפייה וכד', מאחר שבצק יכול לתפוח מעצמו במשך הזמן, וחומרים אלו רק גורמים לתפיחה להיות אחידה ומהירה יותר. לחם, פיתה, בייסקוויט, וופל, מקרוני, פתיתים, קוסקוס, בורגול, סולת, חלק מאבקות המרק, וכן כל מוצר המכיל 'גלוטן' (שאינו כשר לפסח) הינם חמץ גמור!

• **משקאות וממתקים מחמץ:** חשוב לציין שאיסור חמץ קיים גם במשקאות שונים, ויש לבערם לפני הפסח או למוכרם לגוי, כגון בירה, ויסקי וסוגים שונים של משקאות אנרגיה וכד', הינם חמץ גמור, וכן כל משקה המופק מחמשת מיני דגן הינו חמץ גמור! גם חלק מהסוכריות והממתקים השונים עשויים מחמץ ממש, כגון סוכריות מהסוג המכונה 'ליקרץ'¹⁴, וכן ממתקים צבעוניים עם סוכר המכונים בפי הילדים 'שטיחים' או 'חמצוצים', ויש לבערם לפני החג.

• **איסורי חמץ:** ביחס לחמץ, התורה ציוותה ארבעה ציוויים, שלושה מהם הם לאו, היינו דברים שאסור לעשות, ואחד הוא מצוות עשה.

1. **אכילת חמץ:** אסור לאכול חמץ, שנאמר: **וְלֹא יֵאָכֵל חֻמֶּץ¹⁵**, ולמדו חז"ל שיש גם איסור ליהנות מהחמץ. עוד הוסיפה התורה לאסור גם אכילת דבר שהחמץ

תהליך הלישה תוך 18 דקות (ולא יותר), וכן פסק ערוך השולחן (אות ז'): 'ויש להחמיר ולמהר בעניין עשיית המצות...ואם כי אין הלכה כן מכל מקום במצה ראוי להחמיר', ועיין עוד לקמן בעניין מצות ח"י רגעים.

¹² אמנם בחדר חם יותר ההחמצה מהירה יותר. כאשר נראו סדקים בבצק סימן שהוא החמיץ וחייבים לבער אותו, גם אם לא עברו על הבצק 18 דקות ללא לישה, ואפילו אם הסדקים מעטים ונראו רק בחלק מהבצק. כמו כן, אם הבצק תפח זה סימן שהחמיץ וחייבים לבער אותו, ואפילו אם לא הפסיקו ללוש את הבצק ועדיין לא עברו 18 דקות.

¹³ לכן, קמח רגיל הנמכר בחנויות הינו ספק חמץ, שכן מנהג טחנות הקמח כיום הוא ללתות (=להשרות) את החיטים במים לפני טחינתם למשך זמן מה, ועל כן ייתכן כי החמיצו כבר. אמנם מאחר שמדובר רק בספק חמץ ולא בחמץ וודאי ניתן למכור את הקמח במכירת החמץ, ועיין עוד לקמן. אם רוצה להכין מצות בעצמו, יש לקנות דווקא קמח כשר לפסח, שנשמר מעת הקצירה או לפחות משעת הטחינה ולא להשתמש בקמח רגיל. קמח מצה אינו קמח רגיל אלא מצות טחונות, ולכן מותר לאוכלו, וברכתם של מיני מאפים מקמח מצות היא 'בורא מיני מזונות', ולכן אין להכין מקמח זה מצה, ואם יעשה כן לא יצא בה ידי חובה.

¹⁴ סוכריות ה'ליקרץ' עשויות מתמצית צמח הליקרץ בתוספת של שמן או תמצית אניס, ומעורבות בקמח חיטה, שנותן לסוכריה את קשיותה. במקור סוכריות אלו היו בצבע שחור או אדום, אולם כיום ניתן למוצאן בטעמים ובצבעים רבים. על עטיפת הסוכריות כתוב: מכיל גלוטן. כשקונים סוכריות אלו בתפוזות, כמו שמאוד נפוץ לרוכשן במשקל, לא ניתן לראות את העטיפה, ויש להיזהר בזה כל השנה ולציין שאלו סוכריות ליקרץ.

¹⁵ שמות פרק יג', פסוק ג'.

מחמת דבר אחר ולא רק מחמת עצמו, היינו לאסור גם עיסה שהחמיצה בשל תוספת שמרים וכד', ולא רק כתוצאה מהתפיחה הטבעית שלה, שנאמר: 'כָּל מִחְמֶצֶת לֹא תֹאכְלוּ'¹⁶. העונש על אכילת חמץ בפסח הוא כרת וזאת בניגוד לרוב איסורי אכילה שהעובר עליהם חייב מלקות, שנאמר: 'כִּי כָל אֲכָל חֶמֶץ וְנִבְרָתָהּ הִנָּפֶשׂ הֵהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי'¹⁷.

2. **בל יימצא:** אסור שיימצא חמץ ברשותנו בפסח, שנאמר: 'שִׁבְעַת יָמִים טָאָר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם'¹⁸, והכוונה היא שאסור לנו שיימצא בביתנו שאור, שהוא החומר שמחמיץ את העיסה שהשתמשו בו בעבר, והוא בעל פעולה דומה לשמרים שמצויים בימינו. מפסוק זה נלמד גם שאסור להשאיר בביתנו חמץ, היינו עיסה מחמשת מיני דגן שתפחה והחמיצה.

3. **בל יראה:** צריך שלא יראה חמץ או שאור ברשותנו במהלך חג הפסח, שנאמר: 'וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ טָאָר כָּכָל גִּבְלוֹךָ'¹⁹.

4. **מצוות השבתת החמץ:** יש מצוות עשה להשבית את החמץ ואת החומר שמחמיץ (=שאור, שמרים) לפני חג הפסח, שנאמר: 'אֶף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ טָאָר מִבֵּיתְכֶם'²⁰, ואף על פי שהתורה מצווה על השבתת השאור, למדו חז"ל מהפסוקים הקודמים שיש השוואה בין שאור לחמץ, ולכן חייב להשבית גם חמץ.

יש לציין שעוברים על איסור בל יימצא ובל יראה רק אם נשאר ברשותנו חמץ בשיעור כזית ומעלה, ואם נשאר פחות משיעור זה לא עוברים על איסור תורה. למרות זאת, איסור אכילה הוא אפילו בפחות משיעור כזית, וזאת משום שכאשר האדם אוכל משהו, ואפילו אם הוא מועט ביותר, הוא מחשיב אותו (שהרי אדם לא מכניס לפה כל דבר), ולכן אסור לאכול אפילו מעט חמץ, וכן צריך זהירות גדולה מזה אפילו בשוגג.

¹⁶ שמות, פרק יב', פסוק כ'.

¹⁷ שמות, פרק יב' פסוק טו'.

¹⁸ שמות, פרק יב', פסוק יט'.

¹⁹ שמות, פרק יג', פסוק ז'.

²⁰ שמות, פרק יב', פסוק טו'.

לכן ניקיון המטבח הוא החלק החשוב ביותר בבית, וכן ניקיון כל מקום שבטעות יכול האדם לאכול בו פירורי חמץ, ועיין עוד לקמן.

• **גלוטן'** הוא אחד ממרכיבי החיטה, והוא החומר שמחמיץ את החיטים, ולכן כל מוצר שנמצא בו 'גלוטן' (שאינו עשוי מקמח כשר לפסח) אסור בכל איסורי הפסח²¹, וחייבים לבערו לפני החג²², אלא אם כן עשו מכירת חמץ. יש להעיר שבתעשיית המזון כיום מערבים 'גלוטן' בהרבה מאכלים, וכן בתעשיית התרופות, שחומר זה גורם להסמכת המאכלים ולהעמדתם, ולכן אנחנו צריכים להיזהר בדבר זה במיוחד. אמנם ניתן לבדוק דבר זה, מאחר שהחוק מחייב לכתוב על האריזה האם יש בה 'גלוטן', ולכן יבדוק לפני הפסח האם המאכלים מכילים 'גלוטן' ויבער אותם או שימכור אותם²³, אלא אם כן המוצר כשר לפסח התשפ"ג בהשגחת רבנות מוכרת, שהרי גם המצה מכילה גלוטן, ועיין עוד בהמשך.

• **דיני חודש ניסן:** ערב ראש חודש ניסן, יום רביעי (כט' באדר התשפ"ג, 22.3.2023 למניינם), לא אומרים תחנון במנחה, כבכל ערב ראש חודש. יש אומרים בכל ערב חודש תפילה מיוחדת להורים על ילדיהם שחיבר השלי"ה הקדוש, ותבוא עליהם ברכה. תפילה זו נמצאת בסוף החוברת²⁴. בשבת קוראים את פרשת השבוע כרגיל, פרשת ויקרא, ללא תוספות מיוחדות. מראש חודש ניסן עד סוף החודש לא אומרים תחנון, לא נופלים אפיים, והספרדים גם לא אומרים 'למנצח', כיוון שרוב החודש עובר בקדושה ובשמחה. חודש ניסן הוא העבר שלנו, ההווה שלנו וגם העתיד שלנו: מאחר שחנוכת בית המקדש השלישי עתידה להיות בסוף חודש ניסן. נמצא שתחילת החודש היא זיכרון לחנוכת המשכן, לאחר מכן חג הפסח עצמו שנחגג השנה,

²¹ איסור אכילה, בל יראה ובל יימצא.

²² לקיים בו מצוות עשה של השבת חמץ.

²³ יש להעיר שכתוביות המופנות לחולי צליאק (אנשים שיש להם אי-סבילות לגלוטן) אינן מלמדות על איסור חמץ. לכן כשכתוב על מוצר רגיל (לא בכשרות לפסח) שהוא עשוי להכיל עקבות מזעריים של גלוטן, או מכיל גלוטן פחות מ-20PPM, לא צריך לבערו, אבל המוצר לא כשר לפסח ואסור לאוכלו כל החג, ולכתחילה ימכור אותו במכירת חמץ. כמו כן, יש מצות מקמה מיוחדת משיבלת שועל לחולי צליאק, ועיין עוד לקמן.

²⁴ ואע"פ שעיקר תיקון תפילה זו הוא לערב ראש חודש סיוון, החודש שבו ניתנה לנו תורת חיים, טוב לאומרה בכל ערב חודש, ומי שאומר אותה בכל יום הרי זה משובח, שהרי צריך האדם להתפלל ולפנות אל ה' על כל מה שיקר וחשוב בעיניו, וחניך הילדים בוודאי יקר לכולם.

ולבסוף צריכה להיות חנוכת הבית השלמה – חנוכת בית המקדש השלישי, שייבנה במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

• **פרשת הנשיאים:** נוהגים לומר בכל יום את פרשת הנשיאים של אותה היום, שכן מראש חודש ניסן שבו הוקם המשכן כל נשיא הקריב את קורבן שבטו דבר יום ביומו. הנשיא הראשון הוא נחשון בן עמינדב לשבט יהודה. ביום י"ג ניסן (יום חמישי), לאחר שכילו הנשיאים להקריב את קורבנם, נוהגים לקרוא את פרשת המנורה. הספרדים מוסיפים בכל יום לאחר קריאת הפרשה, גם מספר פסוקים מהנביאים, כתובים, מהזהר הקדוש, ולבסוף אומרים תפילה לעילוי נשמות כל עם ישראל כמובא בסידורים, ויש העושים את הסדר המלא רק ביום הראשון, ובשאר הימים מסתפקים בקריאת פרשת הנשיא והתפילה לעילוי הנשמות. יש הנוהגים לקרוא את פרשת הנשיאים מתוך ספר תורה, אבל הטוב ביותר הוא לקרוא מהסידור או מהחומש, גם אם קוראים פרשיות אלו במניין²⁵.

• **ברכת האילנות:** מראש חודש ניסן, בזמן שעצי המאכל (=אילנות) מלבלבים, יש לומר ברכה זו²⁶, וכיוון שזריזין מקדימים למצוות, יש נוהגים לברכה כבר בראש חודש עצמו, אולם כמובן שניתן לברכה במשך כל החודש. נחלקו הפוסקים האם ניתן לומר ברכה זו בשבת: לדעת בעל 'בן איש חי' אין לומר ברכה זו בשבת, וכך פסקו הפוסקים ההולכים אחרי הקבלה והרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, אך הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל הקל ואמר שאם אין לו זמן אחר וחושש שמא יעבור הזמן או האילן יפסיק להיות מלבלב וכיוצא"ב יכול לאומרה בשבת²⁷. למעשה, נכון להימנע ממחלוקת ולא לברך ברכה זו בשבת, גם אם זה הזמן שבו מאספים אנשים רבים,

²⁵ וזאת כדי לחוש לדעת הירושלמי שאין לקרוא בספר תורה ללא ברכה, והרי ברור שאין לברך על קריאת פרשות הנשיאים, ונמצא שהוצאת ספר התורה היא לבטלה.

²⁶ עיין לקמן לגבי ברכה בח"ל על אילנות שאינם מלבלבים בחודש ניסן.

²⁷ יש לציין שלדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל ניתן אפילו לכתחילה לברך את הברכה ביום שבת כאשר ראש חודש חל בשבת, בכדי להיות בגדר זריזים המקדימים (חזון עובדיה, פסח, ברכת האילנות, ה"ה), אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל גם במקרה זה לא יברך בשבת, שהרי הכלל זריזים מקדימים קיים רק כשאין מחלוקת בדבר, אולם אם יש בעיה לברך בראש חודש, הרי שהזריזין מקדימין נעשה דווקא ביום ראשון בשבוע, שאז זה היום הראשון שניתן לברך ברכה זו בשופי. לכן במקרה כזה ראוי לברך ברכה זו ביום א' ולא לדחותה, ובפרט כאשר יש חשש שהפריחה לא תימשך לזמן רב. (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ז. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ד').

וחושבים להרוויח ברוב עם הדרת מלך. מי שרואה²⁸ שני אילנות מאכל²⁹ מלבלבים (פורחים³⁰) מברך: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל-לֵהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹא חָסַר בְּעוֹלָמוֹ כָּלוּם, וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת, לְהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם'. הספרדים נוהגים לומר לפני הברכה בקשה מספר 'לשון חכמים' של מרן בעל 'בן איש חי', ולאחר הברכה, אומרים 'יהי רצון' וישיר המעלות' הכל כמובא בסידורים. לכתחילה יש לברך על שני אילנות, שלפחות אחד מהם אינו מורכב³¹, והמהדר לברך על שני עצי מאכל מסוגים שונים תבוא עליו הברכה³². בניגוד לאיסור לברך על עצים מורכבים, ניתן לברך על עצי עורלה, היינו שנטעו אותם לפני פחות מארבע שנים למרות שאסור ליהנות מהם³³. ניתן לומר ברכת האילנות בלילה, ובלבד שיבחין היטב בעצים הפורחים ויהנה מראיתם, וכגון שרואה את הפרחים היטב לאור החשמל³⁴. ניתן לכתחילה גם לברך על עצים הצומחים בתוך הערים ובחצרות הבתים, אמנם מי שיכול לצאת בקלות אל מחוץ לעיר ולברך שם על העצים המלבלבים – תבוא עליו ברכה³⁵, ויש הידור מצווה כשמברך על מיני עצים רבים³⁶. ברכה זו מברכים רק פעם בשנה, ועל כן יש להתאמץ לברכה כתיקנה. בין הפוסקים הספרדים מצאנו מחלוקת בעניין חיוב ברכת נשים בברכת האילנות, שיש אומרים שיכולות לברך בעצמן, ויש

²⁸ עיור לא יברך ברכה זו, אלא ישמענה מאחר שיתכוון להוציא והוא יתכוון לצאת בברכתו.

²⁹ לא מברכים על אילנות סרק. הלכות קטנות, ח"ב, סימן כח'. מועד לכל חי, סימן א', אות ט'. משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ב'. כף החיים, ס"ק ב'.

³⁰ **משנה ברורה** (סימן רכ"ו ס"ק ד') מבין שניתן לברך גם על עצים שנגמר בלובם והתחילו לצאת להם הפירות, כל עוד הפירות אינם ראויים לאכילה ולא נגמרו כל צורכם, ועל כן אשכנזים בשעת הדחק נוהגים להקל לברך גם אם כבר עלו פירות בעץ, אבל ספרדים במקרה זה, יברכו בלא שם ומלכות.

³¹ אע"פ שלהלכה כאשר אוכלים מפירות של עצים מורכבים, כגון פומלית (המורכבת מאשכולית ופומלה) וכד', מברכים עליהם 'שהחיינו', וזאת כיוון שבברכה זו אנו מברכים על הנאת עצמנו, שהביא אותנו לשנה חדשה, שלא כמו ברכת האילנות שאנו מברכים על יצירותיו של הקב"ה, והרי הוא לא יצר אילן מורכב.

³² אע"פ שלכתחילה ראוי להדר לברך על שני סוגים של אילנות מאכל, ניתן לברך על שני אילנות מסוג אחד (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ט. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'), ואם לא מוצא שני אילנות, רשאי בשעת הדחק לברך גם על עץ אחד. (בדי השולחן, סימן ס"ו, אות יח'). אפילו פרח אחד בעץ נקרא פריחה.

³³ סיבת ההבדל היא שאילן כלאיים ניטע כנגד רצון הבורא וממילא יש בעיה להלל את ה' על בריאתו, ובעצם לא ה' ברא אותו, אלא האדם, אולם עץ עורלה הוא עץ רגיל שניטע ברצון ה', וזו דרך גידולו הרגילה. רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן ט'. ישכיל עבדי, ח"ז, אר"ח, סימן יב'.

³⁴ ציץ אליעזר, ח"ב, סימן כ', אות ו'.

³⁵ פסקי ר"ד (ברכות מג:). סובר שצריך דווקא לצאת אל מחוץ לעיר, אבל העיקר להלכה (רמב"ם, פ"י ה"ג). רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן ט'. הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ח. כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק ג') שניתן לברך גם בתוך העיר, ובוודאי כשיש בדבר צורך כגון שיש טורח לצאת אל מחוץ לעיר, או שהדבר כרוך בביטול תורה וכד'.

³⁶ וככל שירבה שם הצומח הדבר טוב, מאחר שבברכה זו האדם מעלה את ניצוצות הקדושה הפזורים בצומח. אולם מאחר שזה רק הידור, אם מוצא מקום כזה בנקל יברך בו, אבל לא יעכב את הברכה לשם כך: כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'.

אומרים שלא, ולנוהגים כך, רצוי שתשמע את הברכה מבעלה והוא יכוון להוציאה³⁷, ובשל ספק ברכות עדיף לנשים מעדות המזרח לנהוג כדעה זו³⁸. הפוסקים האשכנזים סוברים שיכולות הן לברך³⁹, וכך נוהגות נשים מעדות אשכנז למעשה, ויש שכתבו שאינן חייבות להדר בכך, ולמעשה יש להורות להן לברך⁴⁰. אפשר לברך על האילנות המלבלבים גם אם רואים אותם מהחלון בלבד, ולכן מי שלא יכול לצאת ביתו, יברך מחלון ביתו אם רואה את העצים. אם לא רואה, ימתין עם הברכה עד שיצא ויראה אילנות מלבלבים. למרות שכתבנו שנוכן להקדים את הברכה מדין זריזין מקדימין למצוות, יש המעדיפים לברך בימי חול המועד לכתחילה משום כבוד ועונג המועד, שיוצא לראות את יופי הבריאה ולהלל את ה'. עיין בהערה לגבי זמני הברכה במציאויות שונות⁴¹.

³⁷ ואם לא תשמע מבעלה תברך ללא שם ומלכות ותהרהר שם ומלכות בליבה, ועצה זו נכונה לכל המקרים שבהם קיים ספק בברכה, בין אם האדם לא יודע את הדין ואינו יכול לברך כעת, ובין אם לא זוכר האם בירך או לא, שעליו לברך באופן זה, ודרך זו נחשבת כברכה לכל דבר ועניין.

³⁸ הפוסקים נחלקו האם ברכה זו היא כלל מצוות עשה שהזמן גרמן, כלומר מצוות עשה התלויות בזמן, שנשים פטורות מקיומן כנטילת לולב וכד', ובזה יש מחלוקת האם תברכנה או לא, או שברכת האילנות אינה מצוות עשה התלויה בזמן אלא מצווה התלויה בתקופת האביב כגון פסח וכד', ואז לכל הדעות עליהן לברך. הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** סובר שעל הנשים לברך בשם ומלכות ברכת האילנות, אבל הרב **מרדכי אליהו זצוק"ל** סובר שלא תברכנה משום ספק ברכות להקל, וכן ראוי לנהוג, ולכן תברכנה ללא שם ומלכות אלא תאמר את כל הברכה ותהרהר בליבה בלבד את שם ה', או שתשמע מבעלה והוא יתכוון להוציאה ידי חובה.

³⁹ הר צבי, חלק א', סימן קיח.
⁴⁰ תשובות והנהגות, ח"א, סימן קצ', והסביר שמאחר וכל כבודה בת מלך פנימה לא שייך לה להדר אחר מצווה זו שעיקרה נאמרה רק לרואה, אמנם במח"ת מאחר שיש עניין גדול בברכה זו נראה שראוי גם לנשים להדר במצווה זו, ומאחר ולשיטתו זו אינה מצוות שהזמן גרמא, ראוי להורות לנשים להדר לפחות כמו בשמיעת שופר וכד', והנשים תעשינה זאת בצניעות אמיתית, כך שאין חשש לפגיעה בדיני צניעות, ועוד שלהלכה אנו נוקטים שניתן לברך על עצים שבתוך העיר ואין בדבר חשש לפגיעה בצניעותה של האישה שהרי גם הן נמצאות ברשות הרבים, ויכולות הן להיקהל בפני עצמן ללא ערבוב עם גברים, ולכן למנהג האשכנזים יש לעודדן לברך.

⁴¹ פרטי הלכות במציאויות שונות לעניין זמני הברכה:
ברכה בחודש אייר: יש הסוברים (יחווה דעת, ח"א סימן א') שרק לכתחילה צריך לברך בימי ניסן, אבל אם לא בירך בחודש ניסן יכול לברך גם בחודש אייר, אולם העיקר להלכה שלא יברך לאחר חודש ניסן, משום שעל דרך האמת הברכה נתקנה דווקא לחודש ניסן, ועל כן יברך בחודש אייר בלא שם ומלכות: שדי חמד, מערכות ברכות, סימן ב', אות א'. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק א'. אור לציון, ח"ג, פ"ו, אות ב'.
ברכה על אילנות בחו"ל שתקופת לבלובם אינה בניסן: האשכנזים יברכו בשם ומלכות על אילנות מלבלבים לפי זמני הבלבוב של העצים במקומם, בעוד הספרדים יברכו ללא שם ומלכות: משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק א'. בחו"ל יאמרו לפי זמני הבלבוב של העצים במקומם: הר צבי, ח"א סימן קיח'. מנחת יצחק, ח"י סימן טז'. ציץ אליעזר, ח"ב סימן כ'. כף החיים, ס"ק א'.

ברכה בפעם הראשונה שרואה את לבלוב העצים: אם ראה את העצים מלבלבים ולא ברך בפעם הראשונה, יש הסוברים (משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ה'. מנחת שלמה, ח"א, סימן עג', אות ח') שיברך בפעם השנייה כרגיל, וכן המנהג הרווח, אמנם יש הסוברים שיברך בלא שם ומלכות או שיבקש מאדם אחר שיוציא אותו משום חשש ברכה לבטלה, וראוי לחוש דעה זו לכתחילה, ולכן ראוי להקדים את הברכה לתחילת חודש ניסן ככל הניתן (חיי אדם, כלל ס"ג, אות א'. מחצית השקל, סימן רכ"ו. קצות השולחן, סימן סו', אות ט'), אמנם למעשה כשלא בירך בפעם הראשונה יברך כשיראה את האילנות המלבלבים בשנית (כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק

• **מנהגי אבלות בחודש ניסן:** במשך כל החודש לא אומרים 'צידוק הדין' לאבלים בשבעת ימי אבלותם, ואפילו אם הנפטר תלמיד חכם גדול⁴², אולם הספרדים עושים השכבות כהרגלם. לא הולכים לבית העלמין בחודש ניסן, ועל כן גם מי שיש לו בהמשך החודש אזכרה של שנה (יאר-צייט) או אחת עשרה חודש יעלה לבית העלמין בערב ראש חודש. במקרה כזה, יש המעדיפים לעלות ביום חמישי על מנת שלא להגיע לידי חילול שבת, אולם ניתן לעלות גם ביום שישי, ובלבד שיצא במועד שלא יגיע לידי חילול שבת. ראוי לציין שבכל מקרה שעולים לבית העלמין בימי שישי או ערבי חג, יש לצאת מבית העלמין עד לחצות היום, כך שמי שעולים ביום שישי, יקפידו לצאת מבית העלמין עד ל-25: 11:43 בשעון חורף (וזו השעה המקדמת ביותר בדרך כלל של חצות היום בשעון חורף. כמובן רוב הזמן חצות היום הוא אחרי שעה זו. בסביבות חג פסח, חצות היום והלילה הם בערך ב-40: 12). במועד האזכרה יעשו את התפילה (לא בבית העלמין), הלימוד והברכות כמקובל, ורק ימנעו מדברי הספד. למרות זאת, עולים לבית העלמין לאזכרה של סוף השבוע או של סוף השלושים⁴⁴, ולדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל ניתן לעלות לקבר בימי ניסן בתאריך האזכרה הראשון, אולם לא בהמשך השנים⁴⁵. נהגו ללכת לקברות בערב ראש חודש ניסן, ולהרבות בתפילה ומעשים טובים עבור הנפטרים, מאחר שבימים אלו יש תועלת גדולה לנשמות הנפטרים מכל המעשים הטובים שעושים לעילוי נשמתם, ובפרט לנשמות הוריו. יש לדעת שתמיד אסור להתפלל אל הנפטרים

י'. יש המתחסדים להימנע מראיית עצים מלבנים בחודש ניסן כל עוד לא ברכו את ברכת האילנות, ותבוא עליהם ברכת טוב.

⁴² אמנם הנוהגים לומר צידוק הדין רשאים להמשיך במנהגם, ועיין בכל זה: שו"ע, או"ח, סימן ת"כ ס"ב. כף החיים, ס"ק ב'. שו"ע, יו"ד סימן תא', שולחן גבוה, ס"ק טז'. ארץ חיים, אות ו'. נתיבי עם, סימן תא'.

⁴³ דברים שבעל פה ששמעתי מפי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וכן אמר לי הרב **ישראל אביחי** שליט"א, ראש ישיבת המקובלים בית אל, מיסודו של הרש"ש הקדוש, בשם הרב **משה בן טוב** זצוק"ל, וטעם הדבר שהנשמה כבר לא נמצאת בבית העלמין לאחר חצות היום של ערב שבת וחג, וכן נוהגים הספרדים וכן ראוי לנהוג. אמנם יש המתירים עליה לבית העלמין בערב שבת וחג-אורחות רבינו, ח"א, עמוד שד', אות ב'.

⁴⁴ מלמד להועיל, ח"ב, יו"ד, סימן קמה'. גשר החיים, ח"א, פ"כט, ס"ד. נתיבי עם, סימן רכד', ס"ג. ולמנהג האשכנזים כשהולכים לבית העלמין בימים שלא אומרים בהם תחנון גם לא אומרים הזכרת נשמות, ולכן אשכנזים העולים בימים אלו לבית העלמין לא יאמרו את תפילת 'אל מלא רחמים' (משנה ברורה, סימן תכ"ט, ס"ק ח'. פני ברוך, עמוד תיב'). אמנם הספרדים עושים השכבות לנפטרים גם בימים אלו, ולכן כשהולכים לבית העלמין בימים אלו יאמרו גם השכבה לעילוי נשמת הנפטר, בנוסף לכל שאר פרקי התהילים והמשניות (כף החיים, סימן תכ"ט, ס"ק כד').

⁴⁵ צרור החיים, פרק טו', סעיף רנד'.

אלא לבקש מהם שהם ימליצו טוב לפני ה' עליו, על משפחתו ועל כל עמו, וכן יעשו גם כשהולכים להשתטח על קברי צדיקים.

סדרי האזכרה הנהוגים בציבור לא מחייבים עריכת סעודות אזכרות גדולות. אפשר לערוך סעודה משפחתית קטנה של כל אחד מהבנים והבנות עם משפחתו הגרעינית, להדליק נר נשמה בבית ולומר תהילים וללמוד תורה. ניתן וטוב ללמוד משניות שזה לימוד תורה מובחר לעילוי נשמה, שכן 'משנה' אותיות 'נשמה'. טוב גם ללמוד פרקי אבות, שגם מובנים יותר לציבור, וגם עוסקים ביסודות החיים, וכבר אמרה הגמרא שכל הרוצה להיות חסיד חייב לעסוק בפרקי אבות ולקיים את כל ההדרכות הרוחניות המובאות בפרקי אבות בשלימותם. 'וְצִדְקָה תִּצְלֵל מִמֶּנָּה'. צדקה היא המפתח לערבות הדדית ולהבנה שכל הטוב והשפע שיש לנו בעולם הוא מריבנו של עולם, והכל ניתן לנו על מנת שנתחלק בו יחד עם כל שאר עם ישראל. טוב לתרום לצדקה את עלות הסעודה שרגילים להכין לכבוד האזכרה, וכל המוסיף בעניין זה – מוסיפים לו מהשמים כפל כפליים⁴⁶.

פירוט דיני אבלות החלים בסמיכות למועד:

■ **אבלות שהתחילה לפני כניסת החג:** רגל מבטל שבעה, ובלבד שהספיקו לנהוג נהגי אבלות לפני החג אפילו שעה אחת, היינו זמן מה, ואפילו אם האבל לא הספיק להגיע לביתו ולשבת שם, אלא רק חלץ נעלו בבית העלמין לפני החג, נחשב כאילו ישב באבלות שבעה ימים, ולאחר החג משלים לשלושים יום⁴⁷. גם אם לא הספיק לעשות מעשה ממש לפני החג, וכגון שלא הספיק לחלוץ את נעלו משום שהקבורה התאחרה, יש מקילים שהרגל מוציא וכן נוהגים, שהלכה כדברי המקל באבל, ובלבד שבכה והתאונן מבעוד יום⁴⁸. למנהג האשכנזים, מאחר וערב פסח הוא חג עצמי של שחיטת הקורבן, האבל רשאי להתקלח כרגיל כבר מחצות היום של ערב

⁴⁶ ראו לציין שהסעודות שעושים בסיום האזכרות נתקנו כדי לקיים מצוות צדקה בהידור, שהיו מגיעים אנשים שלא היה להם מה לאכול, והיו מברכים ולומדים לעילוי נשמת הנפטרים, וכך היו מרוויחים גם לימוד תורה וגם מקבלים צדקה בצורה שלא מביישת את העניים, ומאחר וזו עיקר התקנה, גם בזמנים רגילים עדיף יותר לקיים אזכרה מצומצמת יותר, בה יוגש כיבוד קל וייאמרו דברי תורה והמשפחה האבלה תתרום יותר כסף לצדקה שיגיע לנזקקים, מאשר האזכרות הגדולות הנהוגות היום בחלק מהמקומות שרוב הנוכחים בהם לא באמת זקוקים לסעודה זו.

⁴⁷ שר"ע, יר"ד, סימן שצ"ט ס"א. שר"ד ס"ק א'. ט"ז ס"ק א'.

⁴⁸ שדי חמד, מערכת אבלות, אות יח'. פני ברוך, עמוד תע"ח. יביע אומר, ח"ח, יר"ד, סימן לד'.

הרגל, ולא רק לרחוץ את פניו ידיו ורגליו⁴⁹, בעוד למנהג הספרדים בין בערב פסח ובין בשאר הרגלים יש להתקלח היטב רק לאחר צאת הכוכבים ולהיזהר בדיני סחיטה, ואם מתקלח כדרכו מבעוד יום אין למחות בידו⁵⁰, וכן ראוי להורות גם לספרדי שקיים חשש שלא ידע להתקלח באופנים המותרים ביו"ט.

■ חישוב זמני האבלות שהתקצרו מחמת החג:

אבלות השבעה: כאשר נפטר לפני הרגל, הרגל מבטל את השבעה כאמור לעיל, ואפילו ישב רק שעה אחת בערב פסח באבלות, נחשב לו הדבר כאילו נהג שבעה ימי אבלות מלאים, ולכן יצטרך להשלים עוד עשרים ואחד יום בלבד, שבהם כלולים גם שבעת ימי החג. לכן כל מי שהסתיימה השבעה שלו מחמת חג הפסח, היינו שערב פסח היה היום השישי או פחות לקבורה, יסיים את דיני האבלות של השלושים בתאריך ז' באייר. אמנם דין זה נכון רק לעניין אבלות רגילה, אבל באבלות על אב או אם חייבים לנהוג את דיני אבלות השלושים במשך שלושים ימים שלימים מהקבורה, והרגל לא משפיע על מנהגי האבלות. גם במקרה שהלכות האבלות הסתיימו, יש לקיים את האזכרות בתום השלושים מיום הקבורה כרגיל, ויש מהאשכנזים שנוהגים לעשות את האזכרה בסוף תקופת האבלות המקוצרת.

אבלות השלושים: הרגל גם מבטל את דיני השלושים על שאר האבלים, ובלבד שסיימו כבר את השבעה, ולכן אם ביום יד' בניסן הסתיימו שבעה ימים מלאים מהקבורה, מותרים להתגלח, להסתפר, להתקלח ולקצוץ ציפורניים לכבוד הרגל, שיום זה עולה לכאן ולכאן, וכל שכן אם השבעה הסתיימה לפני תאריך זה. אמנם הרגל לא מבטל את דיני האבלות על אב ואם, ויש להמשיך ולנהוג בהלכות האבלות עד לתום זמן השלושים האמיתי.

■ אנינות ואבלות בתוך החג: אונן, היינו מי שמת לו מת ועוד לא קברו

אותו, חייב בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, הואיל וברור שלא יקבור את מתו עד צאת החג, אלא יקברו בחול המועד, ויסוד הפטור של אונן ממצוות שונות, הוא

⁴⁹ בכל ערב שבת יש להתקלח לפני כניסת השבת, היינו מפלג המנחה, והאבל צריך לרחוץ רק את הפנים, הידיים (מהכתף למטה) והרגליים (מהמותן ולמטה כולל כף הרגל). אמנם מאחר ובחג מותר להתקלח, בערב חג יתקלח לכתחילה רק אחרי כניסת החג למנהג הספרדים, ולמנהג האשכנזים יתקלח בסמוך לכניסת החג, היינו אחרי פלג המנחה, וכן יעשו גם בערב סוכות, ערב שמחת תורה, ערב שבועות.

⁵⁰ שו"ע, יו"ד, סימן שצט', ס"ג. שו"ע, יו"ד, סימן שצט', ס"ג. ברכי יוסף, אות ה'. צורר החיים, פרק יד', סעיף רל'.

מאחר ומוטל עליו לקבור את מתו והוא חייב להתפנות ולהתעסק רק בזה. אמנם עדיף שאת קריאת ההגדה רק ישמע מאחרים, משום שיש בה פסוקים ומדרשים רבים, ואם אינו יכול לשמוע מאחרים יקדש ויאמר את ההגדה בעצמו. בכל מקרה האונן לא יסב, וראוי שלא יאכל בשר או ישתה יין מעבר לקידוש ולארבע הכוסות⁵¹. אדם שנפטר ל"ע בתוך חג הפסח (בין ביום טוב הראשון עצמו ובין בחול המועד) נקבר בחול המועד. כל דיני אנינות נוהגים גם בחול המועד. לאחר הקבורה נוהגים אבלות בצנעא, ומונים שבעה אחרי החג, וסופרים שלושים יום מיום הקבורה⁵². מנהג האשכנזים שקורעים בחול המועד רק על אב ואם, ועל שאר קרובים מברכים רק 'דיין האמת', וקורעים לאחר הרגל ללא ברכה, וכן מנהג ירושלים גם אצל הספרדים, וכן ראוי להנהיג בכל המקומות לכל העדות. אמנם, במקרה שאין מנהג ברור למקום, הספרדים ינהגו לפי מרן השו"ע שקורעים עם ברכה גם על שאר קרובים⁵³. עושים סעודת הבראה בחול המועד עם קפה ועוגות ולא עם עדשים או ביצים בשל כבוד החג, ואין הבדל בין סעודת הבראה (הסעודה הראשונה אחרי הקבורה) הנעשית על אב ואם או על קרובים אחרים שצריך להתאבל עליהם. בשבעה רגילה האבל אסור במלאכה, וכן אחרים לא יכולים לעשות עבורו את מלאכתו. אמנם מאחר שבטל ממלאכה בחול המועד, שהרי בימים אלו רק מלאכת דבר האבד מותרת, הקלו חכמים שכשיושב שבעה אחרי הרגל האבל עצמו אסור לעשות מלאכה, אבל אחרים יכולים לעשות את מלאכתו, ובלבד שיחלפו שבעה ימים מאז הפטירה. בחול המועד האבל אסור בדברים שבצנעא, כתשמיש המיטה, אולם מותר בדברי תורה. מנחמים את האבל בחול המועד למרות שעדיין אינו יושב שבעה, וכן מנחמים אותו לאחר הרגל כשיושב שבעה. לא אומרים צידוק הדין בחול המועד⁵⁴.

■ **אזכרה שמועדה בתוך ימי החג:** למעשה, לא עולים לבית העלמין בימי חול המועד, ולכן אם הסתיימו השלושים בחול המועד, למנהג הספרדים יש להקדים את העליה לקבר לפני החג, ולמנהג האשכנזים יעלו לבית העלמין אחרי החג,

⁵¹ פני ברוך, אנינות, סעיפים מ'-מ"א.

⁵² שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט ס"ב. אר"ח, סימן תקמ"ח ס"א.

⁵³ שו"ע יו"ד, סימן שמ', ס"לא. נתיבי עמ, שם, וכן בדיני אנינות ואבלות וטומאת כהנים, אות פב', וכן באו"ח

סימן תקמ"ז ס"ו.

⁵⁴ ככל הימים שלא אומרים בהם תחנון שבהם לא אומרים צידוק הדין, כמבואר לעיל.

ובמקרים אלו הולכים לבית העלמין בימי ניסן. בכל מקרה את העליה לקבר הנעשית בסיום השנה יקדימו לפני ראש חודש ניסן. בחול המועד עצמו יעשו את סדר הלימוד והתפילות כרגיל, אולם ייזהרו שלא להספיד ולהגיע לידי בכי, וטוב לעשות זאת בבית הכנסת⁵⁵, וכן ינהגו באזכרה שחלה בחג שביעי של פסח עצמו, ואם חושש שלא יהיה מניין יכול להקדים לפני החג. אזכרה שחלה ביו"ט הראשון תוקדם לפני החג. אם הרגל ביטל את איסורי השבעה, היינו שהשבעה לא הסתיימה בזמנה לפני כניסת החג, לא עולים בערב הרגל, אלא יעלו לבית העלמין אחרי החג, ביום המיומנה.

• **קמחא דפסחא:** ההגדה נפתחת באמירת 'הָא לְחֶמֶא עֲנִיא'. קטע זה אינו קשור כלל לתוכן ההגדה, ולכן הוא נאמר בארמית, בעוד כל ההגדה כתובה בעברית, וזאת משום שחז"ל רצו שכל אחד יבין ויידע שעוד לפני שהוא עורך את הסדר ומיסב לשולחן הוא חייב לדאוג לעניים, וכדי שהדבר יהיה ברור, חיברו זאת בתחילת ההגדה, בשפה שכל העם הבין אותה, שכן פעם הארמית היתה השפה המדוברת יותר. יש להדגיש שלמרות שקטע זה מנוסח כפניה לעניים, הוא בעצם פונה כלפי המסובים ואומר להם: אל תשכחו את מי שאין לו. עניינו של חג הפסח הוא היווצרות עם ישראל. עד לנקודה זו בהיסטוריה בני ישראל היו אוסף אנשים ולא עם, וכך אנו אומרים בהגדה 'בשבעים נפש ירדו אבותינו מצרימה', והשיעבוד במצרים והיציאה ממנה יצרו כאן עם מאוחד, וכמו שאמר פרעה 'הנה עם' בני ישראל', והתברר שבחג הפסח עם ישראל הפך מקומץ של יחידים לעם אחד שלם, גדול ומפואר. עם אחד הוא עם שמתנהל כגוף אחד, כמשפחה אחת גדולה, ולכן דואג **לכל אחד** מעמו. לאור זאת, חז"ל תיקנו שלפני הפסח חובה על כל אדם לתת כסף לקמחא דפסחא, כלומר כסף שיעזור למשפחות נזקקות לקנות מוצרי מזון לחג. ניתן לתרום לדבר זה כל מיני מצרכי מזון, אבל הטוב ביותר הוא לתרום כסף לאגודות הסיוע, והם ייקנו את דברי המאכל או יחלקו תלושי מזון לפי צרכי האנשים, מאחר שאנשים שונים מקפידים על

⁵⁵ עיין: יביע אומר, ח"ז, י"ד, סימן מב'. כאשר השלושים הסתיימו בימי חול המועד מותר לילדי הנפטר להסתפר לאחר גערה גם בימי חול מועד, וה"ה כאשר השלושים מסתיימים בחג שביעי של פסח עצמו: מחזיק ברכה, או"ח תקלא'. שו"ר ברכה, י"ד, שצט' ד'. מאור ישראל, מועד קטן יז: ברכי יוסף, או"ח, תקמח' ז'. צדור החיים, קפ'. כמובן ששאר האבלים, היו בני זוג נשואים שאבלים האחד על השני, אחים על אחיהם, והורים על ילדיהם, יפסיקו את דיני אבלות השלושים כולל תספורת בערב חג פסח.

דברים שונים בחג, כגון קטניות וכד', וכך נוכל לעזור להם בצורה הטובה ביותר. חשוב לזכור שכל העוזר לעניים ומשמחם תמיד ובמיוחד בחגים, זוכה לגאולה שנאמר: 'צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה'⁵⁶, וכן זוכה לרחמי שמיים מרובים בזכות רחמנותו על אחרים, שנאמר: 'וַיִּנָּתֶן לָהֶם רַחֲמִים וְרַחֲמָהּ וְהִרְפָּה בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, וְכֵן נֹאמַר בְּזוֹהַר הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאִם אָדָם שֶׁמַּח בַּחַג אֲבָל לֹא מִשְׁמַח עֲנִיִּים עָלָיו נֹאמַר: 'וַיִּזְרִיתִי פָרֶשׁ עַל פְּנֵיהֶם פָּרֶשׁ חֲגִיגָתָם'⁵⁷, וכן 'חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׂנֵאָה נִפְשִׁי הָיוּ עָלַי לְטָרַח'⁵⁸, אבל המשמח עניים ואומללים דומה לקב"ה שמחיה נפש אומללים⁵⁹. כיום ניתן לתת קמחא דפסחא מכספי מעשר כספים, מאחר שאין סכום מסוים שאותו אנו חייבים לתת, וראוי להרבות בזה כל אדם לפי יכולתו, והרב **יעקב אריאל** שליט"א סובר שראוי לתת סכום כסף לצורכי החג המינימאליים של משפחה ענייה אחת, וכמותו מסתבר, וכן יש לנהוג למעשה.

- **איסור חדש:** חמשת מיני דגן מהתבואה החדשה אסורים באכילה לפני זמן הקרבת קורבן העומר, היינו שאסור לאכול תבואה מהגידול החדש לפני שהסתיים יום טז' בניסן, אבל ניתן לאכול תבואה ישנה בזמן הזה, היינו תבואה שנקלטה בקרקע עוד לפני הפסח הקודם. טעם הדין הוא מפני עיקר מאכל בני האדם הוא התבואה, ולפני שאנו נהנים ממנה ראוי שנקריבה לקב"ה שנתנה לנו, ועל ידי הקורבן אנו מכשירים עצמנו להיות ראויים לקבל מטובו⁶⁰. זמן הקרבת העומד מתיר לאכול כל תבואה שנקלטה בקרקע עד לטז' בניסן, ולכן אם זרע תבואה באדמה לאחר זמן הקרבת העומר לא יכול לאוכלה בשנה זו, וצריך להמתין עד לטז' בניסן בשנה הבאה⁶¹. יש להקפיד כל השנה על איסור זה, ולכן כאשר קונים מאכל העשוי מחמשת

⁵⁶ ישעיהו, פרק א' פסוק כז'.

⁵⁷ מלאכי, פרק ב' פסוק ג'.

⁵⁸ ישעיהו, פרק א' פסוק יד'.

⁵⁹ רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה, פ"ב ה"ז, וזו לשונו המתוקה מזהב: 'שֶׁאִין שֵׁם שְׂמִיחָה גְדוּלָה וּמִפּוּאָרָה אֵלָּא לְשִׁמְחָה לֵב עֲנִיִּים וְיִתּוּמִים וְאַלְמָנוֹת וְגוֹרִים, שֶׁהַמִּשְׁמַח לֵב הָאוֹמְלִלִּים הָאֵלּוּ דוֹמֶה לְשִׁכִּינָה שֶׁנֹּאמַר לְהַחֲיִית רֹחַ שְׁפִלִּים וְלְהַחֲיִית לֵב נִדְכָּאִים'.

⁶⁰ ספר החינוך, מצווה שג'.

⁶¹ איסור אכילת תבואה חדשה הוא גם מתבואת ח"ל, וכן מתבואה שצמחה מיבול של גויים. אכן בחו"ל ישנה בעיה גדולה של איסור חדש, הואיל ובחלק מהמדינות בזמן זה עדיין חורף, ולכן עונת זריעת התבואה מתאחרת עד לימי הקיץ, ובפועל נעשית הרבה אחרי טז' בניסן, כך שזמן הקרבת העומר לא יכול להתירה כמובן, ולכן

מיני דגן, צריך לוודא שלא נקצר בזמן האסור, ולכן הרבנות מציינת על כל המאכלים הכשרים המכילים קמח: 'ללא חשש חדש'⁶². בימים אלו צומחות בצידי הדרכים שיבולים וחטיי בר, ואסור לאוכלם עד לסוף יום ט' בניסן משום איסור חדש. בחו"ל ניתן לאכול את התבואה החדשה רק מהלילה שבין יז' ליח' בניסן, מאחר שיום ט' בניסן הוא יו"ט שני של גלויות, ודינו ככל יום טוב שאסור לקטוף בו תבואה וצמחים משום איסור קוצר. בן חו"ל שנמצא בארץ שלא על מנת להשתקע בה בדרך כלל הולך אחרי ארצו, אולם כאן יש המקלים שינהג כבני ארץ ישראל, ויאכל מהתבואה החדשה במוצאי ט' בניסן⁶³.

השנה ט' בניסן חל ביום שישי, כך שמוצאי היום הזה הוא שבת, ולכן גם בישראל וגם בחו"ל ניתן השנה לקטוף חטים ושעורים חדשות רק במוצאי שבת חול המועד (יז' בניסן, 8.4.2023 למניינם).

- **שבת הגדול:** שבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, ונהגו שהרב או הגדול שבקהילה שבקיא בהלכות החג הרבות ידרוש וילמד את כל העם ויורהו את חוקי הא-לוהים ואת תורותיו⁶⁴. דווקא עכשיו לפני הפסח יש הזדמנות לעורר את העם למצוות והלכות הפסח, וכל המזכה את הרבים – זכות הרבים תלויה בו. כמו כן יש לזכור את דברי המשנה באבות (פרק ב', משנה ה'): 'ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש'. אמנם רק אדם שבטוח בעצמו שיודע את הלכות החג על בורין ויוכל לענות לאנשים על השאלות, ידרוש בהלכות החג, כדי שלא יטעה ח"ו את האנשים. בכל

עליהם להמתין לקורבן העומר של השנה הבאה. דבר זה אגב מהווה הוכחה מדהימה לכך שלא ניתן לקיים את תורתנו כהלכתה אלא בארץ קודשנו, ארץ ישראל, שכן כאן עונת הזריעה היא לפני חג הפסח, ולא צריך לדחותה לאחר החג. כיום שיש יצוא ויבוא מכל מדינות העולם לכל מקום, ועל כל שק תבואה מסומן זמן אריזתו (שהוא בעצם זמן קצירתו), לא ניתן להקל באיסור חדש גם בחו"ל (אם אכן נקצרה באיסור), שהרי אין ספק לגבי זמן קצירת התבואה, ועיין עוד בשו"ע יו"ד סימן רצג, ב"ח על הטור, ובנו"כ.

⁶² ראוי לציין שבשנים האחרונות התגלו כמה מוצרים שהיתה בהם בעיית חדש, ולכן היה אסור לאוכלם, אבל אם מכר מוצרים אלו במכירת החמץ יכול לאוכלם לאחר הפסח, כדין חמץ שנמכר שמור לאחר הפסח, ואין לחשוש עוד לאיסור חדש, שהאיסור הוא לאכול תבואה חדשה לפני ט' בניסן, אולם לאחר תאריך זה מותר לאכול את התבואה גם אם נקטפה ועובדה בזמן שהיתה אסורה. במילים אחרות, איסור חדש הוא רק לאכול את התבואה ולא לשמור אותה או לעבד אותה.

⁶³ באר משה, ח"ז, עמוד רמה'.

⁶⁴ ועל כן ראוי לדרוש דווקא בהלכות החג, ולא טוב עושים אותם הדרשנים המאריכים בדרשתם ולא מסבירים את פרטי ההלכות בשבת זו, ובפרט שלא כולם יכולים לשנן את הלכות הפסח 30 יום לפני החג. (משנה ברורה, סימן תנ"ט, ס"ק ב').

מקרה, חובה קדושה על כל אדם באשר הוא לעורר את לב האנשים לשאול בהלכות הפסח, וגם אם אינו יודע את התשובות לשאלות שעלו, יעודד את האנשים לפנות לרב שיסביר להם את ההלכות הרבות.

השנה שבת הגדול היא בפרשת צו' (י' בניסן, 1.4.2023 למניינם). אמנם מנהג טוב לדרוש בשבת זו ובכל התקופה הסמוכה לחג הפסח בהלכות החג, וכל המרבה בלימוד הלכות הפסח גם לפני שבת הגדול ולאחריה – הרי זה משובח. טוב להנהיג דרשות שונות על חג הפסח, וכגון שבהתחלה יעברו על ההלכות הנדרשות להכנות לחג, היינו דיני הכשרת כלים וכשרויות המאכלים, ובסמוך לפסח ידרשו על מנהגי הסדר, וירבו בענייני אגדה ושאר דברים הנדרשים לעריכת הסדר. מאחר ולא תמיד כל הציבור יכול להגיע לדרשה בשבת, ובכל מקרה לא נין להקיף בדרשה אחת את כל פרטי ההלכות הנדרשות לכל אדם ואדם, טוב לקיים גם שיעורים ודרשות לפני הפסח בימי החול, בבתי הכנסת, בכינוסים שונים, וכן בעזרת אמצעי המדיה החדשים, כגון שיעור 'זום' וכד⁶⁵, ובכלל טוב להרבות בשיעורים לציבור בענייני הפסח ככל הניתן.

בשחרית, קוראים את הפטרת שבת הגדול – 'וְעֶרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְמוֹתֶיהָ'⁶⁶. לאחר תפילת מנחה יש מהאשכנזים שקוראים חלק מההגדה, וכן מנהג חב"ד, בעוד שהספרדים לא נוהגים בזה, וכן מנהג הגר"א⁶⁷, וכן נוהגים למעשה ברוב הקהילות. האשכנזים לא אומרים 'ויהי נועם' במוצאי שבת, אך הספרדים נוהגים לאומרו כבכל שבת, ולמנהג יוצאי מרוקו, כשחל יום טוב בהמשך השבוע לא אומרים 'שובה' ויהי נועם' אלא מתחילים מ-'ואתה קדושי'⁶⁸.

⁶⁵ כאן המקום לצין ולהודיע שאסור בתכלית האיסור לערוך סדר בשימוש באמצעים טכנולוגיים שונים, כתוכנת 'זום' וכד', ואפילו אם התוכנה פתוחה ועובדת מלפני החג או השבת, ואין לסמוך בזה על פסקים שונים שפורסמו ברבים בעבר, ואפילו אם מחמת הימנעותו לא ידייק בקריאת ההגדה או יימנע מאווירת החג וכד', שאין עושים מצווה הבאה בעבירה.

⁶⁶ אמנם יש החולקים, אבל כך מקובל להלכה. כאשר חל ערב פסח בשבת לרוב הדעות יש לומר 'וערבה', אמנם לדעת הגאון מוילנא (מעשה רב, אות קע"ו) לא מפטירים 'וערבה' אלא לפי סדר פרשת השבוע – כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ג'.

⁶⁷ כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ח'. ביאור הלכה, ד"ה במנחה, וטעמו שנאמר במפורש שאינו צריך לקרוא לפני החג (יכול מבעוד יום וכו'). והאשכנזים הנוהגים לקרוא חלק מההגדה, יאמרו מ'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו'. מנהג חב"ד מופיע בהגדה של פסח לרבי מלובביץ' זיע"א.

⁶⁸ כאשר יש כמה ימים בין שבת הגדול לחג הפסח, למנהג האשכנזים לא אומרים 'ויהי נועם' במוצאי השבת, ככל מוצאי שבת שיחול בהמשך השבוע י"ט (שלושת הרגלים, ר"ה ויוה"כ), וטעמם שאין ימי חול מלאים שניתן

2. ניקיון הבית

עוד לפני הפסח נוהגים לנקות את הבית היטב ולהכשיר את כל הכלים הטעונים הכשר מיוחד לפסח. יש לנקות היטב בכל מקום שרגילים בדרך כלל להכניס חמץ במקומות אלו, ומפאת כבוד יום טוב צריך לנקות ולכבד (לטאטא) את הבית לפני החג גם כן, ועל כן, יש המנצלים את הניקיונות לפסח לניקיון כללי ויסודי ועושים סדר כללי בתכולת הבית. דבר זה נאה, אך יש לזכור כי לא זו עיקר מטרתנו⁶⁹. יש שנהגו לנקות את קירות הבית מחשש שנדבק שם חמץ, וכיום יש שצובעים את הבית לשם כך, אולם טוב יותר להשקיע את הזמן בניקוי וביעור החמץ ממש⁷⁰.

אבק הנמצא על הארון, סתם אינו יפה, אך אינו חמץ! יהיה נחמד לראות בית מבריק ומסודר לאחר הניקיון, אך אם בגלל זה לא השקענו כראוי בניקיון המטבח או בכל מיני מקומות שבהם עלול להימצא חמץ, ואותם לא ניקינו ביסודיות, אנו יכולים לעבור על איסורי תורה ודרבנן חמורים מאוד⁷¹! על כן ראוי לכל בעל נפש, ולכל עקרת בית, לחלק את הזמן, כך שכל שאר הניקיונות וסידור ה'בלאגן' בבית, יהיו בבחינת

להחיל עליהם ברכה, שכן 'מעשה ידינו' מצומצמים בשבוע זה. בשל טעם זה נהגו במרוקו שלא לאמר ויהי נועם, אולם אומרים ואתה קדוש, על מנת להאריך בתפילת ערבית בשביל הנשמות, שישוה עוד זמן בגן עדן. לדעת רוב הספרדים בכל מקרה אומרים את פסוקי 'שובה' 'זיהי נועם' 'זאתה קדוש', ומנהגם מיוסד על פי הקבלה לומר בכל מוצאי שבת את כל התפילות כרגיל כסגולה לשמירה לכל השבוע. טור, או"ח, סימן רצה. ברכי יוסף, אות א"ב. בן איש חי, ויצא, שנה שניה, אות ו'. קיצור שו"ע לרב טולדאנו, חלק א', סימן קסג', אות ב'. שמש ומגן, ח"ג, סימן פה'. משולחן אבותינו, שער ב', אות קיח'.

⁶⁹ מעיד אני על עצמי שלפני כמה שנים הייתי בודק מספר בתים של אנשים שונים, וחלק מהבתים נוקו על ידי עוזרות בית, ואכן הבית היה נקי ומבריק, החלונות נקיים וכו', אולם בבדיקת החמץ מצאתי חמץ ממש! לכן יש להיזהר שהניקיון לא יבוא על חשבון הזהירות מהחמץ.

⁷⁰ שו"ע, תמב' ס"ו. משנה ברורה, ס"ק כח' כט'. וכיום לא מצוי שיהיה חמץ בקירות הבית ובוודאי לא בשיעור כזית ומעלה, ובוודאי שלא בכל קירות הבית. הרוצים לחוש לדעה זו, יכולים לבדוק האם יש שאריות מאכלים בקירות שליד שולחן האוכל, ולצבוע מקומות אלו, ומעיקר הדין גם בזה אין צורך, שהרי גם אם מעט חמץ נדבק לקיר שליד שולחן האוכל, הוא בוודאי לא אכיל כיום ומן הסתם הוא פחות מכזית. ראוי להעיר שאכלים בתוך השנה לאבלות על הוריהם לא יכולים לצבוע את הבית לכבוד החג, גם במקרה והם רגילים לעשות כך בכל שנה ושנה, אלא אם כן יש בדבר צורך, וכגון שיש קילוף או נזילות בתקרה וכל כיוצא ב.

⁷¹ לכן יש להיזהר במיוחד בניקוי ארונות ומגירות המטבח לפסח. כמובן שאין צורך להגעים, אבל יש לנקותם היטב עם חומרי ניקוי חריפים, ולנגבם עם סמרטוט לח, ובפרט צריך להקפיד בניקוי הארונות או קולטי האדים או המדפים שמעל הגז והתנור, מחשש שאם יהיו עליהם פירורי חמץ, הם עלולים ליפול לתוך התבשילים, ונמצא שאוכל חמץ בפסח, שהרי גם פירור חמץ קטן שנפל לתוך תבשיל בחג הפסח אוסר את כל התבשיל, והתבשיל חמץ וצריך לבערו.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

תוספת ולא יהיו הם העיקר. בכל אופן, יש לדקדק בניקיון זה, ולזכור שניקיון הבית והכנתו לפסח הם מצווה גדולה, והם חלק מתהליך ביעור החמץ⁷².

כללי ניקיון הבית: כזית חמץ (כ-27 גרם) הוא שיעור חשוב, ואם נשאר בבית כזית חמץ ומעלה האדם עובר על בל יראה ובל ימצא. אמנם אדם שאכל חמץ עובר על איסור אכילת חמץ, ואפילו אם אכל רק פירור חמץ זעום, משום שהעובדה שאכל פירור זה מוכיחה שהוא חשוב בעיניו. צורת ניקיון הבית צריכה להיות לפי כלל זה, ולכן יש לבדוק ולבער אחר כל דברי החמץ בשיעור כזית ומעלה, וכן צריך לבער את כל פירורי החמץ שיש חשש שיבוא לאוכלם, ואפילו כשהם פחותים מכזית. לכן יש לנקות היטב את כל חדרי הבית כך שלא יישארו בהם פירורי חמץ בגודל כזית ומעלה, וכן יש לנקות היטב אפילו פירורים הקטנים מכזית בכל המקומות שבהם יש חשש ששאריות החמץ ייפלו למזוננו, וכגון במטבח ובפינת האוכל. אופן ניקיון זה נכון גם לכל המקומות שיש חשש שילדים קטנים יאכלו פירורי חמץ. מובן אם כן, שאבק אינו חמץ, ועל כן אין צורך לנקות אחריו ביסודיות, והוא הדין לכל מיני שאריות שומן וכיוצא בדבוקים ברצפה שאינם צריך להקפיד על ביעורם, אלא אם כן יש חשש שיבוא לאוכלם או שייפלו לתוך תבשיליו. לדוגמא, יש לנקות היטב תחתית ארון הנמצא מעל גז הבישול, ונכון מאוד גם לצפות בנייר כסף, שבמהלך הבישול בוודאי נצברו שאריות שומן של חמץ, ויש חשש שהן ייפלו לתוך התבשיל במהלך הפסח.

3. הכשרת כלים

הקדמה: לקמן נזכיר את העקרונות ההלכתיים להכשרת הכלים, וכן נפרט את סוגי הכלים השונים ואופן הכשרתם (בעיקר של הכלים שיותר מצויים בידי רוב האנשים), אולם כבר עכשיו יש להזכיר את דברי שולחן ערוך הרב (תנב', ל') בלשונו: ולפי שרבו מאד הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם, לפיכך ראוי ונכון שבעל תורה הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים, וכדבריו יש להשתדל לעשות בכל הכשרות הכלים העירוניות, ובכל מקרה לכל שאלה יש להיוועץ עם מורה הוראה מוסמך.

⁷² עיין: שו"ע, סימן תל"ג ס"א. מג"א, ס"ק כ'. כף החיים, ס"ק פד'. משנה ברורה, ס"ק מו'.

העיקרון ההלכתי להכשרת כלים: מאחר שהכלים שאנו משתמשים בהם במהלך כל השנה כולה בלעו מהחמץ שבושל בהם, אם אנו רוצים להשתמש בהם בחג הפסח עלינו להכשירם, והכלל שקבעו חז"ל הוא 'כבולעו כך פולטו', היינו שיש להכשיר את הכלי לפי הדרך שבה בלע את החמץ, ובמילים אחרות, בדרך שבה נכנס טעם החמץ לכלי הוא גם יכול לצאת. ראוי להעיר שדרך בליעת החמץ בכלי מלמדת על הדרך בה צריך להכשיר את הכלי, ואינה מלמדת על רמת החום הנדרשת בזמן הכשרת הכלים, ולדוגמא, סירים שבישלו בהם יוכשרו בהגעלה, היינו במים מבעבעים, שזה בערך 100 מעלות צלזיוס גם אם בישלו בהם בחום רב יותר⁷³. ישנן שתי דרכי הכשרה מרכזיות לכלי שבלע חמץ רותח, היינו שבלע אותו על ידי חום⁷⁴:

1. הגעלה: הכשר כלי שבלע חמץ דרך נוזל הוא בהגעלה, כלומר הגעלה נדרשת במקרה שבישלו בכלי חמץ, כגון: אטריות (מקרוני), בורגול, קוסקוס וכד' שבושלו בסיר⁷⁵. מאחר שהחמץ נבלע בכלי דרך בישול, יש לבשל⁷⁶ את הסיר עצמו במים

⁷³ עלינו לברר כיצד הכלי בלע מהחמץ, ועלינו להכשיר את הכלי בדיוק באותה הדרך שהחמץ נבלע בו. לכן כלי שבלע כלי על ידי נוזל יוכשר בהגעלה, וכלל לא משנה מה היתה רמת החום בכלי בזמן שהוא בלע את החמץ, הכלי חייב להיות מוכשר במים מבעבעים. לכן גם סיר שמטגנים בו בשמן רותח יוכשר בהגעלה, למרות שנקודת הרתיחה של השמן גבוהה יותר מנקודת הרתיחה של המים, וה"ה אם בישלו בו בחום נמוך יותר. כלי שבלע חמץ ישירות ללא רוטב, וכגון שיפוד או רשת של מנגל שצלו עליהם חמץ, יוכשר בליבון חמור, היינו שריפת הכלי באש עצמו עד שהוא יתלבן ויעלה ניצוצות, ואפילו אם חום הבליעה היה נמוך יותר. לכן אין להכשיר כלי שנדרש להכשירו בהגעלה אבל הוא לא עמיד בחום גדול של בעבוע המים, וה"ה לכלי שלא עמיד בחום האש של הליבון: שו"ע, תנא' טו'. פרי מגדים, אשל אברהם, ס"ק ל'. משבצות זהב, ס"ק יט'. כף החיים, ס"ק כה'.

לאמירה העקרונית שכבולעו כך פולטו זה רק הגדרת דרך ההכשר ולא הכשרת הכלי בפועל, כמה וכמה נפקא מינות הלכתיות, ונציין שתי דוגמאות: 1. המצב הרגיל הוא רתיחה בלחץ של אטמוספירה אחת, בה המים רותחים ב-100 מעלות צלזיוס. ככל שהלחץ גדול יותר, כך נדרשת דרגת חום גבוהה יותר כדי להביא לרתיחה. בסיר לחץ ביתי רגיל, המים מגיעים לכ-120 מעלות, וזאת בניגוד לבישול בסיר רגיל, שהמים מגיעים ל-100 מעלות. להלכה, הכשרת סיר לחץ היא בהגעלה במים חמים, ללא קשר לטמפרטורה שבה בלע בפועל הסיר. 2. רתיחת המים במקום נמוך שונה מאשר במקום גבוה, כך שבמקום גבוה נקודת הרתיחה נמוכה יותר מאשר במקום נמוך, היינו שהמים ירתחו במקום הנמוך בטמפרטורה קטנה יותר מאשר במקום הגבוה. אמנם להלכה, ניתן להכשיר בהר חרמון גם סיר שבישלו בו איסור בים המלח, למרות שבפועל הסיר בלע איסור בחום גבוה יותר מאשר במקום הכשרתו.

⁷⁴ וזאת לשון הפרי מגדים (או"ח, סימן תנא', משבצות זהב, אות טז'): פשיטא לי דעל ידי האור היינו בלי אמצעי, הא על ידי אמצעי, הן מים או שאר משקין שמן וכדומה, מהני הגעלה.

⁷⁵ החמץ פלט טעם למים, והסיר בלע את טעם החמץ מהמים, ולכן גם הכשר הכלי הוא בבישול, דהיינו הגעלה. כף החיים, תנא', ס"ק נ'.

⁷⁶ לכתחילה ישאיר את הכלי מעט במים כדי שיפלוט מה שבלע, אולם אם הכניס והוציאו מיד עלתה לו הגעלה: פרי חדש, או"ח, סימן תנב', אות ו'.

רותחים ביותר⁷⁷, וכדי לשמור על רמת טמפרטורה זו, מעמידים דוד גדול על עצים בוערים או להביר (כלב גז, ברנר) שבוער כל הזמן, ואם המים פסקו מלרתוח, כלומר שאינם עוד מעלים בועות, יש להכניס אבן מלובנת או ברזל מלובן (היינו אבן או ברזל שחיממו אותם היטב בחום האש והם רותחים מאוד) לתוך המים, או לכסות את הדוד ולתת למים שבו לרתוח מחדש. בדרך זו מכשירים סירים שבישלו איתם מאכלי חמץ, סכו"ם שאכלו איתו מאכלי חמץ וכד'. גם כלי שבלע חמץ באידוי וכגון סיר קוסקוס יוכשר בדרך זו, שהרי בליעת החמץ בכלי היתה על ידי נוזל. לאחר ההגעלה, נהוג להניח את הכלים במים קרים כדי שלא יבלעו מהחמץ שעליהם, אבל אם חושש שהכלי יישבר או יתפוצץ, וכגון כלי זכוכית, אינו חייב להניחו במים קרים, והדבר אינו מעכב בהכשרת הכלי⁷⁸.

כלל חשוב: אין להשתמש בכלים שרוצים להכשירם בהגעלה 24 שעות לפני מועד הגעלתם⁷⁹

2. **ליבון:** הכשר כלי שבלע חמץ כאשר עמד על אש גלויה ונגע באש, הוא באש עצמה, כלומר יש להעביר את הכלי באש וזה הנקרא ליבון. ישנם שני סוגי ליבון:

○ **ליבון חמור** – הכשר זה נצרך כאשר כלי נגע במאכל חמץ באש גלויה ללא רוטב, כגון: שיפוד שהונח עליו בשר עם פירורי לחם או מנגל שהניחו על הרשת שלו פיתה וכד', כך שהכלי נגע בחמץ ישירות ללא רוטב והתחמם מחום האש. שיעור הליבון הוא עד שהכלי יעלה ניצוצות והברזל יהיה אדום לגמרי. למעשה,

⁷⁷ שיעור של 'מעלה רתיחות', כלומר המים צריכים לפעפע. שיעור זה הוא כ-100 מעלות, אבל אין צורך (וגם לא מועיל) למדוד זאת. לכן אם מדדו את טמפרטורת המים והייתה מאה מעלות אבל המים לא בעבעו לא עלתה ההכשרה! דבר זה מצוי כשמגעיל בנוזלים אחרים כשמן וכד', שהרי הבעבע שלהם שונה מנקודת רתיחת המים. אולם למעשה נכון להגעיל כלים רק במים מבעבעים, מפני ששאר המשקאות נבלעים בכלי ולא מפליטים את הבלוע בו, והרוצה להכשיר בנוזל אחר יעשה שאלת רב. עיין: שו"ע, אר"ח, סימן תנ"ב, סעיף ה'. משנה ברורה, ס"ק כו'. אגרות משה, יו"ד, חלק א' סימן ס', וכן יו"ד, חלק ב', סימן מא'.

⁷⁸ פרי חדש, אר"ח, סימן תנב', אות ז'. ערוך השולחן, ס"ק כ', וציין שאף על פי שהמנהג כן ואין לשנות הדבר לא גורע בדיעבד, והוסיף שנוהגים כן רק בפסח ולא בשאר ההכשרות.

⁷⁹ בליבון, ואף בליבון קל אין להקפיד על זה, כיוון שהאש שורפת את כל שאריות האוכל: כף החיים, סימן תנא', ס"ק נא'.

אנו לא משתמשים באפשרות זו כלל כיום, כיוון שהיא תהרוס את הכלים המצויים ברשותנו⁸⁰.

○ **ליבון קל** – אנו משתמשים באפשרות זו כאשר אנו רוצים לחסוך הכשרה על ידי הגעלה, כגון שהכלי גדול מדי ולא יוכל להיכנס לתוך הדוד הרוחץ, או שלא ניתן להמתין 24 מהשימוש האחרון בכלי וכיוצ"ב. שיעור ליבון זה, הוא כאשר מניחים קש או נייר טואלט על הצד שלא נוגע באש, והוא מתחיל להישרף⁸¹. בדרך זו משתמשים בעיקר להכשיר סירים גדולים, מחבתות מסויימות וכד'⁸².

הגעלה או ליבון לסירוגין מועילה, ואין צורך להקפיד שכל הכלי יהיה בבת אחת בתוך המים הרוותחים או האש, אולם במקרה ומכשיר לסירוגין, חייב לוודא שכל הכלי מכל צדדיו עבר את ההכשרה הנדרשת. לכן ניתן להגעיל חצי כלי ואז לסובב אותו ולהגעיל את חציו השני, ואפשר גם להוציא את הכלי לחלוטין מחוץ למים הרוותחים, להופכו ולהחזירו בשנית. מאחר ומי הגעלה הינם רותחים מאוד, אנו ממליצים להניח את הכלים שנדרש להכשירם בתוך רשת מחוררת עמידה לחום (כגון רשת טייחים) וכך ניתן להחזיק את הרשת והמים ייכנסו לכל חלקי הכלי. אין להניח הרבה כלים ביחד, מחשש שמא הם יעלו אחד על השני, ומי ההכשרה לא יצליחו לדחור בעוצמת החום לכל מקום ומקום. כשמכשירים כלי גדול שלא נכנס לרשת או לסל, בדרך כלל מחזיקים אותו עם צבת ארוכה או מלקחיים וכד', ויש לזכור להכניס גם את המקום הזה למים הרוותחים, ולכן יסובב את הכלי ויאחז אותו שוב במקום שכבר הוכשר. יש שהצריכו להשאיר את הכלים זמן רב במים, עד כדי שייפלטו את הבלוע בהם, אולם מנהגם של ישראל אינו כן, ואין לשנות, שלא ניתן לשער תוך כמה זמן יצא כל הבלוע בכלי. למרות האמור, אין להכניס את הכלי למים הרוותחים ומיד להוציאו, אלא

⁸⁰ לכן כיום למעשה לא ניתן להכשיר כלי שזו דרך הכשרתו, ואין לומר שמאחר שהאדם מסכים לוותר על הכלי הוא מוכן להכשירו, ואם הכלי ייהרס אזי הוא נהרס ואם לא הוא הרוויח את הכלי, שהרי חז"ל אסרו להכשיר כלי בצורה שיכולה להרוס אותו מחשש שמא יחוס על הכלי ולא יכשיר אותו כראוי, ואם האדם יודע שיש סיכוי אפילו קל שהוא יוכל להשתמש בכלי, ממילא קיים החשש שיחוס עליו ולא יכשיר אותו כראוי.

⁸¹ הכוונה שמתחיל להשחים. אגרות משה, יר"ד, חלק ג', סימן כה'.
⁸² שהרי קשה לנקות את המחבת בצורה טובה כך שניתן יהיה להגעילה. אמנם גם המלבן את המחבת צריך לנקות היטב גם בצידה החיצוני. למעשה, מאחר שקשה מאוד לנקות את המחבת היטב, ראוי לכל מי שידו משגת לקנות מחבת חדשה לפסח. עיין: שו"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה, ס"ק סז'.

ישאירנו במים הרותחים כמה שניות, ואם הכניס כמה כלים ביחד, יענע אותם, ואז יוציא את הכלי והוכשר בזה⁸³.

מאחר ואופן הכשרת הכלי על ידי ליבון חמור יותר מהכשרתו על ידי הגעלה, הוא יכול להועיל בכל מקרה שאין חשש שהכלי ייהרס. לכן ניתן להכשיר חלק מהכלי בליבון ואת חלקו האחר בהגעלה, וכן יש לנהוג כאשר לא מצליחים לנקות היטב את הכלי, שיש ללבן את המקומות הבעייתיים, כגון ידידות הסירים, ולאחר מכן להגעיל את הכלי. כמובן שדרך זו לא אפשרית לכלי שעלול להיהרס מחמת הליבון.

▪ **כלי ברזל:** כלי ברזל שמבשלים בהם עם נוזלים, טעונים הגעלה ברותחים בכלי ראשון (כלי העומד על האש), ויש לנקותם היטב מכל שאריות חמץ, וכגון סיר שבישלו בו פסטה. לכן יש לנקות היטב גם את כל הכתמים שעל הכלים, וניתן גם ללבן מקומות אלו אם לא מצליח לנקותם היטב. אמנם לא צריך לנקות כתמים שאין בהם ממשות (כלומר שהם רק צבע שחור וכד'). כלי ברזל שצולים בהם על האש ללא רוטב, כגון שיפודים, יש ללבנם ליבון חמור, ולכן למעשה ינקה אותם מממשות החמץ שלהם, ולא ישתמש בהם בחג הפסח⁸⁴.

▪ **כלי זכוכית:** אין הכשר לכלי זכוכית שבישלו בהם, ואם בדיעבד כבר בישלו בהם מאכלים לפסח יעשה שאלת חכם⁸⁵. לכן לכתחילה אין להכשיר לפסח תבניות או

⁸³ טור, אר"ח, תחילת סימן תנב'. שו"ע הרב, אות ד'. ערוך השולחן, ס"ק ו' ח'. כף החיים, אות ב', יב', יד'.
⁸⁴ אין להכשיר שום כלי שעלו להיהרס מחמת הכשרתו, שמא לא יכשירונו יפה, ואינו יכול לומר שהוא יודע בעצמו שלא יחוס על הכלי אלא יכשירונו כדבעי – שו"ע, תנא, ז'. אשל אברהם, אות יט'. כף החיים, קכא'.
⁸⁵ שו"ע, סימן תנ"א ס"ג, ס"כו. כף החיים, ס"ק שא"שב'. משנה ברורה, ס"ק קנד' קנו'. ישכיל עבדי, ח"ה, י"ד, סימן יג'. ציץ אליעזר, ח"ט, סימן כו'.

נראה שהזכוכית של ימינו אינה הזכוכית של חז"ל, שהרי אמרו (בבבא דר' נתן, פ"מ ה"ו): 'שלושה דברים בכלי זכוכית: אינו בולע ואינו פולט, ומראה כל מה שבתוכו, במקום חם חם במקום צונן צונן', היינו שכאשר נוגעים בכלי הזכוכית נגד המקום החם מרגישים חום, ונגד המקום שאין בו משקה (או מאכל) חם מרגישים שהכלי קר, ורק חומר זכוכית כזה אינו בולע ואינו פולט, וכיום עינינו הרואות שכלי זכוכית חם לכל אורכו אם יש בו מאכל או משקה חמים, וחזר דינו להיות ככלי חרס, שהרי גם הוא עשוי מהאדמה והחול (משנה ברורה, סימן קנד'), ולא ניתן להוציא את בליעתו ממנו כלל במאכל או משקה חמים, ואכן כיום נוהגים לערבב 'מגנזיה' (שזה כינוי ליונים של מגנזיום, שהוא סוג של מתכת, והוא יסוד כימי) בתוך כלי הזכוכית, וכן עיקר להלכה ולמעשה, וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. למרות דברינו, דעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל (חזון עובדיה, הגעלת כלים, עמוד קנב', ס"י) להקל ולהכשיר לספרדים אפילו כלי זכוכית שמבשלים בהם כפיירקס ודורלקס בשטיפה והדחה, אולם ראוי להחמיר בדבר וכלל לא להכשירם, מאחר שרבו הפוסקים הסוברים שגם הספרדים נהגו כאשרכנזים בעניין זה בימי פסח (כנסת הגדולה, י"ד, סימן קכא', הגהות הטור, אות כה'), ובשעת הדחק ישאל רב האם יכול להכשיר אותם בהגעלה שלוש פעמים.

סירים מפירקס וכל כיוצ"ב. כלי זכוכית לשתיה חמה כמו תה, קפה וכד' מעיקר הדין מותרים בעירוי מים רותחים מכלי ראשון העומד על האש, אולם המנהג הרווח הוא לייחד אחרים לפסח ולא להכשירים. כלי זכוכית שהשתמשו בהם בכדי להניח דברי מאכל קרים בתוכם, כגון: כלים לאחסון אוכל, וכן כוסות המיועדות לשתיה קרה בלבד וכל כיוצ"ב, יוכשרו בהדחה ושטיפה במים קרים בלבד, כלומר שיש להקפיד תחילה לשפשף את הכלי במים בכדי להסיר את החמץ ולמרוק את הכלי, ולאחר מכן יש לשטוף אותו במים ללא שפשוף⁸⁶. אמנם אם הניחו בכלי הזכוכית דברים חריפים כגון כוסות לשתית בירה, ויסקי וכד' צריכים הכשר במים קרים שלושה ימים, כאשר מחליפים את המים בסוף כל יום, ולכן יניח כוסות אלו במים ביום יא' בניסן לכל המאוחר, כדי שיהיו לו שלושה ימים מלאים לפני חג הפסח⁸⁷. שלושת הימים האלו לא חייבים להיות רצופים, אולם כל עוד לא רוקנו את המים נחשב הדבר ליום אחד, גם אם עברו הרבה יותר מעשרים וארבע שעות שהכלי במים, אולם אין להניחם לפחות מעשרים וארבע שעות⁸⁸. יש להעיר שלא ניתן להחליף את המים בשבת, שהרי זו הכנה מקודש לחול, ולכן למעשה כדי שלא להפסיד זמן, יחליף את המים לפני השבת ולאחריה. דרך נוספת להכשיר כוסות אלו היא לערות עליהם מים רותחים מכלי ראשון העומד על גבי האש, או להגעיל אותם, ובמקרה זה יש להיזהר לא לשטוף אותם לאחר ההגעלה בכדי שלא יישברו⁸⁹.

⁸⁶ כף החיים, סימן תנ"א, ס"ק רצג'.

⁸⁷ יש לסיים את הכשרת הכלים בהגעלה או עירוי וכד' לפני חצות היום של ערב פסח, ולכן למעשה אם רוצה להכשיר כלים אלו ע"י השארתם במים למשך ג' ימים, יכניס אותם למים לא יאוחר מאור ל'א' בניסן, על מנת שביום יד' הם יהיו כבר כשרים לפסח. מלבד זאת הזהירו הפוסקים שיש להכשיר כלים כמה ימים לפני הפסח כדי שיוכל לעשות זאת בנחת ולדקדק בכל מה שצריך ולא במהירות, וציינו שהיו שנהגו להכשיר ג' ימים קודם החג, והיו שנהגו להכשיר כבר מראש חודש. עיין: שו"ע, סימן תנ"ב ס"א. כף החיים, ס"ק כו', כח', לא-לב', לד'. עקרונות אלו נכונים גם היום, שכן את מוצרי הפסח אנשים רוכשים כמה ימים לכל המאוחר לפני החג ויש כאלו שכבר מראש חודש, ולכן חייבים לדאוג למקום נקי וכשר לאחסנם.

⁸⁸ ואין לומר שאם הכלי במים יותר מעשרים וארבע שעות הוא חוזר לבלוע. יש לציין שיש לבצע בכשר זה רק במים. עיין: שו"ע, יורה דעה, סימן קלה' סעיף יב'. נו"כ. כף החיים, אורח חיים, סימן תנא', ס"ק רמא'.

⁸⁹ ערוך השולחן, סימן תנ"ב, ס"ק כ'. בהכשרת כלי בעירוי יש להקפיד שהנוזל כל הזמן יהיה מחובר לכלי, היינו שהקילוח לא ייפסק, ולכן אין לזרוק סתם מים רותחים על הכלי, ולכן אם מערה מקומקום חשמלי על כלי, אין לשפוך את כל המים ממש, אלא ישאיר מעט בתוך הקומקום, כי אחת הטיפות האחרון שיוצאות מהקומקום לא יהיו מחוברות בקילוח ישיר לכלי: כף החיים, סימן תנא', ס"ק צ'.

▪ **כלי טפלון:** אין להכשיר סירי טפלון וכל שכן מחבתות טפלון, מאחר שלעיתים משתמשים בהם ללא נוזל, כך שלחלק מהדעות צריך להכשירם בליבון⁹⁰ ואין ללבנם מחשש שיתקלקלו ולא יכשירם כראוי. אמנם אם מאוד זקוק לכלי רשאי ללבנו בליבון קל, ולספרדים ניתן להכשירו בהגעלה אם יש חשש שהציפוי ייהרס מחמת הליבון⁹¹.

▪ **כלי חרס:** אין כל הכשר לכלי חרס שבישלו בהם חמץ או שהגישו בהם חמץ רותח, ואפילו אם הם מצופים בזכוכית (חרסינה), ואפילו בדיעבד אסור לאכול את המאכל, וכגון שהכשיר את הכלי ללא ידיעה ובישל בו⁹².

▪ **כלי פלסטיק:** ישנה מחלוקת לגבי הכשר כלי פלסטיק, שיש המתירים להגעיל כלי פלסטיק רגילים כגון צלחות וכוסות, ויש אוסרים, ונהגו שלא להגעילים אלא לצורך גדול, כגון בבתי חולים, מחנות צבא וכד'. לכל הדעות אין שום הכשר לכלי פלסטיק שיש בהם חריצים, ולכן גם במקרה שמקלים להכשיר כלי פלסטיק יש להחליף את קרשי החיתוך וכד'.

הזכרנו כאן רק את העקרונות ההלכתיים, וכל אדם שרוצה להכשיר כלי מסויים ישאל רב כיצד לנהוג בפועל⁹³. כמו כן, ראוי וטוב שבמקום שמכשירים כלים יעמוד

⁹⁰ עיין פרי חדש, או"ח, סימן תנא', ס"ק יא', שטוען שמחבת הכשרה בליבון גם לשו"ע מאחר שפעמים רבות נגמר בה השמן, ועוד שלטענתו לא הולכים אחר רוב תשמיש, ולכן ברור שמחבתות טפלון יוכשרו בליבון. עוד טען שטס ברזל שמניחים בו רק מעט שמן כדי שהבצק לא יידבק ומכניסים אותו לתנור הכשרו בליבון חמור, ורק בדבר שרוחש בשמן היינו מלא בשמן ניתן להכשיר בהגעלה, ולכן תבניות של עוגות, תחתית של פיצה וכד' הכשרן בליבון חמור, בין העשויות מטפלון ובין מחומרים אחרים.

⁹¹ אם דרכו (תמיד) להשתמש בכלי ללא נוזל, לכל הדעות אין להכשירו, וכגון שמייחד כלי למאלווח ולא מוסיף שמן. עיין: שו"ע, או"ח, סימן תנא', סעיף ו'. פרי חדש, ס"ק יא'. משנה ברורה, ס"ק מה-מז'. כף החיים, ס"ק קח'.
⁹² שו"ע, סימן תנ"א ס"א, ס"כ. נ"כ. פרי חדש. כנסת הגדולה. מחזיק ברכה, ס"ק י'. מועד לכל חי, סימן ד' אות ג'. בן איש חי, ש"א, פרשת צו, אות יד'.

⁹³ החיד"א (חדרי בטן, פרשת ויקרא) כותב שעניין הכשר הכלים מקביל לאופני החזרה בתשובה, ופשוט הוא כי כבולעו כן פולטו, היינו לפי מידת המעשים כל האדם נידון, והסביר: ישנם ארבעה סוגים שונים בהכשר הכלים: טבילה. הגעלה. ליבון, וכלים שאין להם תקנה אלא בשבירתם. הגוף הוא הכלי שבו נמצאת הנשמה, ולכן אם עבר על מצוות עשה בשבת ואל תעשה שזו טומאה קלה צריך טבילה, היינו שחזרה ותשובה לבדם מועילים. אם עבר על לא תעשה ששמע לעצת היצר הרע בקום ועשה הכשרו הוא ככלי שנשתמש בו בחמין ולכן צריך תשובה ויום כיפורים, היינו אם התענית תדחה את הטומאה כמו ההגעלה. אם עבר על כריתות ומיתות ב"ד דינו כמו תשמישו ע"י האור וצריך ליבון ע"י יסורים. אם חלילה עבר על חילול ה', נעשה ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם ולא ניתן להכשירו כלל, כך שנגזר עליו להישבר, ובאדם מיתתו תשובתו.

תלמיד חכם הבקיא בדיני הכשרת כלים⁹⁴. במהלך חג הפסח יש ליכור שאם לא הכשירו את הכלי לפי הדרך הראויה לו ובישל בו מאכלים כשרים לפסח, לעיתים המאכל נאסר, ועל כן ידקדק היטב וייוועץ ברב לפני שהולך להכשיר את כליו. יש לבצע את הכשרת הכלים לפני חג הפסח. אם שכח או נאנס ולא הכשיר כלי לפני החג וצריך להשתמש בו בחול המועד, ישאל שאלת חכם⁹⁵.

הכשרת כלים מצוית במטבח הביתי

במקום שמתבצעת הכשרת כלים ציבורית, מומלץ ללכת לשם, כי יש להם אמצעים יעילים וחזקים יותר להכשיר את הכלי, וכן האנשים בדרך כלל יותר מיומנים בדבר, וגם ראוי שיעמוד שם רב מו"צ שיוורה כיד נכון להכשיר כל כלי וכלי, וכך יפשוט את הספקת. אמנם כשהדבר לא מאפשר מסיבות שונות, ניתן להכשיר כלים רבים גם במטבח הביתי, כמפורט להלן ברשימת הכלים השונים שמצויים בבתים רבים. כמובן, יש לשאול רב בפועל בכל דבר שהאדם מסופק בו. מאחר שאת רוב הכלים שניתן להכשיר בבית מכשירים בהגעלה, נסביר איך ניתן לעשות הגעלה בבית:

- **דרך עשיית הגעלה בבית:** לוקחים סיר גדול שאינו בן יומו, היינו שלא בישלו בו בעשרים וארבע שעות האחרונות. יש למלא בו מים רבים, להוסיף למים חומר פוגם, כגון אקונומיקה או סבון כלים, ולהמתין שהמים ירתחו. סיר זה יכול להיות סיר חמץ גדול ונקי, שאינו בן יומו עם מים וחומר פוגם כנ"ל, וכן הסיר יכול לעמוד על כיריים שלא הוכשרו לפסח. יש להכניס את הכלים למים עם רשת וכד', ויש לדאוג שכל הכלי יהיה במים הרתוחים גם אם זה לא יהיה בבת אחת, ואם משתמש במלקחיים ירפה מעט את האחיזה בכלי, או שיסובב אותו כך שיאחוז כל פעם במקום אחר, והמים החמים יגיעו לכל הכלי ויכשירו אותו.

⁹⁴ עבודת הקודש לרב חיד"א, מורה באצבע, סימן ז' אות קצב'.

⁹⁵ ואם אינו יכול לשאול חכם יכול להכשיר את הכלי בליבון, משום שהליבון שורף את החמץ ולא רק מוציא את טעמו, ואם הכלי יפלוט את טעם החמץ שלו בפסח, הכול ייאסר, מאחר שחמץ איסורו במשהו והכלי חוזר ובוֹלֵע: שר"ע, סימן תנ"ב ס"א. ערוך השולחן, ס"ק יג'. יש להעיר שהכשרת כלים דומה לביטול איסור, שהרי ע"י הגעלת הכלי מבטל את האיסור הבלוע בו, ואף על פי שאסור לבטל איסור לכתחילה, הכשרה מועילה לכתחילה, וזאת משום שכל שאינו נהנה מהאיסור מותר, והרי בהכשרת הכלי אינו נהנה מטעם האיסור הבלוע בכלי, שכן טעם זה יוצא למים ואין בו שימוש יותר.

- **כוסות זכוכית:** ניתן להגעיל כוסות זכוכית, וימתינו עשרים וארבע שעות לאחר השימוש בהם בחם לפני ההכשרה. אין לטובלם במים קרים אחרי ההכשרה.
- **כוסות חרסינה:** אין להכשיר כוסות מחרסינה (חרס מצופה בזכוכית).
- **כוסות פלסטיק:** אם הן ללא חריצים ניתן להגעילן.
- **צלחות זכוכית:** ניתן להכשיר צלחת זכוכית, וצריך למצוא סיר שניתן להכניס אליו את הצלחת, גם אם זה יהיה בכמה פעמים, כך שהצלחת לא תהיה כולה במים בבת אחת.
- **צלחת מיקרוגל:** ניתן להכשירה בהגעלה, וטוב להגעיל שלוש פעמים, היינו להכניס ולהוציא מהמים שלוש פעמים, וכן עיקר.
- **צלחות חרסינה:** ככלל, אין להכשיר צלחות חרסינה, ואם יש צורך גדול מאוד בדבר ישאלו מורה הוראה, ובאופן פשוט בימינו יש להורות שהדבר לא אפשרי, שכן ניתן להשתמש בכלים חד פעמיים.
- **צלחות פלסטיק:** לא מכשירים.
- **קעריות פלסטיק:** לא מכשירים, אולם אם השתמשו בהם רק למאכלים קרים ניתן לשוטפם במים ודי בכך.
- **סכו"ם ברזל:** ניתן להכשיר סכו"ם לפסח. לכתחילה מקפידים להכשיר רק סכום ללא קת שונה, היינו סכו"ם שכל כולו ברזל. לכן אין להכשיר סכו"ם שנטרף מערבוב של בשר וחלב או של מאכל לא כשר אם הוא לא מקשה אחת, אולם לפסח ניתן להקל להכשיר גם סכום עם קת (ידיית) פלסטיק או עץ ובלבד שהחיבור לסכו"ם נקי ושאינו רווח בין הקת לסכו"ם, כך שלא יכול להיכנס לכלוך מתחת לקת. אם יש רווח בין הקת לסכו"ם, אין להכשיר סכו"ם זה גם לפסח.
- **סכו"ם פלסטיק:** אין להכשיר.
- **פורס ביצים:** יש להכשיר בהגעלה. אם ברור שחתכו רק ביצים קרות, ניתן להכשיר בשטיפה בלבד.
- **קולפן:** נכון להכשיר בהגעלה, שלפעמים מקלפים דברים רותחים או חריפים.
- **גביע לקידוש מכסף:** מכשירים בהגעלה.
- **גביע לקידוש מזכוכית:** מכשירים בהגעלה.

- **גביע לקידוש מחרסינה:** לא מכשירים, ובמקום צורך יכול להכשיר בהגעלה שלוש פעמים, ובלבד שלא ידוע לו שבמהלך השנה הכניסו לחם ליין, וכן ניתן להקל ולהכשירו רק אם מיד כשסיים את הקידוש הזיז את הגביע מהשולחן.
- **מייבשי כלים:** אין צורך להכשיר. מספיקה שטיפה טובה תחת זרם המים. דין זה נכון גם למייבשי כלים מפלסטיק וגם לייבשי כלים מברזל.
- **קרש חיתוך מעץ:** אין להכשיר.
- **קרש חיתוך מפלסטיק:** ניתן להכשיר בהגעלה רק אם הקרש לא חרוץ, היינו שאין בו הרבה חריצים כתוצאה מהשימוש עם הסכין.
- **קרש חיתוך מזכוכית מחוסמת:** ניתן להכשיר בהגעלה, ובלבד שהזכוכית שלמה לחלוטין, ונכון להכשירו שלוש פעמים.
- **נטלה לנטילת ידיים** (העשויה ממתכת, חרסינה, פלסטיק וכו'): שטיפה בלבד.
- **פורס ביצים:** ניתן להכשירו בהגעלה. (אמנם אם תמיד פרסו בו רק ביצים קרות ניתן להכשירו בשטיפה בלבד, אולם זו לא המציאות הרווחת).
- **סירי מתכת רגילים:** ניתן להכשיר בהגעלה או בליבון קל. ראוי להדגיש שיש להכשיר גם את הידיות, ולכתחילה המכשיר סיר בהגעלה יפרק את הידיות, ינקח היטב את מקום החיבור, ויניח גם את הידיות, הברגים וכו' במי ההגעלה הרוותחים, ולאחר ההכשר יחברם בשנית.
- **מכסים לסירים:**
 - מכסה מתכת יוכשר בהגעלה או בליבון קל.
 - מכסה זכוכית – אין להכשיר, ובשעת הדחק ניתן להכשיר שלוש פעמים.
- יש לשים לב שצריך סיר גדול דיו כדי שהמכסה יוכל להיכנס אליו.
- **סירי אמאיל:** לא מכשירים.
- **סירי טפלון וסירים קרמיים:** ניתן להכשיר בהגעלה בדוחק כאשר כל הציפוי שלם ללא חריצים.
- **מחבת מתכת רגילה:** יש מקלים להכשיר אותה בהגעלה, ואז יש לפרק את הידית שלה כדלעיל, אולם הנכון להכשירה בליבון, וניתן להניחה על הגז למשך זמן

מסויים (כ-5 דקות לפחות), עד שיניח נייר טישו וכדי על אחת מדפנות המחבת, וכשהנייר השחים במעט, או התקשה במעט, הוכשרה בכך. יש לפרק את ידית המחבת גם בדרך זו, וללבן היטב גם את מקום חיבור הידית למחבת, ואת הידית והברגים יגעיל בנפרד.

- **מחבת טפלון:** אין להכשיר, ובשעת הדחק יעשה שאלת חכם פרטית.
- **סיר בישול איטי:** אין להכשיר (הסיר עצמו עשוי חרסינה).
- **מיקסר:** יש לנקות היטב את ראש המיקסר שהמערבל נכנס אליו, ואת כל החורים שיכול להיות ונכנס בהם קמח, ולהגעיל את ווי הלישה, המקצף, המערבל וכו'. אמנם מאחר ומאוד קשה לנקותו, עדיף שלא להשתמש בכלי זה.
- **מטחנת בשר:** יש ללבן את הסכין המסתובבת ואת חורי היציאה (המסננת שדרכם הבשר יוצא). ליבון זה יכול להיעשות על ידי החזקת חלקים אלו במקלחיים מעל להבת הגז. יש לנקות היטב את החילזון והקנה דרכו הבשר עובר, ואז להגעיל הכל. יש לשטוף את מטחנת הבשר גם מבחוץ.
- **מסננת אטריות:** יש להכשיר בהגעלה, אולם יש לשים לב שבדרך כלל היא גדולה וצריך סיר מאוד גדול. דין זה נכון למסננת אטריות מברזל, ואפילו למסננת פלסטיק, ובלבד שהוא לא חרוץ.
- **מעבד מזון:** אם קצצו בו רק פירות וירקות יש לנקותו ולהגעיל את כל החלקים, כולל הכלי מפלסטיק. אמנם טחנו במעבד חמץ ממש, וכגון שפוררו לחם, אין להכשירו.
- **מוט טוחן:** אין להכשירו, אלא אם כן טחנו בו רק ירקות ופירות ללא אבקת מרק, ביסקוויטים וכדי, שאז ראוי להכשיר את החלק שנכנס למזון בהגעלה.
- **תבניות פיירקס:** אין להן הכשר.
- **תבניות סליקון:** אין להן הכשר.
- **תבניות ורשתות של תנור וטוסר אובן:** יש ללבן בליבון חמור עם ברנר, אמנם דבר זה מאוד מסובך וקשה בבית.
- **רשתות של מדיח כלים:** יש להגעילן, וזה כמעט לא אפשרי בבית בשל גודלן של הרשתות, ולכן יימנעו משימוש בו בפסח הזה.

■ **קנקנים לשתייה קרה:** אם משתמש לשתייה שאינה חריפה כגון תרכיזים, מים וכד', הכשרם בשטיפה בלבד, ולא משנה מאיזה חומר עשוי הקנקן. אם משתמש לשתייה חריפה, כגון בירה, יש לחלק בסוג החומר ממנו עשוי הקנקן: קנקני ברזל וזכוכית יוכשרו בהגעלה, בעוד לקנקני פלסטיק וחרסינה אין הכשר.

■ **טרמוס:** אם מילאו בטרמוס רק מים חמים מהקומקום, נכון להכשירו בהגעלה. אם מילאו בו מאכלים חמים כמרק שיש בו אבקת מרק חמץ וכד', חייבים להכשירו בהגעלה. כמובן חייבים לפתוח את מכסה הטרמוס כדי שמי ההגעלה ייכנסו לתוך הטרמוס עצמו. יש לזכור להגעיל גם את הפקק. אין צורך לפרק את הטרמוס על מנת להגעיל בנפרד את כלי הזכוכית שלו, אולם אם עשה כן יזכור להגעיל גם את הכלי החיצוני, ומותר להגעילו אפילו אם הוא עשוי מפלסטיק.

■ **חצובות:** יש מקלים להכשירן בהגעלה לאחר ניקוי יסודי, והסומך על דעה זו יצפה את החצובות לאחר מכן עם נייר כסף, ועיין עוד לקמן בדרך הכשר החצובות.

■ **מבערי הגז:** יוכשרו על ידי הדלקת האש, ועיין עוד לקמן בדרך הכשר הגז.

הזכרנו כאן 'רשימה' של כלי מטבח קטנים שבדרך כלל יותר שמישים בציבור הרחב, אולם ישנם כלים נוספים שיש להכשירם ולנקותם גם אם לא מתכוונים להכשיר את כלי הסעודה, ואופן הכשרתם מפורט לקמן.

● **טבילת כלים:** הקונים כלים חדשים המיוצרים על ידי גויים חייבים טבילה במקווה בברכה, ואפילו אם נקנו בפועל מיהודי. אם טובל מספר כלים יברך: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת כלים', ואם טובל רק כלי אחד יברך: 'ברוך אתה... על טבילת כלים'. כלים מתוצרת יהודית הנמכרים על ידי גויים חייבים בטבילה ללא ברכה. בכל מקרה שיש לטבול כלי ללא ברכה, טוב לטבול אותו עם כלי אחר החייב בברכה ולברך, ולפטור בזה את כל הכלים. חיוב הטבילה הוא בכל הכלים הנוגעים ישירות באוכל, כגון סכ"ס, צלחות, מחבת וכד'. כלי מתכת חייבים בטבילה בברכה, ואפילו אם היא סגסוגת, ולכן יש לטבול בברכה גם כלי אלומיניום ואמאייל. גם כלי זכוכית צריכים טבילה בברכה,

אולם כלי עץ, כלי אבנים וכלי חרס אינם צריכים טבילה. למרות האמור, כלי חרסיה של ימינו צריכים טבילה ללא ברכה בשל הזכוכית המצפה אותם. יש המצרכים טבילה ללא ברכה גם לכלי פלסטיק, אולם הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שאין צורך להטבילם כלל. לפני הטבילה צריך להוריד מדבקות שבדרך כלל רגילים להוריד מהכלי, ולכן אם שכח והטביל כלי עם מדבקה כזו יוריד אותה ויטבול אותו בשנית. אין צורך להוריד מדבקות שלא רגילים להורידן וניתן לטבול את הכלי בברכה עם מדבקות אלו, וכגון מדבקות הנמצאות על מוצרי חשמל. כמו כן יש לנקות את הדבק מעל גבי הכלי, מאחר שמקפידים שלא להשאיר את הכלי בצורה זו. חשוב לשים לב שבניגוד להגעלת כלים שם ניתן להגעיל חלק מהכלי ואחר כך להגעיל את החלק השני, בטבילת כלים כל הכלי חייב לבוא בבת אחת לתוך המים ללא שום חציצה בין הכלי למים, ולכן טוב להטביל כלים בתוך רשת וכד', או שירטיב את ידו תחילה ממי המקווה ורק אז יאחז בכלי, כך שלמרות שידו אוחזת בכלי היא כבר היתה רטובה ממי המקווה, אולם אין לאחוז את הכלי ביד ואז להכניסו למים, שחלק הכלי הנוגע ביד לא בא במגע עם המים⁹⁶. חיוב טבילת כלים הוא גם לכלי שכבר השתמשו בו, ואפילו עברו עליו שנים רבות כל עוד לא טבלו במקווה חייבים לטבולו כראוי. במקרה ויש כלי שכבר השתמשו בו שרוצים לטבולו וגם להכשירו לפסח, צריך תחילה להכשיר את הכלי כדינו ורק אחר כך לטבול אותו⁹⁷.

במקרה ולא ניתן לטבול את הכלי במקווה, ישנה אפשרות למכור את הכלי לגוי ולשאול ממנו, כך שבעצם הכלי שייך לגוי ופטור מטבילה, וכך היו שהמליצו לעשות בזמן הנגיף העולמי. אמנם ראוי מאוד שלא לסמוך על היתר זה בדרך כלל גם כשקיים קושי רב, שכן יש בזה הערמה רבה, שהרי לא באמת מתכוון לתת את הכלי לגוי, ובוודאי שאין נהוג כך בבסיסי צבא, בה יש סכנה ביטחונית להכניס מי שאינו לוחם

⁹⁶ עיין: שו"ע, יו"ד, סימן קכ', ובנושאי כלים. ערוך השולחן. בן איש חי, ש"ב, מטות. חכמת אדם, כלל עג'.
הגעלת כלי חדש יש הסוברים שצריך להגעיל כלי מתכת חדשים כסירים וכד' מחשש שמרחו אותם בשומן שאינו כשר, אולם להלכה דעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל שלא צריך להגעילם, ואפילו אם יש שם מעט שומן הוא בטל בבישול הראשון, ואע"פ שלא מבטלים איסור לכתחילה, כאן לא מתכוון לביטול ועוד שאין לו כל כוונה ליהנות מהאיסור. בשנים האחרונות יש גופי כשרות המעניקים הכשר לכלים שאינם מרוחים בשומנים שאינם כשרים, אולם כלים אלו עדיין טעונים טבילה בברכה במקווה כשר כהלכתו, ויש לטבולם בברכה ולא להתבלבל.
⁹⁷ שו"ע, יו"ד, סימן קכא' ס"ב. אם שינה מהסדר וקודם טבלו לדעת רוב הפוסקים יצטרך לשוב ולטבולו שנית לאחר ההכשר, אולם טבילה זו תהיה ללא ברכה, ויש הסוברים שאם הכלי אינו בן יומו לא יצטרך לשוב לטבולו לאחר הכשרו: ש"ך, ס"ק ה'. דגול מרבבה. דרכי תשובה, אות כח', ולמעשה יש לנהוג כדעה ראשונה.

לבסיס, והרי אם אכן הכלי שייך לפלוני, לא ניתן למנוע מבעליו לקחתו ולהיכנס למקום בו הוא מאוחסן. לכן יש לסמוך על דעה זו רק על כך רק בלית ברירה ובצורך גדול, וכגון מי שנמצא בטיול בלב המדבר, ואין לו שום כלי אחר ושום אפשרות לאכול בלעדיו או לטבול את הכלי.

• **ניקיון ואחסון כלי חמץ:** כי גם אם איננו מכשירים את כל כלי המטבח שלנו כמפורט לקמן, משום שאיננו מתכוונים להשתמש בהם כלל במהלך החג, ואפילו אם אנחנו עוזבים את הבית למשך החג, עלינו לנקות את כלי החמץ שלנו היטב לפני חג הפסח כדי שלא יישארו בהם פירורי חמץ שניתן לראותם בעין, שכן אוכלים מכלים אלו לאחר הפסח!

אם לא ניקה את הכלים לפני הפסח, ינקו אותם אחרי הפסח לפני השימוש הראשון⁹⁸. אמנם כלי שמנקים בקביעות לפני הכנסתו לארון (כסכו"ם, צלחות וכד') פטור מניקיון מיוחד לפסח. כמו כן חייבים לסגור היטב את המקומות שכלי החמץ מאוחסנים בהם, על מנת שלא יבואו בטעות להשתמש בהם במהלך ימי הפסח. אין למכור כלים עם שאריות חמץ במכירת החמץ, מפני שאם יעשה כן יצטרך לטבול את הכלי מחדש אחרי הפסח, שהרי נכנס לרשות הגוי⁹⁹.

⁹⁸ יש לנקות את הכלים שלא מתכוון להכשיר לפסח ולהצניעם במקום סגור שלא יבוא להשתמש בהם, ואם לא יכול לנקות את הכלי היטב מכל החמץ שדבוק עליו, ישפוך עליו חומר ניקוי שאינו ראוי לאכילה, ויצניע את הכלי עד לאחר הפסח, אולם לא ימכור את הכלי, ועיין עוד לקמן. אם שכח לנקות את הכלי לפני הפסח, ינקה אותו בחול המועד (לא ביום שבת), שהרי הוא חייב לבער את החמץ שבכלי, ואם עבר הפסח ולא ניקה את הכלי ינקה אותו לאחר הפסח, ואינו יכול להשתמש בכלי לפני ניקויו, ואפילו אם לא השתמשו בו הרבה זמן, כדין חמץ שעבר עליו הפסח. (שו"ע, סימן תנ"א, ס"א. שו"ע הרב, ס"ק ג'. משנה ברורה, ס"ק ב', ו'. כף החיים, ס"ק ב', ז'). להלכה, מאחר שאנו נוהגים לנקות את הכלים לפני שאנו מכניסים אותם לארונות המטבח, ניתן לסמוך על זה ואין צורך לנקות שוב את כל הכלים האלו לפני הפסח, אולם כלי שלא מנקים אותו תדיר לאחר השימוש בו כתנור, סוסטר, מצנח וכד' צריך לנקותו במיוחד כמבואר לקמן. גם אם אין חשש שיאכל בפסח מהחמץ הנמצא בכלי וכגון שלא נמצא בביתו כל החג וחול המועד, או שלא משתמש בכלי בפסח ומצניע אותו במקום סגור, בכל זאת ינקה אותו מפירורי החמץ, מאחר שחמץ שעבר עליו הפסח, היינו חמץ שנשאר בפסח אסור לאחר הפסח, ואין למכור שאריות פירורי חמץ אלו לגוי, הואיל ואין גוי שירצה לקנות זאת, ואם ימכור פירורים אלו יעשה מהמכירה חוכא ואיטלולא, ועיין עוד לקמן בעניין ניקיון כלים שלא משתמש בהם בפסח.

⁹⁹ שו"ע, סימן תנא, א'. כף החיים, ס"ק ח"ט. משנה ברורה, ס"ק ו'. הערת איש מצליח שם.

4. הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי

גם אם יש לאדם כלים מיוחדים לפסח (צלחות, כוסות סכו"ם וכיוצא"ב), עדיין ישנם מספר פריטים שיהיה עליו להכשיר באופן מיוחד לפסח, שכן רובנו לא נוהגים להחליף את כל כלי הבית. לקמן נפרט מספר כלים מרכזיים שמצויים כיום אצל הרבה אנשים.

• **מקרר:** כיוון שאנו מצניעים מוצרי חמץ במשך כל השנה במקרר ובמקפיא, כגון: לחם, פיתות, שניצלים המצופים בפירורי לחם וכיוצא"ב, יש לנקותם היטב. יש לנתק את המקרר מהחשמל, לרוקן את תכולתו, ולנקות באופן יסודי את כל חדרי המקרר, ואת מדפיו. כדי להקל על העבודה ולהגיע לכל שאריות החמץ שנמצאות במקרר יש להוציא את מדפי המקרר ממקום מושבם. יש לעבור עם מברשת שיניים או סכין קהה¹⁰⁰ על רצועות הגומי, כדי להוציא את פירורי החמץ שוודאי נפלו לשם¹⁰¹. לאחר מכן, רצוי לצפות את כל מדפי המקרר והמקפיא בנייר כסף¹⁰² או בניילון, ואז ניתן להניח מחדש את המוצרים. באם משתמשים כל השנה בספוג או בגומי המונחים על המקרר כדי לשמור על טריות המוצרים, יש להחליפם לפני פסח. אם מנקים את המקרר זמן מה לפני פסח, ועדיין רוצים לשים בו מאכלי חמץ, צריך לשים אותם בפינה מיוחדת ורצוי להניח את המאכלים בתוך שקית ניילון. לאחר שסיים את מאכלי החמץ יש לנקות את המקום שבו הניח את המאכלים האלו, וחובה לוודא זאת לפני סוף זמן ביעור חמץ. כעצה טובה, ראוי שלא להניח במקרר מאכלי חמץ שעלולים להתפורר לחתיכות קטנות כקוסקוס וכד'¹⁰³.

¹⁰⁰ יש לעשות זאת בנחת ולא בחוזקה, ולהיזהר שלא לקרוע את רצועות הגומי.
¹⁰¹ במיוחד יש להיזהר בדבר בדת המקפיא, שנופלים שם פירורי לחם וחמץ רבים. אם ניתן לפרק את רצפת המקפיא יש לעשות זאת, שהרי שם נמצא המאוורר המוציא אוויר לכל המקפיא, ואם יהיו שם פירורי חמץ הם יכולים להתפזר בכל המקפיא, וזאת בתנאי שיוכל להחזיר את הכול מחדש כמו שהיה.
¹⁰² יש להקפיד על כשרות נייר הכסף כל השנה כולה, וגם בחג הפסח, כיוון שאת חלק מסוגי ניירות הכסף מורחים בשומן של חיות לא כשרות, או במוצרים שאינם כשרים לפסח, כדי שיהיה מבריק.
¹⁰³ בדרך זו ניתן להניח במקפיא או במקרר מאכלים שונים שמוכר לגוי, ולכן יעטוף אותם בשקית (עדיף כהה) ויניחם במקפיא בצד מסוים, ויסמן זאת בבירור כך שלא ייקח אותם או יאכל אותם. אולם עדיף שלא למכור לגוי חמץ ממש, כמבואר לקמן.

• **תנור:** הכשרת התנור היא דבר בעייתי מאוד, ועל כן מי שיכול שלא להשתמש בו בפסח, תבוא עליו הברכה, אך כמו שהערנו לעיל, בכל מקרה יש לנקותו לפני החג. כמו כן, לכל סוג תנור דינים שונים, ולכן כשרוצה להכשיר את התנור לפסח יעשה שאלת חכם. באם רוצה להכשיר את התנור אסור להשתמש בו לכל שימוש שהוא עשירים וארבע שעות לפני הכשרתו¹⁰⁴. העקרונות שיש להקפיד עליהם בהכשרת התנור תלויים בסוג התנור: אם הוא תנור שניתן לפרק אותו, יש לפרקו, ולנקות היטב כל חלק מחלקיו. באם יש בו חלקים מתכתיים הנוגעים במוצרי הבצק השונים, יש ללבנם ליבון קל, ואם חושש שמא ייהרסו, ניתן להקל ולהגעילם. תנור שאינו ניתן לפרוק, יש לנקותו היטב, ע"י חומר חזק, ולהתיז מחומר זה גם אל תוך המאוורר שנמצא בדרך כלל בגב התנור. לאחר ההכשרה, יש להפעילו על החום המירבי למשך כשעה. הכשר תבניות התנור הוא בליבון חמור, אולם מאחר והן ייהרסו בצורת הכשר זו, לא תועיל להן שום הכשרה, ויש להחליפן לחדשות.

• **טוסטר אובן:** גם בכלי זה רצוי לא להשתמש כלל בחג הפסח. אופן ההכשרה של טוסטר אובן דומה להכשרת תנור, כלומר: צריך לנקותו היטב בחומר חריף, לעבור עליו עם מטלית לחה, (אם ניתן לפרקו, עדיף, ואז יש לנקות כל חלק בנפרד ולהגעיל או ללבן את מה שטעון הגעלה וליבון) ולאחר מכן להפעילו על החום המירבי למשך כשעה או לזמן המקסימלי שניתן. יש להחליף את רשת הטוסטר. רוב סוגי תבניות הטוסטר עשויות מאמאיל כך שלא ניתן להכשירן¹⁰⁵. אין להשתמש בטוסטר לכל שימוש שהוא בעשירים וארבע השעות לפחות שלפני הכשרתו.

• **טוסטר (מצנן):** לא ניתן להכשיר טוסטר רגיל, אך צריך לנקותו היטב שלא יהיו שם פירורים לפחות בגודל של כזית, ואם לא יכול להוציא את כל הפירורים ישפוך עליהם חומר ניקוי, ויתכוון בעת ביטול החמץ לבטל את פירורי החמץ שעלולים להישאר שם.

¹⁰⁴ **הכשר תנור פירוליטי:** זהו תנור עם ניקיון עצמי. יש הסוברים שלא ניתן להכשיר תנורים אלו, ויש הסוברים שהכשרתו קלה יותר משאר התנורים, ולכן הרוצה להשתמש בתנור זה ישאל שאלת חכם כיצד בדיוק לנהוג.
¹⁰⁵ למרות זאת, ניתן להכשיר בהגעלה כלי אמאיל שבולעים בבישול עם רוטב, כגון סירים וכד', ורצוי להגעילם שלוש פעמים. דין התבניות חמור יותר מכבואר, מאחר שהן בלעו חמץ ללא רוטב.

- **כיריים:** יש לחלק בין כיריים חשמליות או כיריים קרמיות, ובין כיריים של גז (רגילות), כדלהלן:

○ **כיריים חשמליות, כיריים קרמיות ואינדוקציה:** יש לנקותן היטב בחומר חריף לניקוי הכיריים, כגון מסיר שומנים, אקונומיקה וכד'. לאחר מכן יש לעבור עם נייר סופג על הכיריים ולערוות עליהם מים רותחים מכלי ראשון, ולהפעיל את הכיריים על החום הגבוה ביותר למשך כחצי שעה. אם ניתן להניח נייר כסף על הכיריים יעשה כן, ויעטוף אותן היטב. כיריים קרמיות נראות כזכוכית אטומה ומניחים עליהן ישירות את הסירים. הכשרת אינדוקציה היא בדרך דומה, אלא שכדי להפעיל את הכיריים על החום המירבי שלהם יש צורך להניח עליהם סיר, ולכן יניח סיר ריק על הכיריים לאחר שייבש מהם היטב את המים.

○ **כיריים של גז:** יש לנקותן היטב בחומר חריף, לסגור את ברז הגז ולערוות מים רותחים על תחתית הכיריים העשויה מאמאיל. את העיניות (מבערים) יש לנקות היטב, ולערוות עליהן מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שלא פסקה רתיחתו (כגון קומקום חשמלי¹⁰⁶). לאחר מכן, יש להפעיל את כל הגז למשך כחצי שעה. את החצובות (הכלי שעליהם עומדים הסירים והמחבתות), יש להגעיל ויש מחמירים ללבנם ליבון קל¹⁰⁷. לאחר מכן, רצוי לצפות את החצובות בנייר כסף. רצוי לצפות גם את גוף הכיריים בנייר כסף, וכיום ניתן להשיג בחנויות 'עיניות' מיוחדת העשויות מנייר כסף קשיח לכיריים (היינו ארבעה ריבועי אלומיניום קשיחים עם חור המותאם לגודל למבערים)¹⁰⁸. גם את כל חלקי המבערים (=החלק שיושב על הכיריים

¹⁰⁶ הטוב ביותר הוא לקחת קומקום (לאחר הכשרתו) ולערוות את המים מיד לאחר שהם רתחו ומתג הקומקום קפץ. בקומקום חשמלי שאינו נשלף, יש המצריכים ללחוץ על מתג ההפעלה כל זמן ההכשרה, ותבוא עליהם ברכה. יש להקפיד שהקילוח כל הזמן יהיה מחובר לקומקום, ולכן אין לשפוך את המים ממש עד הסוף.

¹⁰⁷ דעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל שניתן לכתחילה להקל להכשיר בהגעלה, אך יש להעיר כי במקרה זה יצטרך לנקותן היטב, שלא יישארו בהן שום שאריות אוכל ושומנים, וכיוון שהדבר מאוד קשה {מציאותית} כדאי להכשירם ע"י ליבון. בשעת הצורך, ניתן להקל להכשיר חצובות נקיות בעירוי מים רותחים מקומקום שלא פסקה רתיחתו.

¹⁰⁸ למי שתמה על הכשרות המחמירה הזו, ועל כל הדברים הנחוצים במטרה להכשיר כיריים אלו למרות שלכאורה הכל כבר נשרף באש, נאמר שיש כלל הלכתי שאומר: כבולעו כן פולטו, כלומר בדיוק באותה הצורה שדברי האיסור נבלעים בדבר, רק באותו האופן הם יכולים לצאת ממנו, ולכן דבר הנבלע ע"י האש, יכול לצאת ע"י האש בלבד, ואנו רואים בעינינו שהחצובות מלאות בשומנים וכיוצ"ב. כמו כן יש להעיר שגם בכל השנה אין

ומחזיק את העיניות) יכשירו בדרך זו. כמו כן צריך לנקות היטב את הכפתורים ולערות עליהם מים רותחים מכלי ראשון שלא פסקה רתיחתו.

• **מיקרוגל:** במיקרוגל רגיל אין גוף חימום, אלא הבישול והחימום נעשים על ידי קרינה. המיקרוגל מלא בחריצים ופתחים שונים, בהם נכנסים אדי המאכלים שחוממו. לכן ההכשרה צריכה להגיע לכל הפינות והמקומות, ויש להקפיד על השלבים הבאים: 1. לנקותו היטב בחומר חריף, במיוחד בכל הפינות, מחשש לשאריות אוכל שאולי נותרו מחמת גלישת האוכל. 2. להמתין עשרים וארבע שעות ללא שימוש. 3. להניח במיקרוגל כוס מים עם סבון או חומר ניקוי חריף אחר¹⁰⁹, להפעילו על החום המירבי למשך זמן מעט ארוך ממשך זמן ההפעלה הרגילה, עד שכל המים שבכוס יתאיידו. לצורך כך, יש להשתמש בכוס חד פעמית. 4. אין להניח במהלך החג דברי מאכל ישירות על הצלחת המסתובבת, ויש להגעיל אותה לפני הפסח, כיוון שחוששים שמא גלש עליה חמץ¹¹⁰. רצוי שלא להניח בפסח מאכלים מגולים במיקרוגל אלא רק לחממם בקופסא סגורה. למרות זאת, יש הנוהגים שלא להשתמש בו בפסח, כיוון שלא ניתן להגיע לכל המקומות בהם יש אדי חמץ, וחמץ בפסח כידוע אוסר אפילו במשהו, וכן ראוי לנהוג.

• **שיש:** יש לנקותו היטב בחומר חריף, ובמיוחד יש להקפיד לנקותו בחריצים שנוצרו, ואם יכול יסתום אותם בסיליקון או דבק שיש וכד'. יש המחמירים לשפוך עליו מעט ספירט ולשורפו או להעביר עליו אבן שיצאה מתוך האש. אולם יש לדעת שרוב סוגי השיש המיוצרים בעשורים האחרונים, אינם עמידים בפני דבר זה, ואם יעשו להם כך, הם פשוט יישברו, וכיוון שתורתנו תורת חיים היא, והיא חסה על ממונם של ישראל, למעשה, כיום איננו מכשירים כך את השיש. לכן כיום יש לנקות את השיש היטב בחומר חריף (חומר ניקוי או סבון כלים), ולאחר מכן, יש לערות עליו

לאכול מאכלים שנפלו על הכיריים מאחר שהן מוחזקות כטריפות, שהרי גם מאכלים בשריים וגם חלביים גולשים עליהם.

¹⁰⁹ הכוונה היא לחומר ניקוי, כגון סבון כלים וכיוצ"ב, ולא אקונומיקה, כיוון שחומר זה יכול להרוס את המיקרוגל.

¹¹⁰ אמנם באמת יכול להכשירה בעירוי בלבד ולא צריך דווקא הגעלה אך בדרך כלל זה פשוט יותר. אם חושש להכשירה מפני שבירה וכד', ניתן לרכוש צלחת נוספת.

מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שעוד לא פסקה רתיחתו, כגון קומקום חשמלי ברגע שהוא קופץ (שהרי הוא עדיין מחמם את המים והם רותחים מחמתו). יש לערות מים על כל השיש, ויתחיל מהמקום הרחוק יותר מהכיר, יגרוף את המים כך שבוודאי כעת הם הצטננו, ואז יערה שוב מים רותחים על הנקודה שממנה המים הרתחים כבר לא היו רותחים בעת העירוי, וכך יעשה לכל השיש, ולאחר מכן, ראוי לצפותו בנייר כסף, בניילון, בפלסטיק או בפח¹¹¹. כמו כן, אין להניח מאכלי פסח או כלי פסח רותחים על השיש אם לא עברו על השיש עשרים וארבע שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בשיש למאכלי חמץ חמים. אין דרך להכשיר שיש מלאכותי שהניחו עליו מאכלי חמץ רותחים (או כלי חמץ רותחים שהיה עליהם רוטב), מאחר שדינו ככלי חרס, ולכן ינקה אותו היטב, בפרט בחורים ובסדקים (אם נוצרו בשיש), וחייב לצפות אותו בשעוונית עבה, נייר כסף, PVC וכד'. שיש קיסר יוכשר בעירוי רותחים, ויעשה זאת בזהירות כמבואר בהערה¹¹². נכון להתרגל במהלך כל השנה שלא להניח ישירו על השיש מאכלים רותחים או סכו"ם מלוכלך עם שאריות אוכל חם, וכגון שיש להניח את הכף שבוחשים בעזרתה את המאכלים בעודם מתבשלי או מתחממים רק על צלחת וכד'¹¹³.

● **כיוור:** את הכיור יש לנקות היטב, לשוטפו באקונומיקה¹¹⁴, ולערוות עליו מים חמים מקומקום חשמלי. את המים החמים יערה עליו רק לאחר שכבר יבשו המים הראשונים, כדי שכל דפנות הכיור ייגעו במים רותחים ולא במים שכבר הצטננו במעט. יש להכשיר תחילה את הכיור ורק אחר כך את השיש, וכן להתחיל מהמקומות הרחוקים מהכיור, לגרוף, לייבש לערות מים רותחים על המקומות הקרובים, ובסוף להכשיר שוב את הכיור. יש המהדרין לכסות את הכיור בציפוי מיוחד לפסח העשוי בצורת הכיור, ותבוא עליהם ברכת טוב. עוד יש המחמירים שלא להשתמש כלל במים

¹¹¹ הסיבה היא שהשיש שלנו בולע חמץ כל השנה, שכן אנו מניחים כלי חמץ רותחים עליו.

¹¹² שיש קיסר עלול להיסקד בחום רב המגיע באופן מיידי, לכן ייזהר לערות על שיש קיסר בתחילה מים חמים (לא רותחים), כך שהשיש יתחמם ויגרוף את המים, ורק לאחר מכן יערה עליו מים רותחים ומיד יגרם.

¹¹³ ויש לזה השלכה גם על בליעת בשר וחלב במהלך השנה, שלהלכה כלי בולע מכלי אחר רק על ידי רוטב. לכן לכתחילה אם מניח כף שבחשה במאכל בשרי חם, הרי שהמקום הזה בלע מבשר, ואם יניח אחר כך כף שבחשה מאכל חלבי חם הרי שנבלע עכשיו טעם חלב בשיש, ואם זה תוך עשרים וארבע שעות, הרי שחלק זה נטרף, ולכן נכון להתרגל מראש להניח את הסכו"ם רק על צלחת לפי סוג המאכל שמבשל.

¹¹⁴ שכידוע היא חומר ניקוי חזק, ובכך כל שאריות החמץ הבלועות בכיור נפסלות מאכילת כלב.

רותחים בכיור בפסח¹¹⁵. דינים אלו נכונים גם לכיור העשוי מנירוסטה, אולם דינו קל יותר, שמאחר שהכשיר אותו בעירוי מים רותחים אינו צריך לצפות את הכיור כלל, וכן יכול להשתמש בו עם מים רותחים במהלך הפסח. יש להכשיר בהגעלה גם את פחי האשפה הקטנים המשולשים שבכיור (וניתן להגעיל אפילו את משולשי הפלסטיק), אבל נהגו להחליף אותם.

• **קולט אדים:** צריך לנקותו היטב בחומר חריף, ולאחר מכן לנגבו במטלית לחה. יש לפרק את כל החלקים שמעל הכיריים, ואם יש בהם חומר סופג יחליף אותו, או לכל הפחות ישאב אותו היטב וינסה לנקותו ככל יכולתו. רצוי לא להפעיל את קולט האדים בפסח, ואם ניתן רצוי אף לאוטמו, כגון שידביק עליו נייר כסף וכד', או שיצפה אותו בחומר אחר שעמיד לחום האש, וזאת כדי שלא ייפלו חלילה פירורים או שומנים לתוך תבשילי החג¹¹⁶. דין זה נכון גם למדף או ארון מטבח הנמצאים מעל הכיריים, מאחר שנדבקים להם שומנים ואדי חמץ. יש להעיר שלא מועיל לצבוע את המדף או הארון, אלא ינקה אותם כדין ויכסה אותם. במטבח מוסדי יעשו שאלת חכם לגבי קולט האדים, שכן ישנם סוגים שונים של קולטים.

• **מדיח כלים:** ניתן לנקותו היטב בחומר ניקוי המיוחד לכך, ובמיוחד את המסננת שפעמים רבות נשארות שם שאריות מאכלים. לאחר מכן יש להפעילו ללא תכולה עם חומר ניקוי¹¹⁷ על החום הגבוה ביותר. רצוי להחליף את המגשים שעליהם כלי האוכל¹¹⁸ או להגעילם, ולכל הפחות יש לערות עליהם מים רותחים מקומקום. אין להשתמש בו עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו. למרות זאת, יש הנוהגים להימנע משימוש בו בפסח, ותבוא עליהם ברכה, אולם למקלים בדבר יש על מה שיסמוכו¹¹⁹.

¹¹⁵ טעם חומרות אלו הוא שהכיור עשוי מחרסנה שהיא כלי חרס, וכידוע אין כלל הכשר לכלי חרס.

¹¹⁶ יש להעיר שלא מועיל לצבוע את קולט האדים וכד', אלא רק להניח מכסה שיכול לחצוץ בין הקולט לתבשיל.

¹¹⁷ לצורך זה יכול להשתמש בכל סבון שהוא, ואפילו בסבון של מדיח הכלים.

¹¹⁸ אם אכן מחליף את מגשי המדיח, יכניס אותם למדיח רק לאחר שכבר הכשיר את המדיח עצמו, דהיינו שהפעיל אותו על ריק עם חומר ניקוי.

¹¹⁹ שכן דבר זה שנוי במחלוקת פוסקים גדולה. הסיבה שיש המתירים להשתמש בו היא כיוון שהוא מנקה את עצמו בצורה טובה, ובוודאי בחום רב, אבל כאמור לעיל, רבים מהפוסקים מחמירים בדבר, שהרי הכלל כבולעו כן פולטו מלמד על רמת ההכשרה הנדרשת בעקבות סוג הבליעה, ולא על רמת הבליעה הספציפית שנעשתה בכלל, ועל כן אם מאוד נחוץ לו להשתמש במדיח הכלים – ישאל שאלת חכם, ויעשה כאשר יורה לו – בין להקל בין להחמיר.

• **פלטת חשמלית:** יש לנקותה היטב בחומר חריף, לנגב במטלית לחה, ולאחר מכן לערות עליה מים מקומקום חשמלי (כשאינה מחוברת לחשמל). יש להיזהר ולהחזיק את הפלטה באלכסון, כדי שהמים לא יגיעו לשקע החשמלי. לאחר מכן יש לצפותה בנייר כסף, ולהפעילה למשך כשעתיים, ואם ניתן לווסת את חומה ידליקה בחום המירבי. יש להעיר כי אם מניחים חמץ גמור (כגון פיתות, לחמים וכד') ישירות על הפלטה, לא ניתן כלל להכשירה, כיוון שאז על פי הדין יש להכשירה בליבון¹²⁰, וכמובן הדבר אינו אפשרי¹²¹.

• **קומקום חשמלי:** יש להרתיח מים עם סבון או עם חומר ניקוי אחר עד שהמים רותחים, וגולשים גם על דפנות הקומקום מבחוץ¹²². בכל מקרה, רצוי לקנות קומקום חדש לפסח¹²³. גם קומקום רגיל (שאינו חשמלי אלא עומד על הכיריים) טעון הכשר, ויש לפרק את ידיותיו, ולהכשירו בהגעלה.

• **מיחם לשבת:** אם מקפיד שלא להניח חמץ על מיחם חשמלי כלל, יכול לנקותו היטב, למלא בו מים ככל האפשר ולהרתיחם, וכאשר המים יגלשו על המיחם הוא הוכשר בכך. אין להכשיר כלל מיחם חשמלי אם רגילים להניח עליו סירי חמץ או חלות וכיוצ"ב במהלך שבתות השנה בכדי שיתחממו, שכן הכשרתו היא בהגעלה¹²⁴.

¹²⁰ שהרי נתבאר לעיל שכל כלי שבלע ישירות חמץ ללא רוטב צריך ליבון, וליבון זה צריך להיות ליבון חמור, כלומר לשרוף את המתכת עד שיעלו ניצוצות, ודבר זה אינו אפשרי שהרי הפלטה תיהרס, ולכן אין להכשיר פלטה שהונח עליה לחם במהלך השנה, וכן עיקר ההלכה לספרדים ולאשכנזים. עיין: **בן איש חי**, ש"א, פרשת צו אות יב' שהביא בשם **האר"י ז"ל** שכל ליבון שאינו מגיע לשיעור של מעלה ניצוצות אינו ליבון, ולכן ניתן להכשיר כלי שמניחים עליו לחם חמץ ללא רוטב רק בליבון כזה שיוציא ניצוצות, ודין זה נכון גם להכשר כלי שנטרף בבשר וחלב וכל שכן לכלי שבלע מבשר טרף. אמנם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** (חזון עובדיה, עמוד קלח') הקל לספרדים להכשיר פלטה חשמלית בעירוי מים רותחים אפילו כאשר הניחו עליה לחם, מאחר שאין זה רוב שימוש, אבל גם לשיטתו אם זה רוב שימוש הפלטה, היינו שברוב השבתות מניחים עליה לחם ישירות אין להכשירה בעירוי מים רותחים. לכן אם הניח לחם ישירות על הפלטה יעשה שאלת חכם. בכל מקרה שמערה מים רותחים על הפלטה לא ישתמש בה 24 שעות לפני הכשרתה.

¹²¹ בשביל לפתור בעיה זו, רצוי לכסות את הפלטה במשך כל השנה בנייר כסף, כך שאפילו אם נשפך מעט חמץ או שהניחו על הפלטה לחם וכד' הוא אינו נוגע ישירות בפלטה וניתן להכשירה.

¹²² יש לשים לב שבמצב זה מי הקומקום גולשים מהר יותר, ועל כן יש להיזהר מסכנת התחשמלות וקצר.

¹²³ הרוצה להכשיר את מטבחיו יכול להכשיר גם בקומקום הכשר לפסח, ובלבד שיקפיד שלא לערות את המים על מאכלים, ולכן ינקה היטב את השיש והכירור לפני ההכשרה ואז יערה מים חמים.

¹²⁴ הכשר מיחם שהונח עליו לחם הוא בהגעלה מאחר והמיחם בלע את טעם החמץ ע"י רוטב, בעוד הכשר פלטה שהונח עליה לחם הוא בליבון מאחר והיא בלעה את טעם החמץ ע"י החום ללא רוטב. לכן למעשה אין הכשר

ולא ניתן להגעילו. ניתן להגעיל מיחם שאינו חשמלי העומד על מקור חום כפלטה במהלך השבת, ואפילו אם הניח עליו לחם, ויפרק את ידיותיו ויגעילן בנפרד.

• **בקבוקי תינוקות ומוצצים:** רצוי להחליף את בקבוקי התינוקות בכל מקרה מאחר שהם בלעו חמץ ברתיוחה¹²⁵. אמנם אם הדבר קשה, יכול להגעיל אותם בכלי ראשון בתנאי שהבקבוקים אינם סדוקים ואין בהם חריצים. כמו כן, יש להחליף את מוצצי התינוקות לחג הפסח, מאחר שלעיתים התינוקות מכניסים אותם לפה עם מאכלי חמץ חם.

• **שולחן אוכל:** יש לנקותו היטב, לערות עליו מים חמים מקומקום חשמלי, לכסות את השולחן בניילון ולפרוס מפה. באם חושש שהעירוי יהרוס את השולחן, יכול לנקותו היטב (גם בחריציו) ואז לכסותו במפת ניילון ועליה לפרוס מפה.

❖ **דברים כלליים:** יש לנקות היטב את כיסי הבגדים, ובפרט בבית שיש בו ילדים קטנים, כיוון שמכניסים עוגיות וכיוצ"ב לכיסים, ועל כן מומלץ לכבס את כל בגדי הבית, ולהניחם בארון רק לאחר שנוקו היטב. יש המחמירים שלא לפתוח את ספריהם כלל בפסח מחשש שמא נפלו שם פירורי חמץ, והאדם יעיד על עצמו האם אכל ליד הספרים, או שלמרות שאכל הקפיד על הדבר כל השנה כולה, ובכל פעם לפני שהפך את הדף ניקה אותו היטב ובדק שאין בו פירורים. בכל מקרה אין להשתמש בברכונים שמשתמש בהם כל השנה כולה, כיוון שעליהם בוודאי יש פירורי חמץ שלא ניתן להורידם.

❖ **ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח:** גם אם אדם לא נמצא בביתו כלל במהלך חג הפסח, ראוי שינקה את ביתו לבל יישארו בו פירורי חמץ, שהרי חמץ

לפטה או למיחם חשמלי שהונח עליהם לחם, אולם ניתן להכשיר בהגעלה מיחם למים שעומד על גבי האש או הפלטה, שכן ניתן להכניס את כולו לסיר רותח ולהגעילו. ראוי לציין כי יש להכשיר מיחם גם אם לא הונח עליו חמץ כלל, מאחר ומערים את המים על מאכלי חמץ ועל מאכלים שאינם כשרים לפסח.

¹²⁵ בהכנת מאכלי תינוקות מוכנים פעמים רבות יש חמץ ממש כגון סוגי דייסות שונים שערבים אותם בתחליפי החלב, וכן כאשר רוצים לנקותם ולעשות להם סטריליזציה מרתיחים אותם בסירים הבלועים מחמץ.

שעבר עליו הפסח אסור¹²⁶. לאור זאת, יש לנקות את הבית ובאם נמצאו פירורי חמץ שלא ניתן להגיע אליהם ולהוציאם, ישפוך עליהם חומר ניקוי כך שיפסול אותם מאכילת כלב. כמו כן, מי שנמצא בביתו אבל אינו מתכוון להשתמש בכל הכלים שברשותו במהלך החג, כגון: תנורים, טוסטר אובן, מיקרוגל וכד', חייב לנקותם היטב לפני הפסח, כדי שלא יישארו בהם פירורי חמץ הנראים לעין, אבל אינו חייב להכשירם, ולכן ינקה כלים אלו עם חומר ניקוי, כך שייפסלו מאכילת כלב, ויוכל לחזור להשתמש בכלים אלו לאחר הפסח. חשוב לזכור שאין להשתמש גם בסירים, מחבתות וכד', לאחר הפסח ללא ניקוי אם נשארו בהם שאריות חמץ שניתן לראותן בעיניים, ולכן ינקה אותם לפני הפסח. למעשה, כמבואר לעיל, כיום שאנו נוהגים לשטוף את הכלים בחומר ניקוי לפני הכנסתם לארון הדבר מועיל, גם אם מנקה כלים אלו בחומר ניקוי שאינו כשר לחג הפסח, שהרי סוף כל סוף פגם את שאריות החמץ מאכילה. יש לשטוף עם חומר ניקוי לפני החג גם כלים שלא ניתן להכשירם, ואם שכח ולא עשה כן לפני החג, ישטוף אותם לפני השימוש הראשון בהם לאחר החג¹²⁷.

5. קניית מצרכים לפסח

יש להקפיד שכל המצרכים יהיו מוחתמים בחותמת של רבנות ידועה ומסודרת המעידה על כשרות המוצרים האלו לפסח התשפ"ג¹²⁸. כמו כן, החותמת צריכה להיות מוטבעת על האריזה, ולא מודבקת במדבקה בלבד¹²⁹. **אם מצויין בסתם 'כשר לפסח',**

¹²⁶ ולא כל כך טוב לסמוך רק על מכירת החמץ ולא לנקות את הבית כל, מחשש להערמה, שכן הגוי לא מתכוון לקנות את כל הבית וכן לא ינקה פירורי חמץ מועטים שנמצאים בתנור וכד'. אמנם גם במקרה כזה טוב לעשות מכירת חמץ, כמבואר לקמן. ראוי לציין שיש מצווה מיוחדת לבדוק חמץ והיא חלק ממצוות העשה של השבתת החמץ, ולכן ראוי מאוד שגם מי שלא נמצא בביתו כלל במהלך ימי הפסח לא ימכור את כל הבית לגוי, אלא ינקה לפחות חדר אחד שבו יעשה בדיקת חמץ כדון, ועיין עוד לקמן בדיון בדיקת חמץ.

¹²⁷ ש"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה ס"ק ו'. כף החיים ס"ק ז'. אמנם מאחר שלא רגילים לשטוף ולנקות את תנורי הבישול השונים (תנור, טוסטר, טוסטר אובן, מיקרוגל) לאחר או לפני השימוש בהם, חייב לנקותם מחמץ. ¹²⁸ הסיבה שאנו אומרים לקנות רק דבר עם השגחה לפסח של השנה הנוכחית היא החשש מזיופים, אבל ברור שאם קנה לפני כמה שנים קופסאות שימורים או בקבוקי יין או שמן וכד' כשרים לפסח והמוצרים נשארו סגורים, ניתן להשתמש בהם גם בפסח הזה. חשוב לדעת, שלא כל מוצרי המזון מחזיקים זמן כה רב, ויש לבדוק את תאריך התפוגה שלהם. כמו כן, אם השתמשנו במוצרים אלו במהלך השנה או אם הם לא נשארו סגורים לחלוטין – אין להשתמש בהם בחג הפסח, מחשש שנפל לתוכם חמץ. יש להעיר שבמוצרים בעלי חיי מדף ארוכים כיינות, משקאות חריפים, קופסאות שימורים וכד', לא מקובל לציין את השנה בה ניתן ההכשר לפסח, אולם חייבים לציין שהמוצר כשר לפסח ולציין מיהו נותן ההכשר.

¹²⁹ ואם קנה מוצר מסויים ולא היתה עליו חותמת אלא מדבקה בלבד, יברר את העניין עם הגוף שנותן את הכשרות למוצר. חשוב לדעת כי כל גוף שנותן כשרות חייב להזדהות, לדוגמה 'כשר לפסח התשפ"ג' – בהשגחת הרבנות חולון', ולא להסתפק רק במוצר שכתוב עליו 'כשר לפסח'. כמבואר לעיל, על יינות וקופסאות שימורים

אין לקנות מוצרים אלו!, ואפילו אם לכאורה אין בהם חשש חמץ, כגון תפוז ציפס וכיוצ"ב. דווקא היום, שיש שפע של מוצרים הכשרים לפסח שמאוד דומים למוצרים הרגילים שאנו אוכלים במשך כל השנה כולה, יש להיזהר בדבר עוד יותר¹³⁰. כאן המקום להעיר כי כיום בתעשיית המזון מערבבים כל מיני חומרים המופקים במקורם מתערובות חמץ שונות, ויש מחלוקות גדולות בין הפוסקים השונים באופן הכשרם, **ולכן אין לקנות שום מוצר ללא כשרות מסודרת לפסח**¹³¹! יש להיזהר מאוד בקניות הנעשות לפני החג, בפרט שרוב הקניות נעשות במרכולים הרגילים שיש בהם גם דברי חמץ, ואריזות המאכלים לעיתים דומות ובטעות עלול האדם לרכוש מוצר חמץ ולחשוב בטעות שהינו מוצר כשר לפסח, ולאוכלו בימי הפסח, וכיום עקב ריבוי המוצרים הכשרים לפסח הדומים מאוד למוצרי החמץ הדבר מצוי מאוד.

• **מוצרי ניקוי:** מוצרי ניקוי כאקונומיה, שמפו לשטיפת רצפות וכד' אינם צריכים להיות כשרים לפסח. מעיקר הדין, גם שאר מוצרי הניקוי וההגיינה המכילים אלכוהול כמגבונים לחים, סבון נוזלי, שמפו וכד', אינם צריכים הכשר מיוחד לפסח, אולם ראוי להדר ולקנות מוצרים המכילים אלכוהול רק אם יש עליהם אישור כשרות לפסח¹³². בניגוד לכל אלו, נוזל כלים צריך להיות כשר לפסח, שכן איתו שוטפים את

וכד' מקובל שלא לציין את השנה שניתן בה ההכשר לפסח, מאחר שהם עמידים לשנים רבות, אולם חייבים לציין מיהו הגוף נותן הכשרות על המוצר. כמו כן יש לשים לב היטב לכשרות מיוחדת לפסח בסוגי המשקאות החריפים (אלכוהול) השונים, כיוון שרבים מהם מכילים חמץ או עשויים מחמץ.

¹³⁰ נעיר כי בשנים שעברו נמנעו פקחי משרד הפנים לפקח על 'חוק החמץ', והיו מקומות בהם מכרו חמץ גמור! ¹³¹ עיין בשו"ע, או"ח, סימן תמז, ס"ה-ס"ח, שם נחלקו השו"ע והרמ"א בשאלה האם מוצרים מזון שלא רגילים לערב בהם חמץ במהלך הכנתם הרגילה בימי החול מותרים לשימוש בפסח ללא השגחה מיוחדת, או שצריך לוודא שגם במוצרים אלו אין כל חמץ. למעשה, פסקו האחרונים שאין לאכול בכל ימי הפסח מאכלים רגילים שלא הושגחו במיוחד לעניין השמירה מחמץ, מחשש שיהיה בהם ממשות חמץ או מחשש שיהיה במאכל טעם חמץ, ואומרים דין חזר ונעור גם בטעם החמץ ולא ר"ל מהני ליה הדחה, וכיום רוב חדרי האריזה והייצור של מאכלים בכל זה בדברי כנסת הגדולה, סימן תמז, הגהת ב"י אות ד'. ברכי יוסף, אות ו'. כף החיים, סימן תמז, ס"ק קד', קיח-קט'. משנה ברורה, על סעיף ה', וכן עיקר כיום לדינא בפרט במוצרי מזון תעשייתיים, שכן רובם ככולם מיוצרים במקומות שאינם נקיים מחמץ במשך כל השנה, וכמו שכתב ה"ז במפורש שכל ההיתר באכילת מאכלים שלא הושגחו במיוחד לפסח הוא רק כשאין באמת חשש חמץ אמיתי, ולכן כתב: 'בשר יבש שהיה תלוי בחדר שמנהלים שם קמח היו ליה חמץ בעין ולא מהני ליה הדחה', וכיום רוב חדרי האריזה והייצור של מאכלים שאינם כשרים לפסח הם כחדר שמנהלים בו קמח, וממילא המאכל אסור. שים לב שאע"פ שרמ"א התיר ביו"ט שני הכוונה ליו"ט שני של גלויות של שביעי של פסח, שהוא מדרבנן, אבל שביעי של פסח עצמו שווה לשאר ימי החג, ולכן אין לאכול בו שום מאכל שאסור לאוכלו בכל שאר הימים – כף החיים, ס"ק קנה'.

¹³² אנו פוסקים שלעניין צום יום הכיפורים סיכה (ניקיון הגוף) הינה כשתייה ועל כן אין לסוך את גופנו ביום הכיפורים. לאור זאת, יש פוסקים (ביאור הגר"א, שו"ע או"ח, סימן שכ"ה ס"י, וז"ל: 'מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכיפורים...וכן בחדש וכל האיסורין') הסוברים יש להחמיר בדבר גם בחג הפסח, ועל כן לדעתם יש להקפיד שכל מוצרי ההגיינה הנוגעים בגופנו, כגון: שמפו, סבון, קרם גוף וכיוצ"ב, יהיו כשרים לפסח, כיוון שרגילים

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

כלי האוכל שלנו, ויש חשש שיישארו מעט נוזל כלים על הכלים ובטעות נבוא לאוכלו. גם משחת שיניים ומי פה צריכים כשרות מיוחדת לפסח, כיוון שהם נכנסים לפה וניתן לבולעם¹³³. כמובן שיש להחליף את מברשת השיניים למברשת שיניים אחרת, שלעיתים נשארים פירורי חמץ בין סיבי המברשת, וה"ה שיש להשתמש בחוט דנטלי חדש בפסח (ואם יש עליו טעם יש לוודא גם את הכשרו). לכן, לפני סוף זמן אכילת חמץ ינקה שיניים היטב ואז יצניע את המברשת במכירת החמץ, ובימי הפסח ישתמש במברשת שיניים חדשה. השנה, שערב פסח חל בשבת, יש לחצוץ שיניים בעדינות בקיסם וכד', על מנת להוציא את כל שאריות החמץ מסעודות השבת שיכול להיות שנתקעו בין השיניים, ועיין עוד לקמן.

- **גבינה, ביצים ובשר:** נחלקו הפוסקים בדין מאכל שבא מבהמת גוי שאכלה חמץ בפסח, שמאחר וחמץ אסור גם בהנאה, האדם נהנה מכך שהבהמה אכלה את החמץ, שבזכות אכילתה את החמץ, יש לאדם מזון¹³⁴, והשלכת המחלוקת היא בעיקר לגבי מוצרי החלב, הביצים והבשר¹³⁵.

לערב בהם במהלך השנה אלוהול שמופק לעיתים מחמץ, וכ"פ שבת הלוי, ח"ב סימן מח', ועיין עוד אגרות משה, אר"ח, ח"ג סימן סב'. ראוי להעיר כי במוצרים רבים מערבים ויטמן E שמופק מנבט חיטה, וכגון במגבונים לחים. לעומתם, פוסקים רבים סוברים שמאחר ומוצרי ניקיון אלו פסולים ופגומים מאכילת הכלב אין צורך להקפיד שלא יהיו מופקים מחמץ, שהכלל אצלנו שחמץ שנפסל מאכילת הכלב והוא פגום לגמרי מותר אפילו בהנאה (עיין: שו"ע, סימן תמב' ס"ד, ס"ט. מג"א ס"ק ז'. משנה ברורה ס"ק מג'. כף החיים, ס"ק מח'). למעשה, המקל יש לו על מה שייסמוך, והמחמיר לחוש לשיטת הגר"א תבוא עליו ברכה, ובפרט שכיום ניתן להקפיד על כך בקלות. אמנם גם המחמירים יכולים להשתמש בסבונים הרגילים אם לא מצאו תחליף לפני החג, ובוודאי שיש להקל בדבר במקרה ומתארחים אצל אדם שלא מקפיד על כך, ולהשתמש בזה ולא להעיר על כך, ואין לדחות מצות עשה של אהבת הרע בשביל חומרא, וברור שאין להלבין את פניו לא ברבים ולא בפני בני משפחתו, ורק אם יודע שהוא רוצה לשמוע ולקיים את החומרות המצויות בהלכה רשאי לומר לו זאת בסתר.

לסיכום, כל מוצרי הניקוי שאינם נוגעים בגוף, כגון אקונומיקה, נוזל לשטיפת רצפות ועוד לא צריכים הכשר כלל, והוא הדין למשחת נעליים וכד' שאינם צריכים הכשר כלל וכלל, אולם ראוי להדיר שמוצרי הגיינה שנוגעים בגוף המכילים אלוהול יהיה אישור כשרות לפסח. מוצרי ניקוי שעלולים לאוכלם חייבים הכשר לפסח מעיקר הדין, כגון נוזל לניקוי כלים, משחת שיניים מי פה, וכל כיוצ"ב.

¹³³ כמובן שהכשר זה הוא בנוסף לכשרות הרגילה שצריכה להיות כל השנה, שכן צריך לדעת שמשחות שיניים שונות (בח"ל) עלולות להכיל שומן מהחי, ועלינו לוודא ששומן זה כשר.

¹³⁴ יסוד המחלוקת הוא מדין זה וזה גורם, היינו יצירה של דבר שנוצר משני גורמים שהאחד אסור והשני מותר. להלכה, אנו פוסקים בדין זה שהמוצר מותר, אולם לפסח יש אוסרים משום חומרת החמץ. עיין: עבודה זרה, מח'; שו"ע, יו"ד, סימן קמב' ס"א. מג"א, אר"ח, סימן תמה' ס"ק ה'. במקום הפסד מרובה או שעת הדחק פסק המשנה ברורה שניתן להקל בדין זה גם בפסח (ביאור הלכה, ס"ק ב'), אולם בפשטות בדרך כלל בזמננו אין שעת הדחק לענין זה. כמו כן, יש הסוברים שחלב שנחלב מפרת גוי מותר לכתחילה, שמאחר ולגוי החלב מותר, אין בזה שום איסור הגורם למוצר, וממילא הוא נוצר רק על ידי דבר מותר (שערי תשובה, סימן תמח'). אגרות משה, אר"ח, ח"א, סימן קמז'). אולם למעשה רבו הפוסקים המחמירים בדין זה גם בפרת גוי (משנה ברורה, סימן תמח').

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

○ **מוצרי חלב:** ברוך ה', בארץ ישראל דואגות המחלבות השונות, לנקות היטב

את הרפתות והמחלבות היטב מתבואת החמץ הרגילה, וכן מאכילים את הפרות בתערובות ללא חשש חמץ, כך שניתן לקנות מוצרי חלב אלו ללא חשש גם במהלך החג, ואפילו מחלב שנחלב במהלך ימי הפסח, שהרי אין כאן הנאה מחמץ. אמנם יש המחמירים בדבר, משום שלמרות כל הניקיונות הנעשים ברפתות והמחלבות כמעט לא ניתן לנקות רפת בצורה סטרילית לחלוטין, ולכן עדיין ייתכן שהפרה תאכל גרגיר חמץ במהלך ימי הפסח, וממילא החלב שאנו צורכים בפסח יוצר גם בזכות החמץ, וחומרא זו ראויה מאוד בימינו, מאחר שרוב הרפתות הינם בבעלות יהודית. אמנם אם החלב נחלב לפני הפסח אין איסור לכל הדעות, שהרי אז החמץ היה עדיין מותר¹³⁶. מטעם זה ניתן למצוא על חלק ממוצרי החלב של חברת 'תנובה' ו'טרה' ועוד חברות שונות ליד ציון הכשרות את הכיתוב הבא: כשר לפסח – ערב פסח¹³⁷, וכיתוב זה מעיד שהמאכל יוצר מחלב שנחלב לפני הפסח, כך שגם אם הפרה אכלה מעט חמץ שנשאר ברפת, הדבר היה לפני הפסח, ובוודאי לא אוסר את החלב. משום שברפתות כיום מחליפים את התערובות שנותנים לפרות לאכול, כך שברור שלפחות רוב מאכל הפרות הוא תערובת שאינה חמץ, מעיקר הדין מותר לאכול גם חלב או גבינה שיוצרו או נארוזו במהלך ימי חול המועד, שכן מלאכת החליבה מותרת בחול המועד, וכן הכנת מאכלי חלב מותרת מדין דבר האבד, שאם לא כן החלב יחמיץ וייפסד, וגם מדין שמחת הרגל, שנדרש אוכל לימי החג וחול המועד. בגלל דבר זה, יש שנהגו בחו"ל להימנע מצריכת חלב וגבינות בימי חג הפסח, שכן הפרות והכבשים היו של הגויים, והם לא החליפו את המזון של בעלי החיים למזון שאין בו חמץ, כך שאכן

ס"ק לג'. קיצור שולחן ערוך גנצפריד, סימן קיז', אות יג'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב', וכן עיקר להלכה לכתחילה, ועיין עוד להרחבה בשדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ב', סעיף ד'. כף החיים, סימן תמח', ס"ק קיג'.
¹³⁵ חשוב להדגיש שהמחלוקת היא רק לגבי פרת גוי, אבל אסור ליהנות מחלב של פרת יהודי שאכלה חמץ בפסח, מאחר שלגבי בעל הפרה החמץ אסור בהנאה, וכדי שלא לסייע ולחזק ידי עוברי עברה. עיין: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב'.

¹³⁶ נחלקו השו"ע והרמ"א בדין חוזר ונעור: לדעת השו"ע חמץ שנתבטל לפני הפסח בשישים אינו חוזר ומתעורר בפסח ולכן לא אוסר את התערובת. לדעת הרמ"א כלל זה קיים רק בתערובות של דברים לחים, בעוד בתערובות של דברים יבשים החמץ חוזר ונעור ואוסר את תערובתו אפילו במשהו. בחלב, גם אם יש איסור הוא לח, ולכן כלל הדעות בטל לפני הפסח ואינו חוזר ונעור. במחלוקת זו האשכנזים פוסקים כרמ"א, וכן החמירו רבים מהספרדים (כף החיים, סימן תמ"ז ס"ק עו'), ויש הסוברים (יביע אומר, ח"ב, א"ח, סימן כג') שהספרדים פוסקים כשו"ע, ולכן מקלים אפילו בתערובות של דברים יבשים. אמנם לנידוננו אין זה משנה שהרי החלב הוא לח.
¹³⁷ לעיתים כתוב כ.לפסח ערב פסח וכד'.

החמץ שאכלה הפרה סייע לייצור החלב. אולם כאמור כיום המציאות בארץ ישראל שונה, ולכן למרות שאין להתיר איסור למי שנהג להחמיר בדבר מסויים, גם כשהוא מותר מעיקר הדין ללא התרת נדרים וסיבה משמעותית, כמחלה חלילה וכד', כאן הדבר מותר ללא התרת נדרים לאותם האנשים וכן לצאצאיהם, אף ללא התרת נדרים מאחר והמציאות בפועל השתנתה. אמנם בחו"ל, גם כיום ראוי לחוש למחלוקת הזו ולא לצרוך חלב וגבינה מרפתות של גויים, גם אם אין חשש חלב שנחלב על ידי גוי.

○ **ביצים:** מעיקר הדין ניתן לקנות ביצים במהלך החג גם אם התרנגולת אכלה חמץ, אולם אם אפשר ראוי לקנות מראש את כמות הביצים שנזדקק לה לכל ימי החג¹³⁸. יש המחמירים לשטוף את הביצים במים לפני בישולן, מחשש שדבוק חמץ בקליפות הביצים והוא יתבשל בכלי עם הביצה, וראוי לשטוף את כל הביצים שבבית לפני חג הפסח, מחשש שהחמץ הדבוק ייפול למאכל אחר הנמצא במקרה, ואם ניתן יש לעשות כן¹³⁹. חשוב לזכור כי בכל מקרה גם מוצרים אלו יש לקנות רק ממקומות מסודרים כ'תנובה' וכד'. בשנים האחרונות התחילו להחתים את הביצים הכשרות לפסח בחותמת שאין בה חשש חמץ וניתן להשתמש בביצים אלו ללא כל חשש¹⁴⁰.

○ **בשר:** מותר לאכול בשר שנשחט לפני פסח, ואפילו אם התרנגולים או הבהמות אכלו חמץ, אולם יש לזרוק את מה שנמצא בקיבתם מחשש שמא יש שם עוד זרעונים שהחמיצו ולא התעכלו. בשר של גוי שנשחט בתוך הפסח, מעיקר הדין מותר, אולם ראוי שלא לקנות ממנו, מאחר שקונים גם את המאכל שבזפק. נכון להחמיר ולא לקנות בשר של יהודי שנשחט בפסח אם האכילו את בעלי החיים בחמץ, משום איסור מסייע. כיום, שקונים בשר (הודו, עוף, בקר, כבש וכד') מוכשר, צריך לוודא שיש כשרות לפסח, ואפילו אם קונה לפני הפסח, כך שאין בעיה שבעלי החיים

¹³⁸ במציאות ימינו, קל יותר להשיג שהפרות המיועדות לחליבה יאכלו רק תערובת כשרה לפסח, שכן הן אוכלות רק מהמזון הנמצא לפניהן, בעוד בתרנגולות הדבר כמעט לא מעשי, מאחר והן מכניסות כל דבר מאכל לפיהן ומנקרות ומחטטות בכל מקום.

¹³⁹ כף החיים, תעג', סד'. מומלץ לנגב את הביצים לאחר השטיפה ולא להשאירן רטובות בשל חיידק הסלמונלה.
¹⁴⁰ לפני מספר שנים החומר ממנו מכינים את חותמות שעל הביצים היה עשוי מתערובות חמץ, ולכן לקראת פסח לא היו מחתימים את הביצים, אך בשנים האחרונות מצאו פיתרון והסירו את החמץ מחותמת הביצה, והיו מחתימים במספר כוכביות, אולם כיום מסמנים בכיתוב הזה: 'כ.לפסח'. לכן ניתן לקנות ביצים בתנאי שיש עליהם חותמת כשרות לפסח, ובכל מקרה יש לבדוק את כשרותן אצל המוכר. חשוב לציין שאין לבשל בכלי פסח ביצה שאינה מוחתמת בחותמת הכשרה לפסח.

אכלו חמץ, צריכים שתהיה השגחה טובה על הבשר, משום שצריך לוודא שלא נפל חמץ לבשר בתהליכי הכשרתו ועיבודו, מהשחיטה ועד האריזה¹⁴¹.

מן הראוי לציין כי העופות וחלקי בשר שונים הנמכרים באריזות סגורות הינם כשרים לפסח כל השנה, ולכן אם הקפיא את הבשרים הנ"ל באריזתם המקורית יכול להשתמש בהם בפסח. אולם מוצרי בשר טחונים בסניפים השונים אינם כשרים לפסח כל עוד המחלקה לא הוכשרה כראוי על ידי הרבנות. לאחר שהרבנות תכשיר את הסניף יש לציין זאת בשילוט ברור, ואין להניח מאכלי חמץ על הדלפקים הנ"ל.

חומצת לימון: במאכלים רבים כיום בתעשיית המזון מערבים חומצת לימון. חומצת לימון זו הינה חומר משמר השומר על איכות וטריות המוצר, שכן כידוע יש כח לחמיצות לשמור על המאכל לאורך זמן, ולהאריך את חי המדף שלו. אמנם כיום בתעשייה לא משתמשים בחומצה המופקת מלימון אלא ברכיב כימי מסויים המופק בדרך תעשייתית מורכבת מקמח שהורטב, כך שיש חשש שהחמיץ. נחלקו הפוסקים בהכשר החומר הזה לפסח, ולמעשה לרוב הפוסקים שסבורים שחמץ לא חוזר וניעור בפסח, ניתן לאכול מאכל שמעורבת בו חומצת לימון אם הוא יוצר לפני הפסח, וראוי לחוש לזה ולוודא שתאריך הייצור הרשום על המאכלים כריבות שוקולדים וכד', וכן על המשקאות הקלים וכד' יהיה לפני תחילת חג הפסח¹⁴². כאן המקום להזכיר

¹⁴¹ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות מ'. כף החיים, סימן תס"ז, ס"ק קיג-קיד, רכ"ה. מי שנהג שלא לאכול תרנגולים בפסח מחשש שיהיה בהם חמץ יכול לעשות התרה (לב חיים, ח"ב, סימן רז), ובלבד שיקנה בשר או מוצרי עוף והודו הכשרים לפסח בהשגחה מסודרת. הקונה עוף חי בפסח יתכוון שלא לקנות את החמץ שבזפק ובקורקבן, וכשפותח את העוף, יזרוק את החמץ שבו.

¹⁴² **אופן הכנת חומצת הלימון:** לוקחים קמח ומפרידים בין רכיביו – גלוטן ועמילן. כדי להגיע להפרדה זו משרים את הקמח במים בסחרור למשך כמה דקות. לוקחים את העמילן ומחממים אותו עד שהופך לסוכר נוזלי דקסטרוזה (גלוקוזה). לאחר מכן מערבים בחומר המוכן גופרית, ומניחים אותו במיכלים גדולים שיהווה מאכל לפטריות. מה שהפטריות מפרישות הוא החומר המכונה חומצת לימון. יש לבאר שנחלקו האם החומר יכול היה להחמיץ ואז דין החומר המופק הוא כהנאה מחמיץ או שלא, ולמעשה מאחר והקמח שלנו הינו ספק חמץ, ראוי להימנע מדבר המיוצר במהלך הפסח מחומר שאולי החמיץ. אמנם אם החומר הזה יוצר לפני החג מותר לערבו, שהרי עתה כבר לא נהנה מחמת אלא רק ממה שהופק ממנו, וכדין חלב מבהמת גוי שאכלה חמץ שראוי להחמיר, אולם אם החלב נחלב לפני הפסח מותר גמור הוא. לכן למעשה ניתן לרכוש מאכלים ומשקאות שמעורב בהם חומצת לימון גם אם יוצרו בפסח ובלבד שחומצת הלימון יוצרה לפני החג, אולם מאחר ואיננו יכולים לדעת זאת בבירור ראוי לקנות רק מאכלים שיוצרו לפני החג, כך בוודאות חומצת הלימון יוצרה בהיתר גמור. טעם ההיתר לרכוש מאכל שעירבו בו חומצת לימון לפני הפסח הוא שאז חומר זה היה היתר גמור, ומאחר ומדובר בתערובת של לח בלח (משקאות קלים, ריבות וכד') הרי שגם למורס שסובר שחמץ בפסח חוזר וניעור, בתערובת לח בלח הוא לא חוזר ומותר גמור הוא. עיין: אור לציון, חלק ג', פרק ח', סעיף ד'. תחומין, חלק א', מאמרו של הרב שאר ישוב הכהן.

ולהדגיש שחובה לוודא כשרות לפסח על המשקאות, ואין לתלות להכשרים מדין ביטול בשישים לפני הפסח, שלעיתים חומרי החמץ נידונים כמעמידים, היינו משמעותיים מאוד במאכל, ובלעדיהם המאכל לא טוב, ומעמיד לא בטל¹⁴³.

ראוי לכל אדם לדעת כי תעשיית המזון כיום מורכבת היא עד למאוד, וזו רק דוגמא אחת מיני רבות, ולכן אין לסמוך לרכוש מוצרים ללא הכשר מסודר, גם אם נראה לצרכן הרגיל שאין בה שום בעיה, וגם אם המוכר טוען שהמוצר כשר ללא חשש.

• **מאכלי בעלי חיים:** מאכלים שונים לבעלי חיים, כגון מזון לכלבים, חתולים, תוכים דגים ועוד מכילים לעיתים חמץ גמור, ולכן אין להשתמש בהם, אלא יש לרכוש עבורם מאכלים שאינם מכילים חמץ¹⁴⁴.

❖ **תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי:** יש צורך לוודא כשרות מיוחדת לפסח התשפ"ג על תחליפי החלב השונים (כדוגמת מטרנה, סימילאק, נוטרמיגן וכד'), וכן על מוצרי המזון הרפואי (כדוגמת אנשור, אוסמולייט וכד'). רק על חלק מהמוצרים מודבקת בפועל תווית כשרות, אבל ניתן לברר את כשרות כלל המוצרים האלו בחוברת התרופות הכשרות לפסח שהוציאה קופת חולים כללית, ומצויה בידי בתי המרקחת של קופת החולים, ובידי הרבנים השונים, וכן באתר האינטרנט של קופת החולים. רבים ממזונות אלו או תחליפי חלב אלו מכילים קטניות, ואף על פי כן מותר גם לאשכנזים לאוכלם, שכן במקום חולי לא גזרו רבנן, ותינוק קטן נידון כחולה לעניין זה, ובפרט אם אינו יכול לאכול אוכל אחר. אמנם ייזהרו להניח את המאכלים האלו בכלים שונים כך שאנשים בריאים הנמנעים מאכילת הקטניות לא יבואו בטעות

אמנם לשיטת הרמב"ם שסבור שחמץ חוזר וניעור יש להחמיר בזה, וכן פוסק למעשה המהר"ץ (מנהגי התימנים הבלדים), ועיין פעולת צדיק, חלק ב', סימן קפ'. שולחן ערוך המקוצר לרב רצאבי, סימן פג' אות ב', וכן סימן פה', אות ה'. עריכת השולחן, תמז', יב'.

¹⁴³ עריכת שולחן (לרב שלמה קורח זצ"ל), תמז', טז', ופשוט הוא גם למי שסובר לא חוזר וניעור בפסח. ¹⁴⁴ שימוש באוכל המכיל חמץ לבעלי חיים אסור משום איסור הנאה, שכן נהנה בהאכלת בעלי החיים בחמץ, שאם לא כן היה צריך לרכוש עבורם אוכל אחר: עיין שו"ע סימן תס"ה סעיף א', וסימן תנ"ד סעיף ב'. ב"י בטור ובנו"כ לשו"ע. אמנם יש הסוברים (אור לציון, חלק ג', פרק ח', סעיף ה') שאין צורך בזה אם החמץ אינו נראה בעין אלא מעורב במזון ואינו ראוי למאכל אדם. יש לדעת כי לעיתים בתעשייה כיום אוכל בעלי חיים (כגון מזון לכלבים) ראוי לאכילת אדם. עוד יש לדעת שלעיתים מזון לבעלי חיים מכיל מראש חלקי חמץ שהינם משמעותיים למאכל. כמו כן, לעיתים המזון עלול להירטב ולהחמיץ ואז יש בו איסור. משנה ברורה סימן תסה' ס"ק ה'-ו'. כף החיים, ס"ק יב'. סימן תנג', ס"ק לד'. חשוב להדגיש כי כמובן אין שום צורך שמאכלי בעלי חיים יהיו ללא קטניות, שכן אין שום איסור הנאה מקטניות, גם לאשכנזים המחמירים בהם.

לאוכלם. ניתן לשטוף כלים אלו בכיור, ואם מצויים כלים נוספים בכיור שלא אוכלים בהם קטניות, יקפיד לשטוף את הכלים במים שאינם חמים, ועיין עוד לקמן בדיני הקטניות. מזון או תחליף חלב שלא מופיע ברשימות אסור באכילה, אולם אם רופא אומר שצריך לקחתו, ולא ניתן להמירו למוצר אחר ולא ניתן להסתדר בלעדיו, יכול לקחתו בהוראת רופא, ובלבד שייחד כלים מיוחדים רק למזון זה, ולא ישתמש בכלים אלו לשאר מאכלי הפסח, וטוב לשאול רב פוסק הלכה כיצד עליו לנהוג. לעיתים ניתן לוותר על מוצרי מזון רפואי הניתנים לתמיכה ולחיזוק בלבד, ויש להיוועץ ברופא.

❖ **ייחוד בשר לימי הפסח:** צריך להקפיד שלא לומר על הבשר שקונה לימי החג 'בשר זה לפסח', משום שנראה כאילו מייחד את הבשר לקורבן (שהרי עיקר מצוות האכילה היא על הקורבן הנקרא 'פסח'), בעוד כוונתו לאוכלו בביתו, ונמצא שאוכל קודשים מחוץ לעזרה. האיסור לייחד את הבשר לפסח קיים כל זמן שמתעסק איתו, בין כשקונה אותו ובין כשמכינו לאכילה וכיוצ"ב. יש הסוברים שדין זה קיים אפילו בעופות ודגים, ולכן טוב להימנע מלומר בפירוש 'מאכל זה לפסח', אמנם במאכלים שלא קרבים למזבח בדיעבד ניתן לאכול את המאכלים¹⁴⁵.

6. מכירת חמץ

התורה אסרה להשאיר ברשותנו חמץ, והמשאיר חמץ ברשותו עובר על איסור בל יראה ובל יימצא. חמץ הנמצא אצל הגוי מותר, ואין לגביו איסור בל יראה ובל יימצא, ואפילו אם הגוי גר בבית היהודי, כל עוד החמץ נמצא ברשות הגוי ואין אפשרות שהיהודי יבא בטעות לקחת מחמץ זה. כיום מאוד קשה לתת לגוי ממש את כל החמץ הנמצא ברשותנו, ולכן אנו כיום מקלים ומותירים את החמץ בביתנו ובלבד שיהיה מסומן היטב. היו שנהגו בעבר לקחת מפתחות לבתים של כל מוכרי החמץ ולתת אותם לגוי שקנה את החמץ על מנת שהוא יוכל להיכנס לבית ולקחת את החמץ שקנה (אם ירצה בכך), ומי שיכול לנהוג כך תבוא עליו הברכה. אמנם כיום אנו נוהגים שבשעת החתימה על הסכם מכירת החמץ הרב נותן לגוי מפתח של אחד

¹⁴⁵ עיין : שו"ע, או"ח, סימן תסט' ס"א. בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. משנה ברורה, ס"ק א'-ד'.

המקומות שבו מאוחסנים דברי חמץ עם רשימות המוכרים, ומסירת מפתח זו גם כן מהווה אחת מדרכי הקניין של המכירה ושכירות המקום, ומהווה אישור על רצינות המכירה, ומתוך שהגוי יכול להיכנס לבית אחד וליטול את כל החמץ שלו, כך הוא יכול להיכנס לכל בית אחר. ראוי לציין שהגוי מקבל את הטפסים של כל מוכרי החמץ, כך שהוא יכול להגיע אליהם ולקחת את החמץ השייך לו. לכן כיום למרות שאנו לא נוהגים להוציא את כל החמץ מהבית, ורוב המוכרים לא נותנים את המפתחות לביתם לידי הרב שייתנם לגוי, אם אכן יבוא הגוי במהלך ימי הפסח וידרוש להיכנס לבית ולקחת את חמצו עלינו להרשות לו לעשות זאת, ולתת לו את המפתחות של הארונות או המחסנים בהם מאוחסנים דברי החמץ, שכן חמץ זה אינו שלנו. לכן יש לציין בשטר המינורי למכירת החמץ שחותמים עליו וממנים את הרב לשליח למכירת החמץ, כתובת ברורה וכן מספר טלפון נייד ועיין עוד לקמן. לסיכום, מכירת החמץ עובדת אפילו בחמץ גמור¹⁴⁶, ואפילו לא הוצאנו אותו מהבית, ובלבד שייחדו לחמץ מקום ברור ומסומן בבית ומכרו אותו במכירה גמורה לגוי, ולא ישתמשו בו כל חג הפסח, ועיין עוד לקמן¹⁴⁷.

• **זמן המכירה:** מדין תורה, החמץ אסור בערב פסח מחצות היום, היינו מהשעה השישית, שכן משעה זו ניתן להקריב את קורבן הפסח, ובזמן הראוי להקריב את הקורבן עלינו לוודא שאין לנו חמץ, שנאמר 'לֹא תִשָּׁחַט עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחִי'¹⁴⁸. אמנם חז"ל הרחיקו ואסרו את החמץ בהנאה כבר מהשעה החמישית של היום, ולכן מכירת החמץ לגוי על ידי הרב כשליח של כל החותמים על טפסי המכירה נעשית לפני סוף זמן ביעור חמץ, שלאחר זמן ביעור חמץ אין ליהנות ולסחור עוד בחמץ. לכן השנה יש להקפיד לחתום על ההרשאות למכירת חמץ לפני יום רביעי, ולא להשאיר את מכירת

¹⁴⁶ עיין: שדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ט', אות כ'.

¹⁴⁷ בשטר המכירה אנו משכירים לגוי את מקום החמץ, מאחר ואיננו מוציאים אותו מביתנו, ולכן אין להיכנס למקומות שהשכרנו לגוי או להשתמש בהם, היינו למקומות בהם הנחנו את החמץ, ועוד שלא יבוא בטעות לאכול ממאכלי החמץ ויעבור על איסור חמץ, ועוד שיעבור גם על גזל הגוי, ואם יעשה כן עלול לפסול את כל המכירה למפרע ולעבור על איסורי החמץ מתחילת החג, שכן מוכיח בדעתו שלא התכוון באמת למכור את החמץ לגוי, אלא חשב שהמכירה מעין סגולה וכד'. ערוך השולחן, סימן תמח', ס"ק יח"ב.

¹⁴⁸ שמות, לד' כה'. נמצא שמחצות היום מתחילה מצוות השבתת החמץ, ומי שמשאיר רשותו חמץ בזמן זה מבטל מצוות עשה של השבתת החמץ, אולם איסורי כל יראה ובל ימצא מתחילים רק מכניסת החג, שהרי נאמר במפורש 'שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם' – שבעת ימים ולא יותר. עיין: שו"ע, סימן תמג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'.

החמץ לסוף ההכנות לפסח, מאחר שעלולים לשכוח. מי שלא מינה את הרב לשליח למכירת חמץ בזמן, יעשה שאלת חכם בהקדם עוד לפני הפסח.

- **צורת המכירה:** חשוב שיהיה ברור הן למוכר (=היהודי) והן לקונה (=הגוי) שמתבצעת כאן מכירה לכל דבר ועניין, ועל כן יש להקפיד לפעול לפי הכללים הבאים:
 1. יש למנות את הרב להיות שליח למכור את החמץ, וטוב לעשות גם קניין סודר במינוי השליחות¹⁴⁹. קניין הסודר יתבצע באופן הבא: נציג הרבנות ייתן למוכר (=מי שחותם על טופס ההרשאה למכירת החמץ) חפץ ששייך לנציג הרבנות. המוכר יגביה את החפץ ויאמר שהוא ממנה את הרב לשליח למכור לו את כל החמץ שלו¹⁵⁰.
 2. יש למלא את הפרטים בטופס השליחות, כולל מקום אחסנת החמץ. יש המתחסדים לא לציין מקום מסויים בבית מחשש שמא יהיה עוד חמץ במקום אחר ולא מכרו, וחוששים לכך, אולם הטוב ביותר הוא לציין מקום שבו מרוכז החמץ ככל מכירה רצינית, שבה הקונה יכול לבדוק ולהעריך מה בדיוק קנה, אולם כדי שלא לפספס חמץ נוסף, טוב לציין שמוכר גם את כל החמץ שברשותו, לדוגמא: 'החמץ שנמצא במחסן, וכן בכל מקום שברשותי'.
 3. יש לציין כתובת מלאה של המקום בו מאוחסן החמץ שרוצים למכור לגוי. ניתן למכור באותה המכירה חמץ הנמצא במקומות שונים, אולם חייב לציין את הכתובות המדוייקות, וכגון שרוצה למכור את החמץ שבמחסן של הבית ואת החמץ הנמצא בתא שלו בעבודה.
 4. ראוי מאוד לציין מספר טלפון של המוכר, כדי שאם הגוי ירצה לקנות את החמץ ולקחת את שלו, הוא יוכל להשיג את המוכר ולברר מה בדיוק מיקום החמץ, ומה נמכר לו. בימינו, טוב יותר לכתוב את מספר הטלפון הנייד, שזמין יותר בדרך כלל.
 5. יש לחתום על טופס המכירה, וראוי לחתום בחתימה בנקאית, שהרי זו עסקה.

¹⁴⁹ חמץ נחשב רכוש מטלטל, כלומר רכוש שניתן לטלטלו ולהעבירו ממקום למקום, ולכן מוכרים אותו בהגבהת חפץ: מטפחת או עט (בדומה למה שעושים במעמד הנישואין), וכן מינוי השליחות יעשה ע"י הגבהת חפץ.

¹⁵⁰ ראוי למנות ישירות את הרב המוכר את החמץ ולא את השליח שמחתים על הטופס, מאחר שלמרות ששליח רשאי לעשות שליח נוסף על מנת להצליח בשליחותו, ולכן השליח יכול למנות עוד שליחים רבים על מנת למכור את החמץ, אולם מדין 'מילי דלא ממסרין לשליח' טוב יותר למנות ישירות את הרב המבצע את מכירת החמץ בפועל, ולרוב זה זכות לעשות שליחים רבים כדי לבצע את המכירה, ותנאי זה מופיע בטפסי ההרשאה השונים.

יש הממלאים שטרות בנוסחים שונים, ומפרטים גם את מוצרי החמץ, אולם עליהם להיזהר שלא למכור רק את מה שפירטו, שאם ישכחו דבר מה ייאסר באכילה אחרי הפסח כדין חמץ שעבר עליו הפסח, גם אם ביטל את החמץ וביערו כדין¹⁵¹, ולכן ניתן לפרט מוצרים שונים אולם חשוב להוסיף: 'וכן את כל מוצרי החמץ הנמצאים ברשותי', או 'כל מוצרי החמץ המאוחסנים במקום פלוני'. בדיעבד אם המוכר לא מינה את מי שמחתים על הטופס בקניין אלא רק חתם על הטפסים במילוי שמו וחתימתו כשורה, המכירה חלה¹⁵², ובלבד שיבין היטב את משמעות המכירה.

• **מכירה באינטרנט:** מתן הרשאה אינטרנטית לרבנות למכור את החמץ לגוי, מועילה אף על גב שלא תמיד ניתן לעשות את כל השלבים הנ"ל במחשב, שכן בזמננו רבים קונים ומוכרים חפצים שונים באינטרנט, וממילא כיום זו דרך מקובלת לעשיית מסחר. ראוי לאנשים שלא רגילים לקנות ולמכור באינטרנט למכור במכירה ממשית על ידי מינוי ושיחה עם נציגי הרבנות, ונראה שלאנשים רבים יש להמליץ לעשות כן כשניתן, כי מכירה כזו נראית למוכר יותר החלטית מאשר מכירה וירטואלית, ובפרט לאנשים מבוגרים יותר, שלא מרבים להשתמש בטכנולוגיות השונות, וכך יהיה ברור למוכר שנתן הרשאה למכור את חמצו¹⁵³. אמנם מי שרגיל לעשות את רוב קניותיו ועסקיו דרך האינטרנט, אכן עדיף שגם את מכירת החמץ יעשה בדרך זו. בכל מקרה אם לא הספיק למכור את החמץ לפני ערב החג, וברבנות המקומית אצלו כבר לא מוכרים חמץ, יכול לכתחילה למכור חמץ באינטרנט, ובלבד שיוודא שהרב שמוכר את החמץ עוד לא ביצע את המכירה בפועל, וכן שחלות המכירה תהיה לפי זמני הארץ בה

¹⁵¹ שהרי בביטול החמץ שהאדם עושה בערב הפסח, הוא לא מתכוון לבטל את החמץ שנמכר לגוי, שהרי לא יכול לבטל את מה שלא שלו, ולכן אם פירט בפועל רק מוצרים מסויימים, אבל חשב שמכר יותר, והתברר שיש מוצרים שלא נמכרו ובעצם לא ביטלם והפקירם, הם ייאסרו באכילה.

¹⁵² כף החיים, סימן תמח' ס"ק נא'.

¹⁵³ ובדרך זו אין חשש שההרשאה לא נקלטה במחשבים מאיזו שהיא סיבה. אמנם אין בעיה הלכתית אמיתית במכירה זו, שכן להלכה שליח נעשה גם לפי הדיבור (שו"ע, חו"מ, קפ"ב ס"א) כך שהקניין אינו מעכב, אם כי קניין הסודר מדגיש את רצינות מינוי השליחות ואת המכירה שתבצע. ניתן למכור חמץ גם כשימנה שליח בטלפון: אור לציון, ח"ג, עמוד קח'.

הוא נמצא¹⁵⁴. בכל מקרה המכירה לגוי נעשית כמכירה ברורה פנים בפנים עם מספר קניינים וחתימות על חוזים.

• **מכירה שנעשית לפני זמן בדיקת החמץ:** יש המתחסדים למכור את החמץ שלהם כבר ביג' בניסן, היינו שמכירת החמץ תהיה כבר ביום יג', ורבנים הנוהגים כך מוכרים פעמיים את החמץ של המשלחים לגוי: פעם אחת ביום יג' ופעם שניה בערב החג, ועושים זאת על מנת להיפטר מבדיקת החמץ, שהרי אם ימכרו את החמץ לפני ליל יד', הוא אינו ברשותם ואין עליהם חיוב לבדוק. אמנם להלכה אנו מקלים שמקום שיימכר למחר לגוי פטור מבדיקה, וכן הדעת נוטה, שהרי ידוע שיש שם חמץ, ולמחר הוא לא יהיה שלו, ובחמץ הנמכר יקיים מצוות השבתת חמץ על ידי המכירה ולא על ידי הבדיקה שתוביל לשריפה את החמץ שאין בו יותר שימוש או צורך, וכמו שלא מחוייב לבדוק מקום שמשאיר בו חמץ למאכל לערב ולבוקר, ועיין עוד לקמן. לכן אין חיוב לבדוק את כל המקומות שנמצא בהם החמץ שמכר לגוי, בין כשעשה מכירה רגילה שחלה רק ביד' (לפני זמן איסור הנאה מחמץ כמובן), ובין אם עשה מכירה מוקדמת שחלה ביג' בניסן¹⁵⁵.

• **מכירה שמתבצעת בארץ כשהחמץ נמצא בחו"ל:** לכתחילה, יש להקפיד שלא למכור חמץ במקום שזמני איסור חמץ שונים מהמקום בו המוכר נמצא, וכך לא תצא תקלה חלילה ולא יגיע לידי חשש איסורי בל יראה ובל יימצא, ולכן אדם הגר בארץ לא ימכור חמץ בחו"ל, והגר בחו"ל ימכור חמץ במדינתו¹⁵⁶. מי שגר בארץ ישראל והחמץ שלו בחו"ל, ימכור בשני המקומות¹⁵⁷. אמנם למעשה, הגר במקום שאיסורי החמץ חלים לפני שהמכירה תתבצע בפועל, ינהג לפי החלוקה הבאה:

¹⁵⁴ מצ"ב רשימת חלק מהאתרים המוכרים שבהם ניתן למכור חמץ באינטרנט: אתר ישיבת ההסדר בירושם (קישור ישיר למכירת חמץ דרך רבנות ירוחם): www.yhy.co.il. אתר סרוגים: www.srugim.co.il. אתר כיפה: www.kipa.co.il. אתר תנועת חב"ד: www.chabad.org.il. אתר המועצה הדתית בתל אביב: www.rabanut.co.il. אתר בית ההוראה המרכזי: www.din.org.il.

¹⁵⁵ פרי חדש, סימן תלו', אות ג'. אשל אברהם בוטשאטש, סימן תלג', סעיף ג'.
¹⁵⁶ שהרי זמני איסור החמץ שונים, ואם מכר לפי זמני חו"ל, נמצא שבזמן שהוא כבר אסור בחמץ, החמץ עדיין לא נמכר לגוי והוא ברשותו. גם בצאת החג, נמצא שהגוי כבר לא מחזיק בחמץ, בעוד האדם עדיין נמצא בחג ועדיין חלים עליו איסורי חמץ.

¹⁵⁷ נחלקו הפוסקים האם לעניין מכירת חמץ הולכים לפי המקום בו האדם נמצא או לפי המקום בו החמץ מונח, ויש להחמיר בדבר כדי להינצל מאיסור בל יראה ובל ימצא.

• **המתגורר מזרחית לארץ ישראל:** אדם שגר מזרחית לארץ ישראל, לא יכול למכור חמץ אצל רב בישראל, שכן אצלו כבר חל איסור החמץ, ולכן אם אין לו ברירה, יקנה במתנה את חמצו ליהודי הגר בישראל, ויסמן אותו במקומו, וכמובן יעשה כן לפני זמן ביעור חמץ של מקומו בחו"ל.

• **המתגורר מערבית לארץ ישראל:** מי שגר במדינה הנמצאת מערבית לארץ ישראל, יכול למכור חמץ בערב פסח גם בישראל, אולם כבר מסוף זמן ביעור חמץ שלנו, שאז חלה המכירה, הוא לא יכול להשתמש בחמץ שלו, ואפילו אם עוד לא הגיע זמן ביעור חמץ במקומו.

בשני המקרים האלו בדרך כלל ניתן להשתמש בחמץ מיד במוצאי יום טוב שני של גלויות של שביעי של פסח, כל אחד לפי זמנו ומקומו, שכן הרב כבר קנה את החמץ במוצאי שביעי של פסח לפי הזמן בארץ ישראל. לכן השנה ניתן יהיה להשתמש בחמץ שנמצא בחו"ל מיד בסוף יום חמישי, בכל מקום לפי זמני יציאת החג שלו, וכגון שיום טוב שני של גלויות מסתיים בסין לפני שמסתיים באמריקה. אמנם בשנים ששביעי של פסח חל ביום שישי, הרב לא יכול לקנות את החמץ מיד בצאת החג, ומאחר וקניית החמץ תהיה רק במוצאי השבת לפי זמן ישראל, הגרים בארץ ישראל או מזרחית לה, אנשי כל המקומות שכבר יצאה בהם השבת יוכלו להשתמש בחמץ כשעה אחרי צאת השבת לפי שעון ישראל. הגרים מערבית לארץ ישראל, עדיין לא יכולים להשתמש בחמצם, שכן עדיין לא יצאה השבת אצלם. בשטר מכירת החמץ שעושה הרב עם הגוי, הוא מתנה שהחמץ של בני חו"ל יישאר ברשות הגוי, בכל מקום לפי זמן יציאת החג (או השבת) המיוחד בו.

• **סימון המקומות שנמכרו:** יש לסמן בצורה בולטת את המקום בו מצניע את החמץ במהלך החג, וכגון שיכתוב פתק 'חמץ' וידביק אותו על המקומות שמכר את תכולת מאכליהם לגוי, וזאת משתי סיבות: האחת שלא יבוא בטעות לאכול במהלך החג מהחמץ המאוחסן שם, והשניה שאם יבוא הגוי ליטול את החמץ שקנה, יוכל לקחתו ללא קושי מיוחד. יש המחמירים לציין את כמות המוצרים הנמצאים ברשותו ואת מיקומם המדויק ולתת את המפתח לרב, כדי שהגוי יוכל לבוא וליטול את

החמץ שלו, אך המנהג הפשוט אינו כן, וניתן לסמוך על זה, ובלבד שהאדם יבין ויסכים שהחמץ אכן אינו שלו אלא של הגוי.

• **מה מוכרים:** יש למכור את כל תערובות החמץ שנותרו, אך אין למכור את כלי החמץ, כיוון שאז לדעת חלק מהפוסקים יצטרך להטבילם מחדש כאשר הרב יקנה במוצאי החג את החמץ מהגוי, כדין כלי סעודה שנקנו מגוי שחייבים בטבילה¹⁵⁸. לכן, יש לנקות את הכלים היטב מממשות חמץ¹⁵⁹, להצניעם בארון סגור במהלך החג¹⁶⁰, ויוכל לחזור ולהשתמש בהם לאחר החג¹⁶¹. מעיקר הדין מותר למכור גם חמץ גמור, אבל למעשה ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא לבער אותו¹⁶², אלא אם כן יש לו הפסד מרובה מהדבר, וגדר זה הוא לפי האדם. לכן בבית רגיל למעשה יבער את החמץ הממשי שיש ברשותו, וימכור את החמץ, ויכלול במכירה זו את תערובות החמץ, כגון מזון לבעלי חיים העשוי מחמץ, תרופות בעלות טעם טוב וכד'.

ברוך ה', הוכח שלמרות הנגיף שפרץ בעולם לא היה חסר מזון במדינת ישראל, ותהילות לא-ל, גם אין חוסרים למרות התמשכות המלחמה בין רוסיה לאוקראינה.

¹⁵⁸ פתחי תשובה, י"ד, סימן קכ', ס"ק יג'.

¹⁵⁹ נחלקו הדעות לגבי מכירת חמץ הבלוע בדופני הכלים, שיש אומרים שטוב שלא למכרו משום שנראה כחוכא ואיטולא (=כאילו עושה צחוק ובדיחה מהמכירה), כיוון שאף אחד לא יקנה זאת, ויש אומרים שמאחר והגוי רוצה במכירה ומשלם עליה כסף, יש זכות למוכר למכור מה שרוצה ואם הוא אכן יסכים לקנות הרי שהמכירה קיימת. למעשה, אפילו אם מכר את כל חמצו ולא פירט מה בדיוק מכר חייב לנקות את הכלים מכל ממשות חמץ שלא יישאר חמץ הדבוק בהם, וכמו שהערנו לעיל בנוגע לכל כלי המטבח שלנו כתנורים, מיקרוגל וכד', שיש לנקותם בכל מקרה גם אם לא מתכוון להשתמש בהם במהלך חג הפסח, וכיוון שאנו לא נוהגים בדרך כלל לנקות את הכלים האלו יש לשים לב ולנקותם לפני החג, אבל אין צורך לנקות במיוחד לחג הפסח את שאר הסירים, הצלחות הסכר"ם וכד', כיוון שהניקיון שעושה לכל כלי באופן רגיל עם חומר ניקוי מספיק, גם אם חומר הניקוי לא היה כשר לפסח, כמבואר לעיל.

¹⁶⁰ יש לסמן את הארון הזה באופן מיוחד, כגון להדביק עליו מדבקה או פתק שכתוב עליו 'חמץ', שהרי בימי החול אנו רגילים לפתוח את הארונות כרגיל ולהוציא מהם דברים שונים, ואם לא יהיה סימן היכר אנו עלולים בטעות לפתוח את הארונות ולהשתמש בתכולתם. וכן יסמן בצורה ברורה כלים שלא ניתן להצניעם בארון כתנור, טוסטר גדול וכד', ויניח עליהם פתק 'חמץ'.

¹⁶¹ ואין לחשוש שאחר הפסח יפלטו הכלים את טעם החמץ שהיה בלוע בהם כיוון שעברו עליהם יותר מעשרים וארבע שעות וטעמם פגום, ואין בכוחם לאסור את התבשיל לאחר הפסח מדין איסור אכילת חמץ שעבר עליו הפסח, שאיסור זה קיים רק בממשות טובה של חמץ.

¹⁶² יש עניין לכלות את החמץ מן העולם, בין באכילתו, ובין בשריפתו. בכל זאת, כמו שהובא יש הסוברים שיש עניין לשרוף קצת חמץ, על כן ישאיר קצת ויוכל לקיים זאת באותם עשרה פתיתי חמץ שהניח (שו"ע, סימן תמ"ה ס"ג. כף החיים, ס"ק לג'), וכמו שנכתוב להלן בעניין בדיקת חמץ. אם רוצה למכור חמץ בעין, ואין לו הפסד מרובה, יעשה שאלת חכם, אף על פי שמעיקר הדין ניתן למכור חמץ זה, אבל זה תלוי בטיב המכירה, ועל כן עדיף שלא למכור חמץ גמור. נוסף על זאת, יש המערערים בכלל על עניין המכירה, ואף על פי שפסילת המכירה הינה חומרא יתירה, יש להעדיף שלא למכור חמץ גמור בשום אופן.

לכן למרות שבעבר התרנו לאנשים לקנות חמץ רב לפני הפסח (כך שהוא ייחשב כהפסד מרובה) ולמוכרו במכירת החמץ, לא ראוי לעשות כן השנה. אמנם אדם שחושש שיחסר לו מזון לאחר הפסח, או שהימצאות מלאי חמץ בביתו גורמת לו לרוגע נפשי ומפחיתה מהלחץ הגדול, או שיודע שיימצא בבידוד גם לאחר החג ולא יהיה לו מי שיקנה עבורו מוצרי חמץ ממקום שמכר את החמץ שלו כדין לגוי לפני הפסח, יכול לכתחילה למכור גם חמץ גמור בהפסד מרובה, וכגון שיש לו אריזות רבות מאוד של מוצרי חמץ סגורים, יכול למכור אותם לכתחילה במכירת חמץ, גם אם ערכם הכספי לא יגרום לו להפסד שלא יהיה ניתן להתגבר עליו.

• **מאכלי חמץ גמור:** מקרוני, ספגטי, פתיתים, עלי לזניה, קוסקוס, בורגול, גרישה, לחם, פיתה, ופלים, קרקרים, שקדי מרק, חלק מאבקות המרק, בסקוויטים, עוגות, חטיפים שונים, בירה, ויסקי, בוטנים אמריקאים (בוטנים מצופים) וכד' הם מוצרי חמץ גמור, ורצוי שלא למוכרם אלא לבערם. למעשה, כל מוצר שיש בו תערובת 'גלוטן' (שאנו כשר לפסח) הינו חמץ גמור וחייב בביעור, שכן הוא מופק מחיטים שעברו תהליך של חימוץ, וכיוון שהחוק מחייב לכתוב זאת על גב האריזה, מאחר שחומר זה גורם לבעיות בריאותיות אצל חולי צליאק ועוד, ניתן לבדוק זאת בקלות. ראוי להדגיש שמאחר ויש הנאה לקונה הגוי במכירה, בכך שהוא יכול למכור את המוצר לאחרים ולעשות רווח רב, לא נכון להשאיר חבילות פתוחות של מוצרי חמץ, וכגון שאין להשאיר חצי שקית קוסקוס במכירת החמץ, שכן גם הוא לא יסכים עקרונית לקנות דבר מועט שכזה שאין לו מה לעשות איתו, וגם זה לא הפסד מרובה, ועיין עוד לקמן.

• **דין הקמח בימינו:** קמח רגיל בימינו מוגדר ספק חמץ, הואיל ורגילים להשרות את החיטים במים לפני טחינתם, ואנו חוששים שמא החמיץ בזמן זה. לכן אם יש לאדם קמח רב מאוד, כך שיש לו הפסד מרובה מביעור הקמח, או שרוצה להכין במוצאי חג שביעי של פסח מאכלי חמץ מקמח (כגון מופלטה), יכול למכור את

הקמח במכירת החמץ, ויוכל להשתמש בו כשעה לאחר צאת חג שביעי של פסח¹⁶³, ועיין עוד לקמן לעניין חגיגת המימונה.

- **הפסד גדול מביעור החמץ:** מאחר ומכירת החמץ תוקנה על מנת להציל מהפסד מרובה, מי שיש לו הפסד גדול כגון בעלי מכולות וחנויות לממכר מזון, יכול לכתחילה למכור את חמצו. כמו שביארנו, לאדם פרטי בביתו בדרך כלל אין הפסד כה גדול, אולם אם נותרו לו מוצרי חמץ רבים, והוא חושש להפסד מרובה ואיסור השחתת מאכלים, הטוב ביותר לתת את מוצרי החמץ לבעלי חנויות מכולת **במתנה גמורה שלא על מנת להחזיר**, ובעל החנות יכול גם את החמץ הזה במכירה לגוי¹⁶⁴. לאחר הפסח, יוכל לבקש את החמץ, ואם בעל החנות ייתן לו את מה שנתן לו יכול לאוכלו, אבל אם בעל החנות לא ייתן לו – לא יתרעם, שכן החמץ נתן לו במתנה גמורה¹⁶⁵! יש להעיר שפיתרון זה יפה כוחו רק על חמץ המובא לחנויות רק לפני סוף זמן ביעור חמת בערב פסח, אולם לאחר זמן הביעור, אין להוסיף חמץ למקומות שנמכרו, ואם נזכר שלא מכר את החמץ ועבר כבר זמן המכירה יעשה שאלת חכם¹⁶⁶. במקומות רבים ישנו טופס הרשאה מיוחד לבעלי העסקים, והרבנות מנפיקה על סמך חתימה זו אישור על מכירת החמץ. ראוי להדגיש שאישור זה אינו מהווה שום אישור על כשרות העסק, וכן אינו מעיד שימכרו בחנות רק מאכלים כשרים לפסח.

¹⁶³ למעשה בקמח רגיל יש חשש לחמץ גמור כמו שכתבנו לעיל, כיוון שנוהגים להשרות את החיטים במים ורק אז לטווחם, ועל כן אין להכין ממנו שום דבר לפסח (משנה ברורה, סימן תנ"ג ס"ק כד'. כף החיים, ס"ק עו'-עז', וכן סימן תס"ז ס"ק יח'. חזו"א, סימן קכא', ס"ק כג'-כד'), אך אין צורך לבערו לפני החג מאחר שזה רק ספק חמץ, שהרי לא ברור שהחיטים שוהות הרבה זמן במים, ויכול לכל הדעות למוכרו במכירת החמץ (אפילו כשאין לו הפסד מרובה) בתנאי שישמור עליו סגור וישגיח לבל ייפלו עליו טיפות משקה, ועל כן טוב לעטוף אותו בשקית ניילון ולהניחו במקום משתמר. (חיי אדם, כלל קכו', ס"ג). לאור זאת, הנוהגים לעשות את המימונה ורוצים להשאיר אצלם קמח, ימכרו אותו ויקפידו שיהיה סגור, לבל ייפלו עליו עוד טיפות ויחמיץ במהלך החג. כמובן שאין להם להכין הכנות ביום שביעי של פסח לקראת המימונה גם משום חשש חמץ, שכן עדיין פסח, וגם משום הכנה מקודש לחול שנאסרה גם מיום טוב ליום חול. אמנם ניתן לקנות קמח במוצאי שביעי של פסח מחנות שמכרה אותו כדון, ויש לכך עדיפות, אלא שעליו להמתין זמן מה, בכדי שהרבנות תוכל לקנות מחדש את החמץ שנמכר לגוי, ויעשו כן כשעה אחרי צאת חג שביעי של פסח. כמובן שאין לקנות חמץ בחג מחנות של יהודי וכן מחנות של גוי הואיל וקניין ומכירה אסורים בחג, ועיין עוד לקמן.

¹⁶⁴ הנחת החמץ בחנות אינה מועילה ואפילו יידע את בעל החנות מראש, כל עוד לא נתן לו את חמצו או עשה אותו שליח למכור לו את חמצו. ערוך השולחן, סימן תמח', ס"ק כו'.

¹⁶⁵ עדיף לתת למוכר בחנות את החמץ שלו, מאחר שאצל המוכר באמת יש מקום רב יותר לסמוך על מכירת החמץ, שהרי אצלו יש באמת הפסד מרובה.

¹⁶⁶ שר"ע, סימן תמג' ס"א. ביאור הלכה, ד"ה אסרוהו גם בהנאה. כף החיים, ס"ק טו'. שערי תשובה, סימן תמ' ס"ק א'. כף החיים, סימן תמח' ס"ק צט' ק'.

- **חשוב לזכור**, כי למרות שהמנהג למכור חמץ הוא מנהג עתיק ואין לערער על ישראל קדושים שנהגו בו, **רצוי שלא למכור חמץ גמור!** אלא אם כן יש לו הפסד מרובה. דין מניות מחברה שעוסקת במסחר בחמץ מבואר בהערה¹⁶⁷. גם מי שמהדר שלא למכור חמץ גמור, לא יאמר שאינו סומך על מכירת החמץ¹⁶⁸, שהרי כל החמץ הנמכר בחנויות אחרי הפסח נמכר לגוי לפני החג, כך שאם אסר על עצמו בנדר חמץ שנמכר לגוי לא יוכל לאכול מאומה. יש הנוהגים שלא להשתמש בקמח שנמכר לגוי ומשתמשים רק בקמח חדש וחומר יתירה היא, וגדולי עולם נהגו להשתמש לכתחילה בקמח שנמכר לגוי¹⁶⁹, ואף על פי כן המקפיד לאכול מקמח שנטחן אחרי הפסח יתנה שזה מנהג טוב ללא נדר¹⁷⁰.

¹⁶⁷ שיעור הפסד מרובה תלוי באדם, וכל אדם יהיה כנה וישר עם עצמו וישתדל שלא למכור חמץ גמור כלל, אלא אם כן הדבר גורם לו הפסד מאוד גדול, וגם אז, רצוי שהוא לא ישאיר את החמץ בביתו, אלא ייתן אותו במתנה לבעל חנות וכד', כמבואר לעיל.

מכירת מניות בחברות שיש ברשותן חמץ: מי שקנה מניות בחברה שבבעלותה חמץ, וכגון חברות המייצרות מאכלי חמץ, חייב למכור גם את חלקו במניות אלו אם בסמכותו להביע דעה בענייני החברה, וכגון שיוכל להביע דעה בתחום הרכש, השיווק וכד', שכן נחשב החמץ בבעלותו, ואם לא ימכור את מניותיו יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא. אולם מי שבבעלותו מניות אבל אינו יכול להביע דעה בענייני החברה, אלא החברה רק חייבת לו אחוזים משווה, לא עובר על איסור חמץ, ולא צריך למכור את חלקו במניות החמץ, וכן שמעתי מפי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. (עיי' גם שערים המצויינים בהלכה, קיד', כח). לכן אין צורך לכלול במכירת החמץ קרנות נאמנות או קופות גמל למרות שאולי מנהלי הקופות משקיעים חלק מהכסף בחברות שיש ברשותן חמץ. למרות זאת יש המחמירים לכלול בשטר מכירת החמץ למכור גם את חלקם במניות של חברות החמץ ושל חברות הביטוח. (פסקי תשובות, סימן ת"מ ס"א).

¹⁶⁸ ראוי לציין כאן שיש הסוברים שמכירת החמץ כלל אינה מועילה כי היא כעין הערמה, שהרי הגוי באף שנה לא משלים את יתרת החוב וקונה את כל החמץ, ואנו מוכרים את חמצנו מידי שנה בשנה, אולם טענה זו אינה נכונה, ראשית מפני שלרוב הפוסקים הערמה בדרבנן מותרת, ומאחר והאדם מבטל את חמצו באמירת 'כל חמירא' כך שמדין תורה האדם אינו עובר על איסור חמץ, אולם חז"ל חששו שמא הביטול לא ייעשה בצורה שלמה ולמרות שהאדם ביטל הוא ייקח מהחמץ שברשותו, ולכן כאשר האדם מוכר את החמץ כך שהוא אינו ברשותו הוא מפקיע ממנו גם חשש דרבנן, וביארנו שיותר להערים בדרבנן, ועוד משום שהגוי משלם על החשבון ואם ירצה ישלים את היתרה, ואכן היו כמה מקומות שמכרו את חמצם במכירה פרטית והגוי השלים את יתרת חובו ולקח את כל החמץ של בני היישוב, ומאחר ואנו מקפידים למכור את החמץ לגוי שממין בטיב הקניינים ובמקח ובממכר, והמכירה נעשית לפי כללי ההלכה וכללי המסחר הנוהגים כיום, אפילו האוסרים הערמה בדרבנן, יתירו מכירה זו. אמנם ראוי שלא למכור חמץ גמור מחשש שמא יהיה פגם כל שהוא במכירה, ועלולים להגיע לידי איסור חלילה. ראוי לציין כי יש רבנים המתחסדים שלא למכור כל שנה לאותו הגוי שכבר מכיר ובקי בעניין ואנו יודעים שלא קנה בשנה שעברה, אלא מוכרים כל שנה לגוי אחר, ותבוא עליהם ברכת טוב, אם כי דבר זה כמובן אינו מעכב שייתכן שהשנה יהיה לגוי אינטרס גדול יותר לקנות יותר מאשר בשנה שעברה, וכגון שהחמולה בכפר שלו עושה מסיבה והוא זקוק להרבה עוגיות וכד'.

¹⁶⁹ עיי': תשובות ונהגות ח"א סימן טש'. פסקי תשובות, סימן תמח', אות י.

¹⁷⁰ שאם לא כן לא יוכל לאכול לחם עד לזמן מרובה אחרי החג, שכן הלחם מיוצר מקמח שברובו נטחן עוד לפני החג ונמכר במכירת החמץ.

• **חמץ לאחר הפסח:** מדין תורה אם האדם ביטל וביער את חמצו כדין לפני הפסח, הוא יכול לזכות בו שוב לאחר הפסח, אולם חז"ל חששו שמא אנשים לא יבטלו אותו בלב שלם לפני החג ויצניעו אותו בביתם, ולאחר החג יאכלו אותו, ויעבור על איסורי החמץ. איסור זה לא שייך בחמץ שנמכר, שהרי לפני הפסח החמץ יצא מרשות היהודי, ולכן ניתן להשתמש לאחר החג בחמץ שנמכר לגוי. לכן גם אם בטוח שאין חמץ כלל בביתו טוב למכור חמץ, שזה כביטוח נוסף שלא לעבור על איסור חמץ, שאפילו אם לא יבטל בלב שלם, לא ייכשל באיסור חמץ. כמו כן המכירה מועילה לכל תערובות החמץ המצויות בביתנו, כגון: בתרופות שלא ישתמש בהן בפסח, במזון לבעלי חיים¹⁷¹ ועוד. יש המחמירים שלא לסמוך על מכירת החמץ, ועל כן הם מקפידים לאכול אחרי הפסח דווקא מוצרים שכתוב עליהם שיוצרו לאחר הפסח (וכאמור לעיל יקבלו זאת על עצמם ללא נדר)¹⁷², אבל העיקר להלכה להקל בדבר זה, משום שמעיקר הדין מכירת חמץ כהלכתה מועילה לכל הדעות במקום הפסד מרובה, שבוודאי קיים אצל רשתות השיווק הגדולות והיצרנים הגדולים. לכן לאחר הפסח ניתן לקנות במקומות שעשו מכירת חמץ כהלכתה, ויש לוודא שמכרו את החמץ כדין בחנות, ויש לדרוש לראות בעיניים את התעודה. בדרך כלל, החנויות שעושות מכירת חמץ תולות את התעודה במקום הנראה לעין, ואם לא ראה אותה, ישאל את מנהל המקום או את הקופאית הראשית, ויברר את הדבר ולא יסמוך על דבריהם של אנשים שונים, או עובדים זוטרים. **בכל מקרה, לצערנו אין להניח בפשטות כי נעשתה מכירת חמץ! ובמיוחד אם בעל החנות אינו מדקדק בקיום המצוות.**

¹⁷¹ יש להעיר כי מי שיש לו בעלי חיים בביתו צריך להקפיד לתת להם אוכל כשר לפסח, שהרי רק כאשר חמץ אינו ראוי למאכל כלב, כלומר הגיע לדרגה שאינו ראוי אפילו למאכל חיות, רק אז אין איסור בהשארתו, אבל כאשר החיה אוכלת את החמץ הרי האדם עובר עליו באיסור בל יראה ובל ימצא, כיוון שברור שחמץ זה חשוב לו, שכן הוא משמש מאכל לחיותיו. ניתן לבדוק האם מעורב 'גלוטן' במאכליהם, וכיום ניתן להשיג מאכלים לבעלי חיים גם ללא 'גלוטן'.

¹⁷² וזאת משום שהם סוברים שהמכירה היא כרמאות, ובפרט שאינה נעשית לפני תנאי המכירה הרגילים. אמנם כיום אנו מקפידים על כל הדברים האלו, והמכירה נעשית הן לפי כל הקניינים ההלכתיים והן לפי נהלי המכירות המקובלים בימינו, ומקפידים למכור את כל החמץ לגוי שמבין במסחר ובקניין.

7. כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח

❖ **מנהג איסור קטניות:** בתפוצות ישראל נהגו מנהגים שונים ביחס לאכילת הקטניות בפסח, ומחמת ריבוי המנהגים בעניין זה נפרט את השיטות לפי מנהגי העדות השונות. לעניין זה חומוס, שעועית, עדשים, תירס, אפונה, דוחן, פול, אורז, שומשום, במיה, לוביה ועוד מוגדרים קטניות. יש לדעת שההגדרה הבוטנית וההגדרה ההלכתית לקטניות אינן דומות בהכרח, שכן מלבד כל מיני גרגירים קטנים הגדלים בתרמילים, נכללים באיסור קטניות גם מינים שמבחינה בוטנית לא מוגדרים כקטניות, כגון אורז. גם תבלינים רבים מוגדרים קטניות כגון קצח, קימל, הל וכד'. תפוחי אדמה אינם קטניות¹⁷³, וכן מותר לאפות מאכלים עם קמח תפוח אדמה ולא חוששים למראית העין¹⁷⁴.

ברור שקטניות מהדין אינם חמץ, וברור שאינם באים לידי חימוץ, ואפילו יתפחו, הדבר מוגדר כתפיחה שאינה החמצה אלא כסירחון. ישנם כמה טעמים שהוזכרו בפוסקים לאיסור קטניות:

1. פעמים רבות מעורבת חיטה ומיני דגן במיני הקטניות השונים, והברירה קשה מאוד, ועלולים לאכול בטעות חמץ בפסח.

2. רגילים להכין לחם מקמחי קטניות, והדבר דומה ללחם מקמח רגיל, כך שאם נתיר קטניות, יבואו להכין מהם בצק שיתפח ויבואו להחליף גם בקמח רגיל.

3. אורז (וקטניות) הם מעשה קדירה, כלומר מיני קטניות שמבשלים אותם בסיר, והם דומים לחיטה מבושלת וכד', ואם נתיר לבשלם עם מים במהלך ימי החג, יטעו ויבואו לאכול תבשילי קדירה שהחמיצו.

למרות שטעמים אלו הוזכרו בעבר, הם רלוונטיים גם היום. גם בימינו חששות אלו מצויים מאוד, וכגון שהיום במסועים במפעלי האריזה של הקטניות אורזים גם מאכלי חמץ, כחיטה (חיטה הנמכרת לבישול כבר נלתתה במים ונחשבת חמץ גמור), גריסים,

¹⁷³ פרי מגדים, סימן תנג', וכן אשל אברהם, סוף סימן תסד'.

¹⁷⁴ כף החיים, סימן תנג, ס"ק כא'. ראוי לציין שהיו מקומות שאסרו בהם תפוחי אדמה, ועיין: נשמת אדם סימן כ', שהעלה שלא אוכלים תפוחי אדמה באשכנז מפני שעושים מהם קמח, אולם בשנת תקל"א הושיבו בית דין בפירודא להתירם מפני הרעב. קונטרס אבני זכרון, (שר"ת ארי דבי עילאי) סימן י'. עיין גם חיי אדם כלל קכז' אות א' שמתיר אפילו שימוש בקמח אורז אפילו למנהג האשכנזים בתנאי שיעשה את המאפה כעין מצות.

בורגול, קוסקוס ועוד; רגילים היום להכין לחמניות ושאר מיני מאפה מקמחי קטניות שונים, וכגון לחמניות המותרות לחולי צליאק, שתופחים טוב מאוד ונראים זהים לחלוטין ללחמניות רגילות, והדבר גורם לבלבול רב בקרב המון העם; יש כיום תבשילי קדירה רבים שנראים דומים ממש לתבשילי חמץ, וכגון אטריות אורז, פתיתים וכד', והם דומים להפליא לתבשילי החמץ הרגילים, והטעות מצויה בקרב העם. לכן לא ניתן לאמר שהחשש עבר מהעולם, אלא חששות אלו אולי אף החריפו במציאות התעשייתית שלנו, שכן יש מוצרים רבים העשויים מקטניות ומקמחי קטניות שדומים כל כך למוצרים הרגילים¹⁷⁵.

○ **מנהג הספרדים:** מנהג הספרדים הרווח ברוב הקהילות הוא לאכול קטניות. אמנם יש עדות מסויימות שנהגו להימנע מסוגי קטניות שונים שהידוע שבהם הוא אורז, ויש שלא נוהגים כלל לאכול שום סוג מסוגי הקטניות (כמו האשכנזים), ויש שנוהגים לאכול קטניות טריות בלבד ולא יבשות (כחלק מיוצאי בבל ומרוקו), ויש שנוהגים לאכול קטניות טריות ולאסור את כל הקטניות היבשות למעט אורז (וכן נוהגים רוב יוצאי בבל), ויש שנוהגים לאסור קטניות יבשות ולהתיר רק קטניות קלויotes, ויש שהתירו את רוב הקטניות אולם אסרו את השימוש באורז (כחלק מיוצאי מרוקו). לכן על כל אחד לנהוג כמנהג אבותיו, ואם רוצה לשנות את מנהגו ולאכול קטניות מסויימות (או כולן) מחמת סיבות של חולי וכד', רשאי לעשות התרת נדרים על מנהגו רק לאחר שאלת חכם¹⁷⁶. אמנם אם חשב שהקטניות אסורות מעיקר

¹⁷⁵ סמ"ק, סימן רכב'. טור ובית יוסף, או"ח תנ"ג. בספר מור וקציעה (תנ"ג) יצא כנגד מנהג איסור קטניות וכתב בזה"ל: ומעידיני על אבי מורי הגאון זצ"ל (הכוונה לחכם צבי) כמה נצטער אותו צדיק על זאת. כל חג המצות היה מתרעם ואומר אי איושר חילי אבטליניה למנהג גרוע הלז, שהוא חומרא דאתיא לידי קולא, שמתוך כך מוכרחים לאפות מצות הרבה ואינם נזהרים בעשייתם, על כן אני אומר המבטל מנהג זה של מניע אכילת קטניות יהי חלקי עימו. הלוואי יסכימו עמדי גדולי הדור. אמנם כנד דברים אלו יצאו גדולי הפוסקים, וביססו את מנהג איסור הקטניות: חתם סופר, או"ח, קכב'. שערי תשובה, תנ"ג א'. גם הרב יצחק טייב (ערך השולחן, או"ח, תנ"ג, ג') הביא סברא שאולי בכלל נכון לבטל את איסור הקטניות בימינו, משום שכל מנהג שיש בו הפסד מצווה או חשש איסור יש לבטלו, ואם יהיו אדוקים מאוד בשמירת איסור הקטניות, יכולים לטעות ולחשוב שהם חמץ ממש, והרי כל מה שמחמץ ראוי לצאת ידי חובת מצה, וכך עלולים להכין מצת אורז, שכן חושבים שאורז הוא חמץ, ולא יצאו ידי חובת מצה, והנה חומרא דנפיק מיניה חורבא רבה שיש לבטלה. אולם למעשה הוא דוחה זאת, שכן לא נוהגים להפריש מאורז חלה וכן לא נוהגים להכין ממנו מצה, ולכן אין לחשוש שיטעו בדבר ויגיעו לידי הפסד זה. על כן נכון שכל קהילה תשמור על מנהגיה בעניין הקטניות. זאת לשון שו"ת תשובה מאהבה (רנ'): אף אם יתכנשון בית דין של שמואל הרמתי ואליהו ובית דינו וכל גדולי ישראל אף עמהם, לענ"ד אין בידם להתיר אורז ומיני קטניות בפסח.

¹⁷⁶ עיין: רב פעלים, או"ח, ח"ג, סימן ל'.

הדין, וכגון בעל תשובה שראה שיש שנוהגים בהם איסור ולכן חשב שקטניות אלו הן חמץ ממש, יכול לאכול קטניות אפילו מבלי לעשות התרת נדרים. יש להדגיש שגם לספרדים ניתן לאכול קטניות רק כשיש השגחה מעולה על הקטניות, מחשש חמץ ממש, וכגון שבשנים האחרונות היתה בעיית חמץ בעדשים אדומות יבשות שנלתתו בעמילן חיטה. לכן יבדקו היטב כשרות על כל מוצר ומוצר, ולא יחשבו שאין כשרות לפסח על מוצרים אלו רק בשל חומרת הקטניות ויאכלו אותם לא הכשר ברור ומסודר לפסח של שנה זו¹⁷⁷.

מוצרי התירס לסוגיו, בין טחון ובין קלוי מותרים לרוב מנהגי הספרדים¹⁷⁸, ובלבד שיהיה הכשר מעולה על כשרות לפסח המעיד שלא התערבב חמץ במוצר, ולכן לא ניתן להשתמש אפילו במוצר שמצויין עליו שהוא מופק מ-100% תירס אם אין לו הכשר מיוחד לפסח, ואפילו אם מוצר זה מותר באכילה לחולי צליאק ומצויין עליו שאין בו גלוטן¹⁷⁹.

למרות האמור, יוצאי עדות המזרח שנהגו איסור באכילת קטניות יבשות, לא יאכלו מוצרים שונים שמופקים מקמחי קטניות, ובכלל זה גם קמח תירס, ולכן לא יאכלו קורנפלקס (כשר לפסח) פופקורן וכד'. כל סוגי השמנים מותרים, כגון שמן סויה, קנולה, חמניות, תירס וכד', וכל שכן ששמנים שאינם מופקים מקטניות כשמן זית, אגוזים וכד' מותרים.

¹⁷⁷ מעיקר הדין אין צורך בהכשר מיוחד לפסח על סוגי קטניות שונים, מאחר שבלאו הכי מנהגו לברור את הקטניות ג' פעמים לפני חג הפסח, אמנם מאחר וקטניות אלו נארוזות בסביבה של מוצרים המכילים חמץ, ובעיקר בבתי אריזה שאורזים בהם קמחים (כגון חברת סוגת וכד'), כך שלדוגמא הקטניות נארוזות בתוך חדרים שבהם ענני קמח, והם כמובן יחמיצו ולא ניתן לנקות אותן היטב לפני החג, ולכן תנאי הסף לנתינת כשרות למפעלים אלו לפסח היא אריזת הקטניות רק לאחר ניקיון המסועים והמטבחנות העסוקות בחמץ ובקמח, כך שאין חשש לעירוב החמץ בקטניות, ועוד שנתברר שחלק מסוגי הקטניות נלתתים עם עמילן חמץ. לכן אין להשתמש באורז, אפונה, שעועית ושאר קטניות שלא מצויין עליהן 'כשר לפסח', אע"פ שהכשר זה לא פוטר אותנו מברירה מדוקדקת.

¹⁷⁸ שכן גם העדות שנמנעו מקטניות מסוימות לא נמנעו מתירס, כי הוא לא היה מצוי בזמן גזירת הקטניות. קורנפלקס מופק מקמח תירס, כלומר הוא קטניה יבשה. מי שנהגו לאסור קטניות יבשות למעט אורז, כרוב יוצאי בבל, רשאים לאכול קורנפלקס מאורז תפוח או פריכות אורז וכל כיוצ"ב.

¹⁷⁹ הקפדות הצליאק הן מאוד מחמירות ודורשות שרמת הגלוטן תהיה פחות מ-20PPM, היינו 20 יחידות של גלוטן (חיטה) במיליון, אולם לעניין פסח, אפילו אכילת שיעור מועט כזה אסורה, ואפילו התערובת היתה לפני הפסח לשיטת הרמ"א והרבה פוסקים ספרדים אמרין חוזר וניעור בתערובת יבשה.

ברירת הקטניות: ראוי להדגיש שגם למתירים אכילת קטניות (יבשות) בפסח, כגון

אורז או קטניות נוספות, חובה לברור את כל סוגי הקטניות ג' פעמים נחת ובקפידה רבה לפני כניסת החג, שחמץ הנמצא בתערובת בפסח אוסר את כל התערובת גם אם הוציאו אותו ממנה¹⁸⁰. יש להדגיש כי בכל השנה אנו בוררים את הקטניות מחשש תולעים ושאר חרקים, ולשם כך מספיקה ברירה אחת טובה הנעשית על ידי מי שידע לברור, אולם כאן אנו מצריכים ג' פעמים כדי לוודא שאין כל חמץ (כדיני חזקה). לכן בזמן הברירה יש לשים לב היטב שלא יהיו גרגירי חיטה, בורגול ושאר מיני חמץ¹⁸¹, וכן ישים ליבו לחרקים שונים.

למרות שיש לקנות קטניות לפסח רק עם השגחה טובה, ראוי מאוד לשטוף את האורז ואת שאר הקטניות היבשות לפני שיבשלם¹⁸².

○ **מנהג האשכנזים:** בני עדות אשכנז נוהגים להחמיר ולאסור אכילת קטניות בפסח, והאיסור כולל את כל סוגי הקטניות בין יבשות ובין ירוקות. לשיטתם, זו אינה סתם חומרה¹⁸³, והם צריכים להמשיך במנהגם¹⁸⁴, ולחלק מן הפוסקים, התרת נדרים על מנהג זה, כלל לא מועילה¹⁸⁵. כמובן שאם יש סיבות רפואיות מוצדקות וכד', ניתן

¹⁸⁰ אם לא ברר את הקטניות לפני הפסח אין לו תקנה לבוררם בפסח, שזו תערובת חמץ, ולאחר שנכנס הפסח הכל אסור, שהרי חמץ לא בטל אפילו באלף: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מא'. שו"ע, סימן תמז' ס"ט. כף החיים, ס"ק פח', צ', ריא', ריב'. לב חיים, ח"ב סימן צד'. שדי חמד, ח"ח, מערכת חמץ ומצה, סימן ו', עמוד 233.
¹⁸¹ ראוי להדגיש שגרגירי חמץ כחיטה, בורגול, גריסי פנינה וכד', מאוד דומים לגרגירי האורז בכלל, ולגרגירי האורז המלא בפרט, ולכן יש להיזהר מאוד בברירת האורז (וכן שאר מיני הקטניות), ולעיתים מרוב קטנותם של גרגירי החמץ כבורגול או קוסקוס וכד', לא רואים אותם היטב, או שלא מבחינים כראוי שהם מין שונה, וחושבים שזה פשוט אורז שבור. לכן כדי שהבורר ידע מה עליו לחפש בין הקטניות השונות והאורז, הנהגתי בביתי לפני הפסח כשבוררים אורז לימי החול, לקחת מעט גרגרי בורגול ולערבם בתוך גרגירי אורז ולנסות לבוררם, וכשימצאם כבר ידע מה עליו לחפש כדי שהאורז יהיה נקי ומבורר לפסח.

¹⁸² יביע אומר, ח"ח, אר"ח, סימן מד', וטעמו שמא הבריקו את האורז בעמילן חיטה, כדי שעל ידי השטיפה והשריה במים צוננים היטב עד שהמים יצאו נקיים, כך שברור שבבישול האורז לא מבשלים חמץ חלילה.
¹⁸³ הגמרא (פסחים לה). העלתה סברא שחלק מהקטניות תאסרנה לחלוטין בפסח כיוון שהן תופחות כמו חמץ שתופח ואסור בפסח, אולם למסקנה העלתה המרא שאין זה חימוץ, אלא תפיחה מסוג אחר הנקראת סירחון, ואכן הריח שנוצר מתפיחה של קמח חמץ שונה מהריח הנוצר מתפיחה של קמח אורז לדוגמא, ואפילו שמו בשניהם אותה כמות של שמרים. האשכנזים אמנם לא פסקו כדעה זו, כיוון שמשמעותה היא שקטניות הינן חמץ גמור, אבל הם פסקו לאסור קטניות, ויש מי שהביא ראיות מהגמרות לחששם. (עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה ס"ק א'. פרי חדש ס"ק א'. ערוך השולחן, ס"ק ד-ה'. חיי אדם, כלל קצו', אות א'. משנה ברורה ס"ק ו'). אמנם יש להעיר שגם לשיטתם מותר לחולה לאכול קטניות, וכל שכן תרופות המכילות מוצרי קטניות כמבואר לקמן, ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה. (משנה ברורה ס"ק ז').

¹⁸⁴ כף החיים סימן תנג' ס"ק מ', ט'. בית מאיר. מהרש"ם, דעת תורה, סימן תנג', ס"ק ז'. המועדים בהלכה (לרב זיון) עמוד רנ"ו.

¹⁸⁵ כמובן, כאשר אישה אשכנזיה הנשואה לגבר ספרדי שנוהג לאכול קטניות בפסח, יכולה לאכול קטניות ללא כל חשש, והטוב ביותר שתעשה התרת נדרים על כל מנהגי בית אביה, ואז מותר לה לאכול קטניות בפסח.

להקל בדבר לאחר שאלת חכם. גם לאשכנזים מותר להשאיר קטניות בביתם אף ללא מכירת חמץ¹⁸⁶, אך כמובן עליהם להרחיקן משימוש ולאפסן בארון סגור, כדי שלא יתבלבלו וישתמשו בהן בפסח. מעיקר הדין מותר גם לאשכנזים לאכול מאכל ללא קטניות שבושל בכלי שבישלו בו קטניות¹⁸⁷, אך טוב ונכון להחמיר בזה, הואיל ועלולים לערבב בטעות מאכלי קטניות במאכלים האחרים. למרות שהמנהג הרווח והנפוץ של עדות אשכנז היה להימנע מאכילת כל סוגי הקטניות, יש מהאשכנזים שהתגוררו בירושלים שנהגו להתיר קטניות טריות. יש המקלים בבוטנים ובכל המיוצר מהם, למרות שהם יבשים, כיוון שהם לא היו בגזירת חז"ל.

○ דין המאכל שנקרא 'קינואה' ביחס להגדרת קטניות – בהערה¹⁸⁸.

שמני קטניות: נחלקו הפוסקים ביחס לשמנים המופקים מקטניות, שכן חשב הבלבול עם החמץ לא מצוי, שאין זה אכילת הקטנית בעצמה, ועוד שיש והכנת השמן

אמנם אם אינה רוצה לשנות את מנהג אינה חייבת, ואז לא תוכל לאכול קטניות, אבל בכל מקרה יכולה לבשל קטניות לבעלה וילדיה. כאשר האשה נהגה לאכול קטניות ובעלה אינו נוהג לאכול קטניות, יש פוסקים (חזון עובדיה, פסח, עמודים פו'-פח') שאומרים שרשאית להמשיך במנהגה בבית הוריה בלבד. אמנם, ראוי לכל זוג וזוג להחליט על מנהג אחד לבעל ולאשה כדי שהדבר לא יבלבל את הילדים, שכן לא טוב שינהגו מספר מנהגים סותרים בית אחד, גם אם יש היתר הלכתי לדבר, וכך כאשר כל הבית כולו נוהג באותו המנהג, יוכלו כולם לעבוד את ה' יחדיו.

¹⁸⁶ חיי אדם, כלל קצ' אות א'.

¹⁸⁷ ועברו עליו עשרים וארבע שעות (שאז הטעם שהוא פולט נחשב טעם פגום ולא יכול לאסור את התבשילים). פרי חדש, סימן תצ"ו ס"ק כד'. כף החיים, סימן תנ"ג, ס"ק כז'.

¹⁸⁸ אגרות משה, או"ח, ח"ג סימן סג', וטעמו שרק מינים מסוימים נאסרו באיסור הקטניות, ולכן גם אם טעם האיסור שייך עדיין המאכל מותר. לאור זאת הוא מתיר בוטנים למרות שעושים מהם קמח, מאחר שלא היו בגזירה. כמו כן יש המקלים לכתחילה (גם שלא בשעת הדחק) בשמנים שונים המופקים מקטניות כיוון שכבר שונתה צורתם ואין לבוא ולהתבלבל בחמץ ממש, וכגון שמן סויה, שמן תירס וכד'.

דין 'קינואה' בפסח: ברור שקינואה אינה חמץ, אבל נראה שהיא מין ממני הקטניות (למרות שלא הייתה בזמן גזירת הקטניות), מאחר שהיא דומה במאוד בהגדרותיה לכל שאר מיני הקטניות שנאסרו, ועוד שאינה נקיה ומעורבים בה גרעיני חיטה, ומנהג איסור הקטניות היה בין השאר בשל טעם זה, ועוד שכיום רגילים לטחון קינואה ולהכין ממנה קמח, ואחד מטעמי הגזירה הוא חשש הבלבול בין סוגי הקמחים השונים. לכן נראה שקינואה כשרה לפסח רק לנוהגים היתר בקטניות יבשות (חלק מהספרדים), לאחר ברירה שלוש פעמים כנהוג, וכן נראה עיקר. לכן האשכנזים והספרדים הנוהגים לאכול רק קטניות ירוקות לא יאכלו קינואה בפסח. (עיינו: ש"ע, סימן תנ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ו'. ביאור הלכה, ד"ה ויש אוסרין. ערוך השולחן, ס"ק ד"ה'. חזו"א, מעשרות, סימן א', ס"ק כב'. אבני נזר, סימן שע"ג). למרות דברינו יש הסוברים שאיננה קטניות, משום שהיא מין צמח ואין לחדש מאכלים נוספים באיסור קטניות. אמנם גם למתירים אין לקנות קינואה לפסח ללא הכשר מיוחד לפסח. כמובן שלצורך חולה ניתן להקל אפילו ללא התרת נדרים, ועדיף לו לאכול קינואה (אם מאכל זה מתאים לו ומבריא אותו) מאשר לאכול את שאר הקטניות כגון אורז או כוסמת, הואיל ואלו היו בזמן הגזירה ובגללם אסרו במקומות אלו את הקטניות. לכן לדוגמה חולי צליאק אשכנזים או ספרדים שנמנעים מאורז בפסח, ואוכלים קינואה במהלך השנה יכולים לאכול זאת גם בפסח ללא התרת נדרים, רק יקפידו לברור את הקינואה שלוש פעמים כדין לפני החג.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

צריכה להיות דווקא ללא עירוב של טיפת מים, והרי עיקר הגזירה היתה שמא מחמת תפיחת הקטניות יתבלבלו עם חמץ, בין אם בקמח בין אם בבישול, אולם כאשר הקטנית לא נגעה במים, ברור שאין מקום לאוסרה, ולכן גם הנמנעים מאכילת קטניות בפסח, לא צריכים למכור קטניות יבשות במכירת החמץ, אלא רק להימנע מאכילתן. לכן היו שהתירו שמני קטניות שונים¹⁸⁹, אולם למעשה המנהג הרווח אוסר שימוש בשמני קטניות, שכן השמן הוא כתמצית הקטנית ונידון כמותה¹⁹⁰. אמנם נוהגים להתיר שמן כותנה. בשעת הדחק יש להתיר שימוש בשמני קטניות גם לאשכנזים ואף ללא התרת נדרים, גם בשמן העשוי מקטניות שרגילים לאוכלו, כשמן סויה, שמן תירס וכד', כגון: חייל שכל ארוחתו מבוססת על מצות וטונה שיש בה שמן קטניות, אך גם במקרה כזה, ראוי שהוא לא יקל בקטניות ממש, ובפרט לא בקטניות שנראות בפני עצמן כאורז, ואם אין לו אפשרות אחרת, יעשה שאלת חכם.

לפתית: לפתית היא סוג של צמח בעל גרגירים קטנים ועגולים, ובפני עצמה היא עונה להגדרות הקטניות הרגילות. אולם מאחר ואינה נאכלת, החששות שחששו חז"ל בקטניות לא שייכות בה, ועוד שיש לברור היטב את גרגירי הלפתית לפני הכנת השמן, ואין חשש שמעריבים מים בשמן, והשמן נעשה בכבישה קרה, כך שאין שום דבר שיכול לגרום לתפיחת הקטנית, ועוד שלפתית לא היתה מצויה בזמן איסור קטנות, ולכן יש הסוברים שמותר להשתמש בשמן זה לכתחילה בפסח, גם לאוסרים קטניות בפסח, והוא הנקרא כיום שמן קנולה. לכן יש המקלים אף לכתחילה¹⁹¹ לאכול מאכלים שונים שמצויין עליהם לאוכלי לפתית (לעיתים נותני ההכשר מציינים 'לאוכלי קטניות בלבד – לפתית, או: מכיל לפתית), וכן ניתן להקל.

כשיש בני משפחה אחת שחלקם נוהגים שלא לאכול קטניות וחלקם אוכלים, כגון שאישה אשכנזיה נשואה לאיש ספרדי והם אוכלים קטניות גם בבית הוריה, ראוי

¹⁸⁹ מרחשת, אר"ח, סימן ג', וטעמיו: איסור קטניות אינו מהדין אלא מנהג ודינו כנדר שקיבלו על עצמם להימנע מאכילתו, ובהלכות נדרים משקה היוצא מפירות שאסר על עצמו בנדר – מותר. בדין קטניות, האיסור הוא מחשש תערובת, ולכן אם יבררו היטב יעשו את השמן מלפני הפסח יש להתיר.

¹⁹⁰ תרומת הדשן, סימן קיג', שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. באר יצחק, סימן יא'. אבני נזר, אר"ח סימן שע"ג.

¹⁹¹ עמא דבר, ח"א, סימן סב', וזאת בניגוד לשמן סויה או שמו תירס שדינם חמור יותר, כי רגילים לאכול אותם כמות שהם.

שישתמשו למאכלי הקטניות בכלים מיוחדים או חד פעמיים אבל לא בכלים הרגילים, על מנת למנוע ערבוב¹⁹². יש המחמירים כלל לא לאכול בכלים אלו אפילו אם עברו עליהם שניים עשר חודש, וחומרא מופלגת היא. מותר למי שנוהג איסור בקטניות לבשלם בימי חול המועד עבור מי שנוהג בהם היתר, וטוב שיעשה סימן שלא מבשל מאכל זה לעצמו, על מנת שלא יטעם ממנו בטעות¹⁹³, אולם אסור לו לבשל מאכל זה ביום טוב עצמו, שכן מבחינתו המאכל אסור באכילה¹⁹⁴. בכל מקרה כל אדם ימשיך לנהוג במנהגי אבותיו, ואם רוצה לשנות בשל איזו שהיא סיבה, יעשה שאלת חכם¹⁹⁵.

בפוסקים הוזכרו מאכלים נוספים שיש הנמנעים מאכילתם, ולא נוהגים כך כיום¹⁹⁶.

למרות האמור, בשעת הדחק גדולה, וכגון הנמצא במקום שאין אפשרות להשיג מאכלים ללא קטניות, ואילו לא הקטניות לא יהיה לו מה לאכול בכלל, או שייכשל באיסורים, יכול להקל גם ללא התרת נדרים, כדין הוראת שעה, באכילת מאכלי קטניות, וראוי לו שלא יאכל את הקטניות בעצמם כשצורתן ניכרת.

• **מצה עשירה:** נחלקו הראשונים בשאלה האם עיסה שערכו בה קמח עם מי פירות מגיעה לידי חימוץ, וכן סובר רש"י, או שאינם מגיעים לידי חימוץ, וכן סוברים תוס', ומסקנת מרן השו"ע שעיסה שנילושה במי פירות לא מחמיצה, אולם אם ערבו בעיסה מעט מים, הרי שהיא ממחרת להחמיץ. לכן מעיקר הדין מותר לערב קמח כשר

¹⁹² יש לציין כי לדעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל (יחווה דעת, חלק ה', סימן לב') מותר לאשכנזים לאכול מתבשיל שבושל בכלי קטניות כל עוד הוא לא מכיל קטניות, וברור שאין כל בעיה לדעתו בכלי הארוחה כצלחות וסכ"ס.
¹⁹³ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. כף החיים, ס"ק יז'.

¹⁹⁴ מי שלא אוכל קטניות לא יבשל ביום טוב קטניות לאחרים אלא רק בחול המועד. עיין: כנסת הגדולה, סימן סב'. ברכי יוסף, מחזיק ברכה, סימן תסז', ה'. בן איש חי, שנה א', צו, מא'. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'. לוח לארץ ישראל לרב טיקוצ'נסקי. אמנם יש חולקים בזה: ערך השולחן, א"ח, תנ"ג, ד'. הליכות שלמה, פרק עשירי, טז'. אמנם גם המתירים התירו לבשל ביום טוב רק על סמך עירובי תבשילין, וטעמם שכל יסוד היתר ביטול ביום טוב לשבת הסמוכה, אגב עירוב התבשילין, הוא משום שאולי יבואו אורחים, והאוכל שהכין לא יספיק, והוא רוצה לכבדם באוכל טוב כראוי להם, ולכן אם יבואו אורחים שנוהגים היתר בקטניות, יהיה רשאי לבשל קטניות ביום טוב הסמוך לשבת עבורם ולכבודם, על סמך עירוב התבשילין שהניח. מדבריהם נלמד שגם לשיטתם המחמיר באיסור קטניות, לא יכול לבשלם ביום טוב.

¹⁹⁵ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה, ס"ק א'. חיי אדם, כלל קכז', אות א'. משנה ברורה, ס"ק ז'. יש להעיר שאיסורי קטניות חלים רק על אותם הסוגים שנהגו בהם את האיסור: אגרות משה, א"ח, ח"ג, סימן סג'.
¹⁹⁶ עיין: אשל אברהם, סימן תסד. חיי אדם, כלל קכז', אות ז'. כף החיים, ס"ק יט'-כג'.

לפסח עם ביצים, יין וכד', אבל מאחר שלא ניתן להקפיד שכלל לא יתערבו מים, מנהג האשכנזים הוא לאסור כלל אכילת מצה עשירה בפסח. הרמ"א אוסר הכנת מצה עשירה. למעשה כיום ראוי גם לספרדים להחמיר בדבר זה מאחר ונתגלו בעיות שונות בייצור העוגיות האלו, ועוד שהמנהג היה לערב רק קמח ויין, וכיום מערבים גם חומרים אחרים, וכגון שמעריבים חומרי התפחה שונים כאמוניום ביקרבונט (שחומרים אלו מפרישים מים במהלך התפחה והאפיה), ביסופליט (שהוא חומר שמונע את הפיכת היין לחומץ, אבל לא מונע את תסיסת היין, וכשהוא מוכנס לקמח הוא גורם לתפחתו) בליצים (שיש שאוסרים ללוש בהם קמח), שמרי יין (שהופכים את העיסה לחמץ גמור) ועוד חומרים נוספים, וכן הורו הראשון לציון הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל והראשון לציון הרב **אליהו בקשי דורון** זצ"ל. לכן רצוי לכל העדות כלל לא לאכול עוגיות מצה עשירה בפסח שנאפו במפעלים, והספרדים הנוהגים לאכול מצה עשירה יאכלו רק כזו שמכינים בבית, שניתן להשיג עליה היטב שאין בה כל תערובת מים¹⁹⁷. ראוי לציין שבד"ץ בית יוסף, שהרב **עובדיה יוסף** זצ"ל עמד בראשו, פרסם כבר לפני כמה שנים עוד בחיים חיותו של הרב אזהרה לציבור המהדר בכשרות שלא לצרוך עוגיות אלו בשל חששות שונים. לעניין מעשה מסתבר שבאכילת עוגית אלו בפסח יש חשש גדול לאיסור כרת מדאורייתא, ולכן אין לאוכלם ויש לבערם לפני הפסח. מהדין היה נראה להתיר אכילת עוגיות אלו לפני הפסח, וכן אכילתן לאחר הפסח אם נמכרו במכירת חמץ, אולם הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל אסר אכילתן גם לפני הפסח משום איסור מסייע, ושמא יבואו להתיר אכילתן בפסח, ואכן נראה שכשמרשים למכור כיום עוגיות אלו לפני הפסח, הן נאכלות גם בפסח, וזה שכותבים על העוגיות לאוכלי מצה עשירה לא מובן דיו לציבור הרחב¹⁹⁸.

• **תבלינים שונים:** הרבה מסוגי התבלינים אינם קטניות, וניתן לרוכשם ובלבד שיהיה הכשר טוב לפסח, וכגון מלח, פלפל שחור, פטרוזיליה קצוצה ועוד. ישנם מינים מסויימים שהינם קטניות, וישנם מינים שנהגו בחלק מהמקומות שלא לאוכלם. ישנה מחלוקת עזה בין פוסקי זמננו לגבי דין הכמון, שרבו האוסרים להשתמש בו בפסח, וכן ראוי, הואיל וקשה מאוד לבוררו ובוודאי יש בו תערובת חמץ.

¹⁹⁷ שו"ע, סימן תס"ב ס"א-ס"ד. משנה ברורה, ס"ק טו'. כף החיים, ס"ק מא'. שו"ת בניין אב, לראשון לציון הרב בקשי דורון זצ"ל, ח"ד, כד'-כה'.
¹⁹⁸ ספר מצה עשירה, לרב עידוא אלבא, פרק יא', סעיף 5.

יש עדות שנהגו לאכול רק תבלינים ברורים כמלח ופלפל שחור, ויש שנהגו להתיר עוד תבלינים מסויימים כפפריקה אדומה וכד', ויש שנהגו לקנות את הגרגירים בעצמם, לברור אותם ולטחון אותם. לאור זה, כל אדם ינהג כמנהג ביתו, והרוצה לשנות ולהתיר תבלינים שלא נהגו לאוכלו יעשה שאלת חכם ובצורך גדול אפשר בהתרת נדרים, וכגון בבני זוג שמנהג הורים שונה אלו מאלו, שרשאים בני הזוג ביחד לעשות התרת נדרים על סוגי תבלינים שרגילים במשפחת ההורים לצורך, למען יוכלו להתארח אצל הוריהם בשופי ולא יגיעו חלילה לידי מחלוקת.

• **פיצוחים:** רוב סוגי פיצוחים הם מיני קטניות האסורים לאשכנזים ומותרים לספרדים. שקדים ואגוזים בין טבעיים ובין מומלחים אינם קטניות, ורק יבדקו היטב שיש עליהם כשרות מסודרת לפסח. למרות שהספרדים יכולים לקנות פיצוחים כשרים לפסח¹⁹⁹, צריך להקפיד שלא להשהות בבית כל מיני פיצוחים וגרעינים קנויים שאין עליהם הכשר לפסח, וכל שכן שאין לקנות מהם בשביל החג, ואם נשארו לו פיצוחים בבית יש לבערם²⁰⁰, כיון שעל פי רוב, בדרך עשייתם מערבים בהם קמח עם המלח והרי זה חמץ גמור! לכן יש להקפיד להכין פיצוחים הכשרים לפסח עם קמח תפוחי אדמה ולא חלילה עם קמח רגיל, וכיום גם במהלך השנה חבורות רבות ממליחות את הפיצוחים ומדבקות את המלח בעזרת קמח תפוחי אדמה.

• **פירות יבשים:** יש נוהגים להימנע מאכילת פירות יבשים, מחשש שייבשו אותם בתנורי חמץ, או מחשש שדיבקו עליהם קמח, אבל מותר לכל העדות לאכול פירות יבשים שיש עליהם השגחה לפסח של רבנות מסודרת כך שברור שאין בהם חשש חמץ ולא צריך אפילו התרת נדרים²⁰¹.

¹⁹⁹ ואם הם נוהגים להימנע מאכילת קטניות יבשות, לא יאכלו פיצוחים מקטניות אלו כפול מיובש וכד'. אמנם לכל שיטות הספרדים מותר לאכול בוטנים, גרעיני חמניה, גרעיני אבטיח וכד', ובלבד שיהיו בהכשר טוב לפסח.

²⁰⁰ ואם יש לו הרבה מהם, שזה הפסד מרובה לבערם, ניתן להקל ולמוכרם לגוי, אך הדבר אמור רק לגבי בעל חנות וכיוצ"ב, ובבית פרטי ראוי שלא להקל בזה.

²⁰¹ מאחר שהתקנה היתה שלא לאכול במקומות שיש חשש שייבשו את הפירות בתנורי חמץ, או שדיבקו אליהם קמח, ולהלכה אין בדבר הבדל בין האשכנזים לספרדים, וכיום אין להקל אפילו לספרדים לאכול פירות יבשים ללא השגחה מסודרת לפסח. שו"ע, סימן תס"ז ס"ח. רב פעלים, י"ד, ח"ד, סימן ו'. משנה ברורה, ס"ק כו', כח'. כף החיים, ס"ק נט'.

• **תרופות:** בתעשיית התרופות כיום לעיתים מערבים גם חומרי חמץ, כגון 'גלוטן' או 'עמילן' המופק מחיטה, ותערובות אלו יכולות להופיע בעיקר בציפוי הקפסולות או הכדורים, וכן בסירופים השונים, ולכן יש לחלק בין סוגי התרופות:

▪ **תרופות הניטלות בשאיפה בפה** – קיים חשש שנתערבו בהם פירורי חמץ, ומאחר שמכניסים את המשאף לפה גם בחג הפסח יש חשש שאותם פירורי חמץ ייפלו לפיו, ולכן ינקה את המשאפים היטב, או שיקנה משאפים חדשים²⁰².

▪ **סירופים שונים** – אם יש לסירופ טעם טוב, יש לברר היטב אם הוא כשר לפסח, ואם אינו כשר לפסח רצוי להימנע מלקיחתו אם אינו חיוני. אם התרופה מרה, לרוב הדעות ניתן ליטול אותה בפסח, גם אם אין לה כשרות²⁰³. מעיקר הדין, ילדים הקטנים מדין חינוך, יכולים ליטול גם סירופים טעימים אפילו כשאין עליהם כשרות, ורצוי לקנותם לפני החג, שגם אם היה בהם חמץ הוא בטל בתערובת לפני הפסח²⁰⁴.

▪ **תרופות הבאות בכדורים או קפסולות** – אם אין בהן טעם כלל או שטעמן מר, כגון כדורים שונים או אבקות שונות אינן צריכות כלל הכשר, ואפילו אם מעורב בהן חמץ אין בזה כל איסור, אבל ראוי לקנות אותן לפני הפסח, כך שגם אם היה מעורב בתרופות אלו חמץ הוא בוודאי בטל²⁰⁵. תרופות שיש בהן טעם אסורות בפסח, ויש להצניען ולמוכרן במכירת החמץ, אלא אם כן יש צורך לקחתן, שהרי פיקוח נפש חמור ודוחה איסורים, ואם יכול להניח את התרופה בתוך קפסולה כדי שלא יהנה כלל מטעמה – תבוא עליו ברכה²⁰⁶.

▪ **תוספי מזון ותרופות טבעיות והומאופתיות** – אין להשתמש בתרופות הטבעיות וההומאופתיות בפסח, מאחר שרובן עשויות על בסיס אלכוהול שלעיתים

²⁰² והדבר אמור בפרט במשאפים שלא ניתן לפרקם, כסימביקורט וכד'.

²⁰³ אמנם יש האוסרים נטילת תרופות ללא אישור לפסח, הגם שאין להן טעם טוב, למי שסובל רק ממיחושים קלים, ומתירים רק לחולה ממש – שו"ע הרב, סימן תמ"ב, ס"ק כב'.

²⁰⁴ אולם כיום ניתן למצוא תחליפים לרוב התרופות בעלות הטעם שמעורב בהן חמץ, והמהדר לחנך ילדיו ולא להאכילם דבר שיש בו צד איסור גם כשהם קטנים תבוא עליו הברכה.

²⁰⁵ שהרי חמץ לפני הפסח בטל ברוב ככל האיסורים, ובפרט בתרופה מרה שטעם החמץ נפסל מאכילה, שהרי החמץ בטל לפני הפסח בחומרים המרים, והוא כבר אינו ראוי לאכילת כלב, ואין בזה דין 'אחשביה', מאחר שאינו רוצה את החמץ אלא את התרופה, והיא בפני עצמה מרה ואינה ראויה לאכילה. עיין: חזו"א, מועד, סימן קטז', אות ח'. אגרות משה, או"ח, ח"ב, סימן צב'.

²⁰⁶ ובדרך זו הדבר מותר לכתחילה, שהרי בכדור טעים נהנה מטעם החמץ הנמצא בציפוי התרופה, ואם מניח את הכדור בקפסולה אחרת, לא נהנה כלל מטעם חמץ. ואם הכדור אינו נכנס לקפסולה, יברר האם ניתן לרסקו, ואז יוכל להניח את האבקה כולה בקפסולה ולבלוע את התרופה.

מופק מחמץ, ויש להן טעם, כך שהנוטלן נהנה מטעם החמץ, ומאחר שאין סכנה במניעת לקיחתן (שלא כתרופות רגילות), יש למוכרן במכירת החמץ. כך יש לנהוג גם בכל תוספי המזון שאין בהפסקת נטילתם סכנה בריאותית ממשית²⁰⁷. דין תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי הובא לעיל.

▪ **משחות טיפות וזריקות** – אין כל איסור במריחת משחות רפואיות שונות, ואפילו המהדרין והמקפידים שגם למוצרי היגיינה שנוגעים בעור תהיה כשרות בפסח יכולים להקל כאן מפני החול²⁰⁸. כל הזריקות והטיפות השונות מותרות בשימוש בפסח ואין צורך לברר את כשרותן לפסח.

תרופות המכילות קטניות מותרות אפילו לאלו שנוהגים בהן איסור, שהרי החמיר רק לגבי איסור אכילה ולא לגבי רפואה, ובפרט אם התרופה נמצאת בתוך קפסולה. בקופות החולים וברבנויות המקומיות מצויה חוברת עם תרופות הכשרות לחג הפסח, ורצוי לבדוק האם התרופות שאינן חיוניות מופיעות ברשימה, ואם לא ייוועץ ברופא, ולאחר מכן ישאל רב.

אין לחולה להחליט על דעת עצמו כי הוא נמנע מלקיחת תרופה מסויימת אלא לאחר התייעצות עם רופאו, שתורתנו תורת חיים היא!

לכן חשוב לדעת שלמרות האמור לעיל, חולה שיש בו סכנה או חולה שאין בו סכנה חייבים ליטול תרופות ואפילו אינן מופיעות ברשימת התרופות הכשרות לפסח:

❖ **חולה שיש בו סכנה:** חולה שיש בו סכנה, היינו שאם לא יטפלו בו הוא יגיע

למצב מסוכן או אפילו רק קיים חשש שיגיע לידי סכנה – **חייב לשמוע בקול הרופא!** לכן אפילו אם הרופא מורה לו לאכול או לשתות דבר המכיל ממש חמץ

²⁰⁷ וזאת למרות שלדברי בד"ץ העדה חרדית כל האלכוהול לשימוש רפואי המיוצר בארץ נקי מחשש חמץ, מאחר שהרבה תרופות הומאופתיות מיובאות מחו"ל. בתור דוגמא, נציין שויטמין C מיוצר ברובו מדגנים, וויטמין E מיוצר ברובו מנבט חיטה. לכן אין להשתמש בפסח בתרופות הומאופתיות וטבעיות שונות, וכן בתוספי מזון שונים, וצריך למוכרם במכירת החמץ, אלא אם כן יודע בבירור שהם כשרים גם לפסח בהשגחת רבנות ידועה מוכרת ומוסמכת.

²⁰⁸ שלצורך חולה ואפילו שאין בו סכנה התירו אפילו איסור קטניות שהוא איסור מוסכם וברור לכל הפוסקים, ולכן אין לחוש לחומרת הגר"א בעניין זה. (משנה ברורה, ס"ק ז'). אמנם פשוט שאם יש שתי משחות בעלות אותה פעילות רפואית והאחת כשרה לפסח והשנייה לא ראוי להעדיף את הכשרה. יש להעיר שבדרך כלל לא מתפרסמות המשחות הכשרות בשל סיבה זו, אולם ניתן לראות את הדבר על רכיבי המשחה.

בפסח, יעשה כדבריו משום פיקוח נפש, ואם יחמיר על עצמו הרי הוא שופך דמים, שנאמר: 'וְאֵךְ אֶת דְּמָכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדָרְשׁ', כלומר שהוא בעצמו שופך את דמו²⁰⁹. אמנם אם הדבר לא דחוף, ראוי להתייעץ קודם עם מורה הוראה. **כמובן שחולה זה חייב ליטול את כל התרופות שזקוק להן לפי הנחיות הרופא, ואפילו אם התרופות לא מופיעות ברשימות התרופות הכשרות לפסח.**

❖ **חולה שאין בו סכנה:** לחולה שאין בו סכנה אסור לאכול תרופה טעימה שמכילה חמץ, כגון סירופים או כדורי מציצה, וחייב למוכרם במכירת החמץ. אמנם מותר לו ליטול כדורים או קפסולות ללא טעם או תרופות מרות²¹⁰. לכן **למעשה, גם חולה שאינו מסוכן צריך להמשיך ליטול תרופות קבועות ללא טעם, ואפילו יש בהן חמץ** (וכגון שנוטל תרופות כדי שלא תתפתח אצלו מחלה)²¹¹, **אלא אם כן הרופא אמר שניתן לוותר עליהן לשבוע ימים**²¹², אבל כבר נהגו ישראל קדושים להשתדל שאפילו התרופות המרות לא יופקו מחמץ²¹³, וניתן בדרך כלל להמיר תרופה המכילה חמץ בתרופה גנרית הזהה לה ללא בעיה, אולם יש להיוועץ קודם לכן ברופא ובמורה הוראה.

יש למכור לגוי תרופות המכילות חמץ בוודאות שלא משתמשים בהן בפסח, וגם המחמירים שלא לאכול חמץ גמור במה שנמכר במכירת חמץ יכולים להשתמש בהם כרגיל לאחר הפסח, ואפילו תרופות אלו נמכרו בבית המרקחת במהלך החג, שכיוון שיש מציאות שתרופה זו הינה לצורך, המוכר והמשתמש בה לא עבר על איסור, וממילא לא שייכת בו גזירת חז"ל על חמץ לאחר הפסח.

²⁰⁹ בראשית, פרק ט', פסוק ה'. עיין ר"ן (יומא, ג: מדפי הר"ף, ד"ה חוץ), וז"ל: חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאים לחלל עליו שבת...אינו אלא שופך דמים, והזריז הרי זה משובח, והנשאל הרי זה מגונה, והשואל שופך דמים, וכל שכן המונע עצמו שמתחייב בנפשו, ועיין עוד: יביע אומר, ח"ד, חושן משפט סימן ו', אות ד'. משנה ברורה, סימן תרי"ח, ס"ק ה'. כף החיים, ס"ק יג'. שמירת שבת כהלכתה, פרק לט', סעיף ב.

²¹⁰ שו"ע, א"ח, סימן תס"ו, ס"א. שער הציון, ס"ק ו'. שערי תשובה, ס"ק א'. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ', סעיף עד'.

²¹¹ וכגון שאדם נוטל תרופות לפי עצת רופאיו בכדי שלא תתפתח אצלו מחלה, ואפילו אם מעולם לא חלה בה בצורה חמורה, וכגון שנוטל תרופות למחלות שונות במעיים, סכרת, לחץ דם וכד'.

²¹² והדבר אמור בעיקר לגבי ויטמינים ותוספי מזון שונים, וכאמור, בכל מקרה יש להיוועץ ברופא ולשאול מורה הוראה הבקי בדבר.

²¹³ ציץ אליעזר, ח"י, סימן כה', אות כ'.

❖ **שימוש במוצרי הגיינה:** ראוי מאוד להקפיד שיהיה הכשר מסודר לפסח על

מוצרי הגיינה שונים כגון סבון, קרם ידיים וכו', שכן החמץ המעורב במוצרים אלו משפר אותם, ויש בזה דין אחשביה. אמנם אם לא הצליחו לרכוש מוצרים כאלו בהכשר לפסח, ישתמשו במוצרים רגילים, ובפרט בזמננו זה שמקפידים יותר על הגיינה טובה, ששמירה על הגיינה טובה מצילת חיים. כיוצ"ב ראוי לרכוש אלכוהול כשר לפסח, אולם אם לא מצא לא מעכב. לכן מי שמתארח במקום בו אין סבון ידיים מאושר לפסח, לא יימנע מלשטוף ידיו בסבון²¹⁴.

8. בדיקת חמץ

אור ליום רביעי, כלומר יום שלישי בערב, לאחר תפילת ערבית, בודקים את החדרים ואת כל המקומות שדרך להכניס אליהם חמץ. אסור לאכול ארוחת קבע לפני הבדיקה, וכן אסור ללמוד תורה שמא יימשך אחר אכילתו או אחר לימודו, אבל מי שנוהג להשתתף בשיעור קבוע, יכול ללכת לשיעור ולאחר מכן יבדוק מייד. כיום רגילים להכריז על הבדיקה אחרי תפילת ערבית או השיעור כדי שלא ישכחו או ימנעו מלבדוק את ביתם ומנהג טוב הוא. מי שמתפלל ביחידות צריך להתפלל ערבית לפני הבדיקה, מחשש שמא יימשך בבדיקתו וישכח להתפלל, וכן ינהג כונן שנמצא במשמרת בתחנה או בבסיס, וממתין לקריאה, שיתפלל ערבית ויבדוק את התחנה. אם הוא רגיל להצטרף בזמן הכוונות שלו לתפילה המשודרת בשידור ישיר דרך הטלפון בזמן קבוע, ניתן להקל לבדוק לפני התפילה, אולם לא ראוי לסמוך על זה כי אין לו מי שיזכיר. ניתן לאכול פירות וירקות או מעט מזונות, שהרי במאכלים אלו אין חשש שיימשך אחרי סעודתו וישכח לבדוק²¹⁵.

- **המקומות החייבים בבדיקה:** ככלל כל המקומות הנמצאים ברשותו של האדם טעונים בדיקה, אלא אם כן יודע בוודאות שלא הכניסו לשם חמץ כלל במהלך

²¹⁴ ביאור הגר"א, שו"ע או"ח, סימן שכ"ו ס"י. שבט הלוי, ח"ב סימן מח'. אגרות משה, או"ח, ח"ג סימן סב'. מאור השבת, ח"ב, עמוד תרה'. הליכות שלמה, פסח, פרק ד', יא'. שערים המצויינים בהלכה, קיב', ב'.
²¹⁵ אמנם אין לאכול הרבה פירות משום שזמן הבדיקה הוא בתחילת הלילה, ולכן משהגיע הזמן אין להקל.

כל השנה, כגון: חדר אמבטיה או שירותים²¹⁶, ולכן למעשה יבדוק כל מקום שרגילים להכניס אליו חמץ²¹⁷. אולם אם יודע שיש מקום מסויים שלא יהיה בו כלל במהלך הפסח (כגון: בידם, מחסן, מקלט או מקום העבודה²¹⁸), אינו צריך לבדוק ויכון בשעת ביטול החמץ גם על המקום הזה. כל מקום שנמצא ברשות האדם חייב בבדיקה, ולכן יש לבדוק את גם את המשרד וגם את המכונית, אלא שיש לבדוק עם פנס, ולא עם נר מחשש שריפה²¹⁹. יש לבדוק גם את ארונות החשמל, מפני שלעיתים יש הפסקת חשמל תוך כדי האוכל והאדם נוגש להרים את הפקק עם מאכלים בידי או בפיו, אולם כמובן שיש לבדוק עם פנס מחשש שריפה.

● **בגדים ותיקים:** בגדים שלעיתים מניחים בהם אוכל טעונים בדיקה. לכן בגדי ילדים טעונים בדיקה, שהדבר מצוי שהילדים מניחים חמץ בכיסי הבגדים, וכן תיקי בית הספר וכד'. אם מניח לעיתים דברי מאכל בכיסיו, כגון עוגיות מקידוש בבית הכנסת חייב לבדוק את בגדיו, והוא הדין לכיסוי הטלית (הן כיסוי טלית מבד והן כיסוי פלסטיק), שרבים רגילים להניח בו סוכריות ומיני מתיקה שמחלקים בשמחות בבתי הכנסת. לחילופין, ניתן לרוקן את הכיסים ולכבס את הבגדים והתיקים לפני החג²²⁰.

● **חדר מדרגות וחצרות:** חדר מדרגות טעון בדיקה, וטוב שימנו את אחד מדיירי הבניין לכך, ולאחר שהוא יבדוק את ביתו יבדוק גם את חדר המדרגות. צריך לבדוק חמץ גם במרפסת פתוחה, אולם אין צורך לבדוק חמץ בחצר פתוחה כשלא ידוע שהיה שם חמץ בערב בדיקת חמץ (השנה בליל יג' בניסן), מאחר שיש להניח

²¹⁶ אמנם בבית שבו ילדים קטנים המסתובבים עם דברי מאכל צריך לנקות היטב גם מקומות אלו מחשש שנכנס אליהם חמץ, אבל מאחר שהדבר אינו מצוי כל כך, שכן גם ילדים קטנים לא אוכלים בהם, אין חיוב לבדוק, ויש המחמירים בדבר (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ט'). על כן יש לראות מה המציאות בבית, ואם אכן חשש זה רחוק, ינקה מקומות אלו היטב לפני הפסח ואינו חייב לבדוקם.

²¹⁷ משכנות יעקב, סימן יז, ד"ה ומ"ש מע"ת לחלק.

²¹⁸ שמעיקר הדין טעון אף הוא בדיקה. יש להעיר כי רצוי שלא לעבוד כלל בחול המועד, ועיין עוד לקמן.

²¹⁹ כיוון שהתבאר לעיל שאסור לבדוק לאור נר שיש חשש שיגרם לשריפה, אין לבדוק לאור הנר כל מקום שחשש זה קיים, ולכן יבדוק אותו עם פנס, ואם בדק מקום זה בנר ייתכן שכלל לא עלתה לו בדיקה. לכן יבדוק לאור הפנס את כל המקומות שחושש לבדוקם עם נר, וכן מקומות שלא יכול לראותם היטב בעזרת הנר. יש להעיר שעל האדם להתחיל את בדיקתו עם נר רגיל ורק בהמשך לעבור לפנס, מאחר שתקנת חז"ל היתה על בדיקה עם נר, ועל מציאות זו תיקנו ברכה.

²²⁰ אור לציון, ח"ז, פרק ז', אות יא'.

שבעלי החיים אכלו אותו, אבל אם היה חמץ בוודאות בזמן זה לא ניתן לסמוך שהחמץ נאכל, וחייב לבדוק את החצר. אם יש כוכים נסתרים (מקומות מחבוא) בחצר חייבים לבדוקה, שלא בטוח שבעלי החיים יגיעו למקומות אלו.²²¹

• **בתי כנסת ובתי מדרש:** גם בתי כנסת ובתי מדרש חייבים בבדיקה²²², ובמיוחד בימינו, שכן אנו נוהגים לערוך אירועים שונים בבית הכנסת המלווים באוכל, כגון בר מצווה או אזכרה. חובה זו מוטלת על הגבאים ועל שמשי בית הכנסת, שכן הם מנהלים את כל ענייני בית הכנסת. למרות זאת, האחריות לבדוק את תאי בתי הכנסת מוטלת על המתפללים מאחר שהתא שייך להם, והם מאחסנים שם סידורים, או חפצים אחרים, ולכן כל אדם חייב לבדוק את התאים שלו בבית הכנסת, בכדי שלא יישאר בהם חמץ או סוכריות שאינן כשרות לפסח. אמנם מותר להתפלל בבית כנסת שלא נבדק, ולכן מי שמגיע לבית כנסת לא צריך לבדוק אפילו אם יודע שהמקום לא נבדק. אמנם במקרה זה יימנע מפתחת תאי בית הכנסת, כדי שלא יבוא לאכול בטעות ממה שנמצא שם²²³.

• **נר הבדיקה:** צריך לבדוק לאור הנר, ועדיף להשתמש בנר של פרפין (הנרות הרגילים שלנו) או שעווה, וצריך שלא יהיה אבוקה, כלומר שלא יהיה בו יותר מפתיל אחד, שהרי השלהבת שלו גדולה יותר, ויש חשש שאם יכניס אותו לכל מיני מקומות בבית תגרם שריפה, ולכן האדם יחוס על ממונו ולא יבדוק כראוי. חשוב לבדוק רק לאחר שניקינו את הבית היטב, כדי שלא נגלה פתאום מאגרי חמץ בבתינו. צריך לבדוק בחורים ובסדקים, אבל חדרים שאין דרך להכניס אליהם מאכלים כמו בית הכסא, אמבטיה וכד', אינם טעונים בדיקה, וניתן להסתפק בניקוי שרגיל לעשות

²²¹ משנה ברורה, סימן תל"ג, ס"ק כז'. כף החיים, ס"ק מז' נב'. דוגמא לדבר היא בלוני גז בחצר פרטית שנמצאים במקום מוסתר, כך שאין דינם כחצר פתוחה שלא צריכה בדיקה, וייתכן שחיה הכניסה לשם חמץ גדול מכזית. ²²² שו"ע, סימן תל"ג ס"י. נתיבי עם, הלכות פסח ועומר, אות ד'. עיין פרי חדש, או"ח, סימן תל"ג, שצ"ע שנהגים (בזמנו) לנקות את בית הכנסת בלבד ולא לבדוק, 'ולא שפיר עבדי', היינו שמנהג זה אינו טוב וגם בית הכנסת ובית המדרש חייבים בבדיקת חמץ. החיד"א (מחזיק ברכה, סימן תל"ג, אות ה') מעיד שהמנהג בזמנו לבדוק בתי כנסת ובתי מדרש ויש לבדוקם בלילה לאור הנר, ואם לא בדקם בלילה יבדוק ביום לאור הנר, ולא יסמוך על אור השמש שנכנס למבנה בית הכנסת או בית המדרש – ברכי יוסף, סימן תל"ג, אות יא'. ²²³ שו"ע, סימן תל"ג, ס"י. שו"ת אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'. טעם הדין הוא שאדם מחוייב להשביט את כל החמץ המצא ברשותו, ובית הכנסת לא נמצא ברשות המתפלל הפרטי המזדמן, ולכן רשאי להתפלל במקום גם אם לא נבדק מחמץ.

לכבוד הפסח. כיוון שיש לבדוק בכל מקום שדרך להכניס אליו חמץ, יש לבדוק גם את ארונות המטבח, מקרר וכד', אבל לא יבדוק אותם עם נר מחשש שריפה, אלא עם פנס כמבואר בהמשך. ספרים שדרך לאכול איתם חמץ, כגון: ברכונים, יש לשים בצד ולא להשתמש בהם בפסח. יש להקפיד שלא לאכול חמץ כל השנה בסמוך לספרים רגילים, ואם יודע שנפלו בהם פירורי חמץ, דינם כברכונים ואסורים בשימוש בפסח, ואם ירצה להשתמש בספרים אלו צריך לנקות את כל הספר היטב דף אחר דף. לדעת **החזו"א** בכל מקרה אסור להשתמש בספרים בפסח מבלי לבדוק אותם דף אחר דף, אולם המנהג להקל בזה, ולבדוק כך ספרים רק כשידוע שאכלו לידם מאכלי חמץ. לכן הדבר הנכון הוא להימנע מאכילת מאכלי חמץ ליד ספרי לימוד, או לחילופין, להתרגל להקפיד במשך כל השנה שלפני שהופכים עמוד, או סוגרים את הספר, בודקים את העמוד שלמדו בו ומוודאים שלא נותר פירור חמץ²²⁴.

● **בדיקה לאור פנס:** מאחר ועיקר התקנה היתה בדיקה עם נר, והגמרא הביאה ראיות לבדיקה בנר בדווקא (ולא רק למקור אור)²²⁵, ראוי להדר ולבדוק עם נר. אמנם, יש הסוברים שמאחר ואור הפנס יותר ממוקד, ונותן גם רוגע לאדם, וגם אם ייגמר יש בטריות זמינות שניתן להחליף, כיום יש מעלה לבדוק דווקא עם פנס. למעשה, ראוי מאוד לבדוק עם נר בדווקא, אולם כל מקום שבו יש חשש שריפה, או שרואה טוב יותר באמצעות פנס יבדוק עם פנס. ראוי להדגיש, כי המברך על הבדיקה ומתחיל עם נר ובודק כמה דקות, ואז מכבה אותו ובודק את הכל בפנס יצא ידי חובה.

● **מספר הברכות:** מי שצריך לבדוק מספר מקומות, מברך רק ברכה אחת ומכוון לפטור בה את כל המקומות, ואפילו אם מרחק רב ביניהם, אולם ברור לו שיסיח דעתו מהבדיקה וכגון שהם מאוד רחוקים, יברך במקום הראשון ויכוון שרוצה לצאת רק ידי חובת הבדיקה במקום הראשון, וכשיגיע למקום הבא יברך שוב²²⁶.

²²⁴ חזו"א, אר"ח, סימן קטז' ס"ק יח'. ספר בדיקת חמץ וביעורו, פ"ג סעיף כג'.

²²⁵ פסחים ז: מהר"ם חלואה. פני יהושע. וכן דעת הגר"מ אליהו זצוק"ל שצריך לכתחילה לקחת נר.

²²⁶ שו"ע סימן תל"ב ס"ב. כף החיים, סימן תרל"ט, ס"ק צט'. אמנם אם המקומות רחוקים מאוד, וכגון שגר בעיר אחת והחנות בעיר אחרת או בקצה עיר גדולה, יברך ביתו ויכוון במפורש שלא לצאת בברכה זו ידי חובת המקום האחר, ולאחר שיבדוק את ביתו ילך לחנותו ויברך על הבדיקה שם. רב פעלים, אר"ח, ח"ב, סימן כז'.

• **דרך הבדיקה:** נוהגים שאדם אחר מניח פתיתי חמץ בחדרי הבית, כדי שיוכל הבדוק למוצאם, אך אל לבדוק לחפש דווקא אותם, אלא יבדוק היטב ולא יקוץ כלל בבדיקתו²²⁷, שהרי הבדיקה היא חלק מתהליך ביעור החמץ. נהגו ליטול ידיים ללא ברכה לפני הבדיקה משום נקיות, ולברך: 'ברוך אתה ה' א-לֵהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוּוֹנוּ עַל בִּיעוֹר חֻמֵּץ'²²⁸, ולא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, ואם דיבר דברים שלא מעניין הבדיקה צריך לחזור ולברך, וטוב שלא לדבר דברים שלא מעניין הבדיקה כל זמן הבדיקה²²⁹. לא מברכים 'שהחיינו' לפני הבדיקה, אולם יש המתחסדים ללבוש בגד חדש או להביא פרי חדש ולברך עליו ולפטור את הבדיקה, ותבוא עליהם ברכה²³⁰. המנהג הוא להחביא עשרה פתיתים²³¹, ולפי הקבלה הבדוק הולך ובידו כלי עם מלח²³² שבו יניח את החמץ²³³. חשוב שכל חתיכה תהיה פחותה מכזית (27 גרם), כדי שאם לא יימצא אותה, לא יעבור על איסור השארת חמץ בבית 'בל יימצא'. כמו כן חשוב להקפיד לעטוף היטב את פתיתי החמץ, כדי שלא יתפוררו ברחבי הבית. ראוי שהבדוק או מישהו אחר העובר איתו בחדרי הבית רושם כל מקום שלא הצליח לבדוק או שרוצה לבדוק מאוחר יותר מפני שעוד לא הספיקו לנקותו, מאחר שתכלית הבדיקה היא לוודא שלא נשאר ברשותנו חמץ²³⁴. בסוף הבדיקה, אוספים את הפתיתים ואת כל החמץ שמצאנו, ומניחים אותם במקום מסוים, כדי שלא יתפזרו שוב, עד לסוף זמן אכילת חמץ. לאחר הבדיקה אומרים:

²²⁷ צריך לדעת כי בכל מקרה גם אם לא החביא את פתיתי החמץ אין ברכתו לבטלה, כיוון שבבדיקה זו מתחיל תהליך ביעור החמץ מהבית, והברכה היא על ביעור החמץ. (משנה ברורה, סימן תל"ב, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק לא-לב'). כמו כן, יש נוהגים שמניח פתיתי החמץ כותב היכן החביא את פתיתי החמץ כדי שלא ישכחו למוצאם, ומנהג טוב הוא.

²²⁸ מג"א, סימן תל"ב ס"ר א'. כף החיים, ס"ק א'. וטוב שהאדם יטבול קודם בכדי שיהיה טהור. כף החיים, ס"ק ב'. יש נוהגים ללמוד מאמר ברעיא מהימנא ולומר לשם ייחוד לפני הברכה.

²²⁹ אמנם לכתחילה לא ידבר אפילו בדברים שמעניין הבדיקה לאחר שבידך לפני שמתחיל לבדוק, אלא שאם דיבר דברים כאלו לא יחזור ויברך. בן איש חי, ש"ר, צו, אות ה'. כף החיים, סימן תמ"ב, ס"ק טו-כא'.

²³⁰ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות ה'. כף החיים, סימן תל"ב, ס"ק ט'.

²³¹ ונוהגים שהאישה מחביאה אותם – כף החיים, סימן תל"ב ס"ק לא' (בשם הראב"ד), וחשוב להחביא דווקא עשרה ולא יותר, כדי למנוע בלבול מיותר, ובכל מקרה ראוי לרשום את המקומות שהחביא בהם, ודאגן שכל חתיכה מהחמץ תהיה פחותה משיעור כזית.

²³² גם בכדי לדחות את המשטינים המקטרגים על מצווה יקרה זו, וגם סימן לכך שנזכה לבדוק חמץ עוד שנים רבות, שכן המלח אינו מתקלקל – בן איש חי, ש"ר, צו, אות ו'.

²³³ ראוי גם לתת בכלי זה גפרורים ונר נוסף, שאם יכבה הנר או ייגמר, יוכל מיד להדליק נר חדש.

²³⁴ אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ו'.

כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתייה לבטיל ולחזוי

(הפקר) כעפרא דארעא²³⁵.

מי שאינו מבין ארמית, יכול לומר זאת בכל שפה שמבין, ותרגומו בעברית:

כל חמץ ושאר שישנו ברשותי שלא ראיתי אותו ושלא בערתי אותו ייבטל

ויהיה (הפקר) כעפר הארץ²³⁶.

גם הנשים חייבות בבדיקת חמץ ובביטולו, ולכן אישה הנמצאת לבדה בבית בזמן בדיקת חמץ, תבטל בעצמה, ותאמר: 'כל החמץ הנמצא ברשות בעלי', ואם גרה לבדה או שהיא אלמנה או גרושה ר"ל, תאמר את הנוסח הרגיל. כאמור, ניתן לאכול חמץ גם לאחר הבדיקה, אבל צריך לאוכלו רק במקום מסוים, כדי שלא יתפזר ברחבי הבית לאחר הבדיקה, ומיד לאחר האכילה לנקות היטב את המקום שאכל בו.

- **בתי חולים, מלונות וצימרים:** אדם שנמצא בבית מלון או בצימר בליל הבדיקה יבדוק את חדרו, ואם הוא מתכוון להמשיך להישאר במלון או בצימר במהלך החג, יבדוק בברכה, שכן במקומות אלו, בעל הבית משכיר לאדם את החדר, כך שהחדר הוא שלו לזמן השכירות. מי שמגיע לבתי מלון או לצימרים במהלך החג, יברר אם המקום נבדק, ואם המקום לא נבדק, אלא רק ניקו אותו היטב כמו בכל יום, יבדוק אותו בברכה. מי שנאלץ להגיע לבית חולים כגון יולדת או חולה שהגיע להתאשפז ל"ע, בין בליל הבדיקה ובין במהלך החג, יבדוק בלא ברכה את חדרו ואת הארונות, כיוון שבית החולים נתן לאדם את החדר באופן זמני בלבד, ובשעת הצורך יעבירו אותו למקום אחר. רצוי שלא החולה יעשה זאת, אלא אדם אחר שמלווה אותו, כדי שהחולה יוכל לנוח היטב, ולא יהיה טרוד, ויועיל הדבר לרפואתו. אם יש לחייל חדר (או מיטה וארונות) בפני עצמו, חייב לבדוק בברכה, ואם ייעדר בערב

²³⁵ ישנה מחלוקת האם ביטול החמץ מועיל מדין ביטול או מדין הפקר, ולכן יש נוהגים לומר את שניהם (כפ החיים, סימן תלד', ס"ק כו'-כח'), ועיין עוד בהערה הבאה.

²³⁶ צריך לומר נוסח זה שלוש פעמים לשם חיזוק הדברים. יש הנוהגים (משנה ברורה, סימן תלד' ס"ק ח') להוסיף בכל פעם 'הפקר', וכן נוהגים האשכנזים, ויש אומרים (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות טז') שצריך להזכיר זאת רק בפעם השלישית, וכן ראוי לספרדים לנהוג.

בדיקת חמץ יבדוק לפני כן בלא ברכה, ואם לא בדק לפני החג, יבדוק בחול המועד בברכה. אם אין לו חדר (או מיטה), יבדוק בלא ברכה, ודינו כחולה בבית חולים.

- **אירוח בבית שלא נבדק:** חובת הבדיקה היא חובה על כל מי שדר במקום. לכן אין להתארח בבית שלא נבדק, ואם מגיע למקום כזה יבדוק את הבית מחמץ בברכה, ואם לא יודע האם הבית נבדק ישאל את המארחים על כך. אמנם אם לא מייחדים לו חדר ולא לן בבית זה אלא רק נכנס לזמן מועט לא מוטלת על האורח חובת בדיקה כלל ועיקר²³⁷.

- **העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר באחד מימי החג:** מי שעוזב את ביתו לפני חג הפסח ומתכוון לחזור אליו אפילו למשך שעה אחת במהלך החג, בין אם אחד (או יותר) מימי חול המועד ובין אם מתכוון לחזור לחג שביעי של פסח, צריך לנקות את ביתו היטב ולבדוק אותו לפני יציאתו. חיוב זה מוטל עליו אפילו מתחילת השנה, ולכן אדם זה יזכור שאינו יכול לעזוב את ביתו ללא בדיקה. אמנם רק על בדיקה החלה בזמנה מברכים, ולכן רק אם יעזוב את ביתו לאחר יום חמישי בלילה יברך על הבדיקה, ואם מתכנן לעזוב לפני כן, יבדוק היטב ללא ברכה, ולאחר הבדיקה יבטל את החמץ, וכך ינהג גם מי שעוזב את ביתו ומתכוון לחזור אליו סמוך מאוד לליל הסדר, כך שלא יהיה בביתו בזמן בדיקת חמץ²³⁸.

- **העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר רק לאחר הפסח:** העוזב את ביתו וחוזר לאחר החג חייב בבדיקת חמץ אם היה שם שלושים יום קודם לפסח, דהיינו מחג פורים של הפרזים (יד' באדר). לכן עליו לבדוק את ביתו בברכה ביום שלישי בלילה, אור ליום רביעי, או לבדוק לפני כן ללא ברכה. הרוצה להיפטר מבדיקה מדוקדקת של כל ביתו, ימכור את כל ביתו, וישאיר חדר אחד שלא נמכר ויבדוק אותו. יש המחמירים למכור את החמץ במקרה זה במכירה החלה לפני זמן בדיקת חמץ כמבואר לעיל, כך שנמצא שחלקים אלו של ביתו אינם ברשותו בזמן הבדיקה,

²³⁷ שו"ע, סימן תלז', ס"ג. ביאור הלכה, ד"ה על. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.
²³⁸ שו"ע, סימן תל"ו ס"א. עיין עוד בדינים אלו: כף החיים, ס"ק ו"י, יד"יט'.

ודבר זה אינו מעכב, שהרי לא חייב לבדוק מקום שיודע שיש בו חמץ שהשאר למחר²³⁹. אמנם גם אדם זה חייב לנקות היטב את כלי האוכל והתנורים לפני הפסח מממשות חמץ, כדי שלא יאכל חמץ שעבר עליו הפסח, כמבואר לעיל. יש המהדרין שלא למכור את כל ביתם לגוי, שהרי ברור שהמוכר לא התכוון באמת למכור את הבית והקונה לא משלם לפי ערך הבית, ולכן מקפידים לציין שהם מוכרים את כל החמץ המצוי בבית, וראוי לעשות כן. כמובן גם אנשים אלו יבטלו את החמץ לאחר הבדיקה, וכן ישרפו חמץ ויבטלו אותו במועדו. למרות האמור, לא טוב להיפטר ממצווה גדולה זו, ולכן טוב שגם אלו הנוסעים לכל ימי החג ינקו היטב חדר אחד ובו יעשו בדיקת חמץ כדין²⁴⁰. **חשוב לזכור!** כי למרות כל הניקיונות הקפדניים, יש חובה לבדוק את החמץ היטב²⁴¹.

■ זמן חיוב הבדיקה השנה הוא **יום שלישי בערב משעה 19:28** (לפי

שעון קיץ), כלומר משעה זו אנו אסורים בכל פעילות שעלולה להסיח דעתנו מהבדיקה כמו שכתבנו לעיל. אם לא בדק בלילה, יבדוק ביום רביעי עם נר בברכה עד לכניסת החג²⁴², ואם שכח או לא הספיק יבדוק אפילו בימי חול המועד בברכה.

²³⁹ משנה ברורה, סימן תל"ו ס"ק לב'. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.

²⁴⁰ עיין: טור ושו"ע, סימן תלו', סעיף ג'. הגר"א. כף החיים, ס"ק מט', נא', נג'. משנה ברורה, ס"ק לב'.

²⁴¹ שו"ע, סימן תלג' ס"א. הגר"א. יש הנוהגים לבדוק בצורה פשוטה ולא מקפידים לבדוק יפה בכל החורים והסדקים כדין הגמרא ופסק השר"ע, וטעמם שלאחר כל הניקיונות הקפדניים די בבדיקה מועטת, ולכן בודקים כמה חדרים בשעה מועטת, ויש להם על מה שיסמכו. (מחזיק ברכה, סימן תל"א ס"ק ו'. שערי תשובה, ס"ק ב'). אולם העיקר להלכה שיש לבדוק את הבית בצורה טובה, ולא לסמוך רק על הניקיונות, מחשש ששכח מקום מסוים או שלא ראהו היטב, ולכן לא יקוב בבדיקתו. אמנם לא חייב לפשפש בשעת הבדיקה בכל המקומות, וכגון שאינו חייב מצד הדין לפתוח שוב את כל המגירות ואת כל הארונות שניקו אותם היטב בחומרי ניקוי ולהוציא את כל תכולתם, אלא ידקדק ויבחן היטב האם כבר ניקו כל מקום ופינה מחמץ. (מקראי קודש, דף ק"ג. מטה יהודה, סימן תל"ג. מעשה רב, סימן קע"ח. עבודת הקודש, סימן ז', אות ר').

²⁴² שו"ע סימן תל"ה ס"א. אם לא בדק לפני החג יבדוק אפילו בחול המועד ויברך על בדיקה זו. משנה ברורה, ס"ק ה'. לכן המתארח במקום שלא ידוע לו האם בדקו חמץ יבדוק, ואם סביר שלא בדקו יברך על בדיקתו, וכגון שהגיע למלון, צימר וכד', בחג, שהרי שוכר את החדר, והוא נחשב כמצוי ברשותו, וכן המתארח אצל אדם שלא עשה בדיקת חמץ, והוא נתן לו חדר לשימושו יבדוק אותו, שמאחר ונתן לו את החדר, הבעלים לא ייכנס אליו. מלבד זאת, אין איסור להיות בבית (כשאינו שלו) לא בדק, ואפילו נמצא שם חמץ ורואה אותו, מאחר שזה לא ברשותו. לכן המתארח בבית שלא נבדק ויש לו חדר פרטי ששוהה בו, לא חייב לבדוק את כל הסלון ושאר הבית, אולם ברור שהעושה כן מקיים מצווה.

9. תענית בכורות

נהגו הבכורים הגברים²⁴³, בין בכור מהאמא בין בכור מהאבא, להתענות בערב פסח, כזכר למכת הבכורות ולנס שנעשה להם, ולמרות שבמכת בכורות מתו גם 'גדול הבית', היינו הילד הגדול שבבית ולא רק הבכורים, נהגו שרק הבכורות מתענים. אמנם גם בכורות כהנים ולווים צריכים להתענות, וכן גם הנולד אחרי נָפֶל (עובר שמת ברחם אימו, או תינוק שמת תוך שלושים יום ללידתו) יתענה²⁴⁴. נהגו ישראל לפדות תענית זו בהשתתפות בסעודת מצווה, ובדורות שלנו, יש עדיפות להפטר מהתענית, ואין צורך להחמיר בדבר, מאחר וירדה חולשה לעולם ותענית בערב הפסח עלולה להפריע לעריכת הסדר כהלכתו. לכן הבכורים צריכים להשתתף בסעודת מצווה, כסעודת סיום מסכת, סעודת ברית המילה²⁴⁵ או חתן וכלה בימי 'שבע הברכות' שלהם. אָבֵל תוך שנה על הוריו מותר ללכת במיוחד לסיום זה, אולם תוך שבעה לא ילך, ויפדה את התענית בצדקה²⁴⁶. מאחר והתענית מתחילה מעלות השחר, על הבכורים להיות בתענית עד אחרי תפילת שחרית²⁴⁷, ולאחר התפילה ישתתפו בסעודה ובלימוד. אם עושים סעודת סיום מסכת, ישתדל להבין את מה שלומדים, אך גם אם לא הבין, שכרו בידו ונפטר מן התענית, וזאת בתנאי שיקשיב ללימוד²⁴⁸. אם עושים סעודה של חתן וכלה או בר מצווה, מספיק שיטעם מהכיבוד שמגישים לפניו.

²⁴³ למרות שלדעת השו"ע גם בת בכורה צריכה לצום, נהגו שרק הגברים מתענים בתענית זו (כף החיים, סימן ת"ע ס"ק יז'. חזון עובדיה, פסח הלכות ערב פסח, אות ט'). והמחמירה יכולה להיפטר מהתענית על ידי שיביאו לה מאכלים ומשקים מהסיום, ואין צורך שהנשים תשתתפנה בלימוד – יביע אומר (ח"ד, א"ח, סימן מב'), אור לציון (ח"ג, פ"ב, אות ב'). יש לדעת כי מי שחייב מעיקר הדין בצום, לא יכול להפטר ממנו רק ע"י שאחרים יביאו לו מעט אוכל, אלא ע"י הקשבה ללימוד או שישתתף בעצמו בסעודת המצווה. עוד יש הנוהגים שכשנולד בן בכור אביו מתענה בשבילו עד שיגיע לגיל מצוות, אמנם הטוב ביותר לחנך את הבן שיסיים בעצמו מסכת או משניות, או שיבוא לפחות לסיום, והכל לפי כח הבן.

²⁴⁴ כף החיים, סימן תע', ס"ק א'–ב', ד"ו'.

²⁴⁵ אין לדחות ברית מילה לערב פסח כדי לפטור את הבכורות, אלא ימולו בזמנה, ואם היה יכול למול לפני זמן זה, ובכוונה דחה את המילה לערב הפסח, סעודה זו היא מצווה הבאה בעבירה. ואם היא דחוייה יעשו אותה מיד כשיכולו ולא ידחו אותה בשל שום סיבה. מעבר לזה ראוי לציון שלמנהג הספרדים ברית שאינה בזמנה, היינו ברית שנדחתה בשל סיבה רפואית, לא תהיה ביום חמישי ושישי, בעוד האשכנזים נוהגים למול בימים אלו. לפני החג מותר לעשות ברית דחוייה אם עתה התינוק התרפא וניתן למולו ולא דוחים לזמן אחר, אלא מיד שהחלים ימולו, ואם היתה מחלה חמורה בכל גופו ימולו שבעה ימים לאחר שהחלים ממחלתו, ובטח שלא דוחים את הברית רק כדי שיעזבו יותר אנשים, או כדי שיהיה בזמן נח יותר וכד', ואין להתרשל במצוות המילה.

²⁴⁶ חזון עובדיה, פסח, הלכות ערב פסח, אות יא'.

²⁴⁷ אבל מותר לו לצחצח שיניו ולשטוף פיו, אם הוא איסטניס, ובלבד שלא יבלע מהמים.

²⁴⁸ כיוון שאין חובה להבין כל דבר באופן המדוקדק ביותר, יכול לעשות סיום גם על ספר שלא הבין היטב את כל הכתוב בו, אך כאמור לעיל, עדיף ללמוד ולהבין את מה שלומד.

• **זמן תענית הבכורות:** זמנה של תענית הבכורות הוא ערב פסח, ולכן השנה יתענו ביום רביעי. כאשר פסח חל בשבת, מתענים ביום שישי, שכן ביום שישי מתענים רק תענית שחלה בזמנה, שאין זה כבוד השבת להיכנס תשמש כח עבור תענית שאינה קבועה. תענית שזמנה בשבת לא מתקיימת בזמנה, למעט יום הכיפורים, ובדרך כלל התענית נדחית ליום ראשון, כגון בתעניות של הצומות, שכן לא מקדימים את הפורענות. לאור זאת, כאשר ליל הסדר חל במוצאי השבת, היינו צריכים לצום בשבת, ולכן מקדימים את תענית הבכורות ליום חמישי יב' בניסן.

• **אכילה מסעודת המצווה:** כדי להיפטר מהתענית על משתתפי הסיום לאכול מהסעודה, ומאחר והתחילו לאכול ולשתות בסעודת מצווה, מותר להם להמשיך ולאכול כרגיל. ניתן עדיין לאכול מאכלי חמץ בסעודת המצווה, שכן היא חלה מיד אחרי תפילת שחרית ולפני סוף זמן אכילת חמץ, אולם אין ראוי לעשות כך בבית הכנסת מפני שהוא כבר נקי ובדוק לפסח.

• **השתתפות בלימוד מרחוק ולימוד עצמי:** עיקר הפטור מהתענית הוא על עצם השמחה הגדולה שבסיום חלק מהתורה, כגון סיום מסכת גמרא, סיום על הזוהר או שולחן ערוך, וכל כיוצ"ב. לכן ניתן לערוך סיום גם לבד ללא מניין, וכן ניתן להשתתף בסיום דיגיטאלי כגון בהקשבה לסיום של משיהו אחר על ידי טלפון (שיחה רגילה או שיחת וידאו), שיחת סקייפ, תוכנות שמייצרות מפגש חברתי כגון 'זום' וכד', אולם יש להבין את הנלמד, וכן יעשה מי שמרוחק למיטה ולא יכול להגיע פיזית לסיום. לחילופין, ניתן לערוך סיום אפילו על מסכת אחת קטנה שלומד במיוחד לכך, וניתן אפילו לעשות סיום על מסכת משנה, ומאחר ומצווה בגופיה עדיפה, מי שיכול ללמוד בעצמו ולשמוח על לימודו יעשה כך, ומי שלא הספיק, או שלא מספיק מרוכז וכד', ישמע את הסיום ממשיהו אחר, וישתדל להבין ככל יכולתו. מי שזמנו דחוק לו, ישתדל ללמוד מסכת קצרה. לתועלת הלומדים, בהערה מופיעה רשימת מסכתאות קצרות בנות שלושה פרקי משנה בלבד כל אחת²⁴⁹.

²⁴⁹ עורלה, ביכורים, מועד קטן, חגיגה, מכות, הוריות, קינים, עוקצים.

• **ברכה על עוגית שונות הכשרות לפסח:** עוגיות העשויות מבוטנים, אגוזים, קוקוס וכו' ברכתם שהכל, וברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות. הברכה על עוגיות הנקראות מצה עשירה היא 'בורא מיני מזונות', אולם נכון להימנע מאכילתן בימי הפסח בשל תקלות ומחלוקות הנוגעים לענייני כשרות, כמבואר לעיל. ראוי לציין כי בשל כך, הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סבר שאין לאוכלן גם לפני הפסח, מדין מסייע, ואחר הפסח אסר אכילתן מדין חמץ שעבר עליו הפסח.

• **תפילת שחרית ביום תענית בכורות:** לא נופלים אפיים בתפילת שחרית, ולמנהג הספרדים אין אומרים 'תפילה לדוד' שאחרי 'ובא לציון' כמו בכל החודש. ביום זה למנהג כל העדות לא אומרים מזמור 'למנצח...יענך ה' ביום צרה' (שבין 'אשרי' ל'ובא לציון'), והאשכנזים גם לא אומרים 'יהי רצון כאילו הקרבתי תודה' (שבקורבנות) ו'מזמור לתודה' (שבפסוקי דזמרה), מאחר שתודה הינו קורבן המוקרב עם חמץ²⁵⁰. מאחר וכבר סיימנו את סדר הנשיאים ואת תיקון המנורה (הנעשה ביום יג' בניסן), אין תוספת נוספת ללימוד מלבד סיום המסכת.

10. סוף זמן אכילת חמץ

מדרבנן, מסוף השעה הרביעית חל איסור לאכול חמץ²⁵¹, ועל כן, כל אחד יגמור את חמצו עד לשעה זו. יש הנוהגים כלל לא להסתבך ולא לאכול כלל חמץ ביום זה אלא רק עוגיות שונות הכשרות לפסח. למרות איסור אכילת חמץ, יש גם איסור חמור על אכילת מצה ביום זה, וכלשון הירושלמי: אמר ר' לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על

²⁵⁰ עיין: ויקרא, פרק ז', פסוקים: יא-טו'. שים לב שקורבן זה נאכל רק ליום ולילה, כלומר שצריך לשרוף את בשר הקורבן שלא נאכל עד הבוקר ואסור להשאירו, וניתן להסביר שהטעם הוא שחייבים לסיים לאכול את הקורבן מהר בכדי שלא יישאר, ואז האדם יחלק מהקורבן (לאנשים טהורים), וכשישאל על מה הקורבן יאמר שהוא קורבן תודה, ויפרט את סיבת ההודאה, וכך יתרבה כבוד שמים, שהרבה אנשים יראו כיצד הקב"ה גומל חסדים טובים לבריותיו.

²⁵¹ אמנם מהתורה אסור לאכול חמץ רק מחצות היום, ולמדו כך מהאיסור 'לא תזבח על חמץ דם זבחי', היינו שאסור לשחוט את קורבן הפסח כשעדיין מותר לאכול חמץ, וזמן שחיתת הקורבן הוא מחצות היום, אך רבנן גזרו שיש להרחיק שעתיים מזמן זה, כדי שלא יבואו לטעות בדבר, ושיערו שטעות נפוצה יכולה להיות עד שעתיים ביום מעונן, והרחיקו באכילה יותר מאיסור הנאה, מפני שאפשר להימשך באכילה ולעבור את הזמן.

ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה²⁵², ולכן אין לאכול מצות ביום זה ועיין עוד לקמן.

אמנם, למרות איסור זה, בבתי החולים ובמחנות הצבא כבר מתחילת היום ואף כמה ימים לפני כן, לא אוכלים מאכלי חמץ אלא מגישים לכולם מצות, והדבר רצוי, שאם לא ינהגו כך, אי אפשר להשגיח שלא יימצא חמץ במקומות גדולים אלו המסורים לכולם גם לאחר זמן האיסור. במקרים אלו, אם ניתן, רצוי שהטבחים יכינו ליום זה לחמניות מקמח מצה או מיני תבשילים ומאפים מתפוחי אדמה או מקמח תפוחי אדמה וכיוצא"ב, אבל בכל מקרה, עדיף להימנע מאכילת מצות ממש, ואם אין אפשרות אחרת עדיף שיטבול את המצה במרק וכד' ויאכלה כך, שכן כך אינו טועם מטעם המצה אלא מטעם הרוטב, ועוד שלא יוצאים לכתחילה ידי חובת מצוות אכילת מצה במצה שרויה²⁵³.

אם אכל מאכלי חמץ באותו היום, ירחץ ידיים וינער את בגדיו. יש לנקות את מקום הסעודה ורצוי לבדוק שלא נכנסו בטעות מאכלי חמץ או פירורי חמץ לכיסי הבגדים. כל אדם צריך לנקות את שיניו היטב בקיסם לפני סוף זמן אכילת חמץ, ולצחצח את פיו משאריות החמץ עם משחת שיניים הכשרה לפסח²⁵⁴. מי שיש לו שיניים תותבות או פלטה בשיניו, צריך לנקותם היטב ויש המחמירים לערות עליהם מים חמים²⁵⁵.

²⁵² פסחים, פ"ה א. ארוס שבועל ארוסתו בעודה אצל חמיו לפני שהביאה לביתו, מראה כי הוא לא מוכן להתאפק ולהמתין לקראת הרגע הגדול – רגע הנישואין, וכן מי שאוכל מצה בערב פסח מראה כי אין הוא מוכן להמתין לרגע הגדול, ליציאת מצרים. שניהם בזים לעיתוי, ובעצם מזלזלים הם בקדושת הזמן. יש לציין שיש הנוהגים שלא לאכול מצה כבר מראש חודש ניסן, ויש שלא אוכלים מצה כבר שלושים יום לפני הפסח, היינו מחג הפורים, אולם מצד הדין רק בערב פסח יש להימנע מאכילת מצה: משנה ברורה, סימן תע"א, ס"ק יב'. שערי הלכה ומנהג, אר"ח, ח"ב, קצ'. אגרות משה, אר"ח, ח"א, קנה'.

²⁵³ האוכל מצה בליל הסדר בדרך זו לא יוצא ידי חובה (אלא אם כן מוכרח לעשות כך בגלל סיבות בריאותיות), שכן צריך להרגיש דווקא את טעם המצה, ובמה שלא יוצאים ידי חובה בליל הסדר ניתן להקל בערב הפסח. עיין: אגרות משה, אר"ח, ח"א, סימן קנה'.

²⁵⁴ וזאת לשון הבן איש חי (ש"ר, צו, אות ח'): מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות פסח. והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאומר לו אדם אחד אוי שאכל חמץ משהו! ויקץ ויתמרמר מאוד ויבך בכי גדול. וחזר וישן מתוך בכייתו. ויחלום והנה האיש מדבר עימו ואומר לו זה החמץ שאכלת הוא שנשאיר בין השיניים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה, נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. על כן כמה וכמה צריך האדם לשום ליבו בדבר זה, להזהר בניקוי שיניו היטב'.

²⁵⁵ **הכשר שיניים תותבות:** יש הנוהגים להגעילן, אבל הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שמאחר שאין להכשיר כלי בדרך שיכולה לקלקל מחשש שלא יכשירו כראוי, יערה על השיניים התותבות מים חמים מכלי ראשון שלא

▪ **סוף זמן אכילת חמץ ביום רביעי** אופק ירושלים (לפי שעון קיץ):

לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:41. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:04.

האדמו"ר הזקן והגר"א: 10:35.

זמנים נוספים למקומות שונים בארץ מופיעים בהערת השוליים²⁵⁶.

11. ביעור חמץ

יש לבער את כל החמץ ביום רביעי עד לסוף השעה החמישית, ואף על פי שמעיקר הדין ניתן לבער אותו בכל צורה שהיא, יש עדיפות לבערו בשריפה ממש²⁵⁷, ונזכה שכך יישרפו עוונותינו וייצרנו הרע. ראוי להקפיד לשרוף היטב את פיתית החמץ שמצא בבדיקה. אמנם ניתן לבער את החמץ גם בהשלכתו למקום בו לא ניתן לזכות בו ופירוורו, או לפוסלו בשפיכת חומר ניקוי חריף עליו, וכיוצ"ב, וינהג כך כאשר אין כבר זמן לשרוף את החמץ או שבשל סיבה מסויימת אינו יכול לבערו בשריפה.

• **נוסח ביעור חמץ והסברו:** לאחר הביעור יאמר את הנוסח הבא:

כל חמירא (וחמיעא) דאיכא ברשותי, דחזיתיה ודלא חזיתיה. דבערתיה

ודלא בערתיה לבטיל ולהווי (הפקר) כעפרא דארעא.

מי שאינו מבין ארמית, יכול לאומרו בכל לשון שמבין, ותרגומו בעברית:

פסקה רתיחתו (=קומקום רותח), וכן ראוי לנהוג בכל שיניים תותבות שניתן להוציאן מהפה. לעומתו, הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל מקל וסובר שניתן להכשירן בניקיון בלבד, ועל כן יש לחצוץ בקיסם ולנקותן היטב.

²⁵⁶ **זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה:** ספרדים: 9:42. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:36. **קריית שמונה:** ספרדים: 9:39. אשכנזים: 10:02. גר"א וחב"ד: 10:33. **קצרין (רמת הגולן):** ספרדים: 9:38. אשכנזים: 10:02. גר"א וחב"ד: 10:33. **ספרדים:** ספרדים: 9:39. אשכנזים: 10:02. גר"א וחב"ד: 10:34. **חיפה:** ספרדים: 9:41. אשכנזים: 10:05. גר"א וחב"ד: 10:36. **תל אביב:** ספרדים: 9:42. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **באר שבע:** ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **מצפה רמון:** ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:07. גר"א וחב"ד: 10:38. **אילת:** ספרדים: 9:42. אשכנזים: 10:07. גר"א וחב"ד: 10:37.

²⁵⁷ פסחים כא, שו"ע, תמה' א'. משנה ברורה, ס"ק ו'. כף החיים, ס"ק יא'. אין ליהנות מהמדורה שנעשית לשריפת החמץ – כף החיים, ס"ק יד', יט'. שריפת החמץ דומה לשריפת נותר (בשר קורבן שלא נאכל בזמן), ולכן יש שכתבו (רש"י שבת סג) שיש לשרופו דווקא על ידי עצים, אולם להלכה אפשר לשרוף את החמץ בכל מקור אש ששורפת ומכלה את החמץ, וכגון אש היוצאת מגז, נפט וכד' – מנחת יצחק, ח"ב נג'.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

כל חמץ (ושאור) הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו, שבערתיו ושלא בערתיו, ייבטל ויהיה (הפקר) כעפר הארץ.

יש לומר שלוש פעמים 'כל חמירא', ובפעם השלישית יש נוהגים להוסיף 'לבטיל ולהווי הפקר' כעפרא דארעא' – 'ייבטל ויהיה הפקר' כעפר הארץ²⁵⁸. חשוב לדעת שאין זו תפילה או סגולה מסויימת שתיקנו לחג הפסח, אלא הכוונה היא ביטול החמץ והפקעתו מרשותנו, ומי שלא מבין זאת לא ביטל את חמצו. גם אם לא הספיק לבער את החמץ בפועל יאמר את הנוסח הזה בזמן, כי העיקר הוא הביטול, כך שייבטל את חמצו בזמן, ומיד שיתאפשר לו יבערו. מאחר ועיקר מצוות עשה של השבתת החמץ היא ביטול החמץ, בעל החמץ בעצמו חייב לאמר זאת בעצמו ולהבין מה הוא אומר. לכן ניתן לומר זאת בכל שפה שמבין. אישה אלמנה או בודדה, ל"ע, תאמר זאת עבור החמץ שברשותה, אולם במשפחה אחת, אין צורך שכל בני המשפחה יאמרו זאת, שהרי החמץ שייך לכל בני המשפחה, ולכן רק האיש יבטל את החמץ.

- **דין פחי אשפה:** לפני זמן ביעור החמץ יכול לזרוק את החמץ גם לפח אשפה ציבורי העומד ברשות הרבים, ואם עושה כן ישתדל לזרוק לפני שמפנים את הזבל, ואם למרות זאת נשאר החמץ בפח האשפה אינו צריך לבערו ממש, הואיל והוא כבר מופקר. אולם לא יזרוק את החמץ לפח האשפה הפרטי שלו (וכגון משפחות הגרות בבתים פרטיים, שלכל אחד יש פח משלו) אם יודע שלא יפנו אותו לפני זמן ביעור החמץ, ואם זרק ולא פיננו את הזבל, ישפוך על הזבל שבפח אקונומיקה וכד', כדי שייפסל ממאכל כלב²⁵⁹.

²⁵⁸ ויש נוהגים לומר בכל שלוש הפעמים את המילה 'הפקר', וטוב יותר להזכירה רק בפעם השלישית. שים לב שלנוסח האשכנזים כוללים גם את המילה 'הפקר' וכן מבטלים גם חמץ וגם שאור, בעוד בנוסח הספרדים מזכירים רק חמץ שהכוונה היא גם לשאור, ולא מציינים את ההפקר, מאחר שכשהחמץ בטל הוא גם הופקר. למעשה, כל אדם יכול לומר את הביטול לפי הנוסח השגור על לשונו, שהרי עניין הנוסחים זהה.
²⁵⁹ עיין: אגרות משה, או"ח, ח"ג, סימן נז'. לכן לא יניח את החמץ בתוך שקית ניילון, שהרי האקונומיקה לא תוכל לפסול את החמץ ממאכל כלב. אמנם מאחר שאסור לזרוק לחם לביזיון משום כבודו, יעטוף אותו בנייר וכד', כך שהאקונומיקה תחדור אותו, והלחם לא נזרק בביזיון.

• **דרך שריפת החמץ:** נוהגים להוסיף לשריפת החמץ גם את הנר שבעזרתו בדקו את החמץ²⁶⁰. יש האומרים תפילה מיוחדת להינצל מאיסור חמץ השנה ובכל שנה ושנה, וכן כתוב בזהר הקדוש²⁶¹ שהשומר עצמו בפסח מחשש חמץ שמור גופו מיצר הרע, נשמתו עליונה ועליו נאמר 'לא יגורך רע', ובשם האר"י ז"ל מובא שמי שמצליח להישמר מאיסור חמץ בפסח ונזהר אפילו ממשו (מעט), מובטח לו שלא ייחטא כל השנה כולה, והוסיף מרן החיד"א²⁶² בלשונו המתוקה על דרך החיוב: הנהדר מחמץ בפסח אפילו ממשו בטוח שתעלה לו שנה טובה. כתב רבנו יוסף חיים²⁶³ זיע"א שנוהגים להצניע את הלולבים להסיק בהם את התנור לאפיית מצת מצווה, וטעמו הוא שמאחר ונעשתה בהם מצווה אחת יהיו ראויים למצווה נוספת, ולכן נראה שכיום שאנו מסיקים את תנורי המצות בגז, ניתן וטוב לשמור את הלולבים למצווה אחרת הקשורה לפסח, וכגון לשריפת החמץ.

• מי שלא יכול לקיים ביעור חמץ בשריפה משום חשש סכנה, ישפוך על החמץ אקונומיקה בכמות מרובה וכד', כדי שייפסל מאכילת כלב, ואז ישליך אותו לשירותים וכד', וגם במקרה זה המחמיר לשרוף מעט חמץ בביתו בתוך קופסאות שימורים או על מנגל (שאינו כשר לפסח) תבוא עליו הברכה. בכל מקרה החכם עיניו בראשו, וכמו שראוי בכל שנה לא להשאיר הרבה חמץ, כך ישתדל גם הפעם שיישאר לו רק מעט חמץ לביעור, וטוב שישאיר רק את אותם עשרת הפתיתים, ומה טוב אם כל הפתיתים ביחד יהיו ביחד כזית או אף פחות מכך.

• **אחסון כלי החמץ:** יש לאחסן את כלי החמץ במקומם עד לזמן ביעור חמץ, ולסמן את המקום הזה בצורה ברורה, על מנת שלא יבואו בטעות להשתמש בכלים אלו בפסח.

²⁶⁰ והסבירו גדולי המוסר שחפץ שכל עניינו הוא לבדוק מה לא טוב באחרים, אלא לשפר את מה שטעון תיקון אצלנו.

²⁶¹ רעיא מהימנא, כי תצא, דף רפב עמוד ב', וז"ל: 'ומאן דנטיר לון מחמץ ושאוור גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתי לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע בגין דהא אתעביד גופיה קדש ונשמתי קדש קדשים ואתמר ביצר הרע וכל זר לא יאכל קדש, והזר הקרב יומת'.

²⁶² החיד"א מורה באצבע, אות קצו'.

²⁶³ בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת צו, הלכות פסח, אות כב'.

▪ **סוף זמן ביעור חמץ ביום רביעי** אופק ירושלים (לפי שעון קיץ):

לנוהגים כמנהג הספרדים: 10:54. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 11:23.

דעת האדמו"ר הזקן והגר"א: 11:38.

זמנים נוספים למקומות שונים בארץ מופיעים בהערת השוליים²⁶⁴.

• **הערה חשובה לגבי הזמנים:** כתבנו כאן זמנים שונים לאשכנזים ולספרדים, וראוי לכל אחד לכתחילה לנהוג על פי מנהגי עדתו, אבל אם נאנס ולא הספיק להכין את כל חפציו עד לשעה זו או שיודע שאם ילך אחר הזמן המאוחר יותר יהיה לו יותר פנאי נפשי לדקדק בהכנות השונות, ניתן להקל וללכת אף לכתחילה אחר הזמן המאוחר יותר, כיוון שהדבר הוא גזירה דרבנן, ובמחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן ניתן להקל במקום הצורך, שהרי מהתורה איסור אכילת חמץ והנאה ממנו חל רק מחצות היום²⁶⁵. כמו כן, לצורך ילדים הקטנים מגיל חינוך שהתעוררו מאוחר ביום זה וטרם אכלו את ארוחת הבוקר וכד', ניתן להקל בזמנים המאוחרים יותר, מאחר שאין להחמיר על קטנים בדבר דרבנן.

12. ביעור יינות הקדושים בקדושת שביעית

מאחר שהשנה שעברה (התשפ"ב) היתה שנת שמיטה, חלק מהפירות שברשותנו קדושים בקדושת שביעית, וכן חלק ממיצי הענבים והיינות. בזמן שהפרי (מתוצרת השמיטה) כבר אינו מצוי בשדות ובמטעים צריכים לבער אותו גם מהבית. יש הסוברים שצריך לכלות ממש את הפירות והיינות לפני סוף זמן הביעור, ויש הסוברים שניתן להפקירם. אמנם אם נותרה לאדם רק כמות קטנה ראוי לגמור את

²⁶⁴ **זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה:** ספרדים: 10:55. אשכנזים: 11:24. גר"א וחב"ד: 11:40. **קריית שמונה:** ספרדים: 10:52. אשכנזים: 11:21. גר"א וחב"ד: 11:37. **קצרין (רמת הגולן):** ספרדים: 10:52. אשכנזים: 11:21. גר"א וחב"ד: 11:36. **טבריה:** ספרדים: 10:53. אשכנזים: 11:21. גר"א וחב"ד: 11:39. **חיפה:** ספרדים: 10:55. אשכנזים: 11:23. גר"א וחב"ד: 11:39. **תל אביב:** ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:24. גר"א וחב"ד: 11:40. **באר שבע:** ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:25. גר"א וחב"ד: 11:40. **מצפה רמון:** ספרדים: 10:57. אשכנזים: 11:26. גר"א וחב"ד: 11:41. **אילת:** ספרדים: 10:55. אשכנזים: 11:25. גר"א וחב"ד: 11:40.

²⁶⁵ ש"ע, סימן תמ"ג, ס"א. משנה ברורה, ס"ק א', ג', ו'. לכן אם חושש שיהיה דחוק ולא יוכל לנקות היטב את ביתו עד לזמן זה וינקה באופן מרושל רק כדי לומר שסיים לפני הזמן המוקדם לא יעשה כן, ולא ייצאו תקלות תחת ידו, ויהיה הדבר כחומר המביאה לידי קולא.

אכילת הפירות לפני סוף זמן הביעור. סוף זמן ביעור היינות ומיצי הענבים (טבעיים המיועדים לקידוש) הוא בערב פסח²⁶⁶, ועל כן יוציא את היינות ומיצי הענבים הקדושים בקדושת שביעית מביתו לחצר (והגר בבית פרטי עם חצר פרטית יוציא אותם לרחוב) או לחדר המדרגות, ויפקיר אותם בפני שלושה אנשים. אם עבר ולא ביער את הפירות או היינות ומיצי הענבים הקדושים בקדושת שביעית, לעיתים לא יכול לאוכלם לעולם, ולכן יעשה שאלת חכם. כמות אוכל ושתייה המספיקה לאדם ולמסובים על שולחנו לשלוש סעודות אינה חייבת בביעור, ולכן ניתן להשאיר כמות יין או מיץ ענבים הקדושה בקדושת שביעית בביתו לצורך החג מבלי להפקיר תחילה (אולם לא ישאר יותר מכמות זו).

נוסח ההפקר צריך להיות ברור, ולכן יאמר בפני שלושה אנשים:

כל הרוצה לבוא ולקחת מהיינות ומיצי הענבים יכול לבוא ולקחת.

אמנם יכול להפקיר גם בפני חבריו שיודע שלא ייקחו ממנו, ובלבד שיגלה דעתו שאכן מתכוון שיוכלו ליטול, ואם ייקחו לא יתרעם. ניתן להפקיר גם בלילה, ועל כן מי שרוצה יכול להפקיר את היינות ומיצי הענבים ביום שלישי בלילה לאחר בדיקת החמץ. ברוך ה', דין זה מצוי בימינו מאחר שבמרכולים מצויים לעיתים יינות ומיצי ענבים הקדושים בקדושת שביעית²⁶⁷. לכן, כל אדם חייב לבדוק היטב האם מיצי הענבים והיינות שלו קדושים בקדושת שביעית, ואם כן, עליו להפקירם. על בקבוקי היין ומיצי הענבים חייב להיות כיתוב המתייחס לשמיטה: 'היין קדוש בקדושת שביעית' או 'אוצר בית דין'. יין שאינו מהשמיטה כתוב עליו 'אינו משנת שמיטה' או למצער 'ללא חשש שמיטה'.

²⁶⁶ חזו"א, סימן טו', ס"ק ז', ד"ה ששאלת. אמנם יש הסוברים שצריך לבער בערב יו"ט האחרון, והרוצה לחוש יפקירם בערב יו"ט הראשון, וכניסם לביתו על מנת שלא לזכות בהם, וייתן לשכנו מפתח ויאמר לו שיוכל להיכנס לביתו ולקחת אותם.

²⁶⁷ בשנת השמיטה התשס"ח הרבנות החליטה על אוצר בית דין כללי, ורבים מאוד מהיינות ומיצי הענבים שנמכרו במרכולים השונים היו קדושים בקדושת שביעית. בשנת השמיטה התשע"ה לא היה אוצר בית דין כללי כשמיטה הקודמת, אולם היה ייצור מקומי של קדושת שביעית, ובעיקר מיקבי בוטיק, ולכן יש לבדוק זאת היטב. כך גם נעשה בשנת השמיטה האחרונה, שמיטה התשפ"ב. אחד היקבים הגדולים בארץ הוא יקב רמת הגולן, וכל היינות ומיצי הענבים שיוצרו השנה הינם אוצר בית דין וקדושים בקדושת שביעית. כאמור ישנם עוד יקבים שיצרו יינות ומיצי ענבים כאוצר בית דין, ולכן דרושה שימת לב מרובה.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

• **שפיכת יין:** נוהגים לשפוך מכוס היין כשמזכירים את עשרת המכות. יש הנוהגים שרק עורך הסדר עושה כן, ויש הנוהגים שכל המסובים מטפטפים מעט מהיין בידיהם, ועיין עוד לקמן. מאחר ואסור להשחית מאכלים או משקים הקדושים בקדושת שביעית משום הפסד פירות שביעית, אין לשפוך יין זה כשמזכיר את המכות. לכן הרוצה לשות בליל הסדר יין או מיץ ענבים הקדוש בקדושת שביעית, ימלא את הכוס הראשונה, השלישית והרביעית ישתה ביין או מיץ ענבים של אוצר בית דין, בעוד לכוס השניה, ששופכים ממנה את היין בהזכרת המכות וכשאומרים דצ"ח עד"ש באח"ב, יקפיד להשתמש ביין שלא קדוש בקדושת שביעית לכל הדעות, היינו לא מאוצר בית דין וגם לא מהיתר מכירה (שכן חומרא טובה ונכונה היא לנהוג דיני קדושת שביעית גם בהיתר מכירה), אלא מיבול חו"ל או משאר השנים, שכן נוהגים לאבד את היין הזה ולא לשתותו²⁶⁸. כמו כן ייזהר שלא ימלא את כוס ההבדלה עד סופה וישפוך ממנה במוצאי שבתות וימים טובים מאחר שבאופנים אלו משחית את קדושת השביעית בידיים²⁶⁹. הרוצה להמשיך את המנהג של המשכת שפע וריבוי הברכה גם עם יינות שמיטה, יכול להניח את כוס ההבדלה בתוך קערה ולמלא את הכוס עד גדותיה, כך שהיין נשפך לתוך הצלחת הנקיה, ואחרי שיסיים את ההבדלה ישתה גם את היין שנשפך לצלחת.

• חשוב לזכור שהיינות ומיצי הענבים נשארים בקדושתם גם לאחר ההפקר, ולכן גם לאחר מכן אסור להשחיתם, ועיין בהערה מספר פרטי דינים הנוגעים לאופן השמירה על קדושת פירות השביעית²⁷⁰.

²⁶⁸ שבת הארץ, קונטרס אחרון, אות כב (עמוד רפד').

²⁶⁹ שבת הארץ, קונטרס אחרון, סעיף כב, עמוד רפד'.

²⁷⁰ להלן מספר כללים לשמירה על קדושת פירות שביעית, מתוך הנחיות רחבות וכלליות יותר שהוצאנו בירוחם לחנות אוצר בית הדין כאן בשנת התשפ"ב:

1. **שמירה על קדושת שאריות:** אסור לזרוק את כל שאריות המזון הקדושות לפח האשפה הרגיל, אלא צריך להניחן בשקית נפרדת בתוך פח האשפה הרגיל (זו הדרך הנוחה ביותר), או להניחן בכלי המיוחד לשאריות הקדושות בקדושת שביעית. לכן יש להשתדל לשתות את היין או מיץ הענבים קדושים בקדושת שביעית עד תומם ולא לשופכם.
2. **עירוב שאריות:** אסור לערב שאריות מזון טריות עם שאריות מזון רקובות, מאחר שכך אנו מזרזים את ריקבון הפירות והירקות החדשים וגורמים להשחתת פירות השביעית. לכן, ראוי להחליף בכל יום את השקית ממיל השביעית המיוחד ולהניחה בצד, כדי שפירות יום האתמול לא ירקיבו את הפירות החדשים. לכן אם יש מיץ ענבים מקולקל לא יוסיף אותו למיץ ענבים טוב.

דינים אלו נכונים גם לכל שאר הפירות הקדושים בקדושת שביעית, ויש לעיין ברשימות של ועדי הכשרות המצויות בספרי הלכות שביעית (לשנת התשפ"ב), ולהפקיר כל פרי לפי זמנו. טבלאות אלו נמצאות גם במכונים השונים העוסקים בקדושת הארץ, וניתן למוצאם גם ברשת האינטרנט.

נכון לימים אלו, פירות החורף השונים הינם משנת השמיטה, אולם אם גודלו בדרך של היתר מכירה או יכול נוכרי אין צורך להפקירם. אם גודלו באוצר בית דין יש

3. **בישול פירות וירקות ממקורות שונים:** כאשר מבשלים פירות או ירקות הקדושים בקדושת שביעית כל התערובת קדושה, גם כשמעורבים בתבשיל פירות וירקות שאינם קדושים בקדושת שביעית. לכן כשמעורבים יין או מיץ ענבים הקדושים בקדושת שביעית בחרוסת או בקומפוט, כל המאכל נחשב קדוש בקדושת שביעית.
4. **הכנת אוכל לחינוקות:** מותר להאכיל תינוקות בפירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית, למרות שהתינוקות מפוררים את האוכל ומשחיתים אותו, וה"ה שמותר לתת להם לשתות מיץ ענבים. למרות זאת, אסור להאכיל בעלי חיים בפירות וירקות קדושים הראויים למאכל אדם.
5. **כללי:** דינים אלו נוהגים בכל הפירות והירקות הקדושים בקדושת שביעית, דהיינו פירות וירקות שנקנו מאוצר בית הדין המסומן בחנות או מפירות וירקות שנקטפו מהגינה או מהחצר. יש המחמירים לנהוג דיני קדושת שביעית גם בפירות וירקות שנקנו מהיתר המכירה, וכן ראוי לנהוג, והמחמיר כדעה זו רשאי להניח את שאריות היתר המכירה ואוצר בית הדין באותו הכלי. לכן החמירים לנהוג קדושת שביעית בהיתר מכירה ישמרו על קדושת מיצי הענבים והיינות, אולם לא צריכים להפקירם ולבערם.
6. **סחיטת פירות וירקות:** מותר לסחוט את כל הפירות והירקות שרגילים לסחוט בבית, בין במסחטה ידנית בין במסחטה חשמלית, ואת שאריות הפרי רצוי לאכול או לערבם במשקה. לכן, ניתן לסחוט פירות הדר, כגון: אשכוליות, תפוזים, לימונים וכד', אבל אסור לסחוט מנגו, אפרסקים, עגבניות וכד'. לכן ניתן להכין מיץ ענבים ויינות מענבי אוצר בית דין.
7. **בישול:** מותר להשתמש בפירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית לפי השימושים הרגילים בכל השנים כולן. לכן, ניתן לבשל, לטגן או לצלות רק פירות שזו דרך אכילתם הרגילה בכל השנים. יש לציין שכל צורות עיבוד המזון זהות, ולכן כאשר רגילים לבשל פירות וירקות מסויימים, ניתן גם לטגן, לצלות, לאפות ולקלות מאכלים אלו, כל עוד אינם מאוסים לאכילה. לדוגמא: אסור לבשל, לטגן, או לצלות מלפפון, אפרסמון, אבוקדו וכד', אבל ניתן לבשל, לטגן או לצלות קישוא, בצל, חציל, עגבניות, משמש, כרום, פלפל, גזר וכד'. לכן ניתן להוסיף למאכלין ולבשל יין הקדוש בקדושת שביעית.
8. **חיבול בפירות וירקות:** ניתן לתבל מאכלים גם בעזרת פירות שנאכלים חיים ונוהגים בכל השנים להניח אותם כתבלין בתבשילים, כגון: עגבניות, שקדים, צימוקים וכד', אולם גם אם בישלו איתם הם קדושים, ולכן יש להשליך את השאריות למיכל השמיטה.
9. **מסחר:** אסור לסחור בפירות שביעית. לכן התשלום עבור פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית אינו על גוף הפרי, אלא הוא תשלום עבור הוצאות השינוע, ההשקיה וכד' הנעשות בפירות. אין לחרוג מהמחיר שקבע בית הדין, כדי שלא לסחור בקדושת השביעית.
10. **הוצאת פירות שביעית לח"ל:** אסור להוציא פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית לחוץ לארץ. איסור זה מבטא את הקשר העמוק לארצנו הקדושה שרק עליה נאמר: 'ארץ אשר תמיד עיני ה' א-לוהיך בה'. לכן הטסים לח"ל ורוצים לקחת איתם מי ענבם מהארץ לצורך עשיית קידוש בשבת ובחג לא ייקחו מיץ ענבים של אוצר בית דין.

לסיכום: למעשה, איסור ביזוי קדושת השביעית הוא לעשות דברים חריגים ומשונים בפירות ובירקות הקדושים. אם נקפיד שלא לחרוג מהשימושים הנורמאליים של הפירות והירקות, נגלה ונעיד על קדושתם וייחודם, ומתוך כך נזכה שאכילתנו וכל פעולותינו הגשמיות יהיו כולן בקדושה ובטהרה, וברכת ה' תשרה בקרבנו ממש ובכל מעשי ידינו.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

להפקירם לפי הזמנים שלהם, ויש לנהוג בהם ובשאריותיהם קדושה. פירות הקיץ של השנה הזו (התשפ"ג) הינם מגידול השנה החדשה, ויש להפריש מהם תרומות ומעשרות כדין, אם לא נקנו ממקום שמקפיד על כך, ויש מחמירים להפריש תמיד בביתם הפרטי גם אם קנו ממקום עם הכשר שמקפיד על הפרשת תרומות ומעשרות ותבוא עליהם ברכת טוב. שנה זו מוגדרת שנה ראשונה לשמיטה, ויפריש בה מעשר שני, כמבואר בהערה²⁷¹.

13. חצות היום

מחצות היום חל איסור עשיית מלאכה עד לחג. האיסור בעשיית מלאכה קיים בתספורת, בתגלחת וכן בכל מיני עבודות שונות. למרות שכיום יש שמקילים להתגלח לכבוד החג גם לאחר חצות היום, מאחר ואנו מתגלחים במכונת גילוח, לכתחילה יש

²⁷¹ הפרשת התרומות והמעשרות נעשית בסבב של שבע שנים, כאשר השנה השביעית היא שנת השמיטה, בה לא מפרישים דבר מכל התוצרת החקלאית שקדושה בקדושת שביעית, הואיל והיא כולה קודש. יש לנו שני סוגי תרומות: תרומה גדולה ותרומת מעשר. לתרומה גדולה אין שיעור קבוע, אולם תרומת מעשר היא עשירית מהמעשר הראשון שמקבל הלוי, ולכן בפועל התרומות הן מאית (1% מכלל הפירות והירקות) ועוד קצת. את הכמות הזו יש לחתוך מכל פרי וירק שרוצים להפריש ממנו, ולהניח בצד. לאחר מכן מפרישים גם מעשר ראשון, ובשנים הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית לשמיטה (סימנן: אבד"ה) מפרישים עשירית ממה שנשאר, והיא נקראת: מעשר שני. בפועל כיום, קוראים לו שם לפי הנוסח דלקמן, ומחללים את קדושת הפירות על מטבע. בשנים השלישית והשישית לשמיטה נותנים את הכמות הזו לעניים.

מצ"ב נוסח הפרשת תרומות ומעשרות, שערכתי והראיתי לראשון לציון הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וסמך ידיו עליו. אם מפריש מטבל ודאי יברך על ההפרשה לפני אמירת הנוסח הזה, ויש מברכים גם על פדיון מעשר שני ונטע רבעי לאחר שייחדו אותו לפני שאומרים את נוסח החילול (לפני המילים 'המעשר שני הוא וחומשו'). כאשר מפריש ממספר מצרכים שונים, כגון תפוחים, אגסים, אפרסמון וכד', יפריש את הכמויות שנדרש מכל מין ומין ויאמר את נוסח ההפרשה המובא כאן. אם מפריש רק מסוג מאכל אחד, כגון רק תפוחים או רק לימונים וכד', לא יאמר 'כל מין על מינו':

אחד ממאה שבידי יישאר טבל. המעט יותר מאחד ממאה שבידי בצפון המצרכים יהא תרומה גדולה על הכל, כל מין על מינו. אחד ממאה שבידי ועוד תשעה חלקים כמותו בצפון המצרכים הם מעשר ראשון כל מין על מינו. אותו אחד ממאה שבידי שעשיתי מעשר ראשון, יהא תרומת מעשר כל מין על מינו. עשרה חלקים בצד דרום של המצרכים הם מעשר שני כל מין על מינו, ואם צריך מעשר עני יהא מעשר עני בדרומם כל מין על מינו. המעשר שני הוא וחומשו מחוללים על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול זה. אותו שאינו שווה פרוטה, יהא מחולל בשוויו על המטבע שייחדתי לחילול מעשר שני. אם יש כאן פירות רבעי יהיו מחוללים הם וחומשם על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול זה.

יש להעיר שאם קונים ממקום שיש בו השגחה על ענייני תרומות ומעשרות, וכגון רוב המרכולים בארץ, אזי התוצרת אינה טבל, ומהדין אינו צריך להפריד ממנה תרומות ומעשרות, ויש נוהגים להפריד תמיד בביתם ויבורכו מפי עליון. כשקונה ממקום שאין השגחה ברורה על ענייני זה, וכגון רוב השווקים וחנויות הירקות בארץ, צריך להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה. אם יודע בבירור שלא הפרישו תרומות ומעשרות מהתוצרת צריך להפריש תרומות ומעשרות עם ברכה, וכגון שקוטף פירות או ירקות מגינתו או מגינת חבירו הפרטית, או שקונה ישירות מהחקלאי.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

להתגלח לפני זמן זה²⁷². ראוי להתכונן לקראת היום הגדול ולקראת ליל הסדר, וללכת לישון קצת, כדי שיהיה כח לעסוק בלילה בסיפור יציאת מצרים²⁷³. אף על פי שכל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים, בפסח היא מצווה מיוחדת נוספת, שכן עתה אנו מצווים בסיפור יציאת מצרים, כדי להודות לקב"ה על כל אשר גמלנו ועל הניסים הרבים שהראנו ושעשה לאבותינו ולנו. המקיים מצווה זו, מקיים מצוות 'והגדת לבנך ביום ההוא' (היום ההוא הוא פסח, שהוא זמן יציאת מצרים), ועל כן צריך כל אדם לספר בלילה הזה בסיפור יציאת מצרים, וכבר אמרו חז"ל: 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים – הרי זה משובח'. מי שיכול לעבור על מדרשי חז"ל בנושא הפסח וכן ללמוד משניות ממסכת פסחים כדי להבין את עוצמת הקרבת הקורבן ואת גודל המעמד, תבוא עליו ברכה. חשוב לזכור כי בכל מקרה, על עורך הסדר לעבור על ההגדה לפני הסדר, למען ידע את ההלכות הבסיסיות, ולמען יוכל להסביר, לנהל ולערוך את הסדר להדרת המלך.

■ **חצות היום (לפי שעון קיץ):** לפי אופק ירושלים – 12:42.

14. אכילה בערב פסח

אסור לאכול מצות ביום זה כלל, וזאת משום שהמצה שתאכל בלילה תהיה חביבה על האדם, וגם כדי שיהיה היכר לאכילת מצת המצווה. האיסור חל גם על ילדים קטנים המבינים את עניין הסדר, ומתחיל מעלות השחר. לאחר סוף זמן אכילת חמץ, ספרדים יכולים לאכול מאכלי קטניות שונים, ואשכנזים יכולים לאכול קציצות מבושלות העשויות ממצות טחונות מעורבות עם ביצה, כך שטעם המצה אינו ניכר, וגם אין עליהן שם מצה, ויש מקילים ומתירים אפילו לאכול עוגות ועוגיות מקמח

²⁷² וטוב לקצוץ את הציפורניים לפני חצות היום – בן איש חי, ש"ר, צו, אות כד'. גיהוץ או צחצוח נעלים וכד' אינן מלאכות גמורות ומותר לעשותן לאחר חצות היום. כמובן שמשחת נעליים אינה צריכה שום הכשר לפסח. ²⁷³ מצווה על כל אדם לטהר עצמו ברגל, ולכן כל אדם (גברים) ישתדל לטבול במקווה בערב החג, ורצוי לטבול לאחר חצות היום, או לכל הפחות כשעה לפני חצות. כמו כן, יש נוהגים לאפות מצות לליל הסדר אחר חצות היום, ורצוי לנוהגים כך לבטל את כל הפירורים שיפלו במהלך הלישה משום שהם נעשים חמץ, ועל כן הנוהגים כך יאמרו בפה: 'אני מבטל ומפקיר את כל הפירורים שיפלו ואת כל הבצק שיידבק בכלים', ואם כבר החמיצו חייב לשרוף אותם מיד.

מצה, וראוי להחמיר ולאכול רק כופתאות מקמח מצה (קניידלך)²⁷⁴, והנוהגים כך, טוב יעשו אם יטחנו את המצות ויבשלו את הקניידלך לפני ערב פסח. אמנם מי שקונים קמח מצות מוכן ולא טוחנים את המצות בבית, יכולים להכין את הקניידלך אפילו בערב פסח, מאחר שקמח זה לא היה מצה בערב פסח²⁷⁵.

• **זמן איסור אכילה בערב פסח והיקף האיסור:** שלוש שעות זמניות לפני השקיעה בערב פסח אין לאכול תבשילים שברכתם 'מזונות' וברכה אחרונה שלהם 'מעין שלוש', כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון, וזה הנקרא שעה עשירית. יש מתירים למי שנוהגים לאכול אורז בפסח לאכול אורז גם בערב פסח עד כניסת החג, ויש אוסרים לאוכלו לאחר השעה העשירית, מפני שהאורז משביע, וכן עיקר²⁷⁶. לכן מזמן השעה העשירית יאכלו רק פירות וירקות, גבינות, בשר ודגים, או עוגיות שברכתם 'שהכל', ויזהרו שלא למלא את כרסם יותר מדי, כדי שיאכלו את המצה לתיאבון²⁷⁷.

• **מאכלים מיוחדים שאסור לאכול בערב פסח:** יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב פסח כלל, כדי שבאכילת המרור בליל הסדר יהיה חיוב מצווה²⁷⁸. יש אומרים שבערב פסח לא אוכלים חרוסת וכן את כל הפירות שמכינים אותה מהם, ולא נהגו לחוש לזה²⁷⁹.

²⁷⁴ נראה שלדעת רמ"א (סימן תע"א, ס"ב) ניתן לאכול עוגות העשויות מקמח מצה, מאחר שברכתם 'מזונות', ופקעה מהם ברכת 'המוציא' הראויה למצה, וכן פסק הגרש"ז אויירבך (שש"כ, פ"נו, הערה נ'). הליכות שלמה, פ"ח, ס"ד, ובהערות), אולם למעשה ראוי להחמיר בדבר, הואיל ועדיין שם מצה על העוגות, ואם יאכל הרבה מהם בשיעור ובזמן קביעת סעודה, יתחייב בברכת המוציא ובברכת המזון, כך שעדיין לא פקע מהם שם מצה לגמרי, שלא קניידלך שאין עליהם כלל שם מצה, וברכתם לעולם 'מזונות' ו'מעין שלוש', ואין לאסור את אכילתם בזמן זה כלל – משנה ברורה, ס"ק כ'. עולת ראייה, ח"ב, עמוד רמג'. חזון עובדיה, פסח, פ"ט, ס"ה. מי שנהג שלא לאוכלם בזמן זה מחמת שחשב שאסור לאכול קניידלך בזמן זה, יכול לאכול מעכשיו גם ללא התרת נדרים, אבל אם יכול לעשות התרה בפני שלושה, והדבר לא גורם לו טורח רב מידי עדיף שיעשה התרת נדרים (מספיק לעשות פעם אחת ולא צריך כל שנה ושנה), ויפרט את מנהגו ואת הסיבה שבגינה הוא רוצה להפסיק לנהוג איסור. למרות זאת, אם ידע שהדבר מותר ונהג בו איסור, ישאל חכם האם הוא יכול להתירו, ואם כן חייב להתיר נדרו בפני שלושה, ויפרט את הנדר ואת סיבת ההתרה לפחות לאחד מהמתירים. עיין: שו"ע, יו"ד, סימן רי"ד ס"א. נו"כ.

²⁷⁵ בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן כז'. וטעם הדין הוא משום שכאשר מבשלה לפני ערב פסח לא חל עדיין האיסור לאכול מצה בערב פסח, ודומה הדבר למבשל סתם קמח כשר לפני הפסח. לכן למעשה המכינים קניידלך מקמח מצה יכולים לאוכלם עד השעה העשירית.

²⁷⁶ שו"ע, סימן תע"א, א'. כף החיים, ס"ק ח'. נתיבי עם, סעיף א'.

²⁷⁷ אנשים גרשים במיוחד, יפסיקו לאכול כבר מבעוד זמן כדי שיאכלו לתאבון: שו"ע, תע"א, א'. כף החיים, י'.

²⁷⁸ שו"ע, סימן תע"א, ס"ב. כף החיים, ס"ק כז'.

²⁷⁹ שו"ע, סימן תע"א, ס"ב. כף החיים, ס"ק ל'.

• **שתיית יין, מיץ ענבים ואלכוהול בערב פסח:** אין לשתות הרבה משקאות משכרים (מדובר כמובן על משקאות הכשרים לפסח) בערב פסח מחשש שישתכר, ועוד שצריך להגיע לליל הסדר כשהאדם תאב לאכילה, ולכן אין לשתות אפילו הרבה יין או מיץ ענבים (טבעי המשמש לקידוש). הגדרת 'הרבה' תלויה בהרגשת האדם, אם הוא מרגיש שהשתיה סותמת את תאוות האכילה שלו או משביעה אותו יימנע ממנה, ואם היא רק גורמת לו לרצות עוד יכול לשתות עוד, וכן ינהג הלכה למעשה בכל סוגי המאכלים המותרים.²⁸⁰

■ זמן שעה עשירית (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 15:51.

טוב ונכון להקדיש זמן למנוחה בערב החג, על מנת שיוכלו להיות ערים בלילה, ולהגות בסיפור יציאת מצרים.

15. ההכנות לסדר

יש לפתוח לפני החג את חבילות המצות, וכן לפתוח את בקבוקי היין²⁸¹. לערוך את השולחן ולכסותו במפה יפה, ורצוי להניח כריות על כסאות האנשים למען יהיה להם נוח ויוכלו להסב על צידם השמאלי – הלילה הזה על כולנו לנהוג כבני חורין. צריך שכל אחד מהמסובים יאכל מהמצות וישתה ארבע כוסות, ולכן צריך להניח לפני כל אחד מהמסובים כוס יין שמכילה לפחות שיעור רביעית, שהוא לפחות כ-86 סמ"ק²⁸². יש לדאוג שכל אחד מבני הבית יאכל כזית מצה, ולכן יש להיערך לכמות מספקת של מצות לליל הסדר, ועדיף שהמצות תהיינה שמורות.

יש להכין הגדה לפני כל אחד מן המסובים, ומי שיכול, טוב יעשה אם יקנה הגדה אחידה לכולם כדי שלא ירבו הטעויות והוויכוחים במהלך הסדר.

²⁸⁰ ט"ז, סימן תע', ס"ק ב'. ביאור הלכה, ד"ה ויין מעט.

²⁸¹ אמנם אם לא פתוח לפני החג יכולים לפתוח דברים אלו בחג עצמו.

²⁸² ישנה מחלוקת בין הגר"ח נאה שסובר שרביעיית היא 86 סמ"ק וכך פסקו הספרדים וחלק מהאשכנזים, אך יש מהאשכנזים שנוהגים להחמיר כשיטת החזון איש ולשתות 150 גרם.

• **הכנת המאכלים לסדר:** לפני כניסת החג יש להכין את תבשילי הסדר המיוחדים: יש לצלות את הזרוע ולבשל או לצלות את הביצה, לבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, להשרות אותם במים עם נוזל ניקוי לכחמש דקות²⁸³, לנער את העלים מהמים ומחומרי הניקוי, ולהניח אותם עטופים בניילון במקרר²⁸⁴, ועיין עוד בדיני המאכלים בקערת הסדר.

• **אכילה בכלים חד פעמיים:** יש להכין כלים נאים ומכובדים לחג, ולכן נראה שעדיף לאכול בכלים רגילים מחרסינה או זכוכית וכד' ולא בכלים חד פעמיים²⁸⁵. אמנם אם ישנם הרבה אנשים בשולחן הסדר וחושש שמא יצטרך להתעסק הרבה בשטיפת הכלים וכד', ועל ידי כך יפסיד מצוות מההגדה, או את החלק שלאחר ברכת המזון בגלל שמתעסק עם הכלים ורוצה לשטוף אותם עוד בלילה, יכול לאכול בכלים חד פעמיים נאים ויפים, ובפרט כיום שהכלים החד פעמיים חזקים וטובים ואנו משליכים אותם לפח רק מחמת שאיננו רוצים לטרוח בניקיונם, וכל אחד ישתדל שהכלים יהיו נאים ביותר ומכובדים ביותר כפי יכולתו לכבוד החג. ראוי להעיר שבשנים האחרונות בחלק מהכלים החד פעמיים (מנייר וקרטון) היתה בעיה של עמלון הכלים במוצרי חמץ, ולכן יקפיד לקנותם עם ההכשר. אין צורך בהכשר על כלים חד פעמיים מפלסטיק. תבניות חד פעמיות מאלומיניום וכד' מהדין אינן צריכות הכשר, שכן כיום לא מושחים אותן בחומרים שומניים, אולם הרוכש תבניות אלו עם הכשר על מנת להיות בטוח שאין בזה איסור – יבורך.

²⁸³ ועיין לקמן שיש לקנות תוצרת נקינה מחרקים, ועדיף גם אותה לשטוף היטב עם חומר ניקוי, וכיום קיים חומר ניקוי טבעי בשם סטרילי, ואע"פ שלא ניתן להסתמך עליו לבדו הוא בוודאי מאוד יעיל לניקוי ושטיפה של תוצרת שגודלה בפיקוח ללא חרקים.

²⁸⁴ לא יוצאים ידי חובה במרור וכרפס כבושים, ועל כן אסור להשאירם עם מים למשך 24 שעות, וכן אסור להניחם בתוך כלי עם נוזל חריף מעל לזמן שהיה לוקח לו לרתוח על האש, שזה כשלוש-חמש דקות, משום שבמקרים אלו העלים נחשבים כבושים.

²⁸⁵ שו"ע, סימן תע"ב ס"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'.

16. כניסת החג, תפילות הלילה והקידוש

יתלבשו בבגדים נאים ומכובדים לכבוד יום טוב, ומי שיש לו בגד חדש, ילבשנו ויברך עליו 'שהחיינו'²⁸⁶. מעיקר הדין אין צורך בכשרות מיוחדת לפסח לכל תמרוקי הנשים, כגון דאודורנט וכד', והמחמירים בדבר תבוא עליהם ברכה. דין השפתון (אודם) שונה, ויש לוודא שיש לו כשרות מיוחדת לפסח²⁸⁷. ישתדלו להרבות אור בבית, ובוודאי במקום בו עורכים את הסדר, ויש לעשות כן לפני כניסת החג, שאין להדליק או לכבות את אור החשמל בשבת או ביום טוב. צריך להדליק שני נרות ולברך עליהם שתי ברכות: 'להדליק נר של יום טוב' ו'שהחיינו'²⁸⁸. חלק מהנשים האשכנזיות תדלקנה ביום טוב את נרותיהם כמנהגן בשבת, כלומר קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה²⁸⁹, וכן נוהגות גם חלק מהאשכנזיות²⁹⁰, וחילוקים אלו נכונים לכל הימים הטובים. ניתן להעביר אש מנרות אלו, ואפשר להשאיר נר נשמה.

אם לא התפללו, יתפללו מנחה ויש הקוראים את סדר הקרבת קורבן הפסח בזמן שבת המקדש היה קיים. כמו כן יש שקוראים חלק מההגדה, ויש הקוראים כאן את סדר מב' במסעות ואת אגרת ר' שמשון מאסטרופולי.

- **עירוב חצרות:** עירוב חצרות מתיר טלטול בכל רחבי העיר, ובלבד שהעירוב המקיף את העיר (חוטים, גדר וכד') קיים בשלמותו. נוהגים שרב העיר מניח עירוב זה פעם אחת בשנה, מברך עליו, ומזכה אותו לכל בני העיר למשך כל השנה הקרובה.

²⁸⁶ למנהג הספרדים, לפני ברכת שהחיינו, אם אומרה על בגדים חדשים אומר 'ברוך מלביש ערומים' (ללא שם ומלכות), והטוב ביותר ללבושו בבוקר ולכוון בברכת 'מלביש ערומים' שבברכות השחר גם עליו.

²⁸⁷ הבעיה שבאודם יש חומרים שאינם כשרים לפסח, ואע"פ שיש שהעלו להתיר להשתמש באודם בפסח, כיוון שאינו ראוי למאכל כלב, להלכה צריך להחמיר בדבר, מאחר שחלק מהשפתון נמרח על מאכלי האשה, כך שלמעשה היא אוכלת את השפתון, וברור שאינו פסול מאוד לאכילה. יש לזכור שאסור למרוח אודם בחג עצמו ובשבת, משום איסור צובע, ולכן למעשה יכולה למרוח אודם כשר לפסח לפני כניסת החג (והשבת) ובחול המועד.

²⁸⁸ לדעת הרב **עובדיה יוסף** ז"ל אין לאישה לברך שהחיינו בהדלקת הנרות, וזאת בכדי שתוכל לצאת ידי חובת קידוש בבעלה שמברך שהחיינו בקידוש, אבל המנהג הרווח בין אצל האשכנזים ובין אצל הספרדים הוא כדעת בן איש חי והרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל שתברכנה 'שהחיינו' גם בהדלקה.

²⁸⁹ אמנם נשים ספרדיות הנוהגות כבן איש חי והרב משאש מדליקות את נרות השבת ורק אחר כך מברכות, כאשכנזיות, אך ביר"ט לא תעשינה כך.

²⁹⁰ אשכנזיות הפוסקות כדעת משנה ברורה (סימן רס"ג, ס"ק כו"כז) תדלקנה ואז תברכנה, אמנם לדעת הגרש"א (שמירת שבת כהלכתה, פ"מ, ס"ז. הליכות שלמה, פ"ט, הערה 146) יברכו ואז ידליקו.

בדרך כלל מניחים עירוב זה בערב פסח, ויש שעושים כן בערב שביעי של פסח, ועיין
בדיניו השונים בהערה²⁹¹.

• **תפילת ערבית:** הספרדים נוהגים לומר לפני התפילה את המזמור
המיוחד לחג הפסח: 'יהודו לה' כי טוב', 'ימלוך' (ליוצאי בבל ויוצאי הודו) וקדיש. למנהג
כולם מתפללים כתפילת ערבית לשבת, אבל לא אומרים את המזמורים הקשורים
לקבלת השבת, ומתחילים מ'ברכו', קריאת שמע וברכותיה, 'השכיבנו' הקהל אומר
פסוקים הקשורים לחג: האשכנזים אומרים: 'וידבר משה את מועדי ה' אל בני
ישראל', והספרדים מוסיפים לפני פסוק זה ואומרים: 'אלה מועדי ה' אשר תקראו
אותם במועדס'. חצי קדיש, תפילת שבע לחג (הברכה האמצעית חותמת 'מקדש
ישראל והזמנים'). לאחר התפילה קריאת ההלל – הלל שלם בברכה (גם לספרדים).
טוב לכון לפטור את ההלל שמופיע בהגדה בברכה זו, כיוון שלא מברכים על ההלל
המופיע בהגדה. קדיש. הספרדים מוסיפים מזמור לפסח 'בצאת ישראל ממצרים',
קדיש ועלינו לשבח'. לאחר התפילה, מאחלים איש לרעהו חג שמח, וממהרים הביתה
לערוך את הסדר המיוחל.

▪ **קידוש:** הקידוש של החג מורכב משלוש ברכות: ברכת היין (בורא פרי
הגפן), ברכת הקידוש (אשר בחר בנו...מקדש ישראל והזמנים), ברכת הזמן (שהחיינו).

²⁹¹ נוהגים לעשות עירוב חצרות מידי שנה בשנה, כאשר מטרתו היא להתיר לנו את הטלטול וההוצאה בשבת
ובי"ט. רגילים לעשות את העירוב בדרך כלל בערב פסח עם חצי קילו מצות, ויש הנוהגים לעשות כן בערב שבת
חול המועד, ויעשו זאת לאחר מנחה לפני השקיעה וכניסת השבת, שכן טוב שיהיו כמה שיותר אנשים במעמד
הנחת העירוב, אולם אם אין שהות בדבר יעשו עירובי חצרות לפני מנחה. העירוב נעשה על ידי חכם הבקיא
בהלכות אלו, והוא יקנה את המצות ויגבیهן לפחות טפח, ואחר כך ייתן את המצות לאדם אחר ויאמר לו: 'זכה
בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדריס פה עימנו ושיבואו לדור בעיר הזאת שיסמכו לטלטל על ידו מרשות לרשות
בשבת וביום טוב'. אם המצות לא שייכות לרב, אדם אחר ייקח אותן וייתן אותן לרב ואז הוא ימסור אותן
למישהו אחר שיזכה בהן עבור כל הקהל. האדם האחר יגביה את המצות טפח, ואז ייקח הרב בחזרה ויברך
'ברוך אתה...על מצות עירוב', ויוסיף: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפוקי ולעילוי ולטלטול מבית לבית ומבית
לחצר ומחצר לבית ומבית לבית ומגג לגג ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזווית למזווית ולזווית ומרשות
לרשות כל מאי דצריך לן בכל שבתות השנה וימים טובים לנו ולכל המסתופפים עימנו מכאן ולהבא מפסח זה
עד פסח של השנה הבאה שיבוא עלינו לשלום בעזרת האל יתברך שמו לעד'. טוב לחזור על נוסח העירוב
בעברית למען יבינו את מה שאומרים. נוהגים להניח את העירוב בבית הכנסת במקום בולט ויש להזהר שלא
לתלות את המצות על וו, משום שהדבר קשה לעניות (עייין: כף החיים, סימן ק"פ, ס"ק יד', וכן סימן תל"ד, ס"ק
ג'), אלא להניח על מדף או בתוך תיבה בכבוד, ויש נוהגים להניח את העירוב בתוך תיבה מיוחדת שכתוב עליה
עירוב חצרות ונאה הדבר. הרוצה להניח בעצמו עירובי חצרות רשאי לעשות כן אבל לא יברך על העירוב, שהרי
העירוב המונח עבור כולם כולל גם אותו, אולם יאמר את נוסח היתר הטלטול שלאחר הברכה, ואם לא מתכוון
שעירוב זה יהיה לכל השנה לא יאמר מפסח זה עד פסח הבא.

לאחר הקידוש שותים כולם מהיין, וזו היא הכוס הראשונה, ועל כן כבר לפני הקידוש יש להקפיד שלכולם יהיה יין בשיעור המתאים. בניגוד לקידוש רגיל, שם כולם שותים מכוסו של המקדש, כאן יש להניח כוסות לפני כל אחד מהמסובים כדי שכולם יוכלו לשתות את הכוס הראשונה כשיעורה בהסבה.

• **תפילה ביחיד:** מי שנאלץ להתפלל ביחיד לא יאמר כמובן קדיש וכן לא יכול לאמר 'ברכו', אולם רצוי מאוד לומר בתחילת התפילה אחרי המזמור לפסח, וכן לפני 'עלינו לשבח' את הברייתא הבאה:

אמר רבי עקיבא, חיה אחת עומדת ברקיע ושמה ישראל, וחוקק על מצחה ישראל, עומדת באמצע הרקיע, ואומרת: ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונים ואומרים: ברוך ה' המבורך לעולם ועד

לדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל אומרים זאת בכל מקום בלי להזכיר שם הוי"ה, אלא יאמר: השם, ולדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל אומרים זאת בשם הוי"ה שלא נגרע מכל לימוד תורה, שמזכירים בו שם הוי"ה תוך כדי הלימוד²⁹².

17. עריכת הסדר

■ הכנת קערת הסדר

ראשית, נבאר מהם מאכלי הסדר המיוחדים, ועל איזה דברים צריך להקפיד בהם. המנהג הנכון הוא להשאיר את הקערה שלימה ולא לאכול ממנה במהלך הסדר. לכן ידאגו למספיק מאכלים עבור כל המסובים. אין צורך שלפני כל אחד מהמסובים תהיה קערת ליל סדר, אלא עורך הסדר יגיש להם, אולם אם רוצים להניח לפני כל אחד או לפני כל ראש משפחה קערה נוספת, אין בזה בעיה, ובפרט אם זה גורם למסובים לתמוה ולשאול שאלות, או משרה אווירה טובה בחג²⁹³. מאכלי הסדר

²⁹² כתב הרב החיד"א (ציפורן שמיר, ב', כו') שיש לומר ברייתא זו במקום ברכו בתפילה, והוסיף מרן הבן איש חי (שנה א, ויגש, יח') שאין לעשות כן בין ישתבח ליוצר, אולם יש לומר לפני עלינו לשבח בשחרית ובערבית, וכן לפני ערבית.

²⁹³ כף החיים, תעג', מב'.

המונחים בקערה רומזים לדברים רוחניים גבוהים וחשובים, ולכן יש להשאיר את הקערה שלימה עד לאחר אכילת המצה והמרור²⁹⁴. למרות שמאכלי הקערה אינם נאכלים בליל הסדר, אין לזרוק אותם, שהם יועדו למצווה ואין לבזותם, אלא יאכלו אותם למחר, למעט הזרוע כמבואר לקמן²⁹⁵.

כ פ ס

■ **סוג הירק:** יש להשתמש בירק שברכתו 'אדמה', רצוי לקחת כרפס (= סלרי), כרתי, צנון או תפוז. רצוי להימנע מלקחת את אותו הירק גם למרור וגם לכרפס, אך אם אין לו ירק שונה, הדבר לא מעכב. יש לבדוק אותו היטב מחשש לתולעים, ועדיף לקנות כרפס מתוצרת 'גוש קטיף' המוחזק כנקי מתולעים²⁹⁶. למרות שרצוי מאוד להקפיד לקחת דווקא את המין הנקרא 'כרפס', אם לא מוצא כרפס או שלא מצליח להשיג כרפס בדוק וחושש מתולעים ישתמש לכתחילה בירק אחר²⁹⁷.

■ **כמות האכילה והברכה:** אוכלים פחות מכזית מהכרפס, כלומר פחות מ-27 גרם, וזאת בגלל ספק ברכות בעניין ברכה אחרונה, אך אם טעה ואכל בכל זאת כזית ומעלה – לא יברך. עדיף לכוון ולפטור בברכת 'בורא פרי האדמה' שמברך על הכרפס את המרור שיאכל בהמשך, שלמרות שגם ברכתו 'בורא פרי האדמה' אין מברכים עליו, שכן אוכלים אותו לאחר שאוכלים את המצה.

²⁹⁴ בן איש חי, שנה ראשונה, צו, לב. כף החיים, נח'. לכן לפי הסוד אין לגרוע ואין להוסיף על המאכלים השונים לפי הסדר שלהם, וכן לעניין השתיה, והעושה כן יבורך מפי עליון. אמנם ניתן לתת למסובים לאכול מעט יותר על מנת שיהיו יותר קשובים לכל ההגדה וסיפור יציאת מצרים, שזו מצווה מיוחדת בלילה הזה.

²⁹⁵ משנה ברורה, סימן תעג', ס"ק לב'.

²⁹⁶ מאחר ונמצאו בעיות שונות בחלק מהחברות המשווקות ירק ללא תולעים, הרצוי ביותר הוא להשרות את הכרפס במים עם חומר ניקוי, כגון נוזל לניקוי כלים, למשך 3-5 דקות, ולאחר מכן לשטוף את הירק תחת זרם מים חזק, וכן רצוי לבדוק בדיקת מדגם של שלושה עלים, וכן ינהגו בכל העלים הירוקים המוחזקים כנגועים, כגון חסה, נענע, פטרוזיליה וכד'. אין לשרות את העלים הירוקים (או פירות וירקות אחרים) במים ובחומר בשבת משום איסור בורר, אולם ניתן להניח חומר ניקוי על היד ולשפשף את העלים או הפירות והירקות ולשוטפם במים.

²⁹⁷ שער הכוונות, עניין הפסח, דרוש ו'. כף החיים, תעג', מח'.

- **סיבול הכרפס:** יש לטבול את הכרפס במי מלח, או במיץ לימון או בחומץ²⁹⁸, ויש ליטול ידיים לפני הסיבול הזה, כדין אכילת דבר המטובל במשקה, שמצריכה נטילת ידיים ללא ברכה. דיני הנטילה זהים לדיני נטילת ידיים ללחם, חוץ מהברכה, ולכן צריך להקפיד ליטול ידיו היטב לפחות ברביעית מים ולנגבן. אף על פי שלדעת הרבה פוסקים יש להקפיד על נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה גם במשך כל השנה, וכן ראוי לנהוג למעשה, גם אדם שבדרך כלל אינו מקפיד על כך, צריך להקפיד על נטילה זו בליל הסדר. טוב שלא לדבר לאחר הנטילה עד לאחר אכילת הכרפס, ואם דיבר לא חוזר ליטול. אין צורך לאכול את הכרפס בהסבה כיוון שהוא מורה על השיעבוד וההסבה היא דרך חירות, אך אם הסב אין זה לעיכובא.

ב י צ ה

- **סיבת אכילת הביצה:** הביצה היא זכר לקורבן חגיגה שהיה מוקרב גם כן בערב הפסח. מנהג הספרדים לאכול ביצה מבושלת, שהיא זכר לקורבן השלמים שניתן לאוכלו גם מבושל, ולכן נהגו הספרדים לצלות את הזרוע ולבשל את הביצה, בעוד מנהג האשכנזים לצלות גם את הביצה²⁹⁹. נהגו לציין קורבן זה היום בביצה כיוון שביצה מסמלת חורבן ואבילות, ותמיד באותו יום בשבוע שחל יום טוב של פסח, יחול תשעה באב. עיקרו של חג הפסח היה הקורבן, וכיום שנוטל כבוד מבית מקדשנו, אנו חסרים חסרון גדול. עלינו לזכור דווקא ביום זה את בית המקדש ואת חורבנו ולהבין ולחוש כמה חסרים אנו. כשבית המקדש היה בנוי, היו כל העם עולים בערב פסח לבית המקדש ומקריבים פסחיהם, ובערב, אחרי הקרבת הקורבן, היו יושבים כל בני המשפחה מסובים, עורכים את הסדר, ואוכלים את הקורבן. בנוסף, כמו בכל חג היו מקריבים גם קורבן חגיגה, וכזכר לשני הקורבנות הנפלאים האלו אנו מייחדים היום שני תבשילים – ביצה וזרוע. חייבים אנו לזכור את עיקר מבוקשנו ומושא תפילותינו: ואישי ישראל (=קורבנותיהם) ותפילתם מהרה באהבה תקבל

²⁹⁸ משנה ברורה, סימן תע"ג, ס"ק נד'. כף החיים, ס"ק קיב'. אם רוצה לטבול דווקא במי לימון צריך להקפיד לערב מים יותר ממיץ הלימון, מאחר שמי לימון הם מי פירות שלא צריך ליטול עליהם ידיים, וחז"ל תיקנו ליטול ידיים ואין לבטל תקנתם – חזון עובדיה, פסח, הלכות ליל פסח, כרפס, אות א'.

²⁹⁹ פסחים ע, שו"ע, תעג', ד'. כף החיים ס"ק נז, סא', סג', סו-סט'. ולמנהג האשכנזים צריך לאכול את הביצה בסעודה למרות שהיא צלויה, וטעמם שאיסור אכילת צלי בליל פסח קיים רק בבשר צלוי-משנה ברורה, ס"ק לב'.

ברצון...ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, ונזכה במהרה לעלות ולראות בבית הבחירה שלוש פעמים בשנה.

■ **זמן אכילת הביצה:** יש שאוכלים את הביצה תוך כדי קריאת ההגדה לפני ה'מגיד' ולאחר ה'יחץ', ויש שאוכלים אותה לאחר הכרפס, והנוהגים כדעות אלו יברכו עליה ברכה ראשונה (שהכל) יאכלו פחות מכזית³⁰⁰ ולא יברכו ברכה אחרונה, אולם גם האוכל יותר מכזית בכל אופן לא יברך ברכה אחרונה. לפני אכילת הביצה יש נוהגים לומר שהיא 'זכר לקורבן חגיגה'³⁰¹. יש הנוהגים לאוכלה תוך כדי הסעודה, והעושים כך, כמובן שלא יברכו עליה ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, והם רשאים לאכול יותר השיעור כזית. יש הנוהגים שרק הבכורים אוכלים מהביצה או שרק עורך הסדר אוכל אותה, וכל אחד ינהג כמנהגו. אין לאכול את הביצה המונחת בקערת הסדר, כדי להשאיר את הקערה שלמה עם כל שאר סימני הסדר, לפחות עד לזמן הארוחה, כמבואר לעיל.

מ ר ר ז ח ר ו ס ת

■ **כמות המרור ודיניו:** נוהגים לאכול חסה למרור, והסבירה הגמרא שבשם הירק מרמוז עניין החג: חס הקב"ה עלינו. יש לבדק את החסה היטב מתולעים. יש לאכול כזית מרור, ולטבלו בחרוסת³⁰². שיעור כזית מרור הוא כשניים-שלושה עלי חסה למנהג הספרדים, וכעלה אחד למנהג האשכנזים³⁰³. כיום, עדיף לקחת חסה ללא חרקים שיש עליה השגחה, שכן כך זוכה גם לחזק את היישוב היהודי בארץ הקודש, משום שמגדלי החסות האלו הם יהודים המקיימים בהידור מצוות יישוב הארץ

³⁰⁰ שזה כרבע או כחצי ביצה.

³⁰¹ לנוהגים לאכול את הביצה שלא בזמן הסעודה, ולכן מברכים עליה ברכה ראשונה, וכן מנהג רוב הספרדים, יאמר 'זכר לקורבן חגיגה' לפני שיברך, שאם לא כן מפסיק בין הברכה לאכילה, ואם שכח לומר זאת לפני הברכה וכבר ברך, יאכל קצת, ואז יאמר זאת, אך בכל מקרה אין זה מעכב. קורבן זה הוא הקורבן שמוקרב בכל חג וחג כדי לסמן שיום החג הוא מיוחד ושמוח.

³⁰² המנהג הפשוט הוא לטבול רק את ראש הירק ולא את כולו, וזאת משום שהתולעת שהיתה בזמן הגמרא והומתה ע"י שיקוע המרור בחרוסת אינה מצויה בזמננו. עיין: שו"ע סימן תע"ה, ס"א. ארץ חיים סתהון. משנה ברורה, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כג'.

³⁰³ וזאת משום ששיעור כזית הוא 27 גרם, והאשכנזים מחשבים זאת בנפח, בעוד הספרדים מחשבים זאת על פי המשקל וכידוע, לעלי חסה נפח גדול ומשקל קטן.

ודבקות בה, וגם נוהר מתולעים³⁰⁴. יש לשטוף היטב חסה זאת. אם אינו יכול לקחת חסה נקייה, או שלא הספיק לנקותה או שחושש, יאכל רק את הקלחים (העמודים הלבנים שבכל עלה ועלה) שאינם טעונים אלא שטיפה לבדם. יש להיזהר שהמרור לא יהיה כבוש, היינו שלא יישאר במים לעשרים וארבע שעות, ואם יש חומר חריף עם המים, יקפידו להוציאו מהם תוך פחות מחמש דקות³⁰⁵. ניתן לאכול חסה תור מרור הגם שהיא אינה מרה, מאחר שתחילה מתיקות וסופה מר, והקפדה על המרור היא על סוג המאכל ולא על טעמו הנוכחי³⁰⁶, וכתב הלבוש, שגם בטעמה החסה רומזת לשיעבוד ולכן היא עדיפה על כל שאר המינים: שתחילתו מתוק וסופו מר רמז לזימדרו את חייהם בפרך. תחילה בפה רך, ואחר כך בפרך.

■ **חזרת:** יש אשכנזים שנוהגים לאכול חזרת המכונה חריין למרור, וכך נהגו בארצות אשכנז הוואיל והחסה לא היתה מצויה. להלכה החסה עדיפה על החזרת, שכן החזרת היא חריפה ולא מרה, ועוד שאין בה רמז לרחמי ה' עלינו. ראוי להדגיש שעל מנת לאכול כזית של 'חזרת' יש צורך בכמות מאוד גדולה, ולכן למעשה לא נכון לאכול רק חזרת למרור. בשם האדמו"ר הרי"ץ (חמו של הרבי מלובביץ') מובא שלא יוצאים ידי חובה במרור שלא ניתן לאוכלו מחמת חריפותו³⁰⁷, וכן מסתבר, ולכן נכון

³⁰⁴ יש להיזהר בדבר במיוחד היום שכן חנויות המזון משווקות כיום עלי חסה רחוצים עטופים בניילון בצורה יפה, אך הם אינם נקיים מחרקים, ולכן יש לבדוק היטב שיש השגחה מיוחדת לעניין הנקיות מהתולעים.

³⁰⁵ אם בכל זאת אין ידו משגת חסה נקיה מתולעים, כגון 'חסלט', ורוצה לאכול דווקא עלים שלמים ולא רק את קלחיהם, ישרה אותם לפני החג במים עם סבון או חומץ למשך קצת פחות משלוש דקות, לאחר מכן יוציאים וישטפם היטב, ויסתכל כנגד האור על כל עלה ועלה בפני עצמו ויבדקנו היטב. למרות שבדרך כלל ניתן להשאיר את החסה במי הניקוי או בחומץ לזמן רב יותר, ולעיתים הדבר אף רצוי, בפסח לא יעשה כן כדי שעלי החסה לא יהיו כבושים, ולא יוצאים ידי חובה במרור כבוש כמבואר לעיל. למרות שצריך שכל אחד מהמסובים יאכל כזית וקשה לנקות כל כך הרבה עלי חסה, לא יתירשל בבדיקת העלים מהתולעים, שכן האוכלם עובר על חמישה לאוים, וגאון עוזנו ותפארתנו הרי"ח הטוב בעל בן איש חי הביא מעשה שחכם אחד הזהיר אישה שלא ניקתה כראוי את עלי החסה, ואמר לה שהיא חייבת הרבה מלקיות מאחר שהיא מאכילה את כל בני הבית בתולעים (בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות כז'). לכן אם חושש שלא יספיק לו הזמן, או שלא יבדוק היטב – ישתדל בכל מאודו לקנות חסה שיש עליה השגחה מסודרת שהיא נקיה מתולעים, ואם לא משיג, יעשה כדברינו, כלומר יאכל את הקלחים הלבנים בלבד. יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב הפסח, היינו ביום שני.

³⁰⁶ בית יוסף, או"ח, תעג', משנה ברורה, מב'. זאת לשון שולחן ערוך הרב (אות ל'): ואף על פי שהחזרת אין בה מרירות, מכל מקום כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאוד, ומפני כך היא נקראת מרור, ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה.

³⁰⁷ הלכות ומנהגי חב"ד, עמוד 205. הגר"א הזהיר שלא לפורר (=לגרד) את החזרת מבעוד יום על מנת שלא תפוג חריפותה (משנה ברורה, תעג', לו'), ונראה שבזמנו היא היתה פחות חריפה ממה שהיום, שכן היום דווקא אם גרדו אותה מבעוד יום וישאירו אותה כמה שעות, אז בכלל יהיה ניתן לאוכלה.

שגם מי שנהגו לאכול חזרת, יאכלו דווקא חסה, ואם רוצים רשאים להוסיף מעט חזרת למרור³⁰⁸.

■ **צורת אכילת המרור:** מאחר שנטל ידיו כהלכה לאכילת המצה, לא נוטלים ידיים למרור, אולם מי שלא נטל ידיו לאכילת המצה, וכגון שאוכל מצה רק בסוף כמבואר לקמן בעניין החולים, ייטול ידיו גם למרור. מאחר והמרור מורה על השיעבוד, לא מסבים בזמן אכילתו, אמנם אם הסב יצא ידי חובה³⁰⁹. בזמן קריאת ההגדה כשאומר 'מרור זה שאנו אוכלים...' יגביה את עלי המרור ויראה אותו לכל המסובים, ובעיקר לילדים.

■ **סוג החרוסת ותכולתה:** את החרוסת נוהגים להכין מכל מיני פירות שעם ישראל נמשל אליהם, ויש המכנינים אותה מתמרים (סילאן) ומערבבים בהם אגוזים. אין להכין את החרוסת מפירות יבשים שלעיתים הם מיובשים עם קמח, ובוודאי החמיצו ואסורים באכילה כל החג, אלא אם כן יש עליהם השגחה מרבנות מסודרת לפסח. לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל יש לערב מעט מיץ לימון או חומץ בחרוסת בסמוך לתיבול המרור כדי שהיא לא תהיה מתוקה מדי, שהרי החרוסת היא זכר לשיעבוד³¹⁰, וראוי לנהוג כך.

ז ר ע

■ **הגדרת הזרוע:** יש לצלות בשר לשם זרוע והוא כנגד קורבן הפסח שהיו אוכלים אותו בסוף הסדר. יש הנוהגים לקחת דווקא בשר כבש, וטוב לקחת את החלק הקרוי זרוע, זכר לקורבן שהיה מבשר כבש, והוא רומז לזרוע הנטויה שהראה הקב"ה במצרים כשגאל את ישראל, אך יש להקפיד על דיני הכשרות שכן כל שנה מתגלות בעיות כשרות רבות בבשר זה, דווקא בימים אלו. אם לוקח חלק אחר של

³⁰⁸ כף החיים, תעג', עב', צ'.

³⁰⁹ שו"ע, אור"ח, סימן תעה' ס"א. מג"א ס"ק ו'. מחצית השקל.

³¹⁰ כמו כן, לפי דברי תוס' (פסחים קטו; ד"ה קפא) טעם טבילת המרור בחרוסת הוא כדי שהמזיקים שבחסה (שאינם אסורים משום איסור שרצים) ימותו מחמת חריפות החרוסת, ולכן צריך שהחרוסת תהיה חריפה מעט או חמוצה: כף החיים, סימן תעה', ס"ק כג'.

בשר ישתדל שיהיה בו עצם³¹¹. כיום ניתן גם לקחת עוף ולצלות אותו. יש הנוהגים לצלות את כנפיו, ויש הנוהגים לצלות דווקא את ה'פולקע'. מאחר וקורבן הפסח היה צלי אש כולו ללא בישול, כך יש לעשות עם הזרוע שהיא זכר לקורבן, ולכן יצלה את הזרוע, אולם אם לא יכול לצלותה רשאי גם להשתמש בבשר מבושל.

▪ **הזרוע בהגדה:** אין להגביה את הזרוע כשאומרים: 'פסח זה שאנו אוכלים...', משום שנראה כאוכל קודשים (קורבן הפסח) מחוץ לעזרה, וטוב להסביר מדוע לא מגביהים את הזרוע, ולעורר את הצפיה לבית המקדש ולגאולה השלימה.

▪ **אכילת הזרוע:** רוב הספרדים והאשכנזים נהגו שלא לאכול את הזרוע בלילה, שאז יראה כאוכל את בשר הקורבן שהיה כולו צלוי כשאיין בית המקדש בנוי, ואפילו אם רק בישלו את הזרוע ולא צלו אותה, משום שהיא הופרשה כזכר לקורבן הפסח, ולכתחילה יש להקפיד לצלות אותה על גחלים או באש עצמה³¹². יש נוהגים לא לאכול בשר צלוי גם במהלך יום הפסח וכן ראוי לנהוג³¹³, אמנם יש שנהגו לאכול את הזרוע ביום הפסח. יש שנוהגים לא לאוכלה כלל ולשמור אותה בהקפאה משנה לשנה, ובכל שנה להוסיף עליה מעט בשר ולצלות אותו עם הזרוע החדשה, וכמובן שחייבים להקפיד לבל יתערבו בהם פירורי חמץ, ולכן יקפידו לעטוף אותה בשקית ניילון וכד'. חובה להקפיד שבזרוע שצולה יהיה לפחות מעט בשר, ויש להיזהר שלא לשבור את העצם, למרות שלא אוכל את הזרוע בלילה, שכן הזהירה התורה בלאו מיוחד: **וְעֵצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ, וְהַזְרוּעַ שֶׁבַקְעָרָה רֹמֶזֶת לַיִּכְרוֹן קֹרְבָן הַפֶּסַח**³¹⁴.

³¹¹ כף החיים, סימן תעג', ס"ק ס'. משנה ברורה, ס"ק כז'.

³¹² מג"א, תעג', ח'. ט"ז, ד'. פרי חדש, אות ד'. כף החיים, סא'. משנה ברורה, כח'. כף החיים, תעו', ג'.

³¹³ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'. במקום צורך ניתן להקל לאכול כבד ביום, למרות שבהכשרתו הוא נצלה, והוא וכל האיסור הוא רק מצד המנהג, ובוודאי שניתן להקל במקום צורך כשאינו אוכל אותו כשהוא צלוי אלא לאחר בישול כסלט כבד – כף החיים, סימן תעו', ס"ק ב'. אמנם גם בלילה ניתן לאכול צלי קידר, היינו בשר צלי מבושל בסיר עם רוטב ומאכלים נוספים כבצל וכד', וכן עוף צלוי בתנור עם ירקות, שבכל זה יש גם נוזל, ואין זה כבשר צלי שנאסר משום הדמיון לקורבן.

³¹⁴ משנה ברורה, סימן תעג', ס"ק כז'. דרכי משה, אות ח'. כף החיים, ס"ק ס'.

■ **איסור אכילת בשר צלוי:** איסור אכילת בשר צלוי הוא לא רק בזרוע המונחת בקערה, אלא בכל מאכלי הסעודה ובכל סוגי הבשר³¹⁵, ולכן אין לאכול בסעודת החג קבב צלוי וכד'. איסור זה נוהג אפילו אם לאחר הצליה בישלו את הבשר, ולכן אין לאכול כבד בליל פסח, ואפילו אם בישל אותו או טחן אותו לאחר הכשרתו כך שהכבד לא נראה כצלוי (כבסלט כבד), הואיל ודרך הכשרתו היחידה היא בצליה³¹⁶. לכל הדעות מותר לאכול בשר צלוי במוצאי החג ובכל ימי חול המועד.

■ **הכנת הזרוע:** מאחר שלא אוכלים את הזרוע בליל הסדר, לכתחילה יש לצלותה לפני החג, אבל אם נאנס ולא צלה אותה לפני החג, יכול לצלותה ביום טוב³¹⁷. אולם מאחר והיתר הכנת אוכל בחג קיים רק כשהוא נאכל בחג עצמו, ואין לאכול צלי בליל פסח, לכן אם צולה את הזרוע בחג עצמו, ייתן לילדים קטנים לאכול את הזרוע ביום פסח, והמתירים לאכול צלי ביום פסח עצמו יכולים לתת לגדולים לאוכלה.

מ צ ה

■ **סוג המצה:** יש לאכול בליל הסדר מצות שמורות ולכתחילה נכון לקדש ולברך רק עליהן, שנאמר: 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצּוֹת'³¹⁸, אבל אם נאנס ואין לו מצה שמורה, יוכל לברך על מצה רגילה³¹⁹. בכל מקרה, אם אדם לא יכול לאכול מצות שמורות בשל סיבות בריאותיות או שהוא קץ בהן, לא יימנע מלאכול את שיעור המצות הנדרש, אלא יאכל מצות רגילות³²⁰. מצה הנקראת כיום 'חיי רגעים' איננה מצה שמורה משעת קצירה, אולם יש לה מעלה מסויימת על פני המצות הרגילות, בכך

³¹⁵ ש"ע, תעור' א-ב'. כף החיים, ב', יחווה דעת, ח"ג כג'. קיצור שולחן ערוך (טולדאנו), סימן שי"א, טו'.
³¹⁶ הגדה של פסח לראי"ה, עמוד ז', אות לא'. מג"א סימן תעור', ס"ק א'. משנה ברורה, ס"ק א'. כף החיים, סימן תעור', ס"ק ד'. אמנם יש להקל בדבר לצורך חולה, ואפילו אין בו סכנה – כף החיים, ס"ק ו'.

³¹⁷ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'.

³¹⁸ שמות, פרק יב', יז'.

³¹⁹ ובפרט בימינו, שגם המצות הרגילות מוכנות מקמח שנשמר משעת הטחינה, ויש הסוברים שדי בזה כדי להחשיב מצה כשמורה, שלדעה זו השמירה משעת הקצירה אינה מעכבת, אולם העיקר להלכה לצאת ידי כל השיטות ולברך ולאכול בליל הסדר מצות שמורות שנעשו מקמח שנעשה מחיטים שנשמרו משעת הקצירה, ורק אם אין לו או שלא יכול להשיג מצה שמורה יאכל מצה רגילה. עיין: ש"ע, סימן תנ"ג ס"ד. משנה ברורה, ס"ק כא'-כג'. ביאור הלכה, ד"ה טוב לשומרן, וכן ד"ה ולפחות משעת. ש"ע, תפב' ולחונים עליו.

³²⁰ בדרך כלל מצות שמורות מוכנות מקמח מלא, בעוד מצות רגילות מוכנות מקמח שאיננו מלא, ובכל אופן כולן מוכנות מקמח מיוחד הכשר לפסח.

שהיא נעשית תוך שמנה דקות, ומיד אחר כך מנקים את המכונה (ובכל המצות השמורות כמובן נוהגים את ההידורים האלו), ועיין עוד בהערה³²¹.

■ **המצה בהגדה:** צריך להגביה את המצות המונחות בקערה כשאומר: 'מצה זו שאנו אוכלים...', ולהראות זאת לכל המסובים ובעיקר לילדים. יש מניחים את שלוש המצות עם הפסק מפה בין מצה אחת לשניה, ומכניסים מפה מיוחדת שיש בה שלושה כיסים, ויש שפקפקו על כך, וטוב שהמצות יהיו מכוסות במפה מעליהן אבל ייגעו האחת בשניה³²².

■ **צורת אכילת המצה:** יש לברך את ברכת 'המוציא' על שני לחמים שלמים כבכל קידוש של שבת ויום טוב, שכן צריך לחם משנה (הלחם של פסח הוא המצה) ולכן יאחוז את כל שלוש המצות בשעה שמברך המוציא: יאחוז בעליונה ובתחתונה ואז יניח את התחתונה ויבצע את העליונה ואת המצה שחצה ב'יחץ' לאפיקומן, שכן דרכו של עני בחצי מצה, כלומר, עני בוצע רק חצי מצה, כיוון שהוא שומר את אוכלו גם לעתיד. יש לטבול את המצות במלח שלוש פעמים, ויאכל בהסבה על צד שמאל.

■ **דיני הסבה:** מסיבים בליל הסדר כיוון שזו דרך חירות ואנו בני מלכים בלילה זה. יש להסב על כרים וכסתות, ומי שאין לו, יכול להסב על חברו או על שולחן אבל לא על עצמו (כיוון שהוא נראה כדואג ואין זו דרך חירות)³²³. מסיבים דווקא על צד

³²¹ ביארנו לעיל שעיסה יכולה להחמיץ כל עוד לא התעסקו בה 18 דקות ומעלה, ולכן פוסק ש"ע (סימן תנ"ט ס"ב) שכאשר לשים את העיסה להכנת המצות היא אינה מחמיצה כלל, ואפילו אם ילושו אותה כל היום כולו. אולם למעשה האחרונים העלו להחמיר בדבר זה, בשל כמה טעמים: יש לחוש שפירורים ייפלטו מהעיסה ויישארו על השולחן ללא עסק כלל ויתערבו אחר כך בעיסה אחרת. לעיתים, לא לשים את העיסה כל הזמן אלא נותנים לה לנוח מעט, ויש הסוברים שבמקרה זה גם זמן הלישה נחשב בשיעור הליכת מיל. בזמן חז"ל אנשים יכלו להכין עיסות מהר יותר (עיין: איכה רבה, פרשה ג', ד"ה גדר בעדי), וכיום שנחלשו הגופים, ייתכן שגם העסק שלנו לא מספיק כדי להחשיב את העיסה כנילושת כל הזמן, ועל כן יש למהר לאפותה לפני שיעברו 18 דקות. לכן ישנה עדיפות לקנות מצות ח"י רגעים על מצה רגילה, שכן בהם מקפידים שלא יעברו 18 דקות מרגע נתינת המים בעיסה עד גמר האפייה, ועוד שמנקים היטב את כל המכונות וכל כלי הלישה והאפייה כל 18 דקות, לבל יישארו פירורי חמץ, ומי שרגיל לאכול דווקא מצות רגילות אבל מקפיד על מצות ח"י רגעים תבוא עליו ברכה. עיין: ערוך השולחן, ס"ק א', ז'. חתם סופר, השמטות ח"מ, סימן קצ"ו. ראוי לציין שגם המצות השמורות נאפות תוך פחות משמונה דקות מרגע נתינת המים בעיסה ועד לאפייה.

³²² חיי אדם, כלל קל'. קיצור שולחן ערוך, פירוש לחם הפנים, סימן קיח', ח'. רבבות אפרים, ח"א, סימן רא'.
³²³ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק ח'. מנסיון, נראה לי שהכי נוח להסב על צידה השמאלי של הספה שבסלון.

שמאל כיוון שאם יסב על צד ימין יש חשש שיקדם קנה לושט³²⁴. גם איטר יד, היינו שמאלי, יסב על צידו השמאלי³²⁵. אמנם מי שיש לו מכה ביד ימין ואם יסב על צידו השמאלי לא יוכל לאכול או שיש לו מכה בזרוע שמאל וכואב לו להסב על צידו השמאלי, פטור מהסיבה, מאחר שטעם ההסבה הוא אכילה דרך חירות ותענוג ולא בדבר המביא לידי צער³²⁶. יש לזכור כי חובה לאכול את המצה בהסבה, ומי שלא אכלה כך צריך לחזור ולאכולה. גם אבל תוך שנה על אב ואם חייב בהסבה בליל הסדר, אמנם במקרה זה ראוי להסב בשינוי, וכגון שאם כל המסובים מסיבים עם שתי כריות ייקח כרית אחת, או שישב על ברכי חבירו וכד'³²⁷. יש הנוהגים להסב בכל הסעודה, ותבוא עליהם ברכה, אמנם לא יסבו בזמן קריאת ההגדה, שאין זה דרך ארץ לעסוק כך בתורה.

■ **נטילת ידיים ובציעת המצה:** יש ליטול ידיים כדין בברכה, למרות שנטל ללא ברכה לטיבול הכרפס. יש לאכול בתחילה שני כזיתות של מצה, כלומר לאוכלם מיד לאחר ברכת 'המוציא לחם מן הארץ'. על בעל הבית לחלק לכל אחד מהמסובים שני כזיתות מהמצות המונחות בצלחת הסדר, וכיוון שאין מספיק מצות בקערת הסדר לכל בני הבית, יחלק לכל המסובים חלק קטן מהמצות עליהם בצע, וכל אחד ישלים לכזית מצה ממצות שמורות אחרות.

■ **משך זמן אכילת המצה:** לכתחילה יאכל כל כזית תוך פחות מכדי אכילת פרס, שלדעת רוב הפוסקים זהו שיעור של ארבע דקות, ויש הסוברים³²⁸ ששיעור אכילת פרס הוא שבע דקות. אמנם אם לא הפסיק בדיבור או במעשה בזמן אכילת המצה אלא אכל את המצה ללא הפסקה יצא ידי חובה. לכן מי שיכול לעמוד בזמנים

³²⁴ והדבר עלול לגרום לחנק חלילה.

³²⁵ יש הסוברים שאם הסב על צידו הימני יצא ידי חובה, ויש הסוברים שלא יצא ידי חובה, ולכן להלכה, אם אכל כזית מצה בהסבה על צידו השמאלי וקשה לו עוד להסב על צד זה יצא ידי חובה, ואפילו אם לא שתה אף כוס אחת בהסבה על צידו השמאלי. (עין: שו"ע, סימן תע"ב ס"ג, ס"ז. פרי מגדים, משבצות זהב, ס"ק ב'. משנה ברורה, ס"ק יא'. כף החיים, ס"ק כג', מה-מו').

³²⁶ כף החיים, סימן תע"ב, ס"ק כב'. ברור שלא יסב על צד ימין מחשש שיבלע מזון בהסתבות.

³²⁷ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כט'.

³²⁸ הרב עובדיה יוסף זצ"ל.

אלו של אכילת פרס תבוא עליו ברכה, ומי שאינו מסוגל יקפיד מאוד שלא להפסיד בדיבור וכדי בזמן האכילה.

■ **כזית מצה:** לספרדים – קרוב למצת מכונה שלמה. לאשכנזים – יש אומרים שליש מצה, ויש אומרים שני שלישי מצה³²⁹. מי שיכול לאכול שני שלישי, תבוא עליו הברכה, ובכל אופן יאכלו בכזית הראשון שני שלישי מצה, כיוון שאם כזית הוא שליש יוצא ידי חובה בשני כזיתים שהוא חייב בהם, ואם יאכל אחר כך עוד שליש מצה, יוצא שאכל את הכזית הראשון כדעה המחמירה. גם ספרדים שקשה להם לאכול כל כך הרבה מצות יכולים להקל ולאכול שליש מצה, וכן פסק הרב **שלום משאש** זצ"ל, שהיה משער בשיעור זה לכתחילה את כל כזיתות המצה, והסומך על דעתו לא הפסיד. מי שאינו יכול לאכול כל כך הרבה מצות כיוון שזה מזיקו או שהוא זקן וקשה לו ללעוס את המצות, יכול להקל לכל השיטות לאכול רק שליש מצה אחד, ואת כל שאר המצות יכול לאכול כשהם שרויים במים, וכן הורה הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל אף למי שמחמיר בדיני שרויה. מי שכלל לא יכול לאכול אפילו שליש מצה, יאכל ככל יכולתו, אך לא יברך על אכילת מצה, וראה עוד לקמן בדיני החולים.

■ **אכילת מצה בחול המועד:** במהלך שאר ימי החג אין חיוב לאכול מצות, אם כי כמובן אסור לאכול חמץ, ולכן מי שקשה לו יאכל מאכלים אחרים כגון תפוחי אדמה, או מאכלי קטניות (לנוהגים לאוכלם), וכן ינהגו חולי מעיים וכל מי שהמצות קשות לו לעיכול. אף על פי שהאוכלים מצות בכל ימי החג רשאים לאכול גם מצות רגילות של ימינו שהינן שמורות משעת טחינה, יש שכתבו שהדבר המובחר ביותר הוא שגם בימי חול המועד יש עדיפות לאכול מצות שמורות משעת קצירה, ואין בדבר חשש יוהרא כלל³³⁰.

³²⁹ טעם המחלוקת הוא שמדין תורה מודדים את שיעורי המאכל בנפח, אולם הרמב"ם המיר חישוב זה למשקל ומרן הש"ע נמשך אחריו, וכן נוהגים הרבה מהספרדים, אולם האשכנזים נוהגים עדיין לשער בנפח. מחלוקת זו נכונה לכל סוגי המאכלים ולכל השנה כולה, ובדרך כלל יותר נח לשער במשקל מאשר בנפח בעיקר שדבר זה יותר ברור וקל למדידה, אולם לפסח הדבר יוצר חומרה מסויימת משום שמשקל המצה ביחס לנפחה הוא גדול. ³³⁰ מחזיק ברכה, סימן תס' אות ג'. ברכי יוסף, סימן תנג' אות ז' ח'. ארץ חיים. ביאור הלכה, ד"ה טוב לשומר. כף החיים, ס"ק סג'. מי שנהג לאכול רק מצות שמורות כל ימי הפסח ועתה רוצה לאכול גם מצות רגילות ראוי שיעשה התרה על נדרו, והמקל בלא התרה יש לו על מה שיסמוך, אולם לכתחילה יש לקבל על עצמנו את כל החומרות רק בלא נדר: כף החיים, סימן תנג', ס"ק סד-סה'.

א פ י ק ו מ ן

■ **חציית האפיקומן:** לאחר אכילת הכרפס (וליוצאי בבל לאחר אכילת הביצה) יש לחצות את המצה האמצעית לשניים (זה 'היחץ' המופיע בסימני הסדר). למרות שאנו נוהגים כל הלילה הזה כבני חורין (מסיבים, אוכלים ושותים בשמחה רבה וללא הגבלה) עלינו לזכור כי יצאנו מעבדות. המצה קרויה לחם עוני, ואנו נוהגים בכל הקשור אליה ולכל מאכלי הסדר: מרור וחרוסת, כמנהגי עניים. עני חושש שמא לא יהיה לו מה לאכול, ולכן הוא לוקח כבר בראשית האוכל מהמצה המוכנה אצלו, ומטמין אותה למען העתיד, כביטוי ישראלי אופייני: 'שיהיה'. הטמנה זו מבטאת את התלות המוחלטת שלנו באדון כל המעשים, שכן אליו ענינו נשואות: 'פֹּתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן', ואנו מבקשים ממנו שיזון ויפרנס אותנו.

■ **אכילת האפיקומן:** צריך לאכול כזית מצה לאפיקומן (לפי הגדרות הכזית דלעיל) בסוף הסעודה והוא זכר לקורבן פסח שנאכל על השבע, היינו לאחר הארוחה המרכזית. אמנם יש מחמירים לאכול שתי כזיתות – האחת כנגד קורבן הפסח, והשניה כנגד המצה הנאכלת איתו ותבוא עליהם ברכה³³¹, אולם ייזהרו שלא תהיה אכילתם אכילה גסה, ולכן לא ישבעו מאוד מהסעודה. יש לאכול את האפיקומן בהסבה, ולסיים את אכילתו עד חצות הלילה, שכן בחצות הלילה ה' עבר במצרים והיכה כל בכור בארץ מצרים ועשה שפטים בכל אלוהי מצרים. לאחר האפיקומן אין לאכול ולשתות כלום, מלבד שתיית הכוס השלישית והרביעית. מי שרוצה לשתות תה וקפה כדי שיהיה ערני יותר, ויוכל להמשיך ולספר ביציאת מצרים ולקרוא את ההגדה רשאי לעשות כן, ואפילו כשמניח סוכר, והנמנע גם מזה, כדי שיישן כשטעם המצה בפיו – תבוא עליו ברכה³³².

■ **חצות הלילה (לפי שעון קיץ):** לפי אופק ירושלים – 00:42.

³³¹ מג"א, סימן תע"ז ס"ק א'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות לה'. יש לזכור שיש מצווה לאכול את האפיקומן דווקא לאחר הארוחה, ולכן צריך 'להשאיר מקום בבטן' לאכילה זו.

³³² ברכי יוסף, או"ח, סימן תפ"א. מורה באצבע, אות ריא'. עוד יוסף חי, וישלח, אות ג'. שו"ע, סימן תפ"א ס"א. בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, ס"ק לה'. כף החיים, ס"ק ד'.

• **הערה חשובה לגבי זמן חצות:** לכתחילה יש לסיים לאכול את

האפיקומן עד חצות, ולכן יש להתחיל את ההלל, ליטול ידיים, לאכול מצה, מרור וכורך, סעודה ואפיקומן לפני זמן חצות. יש הסוברים שאם לא אכל מצה לפני חצות, יאכלנה אחרי חצות ללא ברכה, שלשיטתם חיוב אכילת מצה הוא כזמן חיוב קורבן פסח, וקורבן הפסח אינו נאכל אלא עד חצות. לכן אין להתעכב עם קריאת ההגדה והסעודה עד סמוך לחצות הלילה. לשיטה זו, מי שלא התחיל את הסדר בזמן, וזמן חצות מתקרב, יקדש, ישתה כוס אחת, ייטול ידיו, יברך המוציא ועל אכילת מצה, יאכל מרור, ויאמר את ההגדה, ולא יחתום בשם ובמלכות בברכת 'גאל ישראל', שכן גם חיוב קריאת ההגדה הוא בשעה ש'מצה ומרור מונחים לפניך', היינו בזמן הראוי לאכילת מצה ומרור.

אמנם יש החולקים, וסוברים שההקפדה על זמן חצות נאמרה רק לכתחילה, ואכן טוב וראוי לעמוד בזמן זה, כזכר לקורבן פסח, אולם אם התעכבו הרבה בקריאת ההגדה, ולמדו מדרשים שונים, ועסקו בסיפור יציאת מצרים, כך שהגיעו לסעודה ולאכילת המצה בשעה מאוחרת, יברכו את כל הברכות כרגיל, היינו ברכת 'גאל ישראל', 'המוציא', 'על אכילת מצה', ויאכלו את האפיקומן גם בשעה מאוחרת יותר, כל עוד לא עלה עמוד השחר.

להלכה, מי שיכול לנהל סדר ברוגע ובנחת, כולל לימוד משפחתי ועיסוק במדרשי חז"ל במהלך קריאת ההגדה, ולסיים את הסעודה ולאכול את האפיקומן עד חצות הלילה – יבורך מפי עליון, וכן דעת רוב הפוסקים. אמנם במקרה והרצון לעמוד בזמן חצות מגביל את יכולת העיסוק בסיפורי הגאולה והקשב של כל המסובים, ומכניסה לחץ רב ומתח לשולחן הסדר, ניתן להורות כדעה שניה, היינו להאריך ולאחר את זמן אכילת האפיקומן גם אחרי חצות, על מנת שיקיימו בשופי בנחת ובשמחה את מצוות התורה המיוחדת ללילה הזה, שבגינה ערכנו את הסדר – מצוות והגדת לבנך³³³.

³³³ מקור הדין נמצא במחלוקת תנאים (זבחים נז:), בין ר' אלעזר בן עזריה הסובר שמדאורייתא אכילת מצה היא רק עד חצות, לבין ר' עקיבא הסבור שזמן אכילת המצה הוא כל הלילה, ורק חכמים עשו הרחקה עד חצות. המחייבים לסיים עד חצות ממש: תוס', זבחים נז: ד"ה ואיבעית אימא. פסקי תוספות, אות לג'. פסחים קכ: פסקי תוספות, אות שלד'. טור תעז'. מג"א א'. אשל אברהם. ביאור הגר"א, ה'. מעשה רב, קצא' (בסופו). כף החיים, ט', יב'. משנה ברורה, ו'. קיצור שולחן ערוך (טולדאנו), שטו', א-ב'. המתירים לאכול גם אחרי חצות: רמב"ם, חמץ ומצה, פ"ו ה"א. מגיד משנה. משנה למלך. פרי חדש. משבצות זהב, א'. שדי חמד, ח"ח, מערכת חמץ

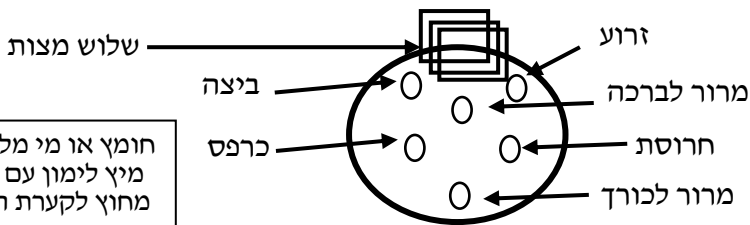
סדר הקערה

ישנם שלושה מנהגים בסיסיים לגבי סדר הקערה:

1. מנהג הספרדים והחסידים (כדעת האר"י ז"ל):

מניחים שלוש מצות, את הזרוע למטה מהם מצד ימין, ואת הביצה משמאל. המרור (לברכה)

באמצע.

חרוסת תחת

הזרוע.

כרפס תחת

הביצה,

ומרור לכורך באמצע תחת המרור העליון³³⁴. המרור העליון (המיועד לברכת 'על אכילת מרור') צריך להיות מעלי חסה והמרור התחתון המיועד לכורך, יהיה קלחי החסה הלבנים. יש להניח את כל המוצרים על קערה ולכסות במפה נאה. את החומץ או מי המלח יניח מחוץ לקערה.

2. מנהג הרמ"א (אשכנזים): כיוון שאין מעבירים על המצוות, צריך שכל מאכל יונח

לפני עורך הסדר לפי סדר קדימות נטילתו, ולכן: הכרפס יהיה סמוך לבעל הבית, מעל כל שאר המצרכים, שכן אותו אנו נוטלים בתחילה, והחומץ או מי המלח יהיו קרובים אליו למען יוכל לטבל בהם. על המצות להיות יותר קרובות מהמרור ומהחרוסת, שהם צריכים להיות יותר קרובים מהבשר ומהביצה.

3. מנהג הגר"א: מניחים בקערה רק שתי מצות, מרור, חרוסת, זרוע וביצה. לאחר

בציעת המצה והטמנת האפיקומן (יחץ) המצה הפרוסה תשאר עליונה ותחתיה המצה

ומצה, סימן יד, אות יא' (עמוד 470, ב'). נתיבי עם (ר' עמרם אבורביע) אות ב', ועיין בלשונו הזהב 'ומעתה להלכה ולמעשה מי שנאנס ולא אכל מצה קודם חצות ליכול ולחדי אחר חצות בברכה שלימה...ששלושת עמודי ההוראה פסקו כר' עקיבא...ואיני יודע איך יורגשו אצלו שמקיים את המצווה באכילה בלא ברכה ומה טעם שיש למונעו מהברכה, שאין כאן ספק'. יצחק ירנן (הרב יצחק ברדא), ח"ז מא'. עיין גם לשון מרן בבית יוסף ובשו"ע, א', שנקט 'ויהא זהיר לאוכלו קודם חצות', היינו שאין זה לעיכובא, ולכן בוודאי שניתן לאכול עם ברכה גם אחרי חצות. לעניין קריאת ההלל וברכת 'גאל ישראל': משנה ברורה, ז'. כף החיים, יד'. שו"ת חזון עובדיה, כג'.³³⁴ הצורה המתקבלת היא כשל שני סגולים זה מעל זה והמצות מעליהם, כמבואר בצירור הנלווה.

השלמה. הזרוע תהיה קרובה יותר לבעל הבית בצד ימין, והביצה מצד שמאל ועל שניהם יניח מצה שלמה. יותר רחוק מבעל הבית יש להניח את המרור מימין ואת החרוסת משמאל.

א ר ב ע כ ו ס ו ת

• **סוג היין והברכות: כל אחד** – גברים, נשים וילדים מעל גיל מצוות – חייב לשותות ארבע כוסות של יין או מיץ ענבים. הסכמת רוב הפוסקים היא שניתן לקדש על יין מבושל, ומאחר שגם יין מפוסטר דינו כמבושל, אין למעשה כל עדיפות הלכתית ליין על פני מיץ ענבים³³⁵, ונראה שלרוב הציבור מומלץ כיום לשותות מיץ ענבים ולא יין, כדי שיוכלו לשותות ארבע כוסות ללא אלכוהול, אולם אם האדם רגיל בשתיית יין ואוהב זאת יותר עדיף שישתה יין. לחולי סוכרת עדיף להמליץ על שתיית יין ללא סוכר, ועיין עוד לקמן.

למנהג הספרדים מברכים רק על כוס ראשונה וכוס שלישית, כלומר רק על כוס הקידוש והכוס שלאחר ברכת המזון³³⁶, ואילו האשכנזים מברכים על כל הכוסות. למנהג כולם מברכים ברכה אחרונה רק על הכוס הרביעית. יש לשותות את היין בהסבה על צד שמאל, ומי שלא עשה זאת, חייב לחזור ולשותות שוב את הכוס הראשונה והשלישית.

• **טעם שתיית ארבע כוסות:** כל כוס היא כנגד לשון אחרת של גאולה שמבטיח הקב"ה למשה: 'והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי'³³⁷. יש נוהגים להכין

³³⁵ אמנם לדעת רמב"ם לא ניתן לקדש על יין מבושל, ולכן הנוהגים כך צריכים להקפיד שהיין גם לא יעבור פיסטור. כיום רוב היינות מפוסטרים, וכמו שנתבאר דינם כיון מבושל. מאחר שקשה לרוב הציבור לשותות ארבע כוסות מיין, יש הנוהגים לשותות כוס יין אחת שלא עבר פיסטור, או שמעריכים בכל כוס מיץ ענבים ויין – אור לציון, ח"ג, פ"ט אות ד', אולם כאמור אין זו חובה, וניתן לצאת ידי חובת ארבע כוסות לכתחילה גם במיץ ענבים – הליכות שלמה, פ"ט, ס"א.

³³⁶ ואף על פי שבאופן רגיל מברכים על הכוס של ברכת המזון רק בעשרה, בליל הסדר מברכים עליה תמיד גם כשאין עשרה לזימון.

³³⁷ ארבע הכוסות הן כנגד ארבע אימהות – הכוס הראשונה שנאמרת בזמן הקידוש 'אשר בחר בנו מכל העמים', היא כנגד שרה אימנו שגיירה את הנשים. השנייה המספרת על יעקב ולבן היא כנגד רבקה שזכתה לצאת להתעלות מבית עובדי ע"ז. הכוס השלישית שמברכים עליה ברכת המזון היא כנגד רחל אימנו, שבנה יוסף כלכל

כוס נוספת, חמישית, כוסו של אליהו הנביא כנגד הלשון החמישית בגאולה: והבאתי, המדברת על הבאת העם לארצו, וזכות זו שמורה למבשר הגאולה שתפקידו לקרוא למלך המשיח, שעתיד לקבץ נידחי ישראל ולבנות את בית המקדש, והמנהג שלא לשתות אותה בלילה³³⁸. יש הנוהגים לקדש על כוס זו למחרת, בקידוש היום, אך יקפידו לכסות את הכוס בלילה בכלי.

ח י ו ב נ ש י מ ב מ צ ו ת ה פ ס ח

נשים חייבות בכל מצוות הלילה ובכל מצוות היום, כיוון שגם הן היו באותו הנס – גם הן התענו תחת ידו הקשה של פרעה, ונגאלו משם. הגמרא אומרת שלא זו בלבד שהן גם היו שם, אלא שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים, שכן הן לא איבדו את האמונה הגדולה בגאולה וביציאת מצרים. הן אלו שהיו מעודדות את בעליהן להוליד עוד ילדים למרות גזירותיו של פרעה. עליהן דרשו חז"ל את הפסוק: 'חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִתָּה בֵּיתָה', שאֵלֵינוּ נשי דור מצרים שבנו את כל עם ישראל בזכות עיקשותן ודבקותן באמונתן הגדולה. יש הסוברים שכיום נשים חייבות בהסבה ויש הסוברים שאינן חייבות, וכן ראוי לנהוג כשיש אורחים נוספים שאינם מבני המשפחה המצומצמת³³⁹. אמנם אם מנהגה להסב או שרוצה להסב, רשאית לעשות זאת בתנאי שתשמור ותשים לב לכל דיני הצניעות³⁴⁰, ובכל מקרה אינן צריכות לחזור לשתות מהכוס.

ח ו ל י מ

את אביו וכל אחיו במצריים. הכוס הרביעית שעליה אומרים את ההלל היא כנגד לאה אימנו שהודתה לקב"ה בכל נפשה ומאודה.

³³⁸ חזון עובדיה, חלק השו"ת, עמוד תתע"ז. אמנם עיין בהגדה של פסח למהר"ל, שכתב שאת הכוס החמישית שותה ראש הבית לבדו בהסבה ללא ברכה, והסביר שלמרות שאסור לשתות או לאכול סתם כך לאחר הכוס הרביעית, על מנת שטעם המצה יישאר בפינו, כל שתיה שבאה כמצווה לא נחשבת בהפסק הטעם המצה והיא מותרת, ולכן מאחר שיש גם מצווה בכוס החמישית ישתו אותה, ולדעתו לאחר 'ההלל הגדול' יאמרו 'מזמור לדוד', ואז בעל הבית ישתה את הכוס החמישית.

³³⁹ למרות שהן חשובות כבעליהם. אולם צריכות לשתות את הכוסות בישיבה ולא בעמידה. שו"ע, סימן תע"ב ס"ד. ערוך השולחן, ס"ק ו'. כף החיים, ס"ק כח'. הליכות שלמה, מועדים (ניסן-אב), פ"ט, סעיף יט'. אמנם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** (חזון עובדיה, קדש, ס"ד) סובר שנשים ספרדיות צריכות להסב, וברור שגם לדעתו תקפדנה על דיני צניעות.

³⁴⁰ והנהוגות כך תסבנה לפחות באכילת כזית המצה הראשון, שהוא מצווה מהתורה.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

• **חוב אנשים חולים במצוות האכילה והשתיה:** כמו שראינו, האכילה והשתיה מהותיות לקיום מצוות החג, וזאת משום שלדבר על דבר מסויים שונה מלהרגיש אותו בצורה מוחשית, והתורה רצתה שאנו נרגיש את עניין השיעבוד והחירות לא רק בפן הרוחני, אלא בפועל ממש, ולכן חובה על כל אדם לאכול ולשתות כפי הנדרש, ולא יימנע מלאכול מצות או לשתות יין בשיעורים הראויים רק בגלל שרוצה לאכול יותר בשאר הסעודה וכד'. אמנם אדם שיש לו בעיות בריאותיות שבשלן אסור לו לאכול מצות, יעשה שאלת חכם היטב לפני החג כדי שידע מה עליו לעשות, ולא יחליט את הדבר על דעת עצמו, כיוון שלעיתים יקל במקום שצריך להחמיר ולעיתים יחמיר במקום שניתן להקל, והדבר יכול להזיקו.

▪ **חולי צליאק (אי סבילות לגלוטן):** מאחר שהמצות הרגילות והשמורות מכילות גלוטן, אנשים אלו לא יכולים לאוכלן. אמנם יכולים לאכול מצות מקמח שיבולת שועל, וברוך ה' בשנים האחרונות מצויות מצות מסוג זה לחולי צליאק³⁴¹, בין מצות עבודת יד ובין מצות מכונה. כל המצות הנעשות מקמח שיבולת שועל הינן מצות שמורות. מי שמקפיד דווקא על מצות עבודת יד ולא הצליח להשיג מצות עבודת יד מקמח שיבולת שועל לא יימנע מאכילת המצות, אלא יאכל מצות מכונה מקמח זה, וגם אינו רשאי להחמיר על עצמו ולסכן את בריאותו בכך שיאכל מצות שמורה עבודת יד מקמח רגיל. אמנם, אם תגובתו למצות קשה מאוד³⁴² פטור לגמרי מאכילת מצות, ועיין עוד בסעיף הבא.

³⁴¹ לפי דברי הייצרנים, הגלוטן במצות אלו הוא פחות מ-20PPM, כך שניתן לאכול מצות אלו. כזכור, שיבולת שועל היא אחד מחמשת מיני דגן שמהם ניתן להכין מצה לפסח (עיין: פסחים, לה.), ואע"פ שבדרך כלל אנו משתדלים להכין מצה דווקא מחיטה (ש"ע, או"ח, תנג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. כף החיים ס"ק ג'-ה), כאן לכתחילה יאכל מצות אלו הואיל ורק אלו טובות לו. לכן אדם שמקפיד על קמחים שונים בשל תזונה מסויימת, וכגון מי שמקפיד לאכול דווקא קמח כוסמין, רשאי לכתחילה לאכול מצות מקמח כוסמין בליל הסדר, שהרי לגביו קמח זה ערב וטוב יותר. ראוי להעיר כי יש פוסקים הטוענים שקמח שיבולת שועל אינו מן הדגן המופיע בתורה ולכן מי שלא יכול לאכול מצות מקמח חיטה לא יאכל מצות אלו, אולם למעשה אין להחמיר בדבר, שכל תעשיית החיטה של ימינו מיוצרת בהנדסה גנטית, ושם מין דגן זה נשתמר במהלך הזמן, ושומה עלינו לאפשר לאותם החולים הנזקקים למצות אלו יכולת לקיים מצוות הסדר, וכן הכריעו רבנים גדולים, ועיין עוד בנשמת אברהם, חלק או"ח, סימן תסא, ס"ק א'.

³⁴² וכגון שיש לו הלם לאחר גלוטן, או שסובל משלשולים קשים מאוד והתייבשות ונזקק לטיפול רפואי, התורה פטרתו מאכילת מצות, ולכן אסור לו להחמיר על עצמו כלל.

■ **חולים וזקנים שלא יכולים לאכול יותר מכזית מצה אחד:** לחולים וזקנים

מקילים לחשב לכתחילה כזית מצה בשיעור של כ-20 גרם במקום 27 גרם, ולאשכנזים ולשיטת הרב **משאש** צ"ל יחשבו זאת בנפח. לכתחילה יאכלו ארבע כזיתות בסדר הראוי לפי שיעור זה, ולא יחמירו על עצמם לאכול שני כזיתות באפיקומן. אמנם מי שמאוד סובל מהמצות או שמאוד קשה לו לאכול מהן גם אם הן מפוררות או שרויות במים³⁴³, יערוך את סעודתו ללא מצות³⁴⁴, בסוף הסעודה ייטול ידיים ללא ברכה³⁴⁵, יברך המוציא ועל אכילת מצה, ויאכל כזית אחד בלבד לשם מצת מצווה ואפיקומן, ולאחר המצה לא יאכל דבר, ככל אדם לאחר האפיקומן³⁴⁶. בדרך זו ינהגו כל חולי הצליאק הקשים, וכן אדם שאין לו מספיק מצות שמורות או מצות רגילות של ימינו.

■ **חולי סכרת:** מאחר שכל היינות ומיצי הענבים מכילים סוכרים רבים, אנשים

אלו לא יכולים לשתות יין רגיל בשיעור הנדרש. לכן עליהם לשתות ארבע כוסות בשיעור מינימאלי, ולכן ישתו כך: ימלאו כוסות קטנות המכילות בדיוק רביעית (רק 86 סמ"ק)³⁴⁷, וישתו רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק. אמנם גם אם לא השיגו כוסות

³⁴³ אם דרך אחת יכולה להועיל לו עדיף שיפורר את המצות ולא ישרה אותן במשקה, אולם אם לא יכול ישרה אותם במשקים, ואפילו למחמירים בשרויה. אולם לא ישרה את המצה במים חמים או באוכל חם, וכן לא ישרה אותה 24-שעות, שבכל אלו דין המצה כמצה מבושלת ולא יוצא בה ידי חובה. ש"ע, סימן תפ"א ס"ד, ולחוננים עלין.

³⁴⁴ לדעת הרב **שלום משאש** צ"ל יברך ברכה אחרונה על הסעודה שסעד, אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל לא יברך ברכה אחרונה על הסעודה, וכן עיקר, הואיל ואכילתו הראשונה היא חלק מהסעודה, ואינה תוספת, שהרי האפיקומן צריך להיאכל על השבע, כך שכל הסעודה היא דבר אחד. אמנם בקידוש רגיל, אם אכל מעל כזית בין הקידוש לנטילת ידיים, יברך ברכה אחרונה, ואפילו אכל ירקות ופירות שדרך ללפתם עם הפת, הואיל ואין זו סעודה אחת, וכן הדין במי שאכל את סימני ראש השנה בין הקידוש לנטילת ידיים.

³⁴⁵ ש"ע סימן תפ"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'. שער הציון, ס"ק ה'. לא מברכים על נטילת ידיים משום שאוכל פחות מכביצה, אולם חייב ליטול ידיו (כל שאוכל כזית ומעלה), ולכן למעשה נוטל ידיו שלוש פעמים בלילה הסדר: נטילת ידיים לכרפס, נטילת ידיים למרור (מי שאוכל כסדר הרגיל לא נוטל כאן ידיים הואיל וכבר נוטל למצה) ונטילת ידיים לאכילת המצה לאחר האוכל. אמנם אם שמר ידיו בטהרה ובנקיות בין המרור למצה לא חייב ליטול שוב.

³⁴⁶ חייב לאכול כזית מצה באפיקומן, ואם יאכל את המצה בתחילה וירצה לצאת בה גם ידי חובת האפיקומן, יהיה אסור לו לאכול עוד אחריה כדי שישאר טעם המצה בפיו, ולכן יקדים את הסעודה למצה, ועוד שהאפיקומן נאכל על השובע. אמנם אם יכול לאכול יותר כזיתות ינהג כך: אם יכול לאכול שתי מצות, יאכל את הראשונה בהתחלה, יברך עליה המוציא לחם, ועל אכילת מצה, ואת השנייה ישמור לאפיקומן. אם יכול לאכול שלוש מצות, יוסיף עוד מצה בכורך. אם יכול לאכול ארבע מצות יאכל שתיים בהתחלה אחרי ברכת המוציא כמו אדם רגיל.

³⁴⁷ כוסות קטנות מזכוכית שיש שנוהגים לשתות בהן קפה שחור מכילות 90 סמ"ק, אולם כוסיות לשתיה חריפה (שוטים) מכילות הרבה פחות ואין להשתמש בהן.

קטנות ישתו רק שיעור של רוב רביעית³⁴⁸. כמו כן, חולים אלו יאכלו פחות קלוריות מהרגיל בתוך הסעודה, הואיל וצריכים הם לאכול ארבע כזיתות של מצה³⁴⁹. אמנם חולה שרגיל להזריק לעצמו זריקות רבות של אינסולין או שמקבל אינסולין דרך משאבה, ינהג כרגיל, ואם יצטרך יותר אינסולין יזריק לעצמו לפי הצורך. יש ממליצים לחולים אלו לצרוך יין יבש או חצי יבש ולמהול אותו במעט מים, ובכך להפחית מכמות הסוכר, וכיון יש יין שאין בו הרבה סוכר שיש בו 4% אלכוהול בלבד.

מותר לכולם (לאנשים בריאים ולחולים) **למדוד את שיעורי המצות והיין בחג עצמו**, שהרי מדידת מצווה מותרת³⁵⁰, ובלבד שהמדידה נעשית במכשיר ידני ולא במכשיר חשמלי או מכשיר הפועל על סוללות וכד', והדבר מותר אפילו אם לא מודד בשביל עצמו אלא בשביל חבריו, אולם טוב יותר לעשות כן לפני החג כדי למנוע מהומה, וכל שכן שטוב שאנשים חולים ידעו עוד לפני החג בדיוק מה הם צריכים.

18. מגיד

החלק המרכזי והעיקרי של ההגדה הוא המגיד. כל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים והיא אחת מעשר זכירות שאדם חייב לזכור בכל יום, אבל בפסח יש עניין מיוחד לספר ביציאת מצרים, שנאמר: **‘יְהַגְדֶּתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר’** – היום ההוא זה ליל הסדר. ההגדה מספרת על ר' עקיבא והזקנים שהיו מסובים כל אותו הלילה ומספרים ביציאת מצרים. סיפור זה בא להורות לנו את דברי חז"ל: **‘כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח’**, ויש להאריך בסיפור יציאת מצרים ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים³⁵¹.

³⁴⁸ למרות שלכתחילה יש להחמיר ולשתות רוב כוס, ולכן בכוס גדולה ישתה יותר מרוב רביעית, במקום חולי וצער אין להחמיר כלל.

³⁴⁹ מאחר שלחולים אלו אין רגישות למצות, לכתחילה אין להקל באכילת ארבע כזיתות אלא אם כן הם מאוד סובלים, ואז ינהגו כמבואר לעיל. יש לדעת שב-100 סמ"ק מיץ ענבים יש פחות מ-70 קלוריות, ולכן השותה רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק, מקבל רק 32 קלוריות, כך שבסך הכול ישתה רק 180 סמ"ק, שיש בהם 142 קלוריות. (מתוך לב אברהם, על הלכות חולים ורפואה). יש להעיר שאם לא שתה אף פעם רביעית בבת אחת, יסמוך בברכה אחרונה על המסובים האחרים. עיין שו"ע ריג"א ולחונים עליו.

³⁵⁰ עיין: שו"ע סימן ש"ו ס"ז. שו"ע הרב ס"ק יט'. פרי מגדים, אשל אברהם, ס"ק טז'. כף החיים ס"ק סב'. שו"ע סימן שכ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ה'.

³⁵¹ כך אומרים התנאים בהגדה, וכוונתם בענוותנותם הרבה היא שאפילו הם לא כאלה, ולכן סביר להניח שגם אנו לא בדיוק עונים לקריטריונים אלו.

עיקר המצווה היא לספר לבני ביתו ובמיוחד לספר לקטנים. כיוון שכתוב: 'וְהָיָה כִּי יִשְׁאֶלְךָ בֶּןְךָ מָחָר לֵאמֹר, מַצּוּת הַהִיגָד (סיפור) לבנים היא על ידי שאלת שאלות ומתן תשובות. לכן ההגדה בנויה בצורה של שאלות, ומי שיישאר עד הסוף, ויבין היטב את מבנה ההגדה, יוכל גם למצוא את התשובות לכל השאלות. מאחר שחיוב התורה לספר ביציאת מצרים מגיע דרך שאלות, בנו חז"ל את כל ההגדה בדרך של שאלות ותשובות, והדבר גם מושך את הלב ומגרה את יצר הסקרנות של הילדים. כיוון שזו היא עיקר המצווה, חובה על עורך הסדר לומר דברים פשוטים ומובנים ושווים לכל נפש. ניתן גם לומר רעיונות על מהות החג ומשמעותו בזמן ההוא ובימינו אנו, אך דבר זה חייב להיות התוספת בלבד ולא עיקרי הדברים.

כיוון שקשה להאריך בהסברים במהלך קריאת ההגדה, שכן אנשים רעבים ועייפים, רצוי על עורך הסדר להסביר את מבנה ההגדה באופן פשוט, להסביר את עיקרי הלימודים המוזכרים בהגדה, ובזמן האוכל או אף אחריו, לפני ברכת המזון, להאריך ולהסביר עוד דברים על מהותו של חג הפסח. חשוב לזכור, כי עיקר הסדר, הוא דווקא סיפור הדברים וריבוי שבחו של הקב"ה על הניסים הגדולים והעצומים שעשה לנו, ועל כל עורך סדר לנהל את הסדר בחכמה, ובכך למשוך את לב השומעים ולעורר בליבם אהבה למקום והכרה בגודל הנס שעשה ה' לנו בחמלתו עלינו.

לאחר הסעודה, יש להמשיך בקריאת ההגדה – זה ההלל הגדול, שהוא שבח מיוחד דווקא לפסח, שבח גדול שדברים רבים תלויים בו. יש לאומרו בנעימה, בשיר ובשמחה. לא מברכים על אמירת ההלל הזה, אולם כאמור לעיל רצוי לכוון לפטור אותו בברכת ההלל שבתפילה. לאחר ההלל הגדול נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים העוסקת בקשר האמיץ ובל יינתק שבין הקב"ה לבין עם ישראל שנוצר ונחשף בחג הגאולה שגאלנו הקב"ה מבית עבדותנו והוציאנו מאפילה לאורה. מצווה גדולה להישאר ער ולספר בשבחי ונפלאות יציאת מצרים עד שיירדם ותבוא לו

השינה, אולם מי שחלוש ולא יוכל להתפלל ביום כראוי יכול ללכת לישון³⁵², וראוי לו להרהר במיטה בדברי תורה על יציאת מצרים ובנפלאות גאולת מצרים.

ד ר ר ק ר י א ת ה ה ג ד ה

• **ההגדה והילדים:** יש לקרוא את ההגדה בקול רם מתחילתה עד סופה, וראוי להוסיף גם סיפורים שונים ומדרשי אגדה על סיפור יציאת מצרים, וכל המאריך בזה הרי הוא משובח³⁵³. חשוב לזכור כי עיקר מצוות הלילה הוא סיפור יציאת מצרים דווקא לילדים, ולכן יתחשבו בהם וינהלו את הסדר בהתאם. כמו כן, אם הילדים בגיל חינוך והם יכולים לשתות ארבע כוסות ולאכול מצה ומרור, אבל הם עייפים ולא יכולים להישאר לכל ההגדה, יסבירו להם בשפתם, ויערכו למענם 'סדר מקוצר', כולל הצגות וכד', וייתנו להם לאכול ולשתות והאנשים הגדולים ימשיכו לבדם. לעומת זאת, אם הילדים יכולים להישאר ערים עד אכילת המצה והמרור, עדיף שלא להאריך בקריאת ההגדה כדי שיוכלו לקיים מצוות אלו יחד עם הגדולים³⁵⁴. חשוב להדגיש כי ההגדה אינה תפילה, ויש להבינה כראוי, ומותר ומצווה להפסיק בקריאתה כדי להסביר למסובים בכלל, ולילדיו בפרט את עוצם נס יציאת מצרים.

• **קריאת ההגדה בחבורה:** למרות שבהרבה בתים נהגו שכל אחד קורא קטע אחד בקול רם בתורו, ראוי שכל אחד יקרא את כל ההגדה בעצמו, ולכן ראוי ששאר בני הבית יקראו בלחש עם הקורא. אמנם אם שמע את קריאת ההגדה מאדם אחר יצא ידי חובה, שכן להלכה שומע נידון כעונה, וכאילו אמר את הדבר בעצמו. גם נשים רשאיות וחייבות לקרוא את ההגדה, שהרי גם הן היו ביציאת מצרים³⁵⁵. לכן, מאחר שגם הגברים וגם הנשים חייבים בקריאת ההגדה, במקרה ואחד מבני הזוג לא יודע לקרוא בן הזוג השני יכול לקרוא והוא יקשיב וישמע. אדם שנמצא לבדו ולא יכול

³⁵² עיין: תוספתא, פסחים, פ"י ה"ח. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ז ה"א. שו"ע, סימן תפ"א ס"ב. מנחת חינוך, מצווה כא'. חסדי דוד (על התוספתא שם). אור לציון, ח"ג, סימן טו', אות י' בהערה.

³⁵³ ואין לחשוש להפסק רב בין הקידוש לסעודה, מאחר שבכל מקרה אנו לא סומכים אותם זה לזה.

³⁵⁴ פסחים קט., תוס' יו"ט, פסחים, פ"ט משנה ו'. שער הציון, סימן תע"ב, ס"ק ב'. חזון עובדיה, ח"ב, עמוד קנא'.

³⁵⁵ מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ויקברו אותו רק לאחר היום טוב, לא יברך בעצמו את הברכות, וכן לא יקרא בעצמו את ההגדה, אלא ישמע מפי אחרים, ואם רצה לעשות כן בעצמו רשאי. חזון עובדיה, פסח, עמוד קיט'.

לקרוא, ישתדל לומר מה שהוא זוכר מההגדה, ובפרט את הקטע 'רבן גמליאל היה אומר...' ואם גם את זה אינו יודע ישאל את עצמו כל מיני שאלות הקשורות לפסח וישיב בעצמו, ויעשה כן ככל יכולתו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

• **דגשים בהגדה:** אם הקוראים אינם מבינים את הכתוב בהגדה, יש להסביר להם בכל שפה שהיא, ובמיוחד את הפיסקה: 'רְבֵן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר כֹּל-שְׁלֹא אָמַר שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר, וְכֵן אֵת הַהִסְבְּרִים לְכָל אֶחָד מֵהַחִיּוּבִים: 'פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמֶן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קֵץ עַל שׁוֹם מָה?...מִצֵּה זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה?...מְרוֹר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה?...'. אם לא הבין פסקה זו לפחות בהסבר פשוט, אינו יוצא ידי חובה כראוי³⁵⁶. לכן יש להקפיד במיוחד על פסקאות אלו, לקוראן ולהסבירן היטב, טוב שכל אחד מהמסובים יאמר פסקאות אלו בעצמו.

• **קריאת ההגדה בקיצור:** כשאין אפשרות לקרוא את כל ההגדה ראו לקרוא את הקטעים הבאים ולהסבירם לכל המסובים בכל שפה שהם מבינים, וכן להסביר בכל דרך שהיא כגון הצגות, תמונות וכד'. הקטעים הם: מתחילת 'עבדים היינו לפרעה במצרים' עד 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'. לאחר מכן ידלג לקטע 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו' עד לסוף הקטע של 'ארמי אובד אבי'. לאחר מכן ידלג לקטע 'רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר...' עם ההסברים לכל

³⁵⁶ עיין: פסחים קטז, רשב"ם שם. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ח ה"ד, וכן פ"ז ה"ה. קריית ספר, פר' ז', מצווה מ'. בקטע זה יש לדקדק במיוחד הואיל ונאמר בו: 'כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואילו הן פסח מצה ומרור'. אמנם הכוונה העיקרית היא לומר שזה הוא עיקר החג, ולכן גם אם לא הבין את הקטע הזה מעיקר הדין יוצא ידי חובה, אבל מאחר שההגדה מדגישה גם את האמירה ולא רק את האכילה בפועל, יש להקפיד מאוד גם על האמירה, ואם לא אמר דברים אלו ולא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן יש לומר אותה בכל שפה שהמסובים יבינו ולהסביר לכולם את מהות הדברים. כמו כן יש להסביר לכולם שדברים אלו מסמלים את השעבוד ואת היציאה לחירות – פסח הוא הקורבן שהקריבו ישראל, שמלמד על הרצון להיגאל, ועל המעשה החשוב הראשון שעשו, וכך בכל גאולה אנו צריכים להתעורר בעצמנו וליצור בנו רצון לפעול ולהראות נכונות לשמוע את דברי הקב"ה. מצה – היא לחם העוני, שמסמלת את היציאה החפוזה ממצרים ואת השחרור המיידי. מנגד המצה גם מבטאת את החירות מהחמץ, ולכן היא נקראת לחם האמונה. מרור – זה השעבוד הקשה והמר שאבותינו היו משועבדים. יש שים לב שהמרור אינו כל כך מר, ורק כשאוכלים הרבה ממנו אזי מתגלית מרידותו, והדבר מסמל את השעבוד, שבתחילה היה טוב לעם ישראל, והם היו שריו של פרעה, ורק לאחר מכן החל השעבוד הפיסי.

דבר: 'פסח שהיו אבותינו...', 'מצה זו שאנו אוכלים...', 'מרור זה שאנו אוכלים...'. ידלג לפסקה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו...', 'זאותנו הוציא משם...', 'לפיכך אנו חייבים להודות להלל...ברוך אתה ה' גאל ישראל'. כל שאר ההגדה היא מנהג שנהגו ישראל מדורות ראשונים, וראוי לקרוא את כולה בנחת ולהסביר את ההגדה, שהרי עיקר מצוות החג והלילה הזה הן סיפור יציאת מצרים ועיקר טעמי המצוות הקשורות אליה³⁵⁷. כאמור לעיל, חייב לומר ולהבין את דברי רבן גמליאל וכן את כל הקטעים העוסקים בפסח, במצה ובמרור, ואם לא אמרם או שלא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן כל עורך סדר ישתדל לבארם היטב.

- **אופן קריאת ההגדה לגר:** גר צדק הינו יהודי שלם, ומתפלל כרגיל מבלי לשנות את נוסח התפילה, וכגון שאומר 'א-לוהינו וא-לוהי אבותינו'. כמו כן הוא קורא את ההגדה כרגיל, ואומר 'עבדים היינו' ומברך 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו'³⁵⁸.

סימני הסדר ומשמעותם

קדש: מוזגים כוס ראשונה ומברכים. ורחץ: נוטלים ידיים לטיבול ראשון ללא ברכה. כרפס: מטבילים ירק במי מלח או חומץ, מברכים פרי האדמה ואוכלים פחות מכזית. יחץ: חוצים את המצה האמצעית לשניים, ומחביאים את החלק הגדול לאפיקומן. מגיד: קוראים את ההגדה מן 'הא לחמא עניא' עד 'גאל ישראל'. רחצה: נוטלים ידיים לסעודה. מוציא: מגביה את שתי המצות השלימות כשהפרוסה ביניהן, ומברך 'המוציא לחם מן הארץ'. מצה: מחזיק בפרוסה שבין שתי המצות השלימות, מברך על 'אכילת מצה' ואוכל בהסבה כזית מהמצה השלמה העליונה, וכזית מהמצה המחולקת. מרור: מטביל כזית מרור בחרוסת מברך על אכילת מרור ואוכל ללא הסבה. כורך: כורך ביחד מצה עם מרור ואוכל את שניהם בהסבה. שולחן עורך: אוכלים סעודת מצווה לכבוד החג. צפון: אוכלים כזית מהאפיקומן בהסבה. ברך: מוזגים כוס שלישית ומברכים עליה ברכת המזון. הלל: מוזגים כוס רביעית וגומרים

³⁵⁷ שו"ע הרב, סימן תע"ג ס"ק מג'. כף החיים ס"ק קנג'.
³⁵⁸ שערי תשובה, תעג' ד'.

עליה את ההלל (ללא ברכה). נרצה: העושה כן, עשה סדר כהלכתו, והקב"ה רצה בכל מעשיו (שמח בכל מעשינו).

19. דגשים לחג הפסח

הגמרא דרשה מהפסוק 'דבר בעיתו מה טוב' שכל הלומד הלכה או פרק הקשור לזמנו מביא ברכה לעולם, ולכן ראוי שכל אחד יעסוק ביום הפסח לפי רמתו בהלכות שעוסקות בפסח, במשניות של מסכת פסחים וכד'. ראוי ללמוד במדרשים העוסקים בסיפור יציאת מצרים, ולנסות לחוות זאת: להראות את עצמנו ולראות אותנו כאילו אנו באמת יוצאים ממצרים.

● **שימוש אמצעים טכנולוגיים ביום טוב**: דין ימים טובים הוא כדין שבת לענין שימוש בחשמל, שאין להפעיל בהם אור ומכשירים חשמליים שונים. לכן אסור להשתמש בשבת ובחג בטלפון או פלאפון, למעט קריאה לכוחות הצלה ובריאות במקרי פיקוח נפש. כמו כן, אין להשתמש באמצעים טכנולוגיים גם אם הודלקו מלפני השבת והחג, כגון שימוש באפליקציית זום, או שיחת ווטסאפ וכל כיוצ"ב.

● **תפילת הטל**: ביום חמישי בבוקר, אחרי קריאת התורה ולפני תפילת מוסף אומרים את סדר 'תיקון הטל', שבסופו החזן מכריז: 'מוריד הטל'. אומרים 'מוריד הטל' עד לתפילת שחרית של שמחת תורה (כולל), שלאחר קריאת התורה בשמיני עצרת אומרים את תיקון הגשם, ואומרים 'משיב הרוח ומוריד הגשם'. אמנם ממשיכים לומר בברכת השנים כבימי הקיץ, עד לליל ז' בחשון, שמתחילים לאמר 'ותן טל ומטר לברכה' (מנהג האשכנזים) או 'ברך עלינו' (מנהג הספרדים). אם טעה ואמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' צריך לחזור, הואיל וגשם בקיץ אינו סימן ברכה, לכן כל עוד לא חתם את ברכת 'אתה גיבור' יחזור לראש הברכה ויאמר 'מוריד הטל'. אם אמר כבר ה', יסיים למדני חוקיד, ויחזור לראש הברכה, וכן יעשה גם אם סיים את ברכת מחיה המתים. אמנם אם התחיל את הברכה הבאה, ואמר: 'אתה קדוש', ואפילו רק אמר 'אתה' יחזור לראש התפילה. החל ממוצאי החג הראשון של פסח, בברכת השנים אומרים למנהג האשכנזים: 'ותן ברכה', ולמנהג הספרדים אומרים: 'ברכנו'.

יצחק שלו, רב העיר ירוחם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

• **דיני בישול ביום טוב:** חג פסח, וכן חג שביעי של פסח הם יום טוב, וכל הלכות יום טוב נוהגות בהם במלואן, כלומר: הם אסורים בכל מלאכה, כמו בשבת מלבד מלאכת אוכל נפש שהותרה, **כלומר שמותר לבשל לעצמנו אוכל כדי צורכנו בלבד!** אין לבשל יותר מהכמות שזקוקים לה למהלך החג, וכל שכן שאין לבשל בחג כדי להשאיר לימי החול. לכן אין להכין ביום טוב מאכלים לימי חול המועד או למימונה, ואפילו אם מכין מאכלים הכשרים לפסח. ראוי להזכיר שכמובן שלא מועיל להניח עירובי תבשילין על מנת לבשל מיום טוב ליום חול, שדין זה קיים רק כאשר החג סמוך לשבת. אמנם השנה בחוצה לארץ יש להניח עירובי תבשילין, שכן הם צריכים לנהוג יום טוב שני של גלויות, וכן יעשו בני חו"ל המתארחים בארץ, ורוצים לחזור לארצם לאחר חג הפסח, ואז יוכלו לבשל לשבת ביום שישי, אגב עירוב התבשילין שהניחו בערב פסח. בהערה הובאו עיקרי הדינים הנוגעים לזה³⁵⁹.

• **העברת אש:** העברת אש מאש דלוקה מותרת, אך לא הבערתה, ולכן יש לקחת אש באמצעות קיסם עץ (או סתם נר) מנר שהדלקנו לפני הדלקת הנרות, ואיתו להדליק את הגז ולבשל או לטגן את מה שאנו זקוקים לו.

• **כיבוי האש:** גם מלאכת כיבוי אסורה, ולכן אין לכבות את הקיסם או הנר לאחר שהדליקו בו את הגז (לכן עדיף לקחת קיסם ולא נר שיכול להמשיך לבעור לזמן רב), וכן אסור לכבות את הגז לאחר השימוש. אמנם אם רוצה לשתות שתיה חמה, יכול למלא קנקן עד קצהו להרתיחו על הגז הדלוק, והמים יגלשו ויכבו את האש. לאחר שהגז כובה, מותר וצריך לסגור את ברז הגז. כיום ניתן להשיג שעון מיוחד שתפקידו לכבות את הגז הנקרא 'חגז', וזו האפשרות הטובה ביותר

³⁵⁹ יש להכין תבשיל בשיעור של 27 גרם ומעלה, ולאחוז איתו פת, היינו מצה בשיעור של כביצה, כלומר 54 גרם ומעלה (ניתן לצרף כמה מצות לשם כך), ויברך בערב החג: 'ברוך אתה... אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על מצוות עירוב', ויאמר: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפווי ולבשולי ולאטמוני ולתיקוני (ולשחוטין) ולאדוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת', וזה תרגום הנוסח לעברית: 'בערוב זה יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולתקן (ולשחוט) להדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת'. ניתן להניח את העירוב החל מיום שלישי בלילה, אולם טוב יותר להניחו ביום רביעי, וכך לא ייעלם עירובו. חייבים להקפיד שהעירוב יהיה קיים לפחות במשך כל הזמן שמבשל לשבת, ויאכל אותו בשבת. בן חו"ל המתארח אצל משפחה ישראלית, ולא מבשל בעצמו, רשאי לאכול מהתבשילים שהם מכינים גם אם לא יניח עירוב תבשילין, אולם לא רשאי לבשל בעצמו מאכלים לשבת. יש להשתדל להקדים את הכנת תבשילי השבת.

והבטיחותית ביותר לכיבוי הגז בחג. עדיף למי שחושש שיסתבך בכיבוי הגז או בהעברת האש מנר לנר, לאכול ביום טוב מאכלים שבישל אתמול, ויחמם על פלטה חשמלית (שכמובן הכשיר לפסח), כמו בשבת רגילה.

- **סוגי המאכלים שמותר לבשל בחג:** לכתחילה יבשל בחג רק מאכל שאין אפשרות להכינו מבעוד יום (מאתמול) מאחר שטעמו ישתנה לרעה, כגון: ביצת עין, חביתה וכיוצ"ב, אבל כל דבר שיכולנו להכינו מבעוד יום וטעמו לא היה משתנה לרעה כגון: ביצה קשה, מרק או תבשילים למיניהם, אסור להכניס ביום טוב. בשעת הדחק, שלא הספיק להכין מאכלים שלא משתנה טעמם לרעה מערב יום טוב בגלל קוצר הזמן, יוכל להכניס גם ביום טוב עצמו. ניתן להניח מאכלים ישירות על הפלטה במשך כל החג, ואפילו אם מאכל זה מכיל רוטב, ולא כמו בשבת שאסור לחמם אפילו רוטב שבושל בעבר והצטנן, שהרי מותר לבשל ממש ביום טוב.

- **בישול מאכלים התלויים במנהגי העדות:** אסור למי שנמנע מאכילת מאכל מסויים בשל הקפדה הלכתית לבשל אותו למישהו אחר ביום טוב, וכגון שאם במשפחה המורחבת חלק אוכלים קטניות וחלק לא, אסור למי שלא אוכל קטניות לבשל קטניות בחג עבור מי שכן אוכל, ולכן או שהנוהג היתר יבשל בעצמו, או שיבשלו הכל מלפני החג. אמנם מאכלים מוכנים וראויים לאכילה אינם מוקצה, הגם שהאדם עצמו לא נוהג לאוכלם, שמאחר והמאכלים ראויים לאכילה מצד עצמם, מותר לכולם להאכיל במאכלים אלו בעלי חיים שברשותם. לכן מותר לסדר בצלוחיות ולהגיש לשולחן מאכלי קטניות גם למי שנוהג איסור באכילתם. בימי חול המועד מותר לכולם לבשל אוכל כשר לפסח, גם אם המבשל עצמו נמנע מאכילת המאכל הזה, וכגון שבעל בית אשכנזי רשאי לבשל בימי חול המועד אורז עבור אורחו המיקל בכך, וטוב שיניח מישהו או משהו שיזכיר לו שהוא לא יכול לטעום מהתבשיל.

- **חשמל:** חשמל אסור בחג כמו בשבת, ולכן אין להדליק או לכבות את האור או מזגן או תנור בחג וכל כיוצ"ב. אמנם ניתן לכוון את שעון השבת שידליק ויכבה את האור בביתו, ויש לכוונו לפני החג. בחג עצמו הדבר הנכון הוא לא לשנות את

שעון השבת, אולם המקלים להאריך מצב קיים יש להם על מה שיסמכו. עוד יש מקלים לכבות את מתג האור או התנור בזמן שהוא כבוי, כדי שהוא לא ייפתח ויידלק שוב, וראוי להימנע מזה. בניגוד לשבת מלאכת בישול מותרת ביום טוב, ולכן יכול להפעיל כיריים חשמליות בעזרת שעון שבת ולבשל עליהן והוא הדין לתנור (הכשר לפסח כדון) וכל כיוצ"ב, אולם יש להוציא את הכפתורים או לכסותם על מנת שלא יבואו בטעות לשנות בחג³⁶⁰. ראוי לציין שהיתר זה קיים בפועל רק בתנור מכני ולא בתנור אלקטרוני, ורק לאחר ששינה את מתג זמן הפעולה לצורה ידנית לפני החג, כך שהוא לא פועל על קוצב זמן. יש לזכור לכוון את שעות פעילות מכשירי החשמל והתאורה עוד לפני החג.

- **ספירת העומר:** במוצאי החג, היינו יום חמישי בלילה, מתחילים לספור את העומר. למנהג הספרדים אומרים לפני הספירה את סדר קצירת העומר, לשם ייחוד ומברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעוֹמֶר

הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעוֹמֶר (יש גורסים: בעומר)

הַרְחֵמֶן הוּא יַחְזִיר לָנוּ עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִקְוָמָהּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, אִמֵּן סְלָה

כדאי לזכור כלל שעוזר להתמצא בימי הספירה: מספר השבועות השלמים יהיה תמיד באותו לילה שחל ליל הסדר, וכגון שהשנה אנו מתחילים לספור בסוף יום חמישי, כך שבתפילת ערבית של יום רביעי בלילה, שהיא מוצאי שביעי של פסח נספור שבוע שלם, והשנה בכל יום רביעי בלילה נוסף שבוע לספירה. עיין עוד לקמן בדיני ספירת העומר.

³⁶⁰ המקלים להאריך או לקצר שעון שבת באופנים מסויימים ביום שבת יכולים לעשות כן גם ביו"ט, ויש להם על מי שיסמכו, אבל לכתחילה ראוי שלא להאריך או לקצר את שעות פעילות השעון כלל, בין ביו"ט ובין בשבת, מחשש לאיסורים שונים, ולכן ישתדלו מבעוד יום לחשב את שעות פעילות הפלטה ומוצרי החשמל השונים.

20. הלכות חול המועד

הלכות חול המועד רבות הן, ולכן נזכיר רק את עיקרן ותמציתן. חול המועד, הוא יום חול שחל (קורה) בתוך ימי המועד, ולכן דיניו מורכבים מהלכות רגילות של חול והלכות החג, ולכן לדוגמא מותר להבעיר אש וכד', אבל אין מניחים תפילין כל חול המועד³⁶¹. יש להשתדל ללבוש בגדים חגיגיים יותר, כגון בגדי חג, אם עבודתו אינה מלכלכת. בנוסף, ראוי לזכור את דברי חז"ל שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי שיהיו פנויים בהם לעסוק בתורה, ודווקא אנשים שעמלים רוב הזמן, ישתדלו יותר ללמוד ולקבוע עיתים לתורה בחג ובחול המועד, וכל אדם יידע שערך לימוד התורה בזמן זה הוא גדול מאוד. יש לציין שמשנה רבינו עליו השלום תיקן שצריך ללמוד הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת (שבועות) בעצרת, והלכות חג (סוכות) בחג, ולכן ראוי לכל אחד ללמוד ולו מעט מהלכות חג הפסח כל יום מימי החג, וכגון שילמד מספר דקות לאחר התפילה את הלכות החג³⁶², וראוי שיזכירו את הלכות חול המועד ושאר דיני החג בהלכות שאומרים בזמן התפילה. בשבת חול המועד האשכנזים נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים, והשנה, מאחר שאין שבת בימי חול המועד, יקראו אותה ביום טוב הראשון. הספרדים נוהגים לקרוא את שיר השירים בכל ערב שבת, וכן אחרי ההגדה.

- **תפילה:** כאמור, לכל המנהגים, לא מניחים תפילין בחול המועד בארץ ישראל. מזכירים את הטל בלבד בין בברכה השניה ובין בברכת השנים. למנהג האשכנזים אומרים 'ותן ברכה', ולמנהג הספרדים אומרים: 'ברכנו'. מוסיפים 'יעלה ויבוא' בכל התפילות וברכת המזון כל ימי החג, אלא שבחג אומרים: 'ביום חג המצות הזה ביום טוב מקרא קודש הזה', ובחול המועד אומרים: 'ביום חג המצות הזה ביום מקרא קודש הזה'. בתפילת שחרית אומרים חצי הלל. למנהג הספרדים לא מברכים עליו, בעוד האשכנזים נוהגים לברך. מנהג יוצאי מרוקו לברך על חצי הלל בציבור בלבד, ולכן למנהגם, האומר חצי הלל ביחידות, וכגון חייל שאין לו מניין לא יברך עליו. בכל יום מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בספר הראשון פרשה מיוחדת

³⁶¹ זהו מנהג הספרדים בכל המקומות, וכך נוהגים גם האשכנזים שבארץ ישראל.

³⁶² מגילה ד, שפת אמת ד"ה מאי איריא. מגילה לב.

העוסקת בחג הפסח, ועולים שלושה עולים לקריאה זו, ואין אחריה קדיש, והרביעי קורא בספר התורה השני את קורבן החג (במדבר כח, יט), ולאחר מכן אומרים קדיש. אם יש רק ספר תורה אחד, וכמו שמצוי אצל המתפללים במנייני השכונות, יגללו את הספר אחרי הקריאה כל יום לעליית רביעי.

• **מלאכה:** חול המועד אסור בכל מלאכה, חוץ ממלאכת דבר האבד, שהותרה בגלל חסרון כיס, ולכן כל אדם ישתדל שלא לעבוד בימים אלו ולבלות עם משפחתו ואם יעשה כן, מה טוב ומה נעים לו ולמשפחתו.

מי שחייב לעבוד בחול המועד, ישתדל בכל זאת להדגיש לעצמו ולסביבתו כי אנו נמצאים בחג, ולכן ישתדל לא להרבות בכל מיני משימות בעבודתו, וישתדל לשנות דברים, ולעשותם שלא כמו הדרך הרגילה, אם ניתן.

מותר בחול המועד לעשות מלאכות שהן לצורך המועד, ובלבד שלא יכוון זאת מראש למועד, היינו שלא דחה אותם מימי החול לחול המועד בגלל שעכשיו יש לו יותר זמן. אמנם מלאכת אוכל נפש ומכשיריה מותרת בחול המועד, ואפילו אם כיוון זאת לימי המועד, כל שיש בזה צורך למועד. אף על פי כן ישנו הבדל בין מלאכת אוכל נפש לבין הכנת ותיקון כלי האוכל, שניתן להכין את האוכל על ידי אומן אפילו אם כיוון זאת לימי המועד, בעוד שבמכשירי אוכל נפש התירו תיקון על ידי אומן רק אם לא כיוון מראש מלאכתו למועד, וכגון שהכלי התקלקל מלפני חול המועד אולם לא הספיק לתקנו, וכל שכן כשהתקלקל תוך ימי המועד, יכול לכתחילה לתקנו תיקון טוב על ידי אומן. לכן ניתן להשחזי סכין, או שיפוד וכד', וכן מותר לתקן מכשיר חשמלי שהתקלקל אם המכשיר מיועד לאוכל הנדרש לימי חול המועד כטוסטר, קומקום חשמלי וכד', והיתר זה הוא אפילו כשתקנו תיקון גמור על ידי אומן³⁶³.

³⁶³ שו"ע, סימן תקלו' ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. סימן תקלג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'-ג'. שער הציון אות ג'. משנה ברורה, סימן תקמ', ס"ק כז'. פסקי תשובות, סימן תקלג' ס"א.

פעולה שאינה מלאכה ואינה טרחא כה גדולה מותר בחול המועד, ומותר לקבל עליה שכר, ולכן מותר לעבוד בתור שמרטפית (בייבי-סיטר), וכן מותר להעביר חפץ למישהו בתשלום, וכן מותר למשגיח כשרות לקבל שכר עבור עבודתו³⁶⁴.

אמנם אסור לאדם לעשות מלאכה בחול המועד אם לא ישתמש במלאכה זו לצורך המועד, ואפילו אם זו מלאכת מצווה. לכן אין להכין קשר של תפילין, או לטוות ציצית בחול המועד כדי להטילה בבגד אחר המועד, ואם לובש אותה בחול המועד או החג – מותר. למרות האמור, אם אין לו פנאי למלאכת מצווה זו אחר המועד רשאי לעשותה לצורך עצמו בחול המועד, ולא עבור אחרים³⁶⁵.

• **כתיבה:** יש איסור לכתוב בחול המועד, אך מותר לכתוב דברי תורה, כדין דבר האבד, מחשש שמא ישכחם. מי שצריך לכתוב דברים אחרים ישתדל לכתוב בשינוי, והשינוי הטוב ביותר הוא שיכתוב ביד שאינו רגיל לכתוב בה, אך אם הדבר יפגע בעבודתו, יחליף את צבע העט ויכתוב בצבע אחר, כגון ירוק או כתום וכד'. מותר לכתוב במחשב, כיוון שכתב המחשב מוגדר ככתב שאינו מתקיים, אך אסור להדפיס את מה שכתב, אלא אם כן זקוק לכך לצורך עבודתו הנעשית בחג. אם הכותב לא משמש לימי החג, ידפיס לאחר הפסח.

• **צורך מצווה ורפואה:** אף על פי שאסור להתגלח ולהסתפר בחול המועד, מותר להתגלח או להסתפר מחמת סיבה רפואית, וכגון שצריך לגלח שערות סביב פצע כדי להניח תחבושת³⁶⁶. רפואה מותרת בחול המועד, ואפילו שזו מלאכה גמורה ואין סכנה לחולה ממחלתו, אולם אין לעשות מלאכה גמורה עבור מיחושים בעלמא³⁶⁷. נטילת תרופות וויטמינים הכשרים לפסח מותרת לגמרי בחול המועד. אין לקבוע מראש ניתוחים או טיפולי שיניים בכוונה לימי חול המועד, אלא אם כן נגרם צער או נזק לחולה³⁶⁸, וכגון שאין לקבוע תורים לניקוי אבנית מהשיניים לחול המועד. אולם

³⁶⁴ ביאור הלכה, סימן תקמ"א, ד"ה אלא בעינן.

³⁶⁵ אמנם אם אין לו מה לאכול יכול לעשות מלאכה לצורך אחרים על מנת להתפרנס.

³⁶⁶ שו"ע, סימן תקלא', ס"ח. מג"א ס"ק יב'. ביאור הלכה, ד"ה כל אדם מותר ליטול שפה.

³⁶⁷ חיי אדם, כלל ק' אות יז'. נשמת אדם. באר משה, ח"ז, סימן טז'.

³⁶⁸ אגרות משה, ח"ג, סימן ע"א. שמירת שבת כהלכתה, פרק סו', הערה פח'.

אם יש חור בשן ועליו לעשות טיפול דחוף שאינו יכול להידחות יעשה אותו, וכן במקרה ויש חשש שאם לא יבצע את הטיפול הפשוט העניין יסתבך, וכגון שאם לא יעשו סתימה בשן ייאלץ לעבור טיפול שורש.

• **טיול:** יש הנוהגים לטייל ברחבי ארצנו הקדושה, ומנהג טוב הוא, ואמרו חז"ל: כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא³⁶⁹. למרות שאסור בכל חודש ניסן ללכת לבית העלמין, מותר לפקוד את קברי הצדיקים וכגון רשב"י או רמב"ה. לפוקדים את שריד בית מקדשנו, הלוא הוא הכותל המערבי, נאמר כי חייבים אנו לזכור כי הוא רק השריד ועלינו להתפלל בכל כוחנו ובכל מאודנו על בית המקדש עצמו, ולכן העומדים להתפלל את תפילת העמידה בכותל, צריכים לפנות בגופם מעט שמאלה, אל מקום קודש הקודשים ששם אבן השתיה. יש לזכור כי בכל מקרה אין לקנות דבר בחנויות שונות, אלא אם כן יש לה כשרות מיוחדת לימי הפסח. כמו כן רצוי להימנע מקניית אוכל פתוח גם מחנויות אלו.

• **מציאת חמץ במהלך הפסח:** אם מוצא חמץ בחג עצמו (ביום טוב), היינו ביום פסח, או בשבת חול המועד, או בשביעי של פסח יכפה עליו כלי, דהיינו לא יטלטל אותו אלא יניח עליו כלי כך שלא יבואו בטעות להרימו, ובמוצאי החג או השבת יבערו את החמץ, וראוי לבער אותו בשריפה. אם מוצא חמץ ברשותו בחול המועד יש לבער אותו מיד. אם מוצא חמץ שלא ברשותו או שהולך למכולת או ברחוב וכד', ורואה שיש דבר חמץ על הרצפה לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו³⁷⁰.

• **מנהגים שונים בפסח:** מאחר שבחג הפסח מצויים חומרות רבים ומנהגים שונים, יש רבים וטובים שנוהגים כלל לא לאכול מחוץ לביתם במהלך החג,

³⁶⁹ כתובות קיא.

³⁷⁰ אם החמץ אינו ברשותו לא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא, וכל עוד שלא אוכל אותו כמובן גם לא עובר על איסור אכילה והנאה. אמנם אם מגביה את החמץ הרי מכניס אותו לרשותו במעשה זה, ואז עלול לעבור עליו באיסורי בל יראה ובל ימצא, אולם אם יש הכרח להרים את החמץ, יתכוון במפורש שלא לזכות בו. יש לציין שבמקרה שצריך לשרוף את חמץ, וכגון שמצא אותו בחול המועד בביתו, רצוי לשרוף את החמץ מבלי להרימו, ולכן ישתדל לדחוף אותו ברגלו למקום שיכול לשרוף אותו ואז יבער אותו או ישפוך עליו חומר ניקוי, כך שהוא כבר נפגם, ואז יטלטל אותו וישרוף אותו.

ולכן אם באו אורחים לאדם בימי החג ולא רצו לאכול בביתו לא ייפגע, וכדי שלא ייווצר מצב שאינו נעים, עדיף שישאל אותם אם הם רוצים דבר מה, ויגיש להם רק לפי בקשתם והסברם, וכך כתב גאון עוזנו ותפארתנו **החיד"א** זיע"א: כולי עלמא ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים, כי רב הוא תוקף איסור חמץ החמור מכל איסורין שבתורה... ואין בזה יוהרא ולא דבר תמוה, כי כל העם מקצה יודעים שכמה מיני חומרות עושה כל אחד כאשר תאווה נפשו, ובבהאי גוונא ליכא משום לעז. ומיהו את צנועים חכמה להחמיר דווקא בביתו ובחומותיו, ולהשתמט כל מה שאפשר שלא לגלות מסתוריו לבני אדם, ואם הגיע להוראה גם הוא יורה על פי הדין דווקא³⁷¹. כמו כן אין לזלזל בשום מנהג שנהגו בו ישראל קדושים, וכן הורה לתלמידיו **האר"י** הקדוש, ולכן לא ידחה את אורחיו (או את מנהגי משפחתו) כלאחר יד, אלא יכבדם.

21. שביעי של פסח

שביעי של פסח הוא יום טוב, ומדליקים נרות בערב החג, וברכים עליהם: 'להדליק נר של יום טוב'. לא מברכים שהחיינו, לא בהדלקת הנרות ולא בקידוש, הואיל וחג זה הוא המשך של חג הפסח. אפשר להדליק נר נשמה, ולהדליק נרות בהעברת האש גם אחרי כניסת החג. גם בחג זה חלק מהנשים האשכנזיות תדלקנה את נרותיהן כמנהגן בשבת, כלומר קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, והנשים הספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה, וכן נוהגות גם חלק מהאשכנזיות. ניתן להעביר אש מהנרות שהודלקו לצורך החג, ואם אפשר טוב לייחד לשם כך נר נפרד, כך שלא יעשה תשמיש חול במצווה.

- **לימודים ומנהגים מיוחדים:** בליל החג אין אומרים הלל שלא כבליל הסדר, אבל נוהגים לקרוא את שירת הים ברוב עם הדרת מלך, ויש שנוהגים לומר סדר לימוד מיוחד, ועל כולם תבוא ברכת טוב, מאחר שהעיקר הוא להרבות בסיפור הנס ובהודאה לקב"ה.

³⁷¹ מחזיק ברכה, סימן תסז' ס"ק ה', וכן פסק הגרע"י זצ"ל בשו"ת יביע אומר, ח"ד, או"ח, סימן מא', אות ו'.

• **סעודת משיח:** נהגו בחב"ד לאכול סעודה מיוחדת בשביעי של פסח, סעודה שנערכת בסמוך לצאת החג, כסעודה שלישית, והיא נקראת סעודת משיח. אוכלים בה מצה, ושמחים על הזכות להיות קרובים לריבונו של עולם ולאכול את 'לחם האמונה' עד רגעים האחרונים של חג הפסח. מנהג זה ברוך ה' התפשט ברחבי עם ישראל, וטוב לנהוג כך, ולהודות ולהלל את הקב"ה על כל הניסים והנפלאות שעשה ועושה לנו תמיד.

22. חגיגות המימונה במוצאי החג

במוצאי שביעי של פסח יש עדות הנוהגות לקיים את המימונה ומנהג טוב הוא, וראוי להמשיך במנהגם מאחר שחג זה מרבה אהבה ואחוה בין כולם. אחד מטעמי החג הוא שבפסח לא אוכלים אחד אצל השני בשל החומרות השונות והמנהגים השונים, ואנו רוצים להדגיש שזו הסיבה ולא חלילה חרם וכד', ולכן במוצאי החג מיד כולם הולכים אחד אל השני, אוכלים אצלם, מברכים אותם ושמחים שמחה גדולה. אמנם כמבואר רק במוצאי השבת ניתן לאכול מאכלי חמץ, ולכן רק אז יהיה אפשר לחגוג עם מאכלי חמץ.

ראוי להעיר שאין להכין שום מאכל מחג שביעי של פסח למימונה, מאחר שהמימונה היא יום חול, ואסור להכין מקודש לחול. איסור זה כולל כל הכנה הנעשית לצורך מוצאי החג, כגון עריכת שולחן, הצנעת כלי הפסח וכד'. כמו כן, ברור שאסור להכין תבשילי חמץ וכד' בחג עצמו, וגם לא מיד בצאת החג, שהרי צריכים לחכות שמכירת החמץ תתבצע והגוי יסכים למכור בחזרה את החמץ לרבנים, וככל עסקת כסף גדולה דבר זה לוקח זמן מה. לכן אין להכין מוצרי חמץ מיד בצאת החג, ואפילו אם עשה הבדלה, אלא ימתינו לפחות כשעה מצאת החג, ורק אז יהיו רשאים להשתמש במוצרי החמץ שמכרו לגוי.

כמו שהערנו לעיל, לאדם פרטי רצוי שלא למכור חמץ גמור לגוי, ולכן הדבר הטוב ביותר הוא לקנות מוצרי חמץ מחנויות כשעתיים לאחר צאת השבת, כדי שיתאפשר גם לסוחרים להתארגן בהתאם ולא לבוא חלילה לחילול החג.

ניתן להכין בחול המועד עוגיות מיוחדות הכשרות לפסח לצורך המימונה, ולמרות שיש בדבר טרחא מסויימת בהכנת המאכלים והסברנו שמלאכה של טרחא אסורה בחול המועד, אין איסור על הכנת מאכלים הגם שלא ייאכלו בימי חול המועד, ובפרט שזה נעשה לכבוד ה'.

▪ **שמירת קמח והכנת מופלטות מבעוד מועד:** הרוצה להכין מוצרי חמץ מבצק, כגון: מופלטה וכד', וחושש שלא יוכל למצוא קמח בצאת החג, רשאי למכור את הקמח שבביתו במכירת החמץ, ולהשתמש בו כשעה לאחר צאת החג, אולם לא יכינו מופלטה מלפני החג וישמרו אותה בהקפאה כשהיא מוכנה לטיגון, אלא ימכרו את הקמח ויכינו עיסה כשעה אחרי צאת החג. אכן רבים וטובים נהגו להגיש בליל המימונה מאכלים הכשרים לפסח, ותבוא עליהם ברכת טוב.

ביום המימונה עצמו ראוי לכל העדות לנהוג בשמחה גדולה יותר מאשר בימי החול הרגילים (שגם בהם צריך להשתדל להיות תמיד בשמחה של מצווה), מאחר שהוא המשך לימי חג הפסח. יום זה נקרא איסרו חג, וכדרשת חז"ל: 'כל העושה איסור (=קשר), כלומר המשך) לחג באכילה ושתיה – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קורבן, שנאמר: 'איסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח'.

23. הלכות ספירת העומר

ימים אלו היו ימי שמחה גדולה – ימי קציר חיטים. בימים אלו עם ישראל התעלה בלכתו במדבר עד שהגיע ביום החמישים לחג השבועות וקיבל את התורה שהיא השיא של יציאת מצרים, כדברי הקב"ה למשה לפני שהסכים לקבל עליו את השליחות: 'בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה'³⁷². ימי ספירת העומר מחברים בין חג הגאולה הגשמית לחג הגאולה הרוחנית: בפסח יצאנו מעבדות לחירות. הפסקנו להיות עבדים. אולם אדם שאין לו תכלית ברורה וייעוד של

³⁷² שמות פרק ג' פסוק יב'. זו היתה תשובה למשה בדבר הזכות של עם ישראל לצאת ממצרים – הם יעבדו את האלוקים בהר סיני, כלומר קבלת התורה היא הזכות הגדולה שלהם, שבגינה הם ראויים לצאת ממצרים.

הגשמת הטוב, יכול להתמסר להיות עבד עצמו. לרצונו. ליצרו. רק חג השבועות, בו קיבלנו א התורה, בעצם השלמתנו את קומתנו החירותית המלאה. נתעלנו לחירות הרוחנית, שעליה אמרו חז"ל: 'אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה'.

הזוהר הקדוש הפליג מאוד בחשיבות מצוות ספירת העומר, וזו לשונו: כל בר נש דלא מני חושבנא דא אינון שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא איקרי טהור ולאו בכללא דטהור הוא, ולאו הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא³⁷³. לאחר הספירה נוהגים להזכיר את בניין בית המקדש, כמובא בסידורים.

■ **זמן הספירה:** מתחילים לספור את העומר כבר במוצאי יום טוב ראשון של חג הפסח, ויש לספור בברכה את כל ארבעים ותשעה הימים עד לחג השבועות. יש לספור רק לאחר החשכה הוודאית, ולכן טוב להתפלל ערבית בזמן זה רק כאשר כבר החשיך בחוץ, כך שיספור את העומר אחרי צאת הכוכבים. הנוהגים להתפלל ערבית מבעוד יום לא יספרו מיד לאחר התפילה כל עוד לא החשיך. ראוי לציין שיש הסוברים שצאת הכוכבים היא 13.5 דקות לאחר השקיעה, אולם ראוי להחמיר ולספור רק בלילה ודאי לכל הדעות, שזה 24 דקות לאחר השקיעה. הספירה לא תלויה בתפילת ערבית, ולכן ניתן לספור גם לפני התפילה כל עוד יצאו הכוכבים, וראוי לנהוג כך אם חושש שייאנס ולא יספור לאחר התפילה, אולם המנהג הנכון לספור בסוף התפילה. לכל הדעות, ניתן להתחיל ערבית מבעוד יום, ולספור לאחר צאת הכוכבים. יש נוהגים לספור לאחר 'ברכו' ולפני 'עלינו לשבח', וכן מנהג האשכנזים והמרוקאים, ויש נוהגים לספור לאחר העמידה, ויש נוהגים לספור לאחר 'עלינו לשבח'.

■ **צורת הספירה:** הספירה צריכה להיות בעמידה, שנאמר 'מהחל חרמש בקמה', ודרשו חז"ל 'אל תיקרי בקמה אלא בקומה', היינו שצריך לספור בקומה זקופה. ביום הראשון נוהגים לקרוא את סדר קצירת העומר. יש נוהגים להחזיק בידם מלח בפעם הראשונה שסופרים את העומר, מאחר שימים אלו ימי דין וצריכים

³⁷³ זוהר, אמור, צז. תרגום: כל אדם שלא מונה חשבון זה של שבע השבתות התמימות כדי לזכות לטהרה זו לא נקרא טהור, ואינו בכלל טהור, ואינו כדאי שיהא לו חלק בתורה.

שמירה גדולה, והמלח הוא סגולה לשמירה, ויש המקפידים להחזיק את המלח כל יום מימי הספירה³⁷⁴. עיין בסוף החוברת סגולה לשמירה שנכון לאומרה בלילה הראשון של ספירת העומר.

■ **דין מי שלא ספר באחד הלילות:** מי שפספס יום אחד בספירתו, היינו שלא ספר כלל לא בלילה ולא ביום, ימשיך לספור, אך ללא ברכה. לכן נוהגים שבכל יום בסוף תפילת שחרית מכריז החזן את הספירה של היום, כך שגם אם מישהו שכח לספור בלילה, יספור יחד עם החזן או לאחריו, ואז יוכל להמשיך לספור בברכה את המשך הספירה³⁷⁵. נוהגים לספור אחרי שחרית את העומר ללא ברכה, וטוב להתרגל לעשות כך, שמא יפספס יום אחד וישכח להשלימו.

■ **ספירת ילדים:** טוב להרגיל ילדים לספור את העומר, ואפילו ילדים קטנים, ויכולים לספור בברכה, ואם פספסו יום אחד יספרו ללא ברכה כגדולים. ילד שהופך לבר מצווה בספירת העומר, יכול להמשיך לספור את העומר בברכה, בתנאי שלא פספס אף יום מתחילת הספירה עד לבר המצווה³⁷⁶.

■ **נשים בספירת העומר:** נשים פטורות מהספירה, ואם סופרות מקיימות מצווה, וכן נוהגות נשים אשכנזיות לספור בברכה, אבל לפי המקובלים נשים לא תספורנה בכלל, וכן נוהגות נשים ספרדיות³⁷⁷. יש נשים הנוהגות להימנע מעשיית מלאכה כל ימי העומר משקיעת החמה עד לאחר הספירה הראשונה בבית הכנסת שבמקומן, וכן ראוי לנהוג³⁷⁸.

מנהגי אבלות: למרות שאמרנו שימים אלו היו ימי שמחה גדולה, בימי בית המקדש השני, הפכו ימים אלו לימים עצובים מאוד בתודעה היהודית בגלל מותם של עשרים וארבעה אלף תלמידי ר' עקיבא שמתו על שלא נהגו כבוד זה בזה. זכר למגיפה

³⁷⁴ נתיבות המערב, עמוד קצט', מנהגי ספירת העומר, אות א'.

³⁷⁵ אם רק שמע את החזן סופר ולא ספר איתו, ישאל שאלת חכם לגבי המשך הספירה.

³⁷⁶ כף החיים, סימן תפט', ס"ק צד'.

³⁷⁷ כף החיים, סימן תפט', ס"ק ט'.

³⁷⁸ שו"ע, סימן תצ"ג ס"ד. כף החיים, ס"ק נב'.

הגדולה, תיקנו חז"ל כמה מנהגי אבלות, אמנם נחלקו בזמן שצריך לנהוג מנהגים אלו: האשכנזים נוהגים להתחיל מיום טוב ראשון של פסח עד לג' בעומר³⁷⁹, והספרדים מפסיקים בלד' בעומר. כתיקון לכך שתלמידי ר' עקיבא לא נהגו כבוד זה בזה נוהגים לומר בשבתות אלו את פרקי אבות, שמלאים בהזכרות מוסריות בין אדם לחבירו, עד שמסתיימים בהזכרות לקבל התורה. השנה נוהגים להתחיל את פרקי אבות בשבת פרשת שמיני, כך שבשבת שלפני חג השבועות יאמרו את פרק ו'. יש נוהגים להוסיף בשבת האחרונה גם את פרק א' ממסכת דרך ארץ זוטא.

■ **נישואין ושידוכין:** נוהגים שלא נושאים נשים בימי האבלות. למנהג רוב האשכנזים מותר לשאת אישה כבר בליל לג' בעומר, ולספרדים רק בליל לד' בעומר, אבל מותר להחזיר גרושתו אפילו לפני זמנים אלו. לא צריך להימנע משידוכין בימים אלו, ויכולים לעשות סעודה, אולם לא ינגנו בכלי נגינה ולא ירבו בשירים וריקודים³⁸⁰.

■ **תספורת ותגלחת:** מקדמת דנא נהגו הרבה חסידים ואנשי מעשה לא מגלחים את זקנם בימי הספירה³⁸¹, וכן המנהג. האשכנזים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ג בעומר שאז חדלו מלמות תלמידיו של ר' עקיבא, בעוד הספרדים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ד בעומר, שכן צריכים להיות ל"ג יום שלמים. יש מהאשכנזים שנוהגים להתחיל את איסור הגילוח והתספורת מראש חודש אייר עד לחג השבועות, ויש מהספרדים, שנוהגים על פי הקבלה, שלא להתגלח ולא להסתפר כל ימי ספירת העומר עד ערב חג השבועות. כיום, יש המקלים באיסור תגלחת ונוהגים להתגלח מערב שבת לערב שבת לכבוד השבת, ובפרט שהם נוהגים להתגלח בצורה תדירה, כך שהימנעות מתגלחת לשבת נחשבת כזלזול בשבת. בראש חודש אייר יש הנוהגים להקל בתגלחת, וכן ביום העצמאות, יום ראשית צמיחת גאולתנו³⁸². יש המקלים עוד, שכל אדם הנושא משרה ייצוגית, כגון קצין בצה"ל, מנהל חברה וכד' רשאי להתגלח

³⁷⁹ אמנם יש מהאשכנזים הנוהגים להתחיל את מנהגי האבלות בר"ח אייר ולסיימם בג' סיוון. לכל הדיברות נוהגים לג' ימים.

³⁸⁰ כף החיים, סימן תפט' ב', ג', ט'

³⁸¹ תבואות שמש (לרב שלום משאש זצ"ל, רבה של ירושלים), או"ח, סימן נו' (עמוד קח').

³⁸² אמנם לדעת המקובלים אין להתגלח ולהסתפר כלל אפילו בימי שמחה אלו, וכ"פ הרב מרדכי אליהו זצוק"ל.

דבר יום ביומו, שכן מייצג הוא גוף מסודר, ולא נאה שיהיה לא מגולח, גדל פרע שער זקנו, וצריך לבחון כל מקרה לגופו.

■ **שמחה ושירים:** נוהגים גם לאסור הליכה למקומות שנוהגים בהם קלות ראש, כגון סרטים, חוף הים, בריכה וכד', וכן לא ישמעו שירים מהרדיו או מדיסק או מהמחשב ואפילו הם שירי קודש, ויש מקלים בשירה ווקאלית היינו ללא כלי נגינה, ונראה שראוי להחמיר בדבר, אולם מותר לפזם לעצמו שירים או לשיר שירי שבת. יש נוהגים שלא לברך שהחיינו בימים אלו, ויש נוהגים לברך רק על פירות, ויש מתירים לברך שהחיינו על כל דבר (מה שאין כן לעניין ימי בין המצרים) וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וכן המנהג.

טעם מנהגים אלו: עיקר משמעות הציוויים למעט בשמחה בימים אלו, אמור לגרום לנו לפרוש מהחיים הרגילים שלנו, ולתת את ליבנו על הזולת. במיוחד בימים אלו עלינו להקפיד על המצוות שבין אדם לחבירו ולהתחזק באהבת הריע. לכן כולנו נקפיד מאוד על איסורי לשון הרע, רכילות, הלבנת פני חברינו, ונכבד את חברינו ונאהב אותם כגופנו.

דוגמא לרעיון על ההגדה

כאמור לעיל, כדאי לתבל את מהלך ההגדה או בעיקר את האוכל בדברי תורה מגוונים המורים והמספרים על עוצמת נס יציאת מצרים וגדולתו, ועל כן ראינו לנכון להסביר רעיון אחד בהגדה ששזור את כל הסתכלותנו על מהות הגאולה ועל מהותו של חג זה, חג הגאולה, הוא הבסיס לכל ימי חיינו ויסוד גדול באמונתנו. בהגדה אנו מוצאים מחלוקת תנאים מעניינת ביחס לשאלה כמה מכות לקו המצרים במצרים וכמה לקו על הים³⁸³. לכל הדיברות בים היו פי חמש מכות, שכן במצרים ראו את אצבע אלוקים, ובים ראו את היד הגדולה, והיד כידוע מכילה חמש אצבעות. אמנם מה פשר חישוב מתמטי זה?

ניתן להסתכל על אצבע כעל איבר עצמאי, אולם ניתן להסתכל עליה כעל חלק מתוך כף היד. יש מקום רב לשתי נקודות מבט אלו. האמירה שהאצבע עומדת בפני עצמה היא אמירה שכל פעם אנו רואים מכה שעומדת בפני עצמה. האמירה שהאצבע היא חלק מהיד משמעה שאנו בתוך תהליך. פעמים רבות קשה לראות בתוך התהליך כיצד הדברים מתקדמים. כיצד באמת עולים שלב אחרי שלב. זה ניסיון קשה מאוד, מאחר שאנו נמצאים בתוך המציאות. היכולת להרים את הראש ולקבל מבט כוללני אינו פשוט. הוא אכן לא נעשה במצרים. הוא נעשה רק כשיצאו משם, על שפת הים, רק אז הבינו מה שבאמת התרחש במצרים: 'וַיֵּרָא יְשׁוּעָא אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם'. 'מצרים' בפסוק זה משמשת גם כשם העם וגם כשם הארץ, ורק עתה מבינים מה עבר על העם המצרי כאן ושם בארץ מצרים.

³⁸³ **רבי יוסי הגלילי אומר:** מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמרו החכמים אל פרעה: אצבע אלהים הוא, ועל הים מה הוא אומר? ויאמר ישראֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיֵּרָא הָעָם אֶת ה', וַיֵּאמְרוּ בֵּי וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוּ. כִּמָּה לָקוּ בְּאֲצָבָע? עֶשֶׂר מִכּוֹת. אָמַר מִעֵתָהּ: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. **רבי אליעזר אומר:** מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: וְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. עֲבָרָה - אַחַת, וְזַעַם - שְׁתֵּים, וְצָרָה - שְׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים - אַרְבַּע. אָמַר מִעֵתָהּ: בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתֵים מִכּוֹת. **רבי עקיבא אומר:** מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: וְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ - אַחַת, עֲבָרָה - שְׁתֵּים, וְזַעַם - שְׁלֹשׁ, וְצָרָה - אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים - חֲמִשָּׁה. אָמַר מִעֵתָהּ: בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתֵים מִכּוֹת.

זו שיטתו של ר' יוסי, אולם ר' אליעזר רוח אחרת עימו. הוא סובר שכדי שהמכות במצרים לא יהיו סתם מכות, אלא מוכוונות מטרה, שנאמר 'וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנֹטְתִי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם'³⁸⁴, עליהן להיות ברורות. מכות אלו נועדו כדי שכולם יכירו את הקב"ה. כיצד יגיעו להבנה זאת? טוען ר' יוסי שרק אם הקב"ה יראה שהוא שולט בכל מה שהמצרים חשבו למציאות אמיתית, אזי ידעו כי הוא באמת מלך מלכי המלכים הקב"ה. לכן כל מכה הכתה בכל ארבע היסודות, שחשבו בעולם העתיק שהם באמת עמודי המציאות: מים, רוח, אדמה ואש. ניתן לראות זאת בתור דוגמא במכת הצפרדעים, שהם באו מן היאור, כך שהיאור לקה, קפצו לתנורים, כך שהאש לקתה, במותם צברו אותם על האדמה, כך שהיא לקתה וריח הפגרים נישא באוויר עד שכל מצרים באשה מצחנתם, כך שגם האוויר לקה. אם הקב"ה יכה את כל מה שנתפש בעיני המצרים כמציאות, יהיו הם מוכרחים להאמין בקיומו של בורא העולם. ממילא במצרים כל מכה התחלקה לארבע מכות, כך שקיבלנו ארבעים מכות, וממילא לפי חשבון האצבע והיד יש מאתיים מכות בים.

לעומתם, ר' עקיבא סובר שהמצרים היו כל כך קטני אמונה, שדברים אלו לא יגרמו להם להאמין בקיומו של בורא העולם, ולכן כל מכה בנוסף לזה לוותה בגילוי שכינה, שכך שלא יוכלו להכחיש בשום צד ואופן את קיומו של בורא העולם, וממילא יש כל מכה הכתה בחמישה דברים, ועל הים לקו מאתיים וחמישים מכות.

להסבר נפלא זה ישנה בעיה קטנה. מי שראו את האצבע היו החרטומים: 'וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרָעָה אֲצַבֵּעַ אֶל-לֵהִים הוּא', בעוד שמי שראו את היד בים סוף היו עם ישראל: 'וַיֹּאֲרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה', וכיצד אנו למדים מהחרטומים לעם ישראל?

אלא שעל כורחנו לומר שעם ישראל במצרים סיגל לעצמו נקודת ראייה חרטומית-מצרית. כמו שהם לא הבינו שיש כאן תהליך ארוך ושלם עם ייעוד ברור, ולא ראו את קיצו, כך גם חלקים מעם ישראל הסתכלו על המציאות. לא באמת הפנימו שכל מכה

³⁸⁴ שמות, פרק ז', פסוק ה'.

היא רק עוד שלב בדרך ליציאה ממצרים. לא היה להם מושג שהמכה העשירית היא האחרונה. רק כאשר יצאו הבינו פתאום את יד ההשגחה, הבינו שהיה כאן תהליך ארוך ומחושב, עם קומות שונות, ורק בים סוף הצליחו להתנתק סוף כל סוף מנקודת המבט המצרית קטנת האמונה.

ומכאן לימינו. גם אנו נמצאים בתוך תהליכים רבים. תהליכים אלו אינם פשוטים. נפילות רבות יש בהם. עם עומס חיי השגרה, קשה לנו לראות שאנו בעיצומו של תהליך הגאולה, אולם חז"ל לימדונו שגאולתם של ישראל אינה בבת אחת: ר' חייא בר אבא זר' שמעון בן חלפתא היו מהלכין בקרועתא בהדא בקעתא דארבאל, וראו אילת השחר שבקע אורה לעלות, אמר לו ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל, אמר לו ר' שמעון היינו דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי, בתחלה היא באה קימעה קימעה, ואחר כך היא מנפצת ובאה, ואחר כך היא פרה ורבה, ואחר כך היא משתבחת והולכת³⁸⁵. בתהליך הגאולה ישנן הרבה נקודות של חושך. גם אחרי שהגאולה מזדחלת לה לאיטה, היא פתאום מנפצת והולכת, היינו נראית כמתחזקת ולפתע נראית כאילו היא נעלמת חלילה. אולם לאחר זמן חשוך זה היא פרה ורבה, רואים את הגאולה כממשיכה ומתעלה, עד שלבסוף היא משתבחת והולכת, והכל רואים עין בעין ללא שום פקפוק את מעשה ה' כי נורא הוא. בימים אלו אנו נמצאים. אנו מרגישים את ימי הגאולה, לא ניתן להכחיש זאת. הרי ישראל נותנים פירותיהם לעם ישראל. ארץ ישראל קמה מחורבנה ונותנת את טובה לעם ישראל. כל נבואות התורה והנביאים התקיימו בנו אחת לאחרת³⁸⁶, ועתה אנו בשלב המבלבל. אולם עלינו להתחזק באמונה, להאמין שכל מה שאנו רואים לנגד עינינו הוא התהליך המבורך של הגאולה, ולא להתייאש. ירושלים וכל מדינת ישראל הולכים ונבנים בקצב גדול, ומובטחים אנו כי זה סימן לבואו של דוד המלך, וכשיבוא מלך המשיח שהוא מזרעו של דוד המלך ע"ה, תהיה התפילה כראוי, וייבנה בית המקדש ותהיה הודאה גדולה לקב"ה ושמחה שלימה

³⁸⁵ מדרש רבה, תהלים, מזמור כב'.

³⁸⁶ עיין: 'חזקאל, פרק לו', פסוק ח'. סנהדרין, צח. ויקרא, פרק כו', פסוק לב'. רש"י. רבינו בחיי אור החיים. רמב"ן, פסוק טו'.

שאינו כדוגמתה³⁸⁷. אמנם גם כעת אנו מחוייבים על פי דין להודות ולהלל על הטוב שזכינו לו. גם על טוב חלקי אנו צריכים להודות, וכך אנו אומרים כל יום בתפילת שחרית: 'וקרבנו מלכנו לשמך הגדול באהבה להודות לך וליחדך ליראה ולאהבה את שמך' – מטרת הקירוב שקרבנו בורא עולם אליו היא שאנו נדע להודות לו, ורק מתוך הכרתנו האמיתית במי שמסובב את כל הסיבות ומרעיף עלינו את כל הטוב, רק מתוך כך נוכל לירוא מנו ולאהוב אותו באמת. עלינו למלא חובתנו זו בשמחה ובתשוקה גדולה, ומתוך כך נוכל לבקש עוד המשך שפע של ברכה.

זאת משימת חיינו כיום: להאמין ולפעול להחשת גאולת ישראל. מדינת ישראל של ימינו מציבה בפנינו אתגר עצום. האם נדע להשתלב בתוך התהליך של הגאולה, להוביל את תהליך שיבת ציון שכבר החל, ולתת לו תוקף של קודש? האם נוכל לרומם את מדרגת החול שנבנתה כאן בעבודה קשה אל מדרגת הקודש האלוקית? האם נהיה ראויים לרשת באמת את ארץ הקודש? האם נכיר בניסים שקורים לנו יום יום? האם נרגיש כל הזמן את עוצמת חסדי ה' ששם חלקנו בדור כזה מופלא של גאולה?

על שאלות אלו עלינו לענות בוודאות גמורה, זכינו להיות חלק מתהליך הגאולה הנפלא. חובה עלינו לפנות בתחינה לבורא העולם ולבקש ממנו שיגאלנו עתה גאולת עולם, ויתקיים בנו במהרה 'כִּימִי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנוּ נִפְלְאוֹת'³⁸⁸. נפלאות שלא נראו בכל העולם אפילו לאבות³⁸⁹. שנזכה לכך במהרה בימינו. אמן.

³⁸⁷ עיין מגילה יז: 'וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר: אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' א-להיהם ואת דוד מלכם. וכיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפילתי. וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי. וכיון שבאת עבודה באתה תודה, שנאמר זבח תודה יכבדנני'.

³⁸⁸ מיכה, פרק ז', פסוק טו'.

³⁸⁹ עיין מכילתא דר' ישמעאל, פרשת בשלח: 'עושה פלא עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור שנאמר: אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד ואומר רבות עשית אתה ה' א-להי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. דבר אחר עושה פלא, עושה פלא עם אבות ועתיד לעשות עם בנים שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אראנו מה שלא הראתי אל אבות שהרי נסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר הם ממה שעשיתי לאבות וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו, ואומר ברוך ה' א-להים א-להי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן.

תפילות שונות

תפילה להצלחת הילדים וזיווגיהם מאת השל"ה הקדוש זע"א³⁹⁰

אֲתָה הוּא ה' אֵל-לִהְיוּנוּ עַד שְׁלֹא בָרָאתָ הָעוֹלָם, וְאֲתָה הוּא אֵל-לִהְיוּנוּ מִשְׁבָּרָאתָ הָעוֹלָם, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֲתָה אֵל. וּבָרָאתָ עוֹלָמְךָ בְּגִין לְאִשְׁתְּמוּדַע אֵל-לְהוֹתָךְ (=כדי שתפורסם מלכותך) בְּאִמְצָעוֹת תּוֹרָתְךָ הַקְדוּשָׁה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ: 'בְּרֵאשִׁית' – בְּשִׁבִיל תּוֹרָה וּבְשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הֵם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר בְּחֶרֶת בָּהֶם מִכָּל הָאֲמוּנוֹת, וְנִתְּתָ לָהֶם תּוֹרָתְךָ הַקְדוּשָׁה, וְקִרְבָתָם לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל. וְעַל קִיּוֹם הָעוֹלָם וְעַל קִיּוֹם הַתּוֹרָה בָּא לָנוּ מִמָּךְ ה' אֵל-לִהְיוּנוּ שְׁנֵי צוּוּיִים. כְּתִבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ: 'פָּרוּ וּרְבוּ', וְכְתִבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ: 'וְלִמְדַתְּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם', וְהַפְנֵנָה בְּשִׁתְיָהוּ אַחֶת, כִּי לֹא לָתֵהוּ בָרָאתָ כִּי אִם לְשִׁבְתָּ, וְלִכְבוֹדְךָ בָּרָאתָ, יִצְרָתָ אֵף עֲשִׂיתָ, כְּדֵי שֶׁנִּהְיָה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצָאֵינוּ וְצִאֲצָאֵי כָל עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלֹאֲמְדֵי תּוֹרָתְךָ. וּבְכֵן אָבוֹא אֵלֶיךָ ה' מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, וְאֶפִּיל תַּחֲנֹתִי, וְעֵינֵי לִי תִלְוִיּוֹת עַד שֶׁתַּחֲנֵנִי וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי לְהַזְמִין לִי בָנִים וּבָנוֹת, וְגַם הֵם יִפְרוּ וְיִרְבוּ הֵם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת לְתַכְלִית שֶׁהֵם וְאֲנִי וְאֲנַחְנוּ כָּלֵנוּ יַעֲסֻקוּ בְּתוֹרָתְךָ הַקְדוּשָׁה לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאַהֲבָה, וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ וְדַבֵּק לִפְנֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ. אָבִינוּ אֵל הַרְחֵמֵנוּ, תֵּן לְכָלֵנוּ חַיִּים אֲרָפִים וּבְרוּכִים, מִי כְמוֹךָ אֵל הַרְחֵמִים זֹכֵר יִצְוֵרֵינוּ לְחַיִּים בְּרַחֲמִים, וְכָרוֹנוּ לְחַיִּים נְצִחִים כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל אֲבֹרָהֶם אָבִינוּ: 'לֹא... יִחִיה לְפָנֶיךָ, וּפָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ

³⁹⁰ ניתן לומר תפילה זו בכל עת, ובפרט בערב ראש חודש סיוון.

זכרונם לברכה: 'בִּירְאָתָהּ'. כִּי עַל כֵּן, בָּאתִי לְבַקֵּשׁ וּלְחַנּוּן מִלִּפְנֵיהַ שְׁיֵהָא זְרַעִי
וְזָרַע זְרַעִי עַד עוֹלָם זָרַע כָּשׁוּר, וְאֵל יִמְצָא בִּי וּבְזַרְעִי וּבְזָרַע זְרַעִי עַד עוֹלָם שׁוּם
פְּסוּל וְשִׁמְזִי, אֲךָ שְׁלֹם וְאַמֶּת וְטוֹב וְיִשׁוּר בְּעֵינַי אֶל-לֵהִים וּבְעֵינַי אָדָם, וַיְהִי
בְּעָלֵי תוֹרָה, מְאָרִי מְקָרָא, מְאָרִי מִשְׁנָה, מְאָרִי תַלְמוּד, מְאָרִי רִזָּא, מְאָרִי מַעֲוָה,
מְאָרִי גּוֹמְלֵי חֲסָדִים, מְאָרִי מַדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת, וַיַּעֲבֹדוּ בְּאַהֲבָה וּבִירְאָה פְּנִימִית,
וְלֹא יִרְאָה חִיצוֹנִית. וְתַן לָכֵל גּוֹיָה וּגּוֹיָה מֵהֶם דִּי מַחֲסוּרָה בְּכַבּוּד, וְתַן לָהֶם
בְּרִיאוֹת וְכַבּוּד וְכֹחַ, וְתַן לָהֶם קוֹמָה וַיְפִי וְחוּ וְחֹסֶד, וַיְהִיָּה אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשְׁלֹם
בִּינֵיהֶם, וְתַזְמִין לָהֶם זְוֹגִים הַגּוֹנִים מִזְרַע תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִזְרַע צַדִּיקִים, וְגַם
הֵם זְוֹגִים יֵהִיו כְּמוֹתָם כָּכֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלְלָתִי עֲלֵיהֶם, כִּי זָכְרוֹן אֶחָד עוֹלָה לְכָאן
וּלְכָאן. אַתָּה ה' יוֹדֵעַ כֹּל תַּעֲלוּמוֹת, וּלְפָנֶיךָ נִגְלָו מִצְּפוֹנֵי לְבִי, כִּי כּוֹנְנִתִי בְּכָל
אֵלָה לְמַעַן שְׁמֹךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ וּלְמַעַן תוֹרָתְךָ הַקְדוֹשָׁה. עַל כֵּן עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי
בְּעֵבוֹר הָאֲבוֹת הַקְדוֹשִׁים אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וּבִגְלָלָם תּוֹשִׁיעַ בָּנִים לְהַיּוֹת
הָעֲנָפִים דּוֹמִים לְשׁוֹרָשָׁם, וּבְעֵבוֹר דָּוִד עֲבָדְךָ רָגֵל רַבִּיעִי בְּמִרְכָּבָה, הַמְשׁוֹרֵר
בְּרוּחַ קֹדֶשׁ: שִׁיר הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁרִי כָּל יְרֵא ה' הִחֲלֹף בְּדַרְכָּיו. יִגִּיעַ כְּפִיד כִּי
תֵּאכַל אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁתְּךָ כְּגֶפֶן פְּרִיָּה בְּיִרְכָתִי בֵּיתְךָ בְּנִיד כְּשִׁתְּלִי זֵיתִים
סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ. הִנֵּה כִּי כּוֹ יִבְרַךְ גָּבֵר יֵרֵא ה'. יִבְרַכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וְיִרְאָה בְּטוֹב
יְרוּשָׁלַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְיִרְאָה בָּנִים לְבָנֶיךָ שְׁלֹם עַל יִשְׂרָאֵל. אָנָּה ה' שׁוֹמֵעַ
תְּפִלָּה, יָקִים בָּנוּ הַפְּסוּק. וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתָּם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ
וּדְבָרִי אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּפִיד לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּיד וּמִפִּי זָרַע וּמִפִּי זָרַע זָרַע אָמַר ה'
מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. יֵהִיו לְרִצּוֹן אֲמִרִי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגּוֹאֲלִי:

ס ד ר ב ז י ק ת ח מ צ

מתוך לשון חכמים למרן הר"ח הטוב בעל בן איש חי, וכן מופיע בסידור של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

טוב ליטול ידיים לפני הבדיקה, ולומר את הבקשה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו

ליחדא אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתייחסים אל שורשי נפשנו רוחנו ונשמתנו ומלבושיהם והקרובים להם שמכלולות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה דרבנן לבדוק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותנו בליל ארבעה עשר לחודש ניסן כאשר הורו לנו רבותינו ז"ל: אור לארבעה עשר בניסן בודקין את החמץ לאור הנר. לבער שאור וחמץ הנמצא בבית בחורין ובסדקין. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, לתקן שורש מצווה זו במקום עליון.

ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. על כן נקווה לך ה' א-לוהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך

עליהם מהרה לעולם ועד כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד
ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר והיה ה' למלך על כל הארץ
ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' א-לוהיך והישר בעיניו תעשה האזנת
למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך
כי אני ה' רופאך.

נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי (יש לאמר שבע פעמים)
לב טהור ברא לי א-לוהים ורוח נכון חדש בקרבי (יש לאמר שבע פעמים)
יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.
ויהי נועם ה' א-לוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו
(יחזור פעמים על פסוק זה)

ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ

אחרי הבדיקה יבטל את החמץ, וצריך להבין מה שיאמר וזו מצוות עשה דרבנן. לפני הביטול
יאמר את התפילה הבאה:

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו
ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א אות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל
ישראל, הריני מקיים מצוות עשה דרבנן לבטל שאור וחמץ בליל ארבעה
עשר בחודש ניסן. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו לתקן
שורש מצווה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי
אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך

כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראיות לכוון במצווה זו. ואתה הא-ל הגדול
הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו ותבטל כוחות
הטומאה והקליפה וכל אויבך וכל שונאיך מהרה יכרתו ומלכות הרשעה
מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. והסר ממנו
יגון ואנחה. ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחדסד וברחמים בצדק
ובמשפט את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי
לישועתך קוונו כל היום. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי
וגואלי. ויהי נועם ה' א-לֹהֵינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה
ידינו כוננהו.

כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל ולהווי כעפרא דארעא

תרגום לעברית: כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו
יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לֹהֵינו וא-לֹהֵי אבותינו שתתן לנו כח ויכולת ועזר
וסיוע לפשפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע. אנא ה'.
הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע. ותזככנו ותלבבנו בכח היצר הטוב.
השיבנו אבינו לתורתך וקרבתך מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלימה
לפניך. ותרפא את מאתיים וארבעים ושמונה איברים ושלוש מאות ושישים
וחמישה גידים של נפשנו ושל גופנו רפואה שלימה. והעלה ארוכה ומרפא
לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכן מכותינו. כי א-ל רופא רחמן ונאמן
אתה. עוזרנו א-לֹהֵינו ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מאיסור חמץ אפילו

מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום אמן
כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ס ד ר ב י ע ו ר ח מ צ

לפני שריפת החמץ יאמר את התפילה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו
ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א אות וא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל
ישראל, הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות ביעור חמץ בשריפה לשורפו ביום
ארבעה עשר לחודש ניסן כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון
בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה
מקובלת ורצויה לפניך מצווה זו, וכאילו כיוונתי בכל הכוונות הראיות
לכוון במצווה זו של שריפת החמץ ויעלה לפניך כאילו קיימנו מצוות:
פסילי אלוהיהם תשרפון באש. ותבער כוחות הטומאה והקליפה. וכל אויבך
וכל שונאיך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם
ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. על כן נקווה לך ה' א-לוהינו לראות
מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון
לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל
רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל
לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם
את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד כי המלכות שלך היא
ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר
והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

יצחק שלו, רב העיר ירושם

הלכות חג הפסח התשפ"ג

אחרי שריפת החמץ יבטל אותו ויאמר לפני הביטול את התפילה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו
ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל
ישראל, הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה מהתורה לבטל שאור וחמץ
ביום ארבעה עשר בחדש ניסן כמו שציוונו ה' א-לוהינו בתורתו הקדושה:
אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו
ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו
שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו של ביטול שאור וחמץ
ביום זה. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה
זו. ואתה הא-ל הגדול הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה
לנו. ותבטל כוחות הטומאה והקליפה הנקראים שאור וחמץ וכל אויביך וכל
שונאיך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם
ותשמידם במהרה בימינו. ובכן תן כבוד לעמך תהילה ליראיך ותקווה
טובה לדורשיך ופתחון פה למייחלים לך. שמחה לארצך ששון לעירך
וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו. ובכן
צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו ועולתה תקפוץ
פיה והרשעה כולה בעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך
אתה הוא ה' א-לוהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך
ובירושלים עיר מקדשך ככתוב בדברי קודשך ימלוך ה' לעולם א-לוהיך ציון
לדור ודור הללויה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי ה' צורי וגואלי.

כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה. דביערתיה ודלא ביערתיה ליבטיל ולהווי (הפקר) כעפרא דארעא.

תרגום לעברית: כל חמץ ושאור שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו

שביערתיו ושלא ביערתיו יהיה בטל (ומופקר) וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתרחם עלינו ותשמרנו ותצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שביערתו החמץ מביתנו היום הזה, כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו. אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע ותזכנו ותלבבנו בכח היצר הטוב ותזכנו לזכך נפשנו ולהאיר בה ולהוסיף בה כח והארה גדולה ולהתקשר למעלה בקדושה העליונה. ותמיד תשרה ותחול עלינו קדושה העליונה. קדשנו במצוותיך. תן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך שמח נפשנו בישועתך וטהר ליבנו לעוברך באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך ותמלא משאלות ליבנו לטובה לעבודתך, אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ת פ י ל ה ל פ נ י ק ר י א ת ה ה ג ד ה

לְשֵׁם יְחִיד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה. בְּדָחִילוֹ וּדְחִימוֹ. וּדְחִימוֹ וּדְחִילוֹ.
לְיַחְדָּא שֵׁם יו"ד ה"א בּוֹא"ו ה"א. בְּיַחְדָּא שְׁלִים (י-ה-ו-ה) בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.
וּבְשֵׁם כָּל־הַנְּפֻשּׁוֹת וְהָרוּחוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת וּמְלַבּוּשֵׁיהֶם וְהַקְּרוֹבִים לָהֶם שְׁמִכְלָלוֹת
אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה. וּמְכַל־פְּרָטִי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה דְכָל־
פְּרָצוּף וּסְפִירָה. הִנֵּה אֲנִכִּי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיָּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְסַפֵּר

בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּאת שֶׁהִיא לֵיל חַג הַמִּצּוֹת. כְּמוֹ שֶׁצִּוְּנוּ ה' אֶל־לִהְיוֹת
בְּתוֹרָתוֹ הַקְדוּשָׁה וְהַגְדָּת לְבִנְיָ בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֶבְרָה זֶה עָשָׂה ה' לִי
בִּצְאָתִי מִמִּצְרַיִם. כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רָצוֹן בּוֹרְאִי. לְתַקֵּן
שׁוֹרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן. וַיְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי ה' אֶל־לִהְיוֹת וְאֶל־לִהְיוֹת אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתְּהִיָּה חֲשׂוֹבָה וּמְקוּבָּלָת וּרְצוּיָה לִפְנֵי מִצְוָה זוֹ שֶׁל סְפּוֹר יִצְיָאֵתָנוּ מִמִּצְרַיִם
בְּלִילָה הַזֹּאת. וַיַּעֲלֶה לִפְנֵי כָּאֵלֹ בּוֹנֵי בְּכָל־הַכּוֹנֹת הָרְאוּיוֹת לְכַוֵּן בְּמַעֲשֵׂה
וְדְבוּר וּכְוִנָּה וּמַחֲשָׁבָה וְרַעוּתָא דְלִבָּא. וַיִּתְּנוּקְנוּ כָּל־נִפְשׁוֹת רוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת
חַיּוֹת יְחִידוֹת שֶׁל כְּלָלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה. וְשֶׁל כָּל־פְּרָטִי אֲצִילוֹת
בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה דְּכָל פְּרָצוּף וּסְפִירָה. וַיִּתְּיַחֲדוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת הַנּוֹיָ"ה. שֶׁהֵם
נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה חַיָּה יְחִידָה. דְּכְלָלוֹת וּפְרָטוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיָּה.
בִּיחּוּדָא שְׁלִים (י-ה-ו-ה) אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְפַּשֵּׁט שֶׁפַע אוֹר אֵין סוּף בְּרוּךְ הוּא. וּמִשָּׁם
יִמְשֹׁךְ שֶׁפַע וּבִרְכָּה רַבָּה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת לְזַכֵּךְ נִפְשָׁנוּ רוּחָנוּ וּנְשָׁמָתָנוּ שֶׁיִּהְיוּ
רְאוּיִים לְעוֹדֵר מִיָּין נִקְבִּיּוֹן. וַיְהִי | גָּעַם ה' אֶל־לִהְיוֹת עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה
עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

ס ג ו ל ת ה מ ל ח ב ס פ י ר ת ה ע ו מ ר

בספר דבק מאח לר' אברהם חי חמוי (מערכת י', ערך ימי העומר) כתב בזו הלשון:

סגולה נפלאה בלילה הראשונה של ספירת העומר יקח בידו מעט מלח (=פריש מעט
מלח), ויקרא עליו מזמורים אלו (תהילים פרק קכב', ופרק קלא', ופרק קלג'):

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד שְׁמוֹחָתִי בְּאִמְרִים לִי בֵּית ה' נִלְךְ: עֲמֻדוֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ
בְּשִׁעְרֵיךְ יְרוּשָׁלַם: יְרוּשָׁלַם הִבְנוּיָה כְּעִיר שֶׁחִבְרָה לָהּ יַחְדּוֹ: שָׁשָׁם עָלוּ שְׂבָטִים
שְׂבָטֵי יָהּ עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְהַדּוֹת לָשֵׁם ה': כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפָּט

כְּסָאוֹת לְבֵית דָּוִיד: שָׂאֲלוּ שְׁלֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֶהְיֶה: יְהִי שְׁלֹם בְּחִילָךְ
שְׁלֹחַ בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלֹם בְּךָ: לְמַעַן בֵּית ה' אֶ-
לְהִינּוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ:

שִׁיר הַמַּעֲלֹת לְדָוִד ה' לֹא גָבַהּ לִבִּי וְלֹא רָמּוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי בַּגְּדֹלוֹת
וּבַנְּפִלְאוֹת מִמְּנִי: אִם לֹא שְׁוִיתִי וְדוּמַמְתִּי נִפְשִׁי כְּגִמְלָה עָלַי אֲמוֹ כְּגִמְלָה עָלַי
נִפְשִׁי: יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:
שִׁיר הַמַּעֲלֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה טוֹב וּמַה נָּעִים שְׁבַת אֲחִים גַּם יַחַד: כְּשֶׁמֶן הַטוֹב
עַל הָרֹאשׁ יֵרֵד עַל הַזָּקֵן זָקֵן אֶהְרֹץ שִׁירְד עַל פִּי מִדּוֹתָיו: כְּטָל חֶרְמוֹן שִׁירְד עַל
הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי שֵׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם:

לאחר פרקי תהילים אלו, יאמר את סדר קצירת ופרשת העומר כמו שמופיעים
במחזורים, ויאמר את התפילה הבאה:

יְהִי רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךְ ה' א-לוֹהֵינוּ וְא-לוֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בְּזִכּוֹת סְפִירַת הָעוֹמֵר אֲשֶׁר
צִוּוֹתָנוּ בַּתּוֹרָתְךָ הַקְּדוּשָׁה. וּבְזִכּוֹת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוּשִׁים וְהַטְּהוּרִים הַיּוֹצֵאִים
מִהַמְּזֻמּוֹרִים הַלָּלוּ, מִרְאשֵׁי תִיבוֹת וּמִסּוּפֵי תִיבוֹת, וּבְזִכּוֹת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים
הַטְּהוּרִים אֲבִרָהֶם יִצְחָק וִיעֲקֹב, שִׁיְהִיָּה זֶה הַמֶּלֶךְ לְשִׁמִּי (פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי. יִכּוֹל
לְהַזְכִּיר גַּם שְׁמוֹת נוספים), וְלִכְלֹל מִי שִׁיִּישָׂא הַמֶּלֶךְ הַזֶּה עָלָיו, יִהְיֶה לוֹ לְמוֹנֵן
וְצִינָה מְדַבֵּר וּמְמַגֵּפָה וּמַעֲיִן הָרַע, וְכָל דָּבָר רַע אֲמֹן כֵּן יְהִי רִצּוֹן.

אחר כך יאחזו את המלח בידו ויספור את העומר, וכן יעשה כל ימי הספירה, ויזהר
שלא ישים את המלח על ההארץ, ושיהיה בידו בשעת הברכה, ואחר כך יהיה זה
המלח מסוגל הרבה לעין הרע מאוד, ויועיל כמו קמיע מומחה ופקיע.

תקציר ההלכות המעשיות

- **לימוד הלכות החג:**
חובה על כל אחד לעסוק בהלכות חג הפסח, בכדי שלא ייכשל באיסור חמץ.
- **הגדרת איסורי חמץ:** חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן שהתחיל להחמיץ. איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר אפילו בכמות מועטת ביותר. חמץ אסור בין באכילה ובין בהנאה בכל צורותיו, היינו בין במאכל ובין במשקה. כמו כן אסור ליהנות מחמץ המשמש לדברים שונים, כגון כרית חימום מחמץ, או תמונות שיבולי חמץ וכד', ויש למוכרם במכירת החמץ.
- **דיני חודש ניסן:**
בחודש זה רצף של ימים טובים, ולכן לא אומרים תחנון. בכל יום קוראים פרשת הנשיאים.
- **איסור חדש: אסור לאכול תבואה חדשה הצומחת בימים אלו. השנה בכל העולם מותר לאכול מהתבואה החדשה רק במוצאי השבת.**
- **ברכת האילנות:**
מברכים על שני עצים מלבנים (לפחות). לא מברכים על עצים שידוע שהם מורכבים מסוגים שונים, אבל ניתן לברך על עצי עורלה. ניתן לברך זאת בלילה אם רואה את הבלבוב. לא מברכים ברכה זו בשבת.
- **קמחא דפסחא:**
מתקנת חז"ל כל אחד צריך לתת כסף או מיני מאכל לעניים בכדי שיהיה להם מזון לפסח. ראוי לתת כסף לאגודות השונות ולא מצרכי מזון, מאחר שהם יודעים

למי לתת. ניתן לתת גם מכספי מעשר כספים.

• **שבת הגדול:** הרב דורש בדיני הפסח. טוב שהדרשה תעסוק גם בהגדה בכדי למשוך את לב השומעים, אבל עיקר הדרשה הוא החלק ההלכתי, להורות לעם את חוקי האלוקים ואת תורותיו. נכון להוסיף דרשות על הלכות הפסח ומנהגיו גם בשבתות הקודמות. טוב מאוד לקיים שיעורים באמצעי המדיה השונים בימי החול, ולעסוק בהכנות ובלימוד לעריכת סדר עוד לפני החג. ראוי מאוד לישון בערב פסח על מנת שלא יהיו עייפים מידי בסדר.

• **הכשרת כלים:** הכלל הקובע הוא 'כבולעו כך פולטו', היינו שהכלי יפלוט את טעם החמץ בדרך בה

הוא בלע. יש להכשיר את הכלים מספר ימים לפני חג הפסח, ויש לשאול רב על כל כלי שלא בטוח בצורת הכשרתו (טוב לקבוע לימוד מסודר בנושא, מאחר שרבים עושים אבל מעטים יודעים). יש לנקות משאריות חמץ גם את הכלים שלא מתכוון להשתמש בהם כלל בפסח.

• **קניית מצרכים לפסח:** חובה שכל מוצרי האוכל יהיו מושגחים מטעם רבנות מוכרת לפסח התשפ"ג, אולם אם רכש מוצרים כשרים לפסח בשנים הקודמות, ושמר אותם בבית כך שלא נגעו בחמץ, יכול לאוכלם. אין צורך בכשרות למוצרי ניקיון שלא נכנסים לפה. יש מחמירים שסבונים ומוצרי היגיינה הנוגעים בגוף יהיו כשרים לפסח. משחת שיניים, מי פה ושפתון

יצחק שלו, הרב הראשי לירוחם

הלכות חג הפסח

(אודם) צריכים כשרות לפסח. גם סבון כלים צריך כשרות לפסח. ראוי לקנות את הביצים והבשר (עוף, הודו, בקר וכד') לפני חג הפסח, וכן לקנות מוצרי חלב שנעשו לפני החג, ומסומן כך: 'כשר לפסח, ערב פסח'. הביצים מוחתמות בכיתוב: 'כ. לפסח'. אפשר להשתמש בביצה שאין עליה חותמת 'כשר לפסח' לצורך חביתה, עוגה וכד', אולם אין לבשל אותה בסיר.

אולם ברוך ה' תמיד יש מלאי גדול של מאכלים שונים. לכן יש להימנע ממכירת חמץ גמור. יש למנות את הרב לשליח למכור את החמץ, וצריכה להיות גמירות דעת במכירה, היינו שיהיה ברור שהחמץ אכן נמכר לגוי, ואם הגוי יבוא לקחתו, לא ימנע ממנו, ולכן חייב לפנות לו דרך, ולהראות לו את המקום שבו מאוחסן החמץ, שהרי זה החמץ שלו.

● איסור קטניות:

● **מכירת חמץ:** ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא בהפסד מרובה, וכל אדם ישער האם לגביו זה הפסד רב אם לאו. אמנם המכירה קיימת גם בהפסד מועט. מי שחושש שלא ימצא מאכלי חמץ במרכולים אחרי הפסח, יכול למכור גם חמץ גמור לכתחילה בהפסד מרובה,

האשכנזים נוהגים להימנע מאכילת קטניות, ויש מקלים בשמן קטניות. שמן קנולה מותר לפוסקים רבים, ואין צורך לעשות התרת נדרים על השימוש בו. גם בין הספרדים ישנם מנהגים שונים, וכל אחד ימשיך במנהג אבותיו. במקום חולי ל"ע, כל העדות יכולים לאכול קטניות, אפילו

יצחק שלו, הרב הראשי לירושם

הלכות חג הפסח

מבלי לעשות התרת נדרים, ואפילו לא נהגו לאכול קטניות אלו. הנוהגים איסור בדבר, לא ישנו ממנהגם גם השנה, אלא אם כן אין להם שום דבר מאכל אחר, ואז יעשו שאלת חכם.

• **פיצוחים ופירות**

יבשים: חלק מהפיצוחים הינם קטניות, אבל לכל הדעות והמנהגים אסור בתכלית האיסור לאכול פיצוחים שאינן מושגים לפסח, מאחר שנוהגים לערב קמח בהכנתם. כיום פירות יבשים מותרים לכל העדות, ובלבד שתהיה עליהם השגחת כשרות טובה מסודרת.

• **תרופות:** חולה שיש

בו סכנה נוטל תרופות כרגיל. צריך להחליף תרופות חמץ שיש בהם טעם לתרופות

כשרות לפסח, לאחר התייעצות עם מורה הוראה ורופא. ראוי להחליף בדרך זו גם תרופות שאין בהן טעם. לא צריך להחליף משאפים הניתנים לניקוי יסודי, ואם לא ניתן לנקותם היטב, יקנה חדשים. אין צורך בכשרות מיוחדת למשחות רפואיות שונות או לזריקות וטיפות. תרופות המכילות קטניות מותרות גם לחולה שנוהג להימנע מלאכול קטניות ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה.

• **חמץ לאחר הפסח:**

חמץ של יהודי לאחר הפסח אסור, אלא אם כן נעשתה מכירת חמץ כדין.

• **בדיקת חמץ:** חובה

לבדוק כל מקום שאדם רגיל להיכנס לשם עם חמץ. לכן חובה לבדוק את חדרי הבית,

בסעודת סיום מסכת, או שאר שמחות כסעודת שבע ברכות, וראוי כיום להפטר מהתענית. אמנם הבכורים צריכים להיות בתענית עד לאחר התפילה. גם אם לא מבינים את סיום המסכת נפטרים מהצום. ניתן להשתתף בלימוד גם באופן וירטואלי, כגון שיחת 'זום' או ווטסאפ, וראוי שבכור שלא יכול להגיע בפועל לסיום, ילמד בעצמו משהו, וניתן להקל אפילו במסכת משנה שלמד בעצמו.

• סוף זמן אכילת חמץ:

מפסיקים לאכול חמץ בבוקר יום רביעי (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:41. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:04. דעת הגר"א ובעל התניא: 10:35. כל הזמנים לפי שעון קיץ). כל אחד יצחצח שיניו (במברשת

חדר המדרגות, מכונית, משרד, מחסן, ארון חשמל וכד'. אדם העוזב את ביתו לפני הפסח ולא מתכוון לחזור אליו עד לאחר החג, פטור מבדיקת חמץ אם עזב את ביתו לפני חג הפורים (הרגיל), אולם אם עזב את ביתו זמן רב, ואפילו מראש השנה לא היה בבית, אולם מתכוון לחזור אליו בחג צריך בדיקה. לפני הבדיקה מברכים על ביעור חמץ, וניתן לבדוק מספר מקומות על סמך ברכה אחת. מברכים רק על בדיקה הנעשית בזמן, היינו מיום שלישי בערב (אור ליד' ניסן, 4.4.2023 למניינם) עד לצאת החג. יש לבדוק גם מלונות, חדרי אירוח (צימרים) ובתי חולים.

• תענית בכורות:

הבכורות מתענים בערב פסח, אלא אם כן משתתפים

החמץ). מי שיש לו פלטה בשיניים או שיניים תותבות ינקם היטב בקיסם, וראוי לערות עליהם מים רותחים.

• **ביעור חמץ:** יש לבער את כל החמץ שנשאר ביום רביעי. (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 10: 54. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 11: 23. דעת הגר"א ובעל התניא: 11: 38. כל הזמנים לפי שעון קיץ). ראוי להדגיש שאם נאנס ולא הספיק, או שהדבר יגרום לו לדקדק יותר, או שיהיה פחות לחץ ומתח נפשי יכול ללכת לפי הזמן המאוחר יותר. המוצא חמץ בפסח ברשות הרבים לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו, ואם מצא אותו ברשותו בחול המועד יבער אותו, ואם מצאו ביום טוב עצמו יכפה עליו כלי שלא יבוא לאוכלו, ובמוצאי החג יבער אותו.

• **אכילה בערב פסח לאחר איסור אכילת חמץ:** אסור לאכול מצות ביום זה, אבל מותר לאכול כופתאות מקמח מצה (קניידלך), ויש מתירים לאכול עוגות מקמח מצה. מותר לאכול עוגות שאין בהן כלל קמח.

• **חצות היום:** מיום רביעי בחצי היום חל איסור מלאכה, ואסור להסתפר או להתגלח. (אופק ירושלים – 12: 42. לפי שעון קיץ). יש להתכונן לחג, לפתוח את חבילות המצות, את בקבוקי היין, לנקות ולבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, לערוך את השולחן ולסדר כריות נוחות לכל המסובים, כדי שיוכלו להסב ולאכול דרך חירות. ראוי לנוח, כדי שנוכל לעסוק במצוות הסדר.

• שעה עשירית:

לאחר השעה העשירית אין לאכול מאכלים שברכתם 'מזונות', וכן לא יאכל מאכלים משביעים מאוד כדי שיהיה לו תיאבון לאכול בליל הסדר את מאכלי מצוות החג המיוחדים. אמנם ניתן לאכול מאכלים שברכתם שהכל, וכגון עוגות ללא קמח כלל, ולא ירבו גם בזה, שלא ישבעו מאוד כדי שיאכלו מצה לתיאבון.

ומיצי הענבים לרחוב ולהכריז: כל הרוצה לקחת יבוא וייקח. את מה שנשאר לאחר שהכריז, יכול לקחת לעצמו. היינות ומיץ הענבים שנשארים קדושים בקדושת שביעית. אין לשפוך אותם או לבזותם. מותר לשים מהם במאכלים שרגילים לשים בהם יין כל השנים, וכגון חרוסת או קומפוט, אולם אז כל המאכל נחשב כקדוש בקדושת שביעית.

• זמן שעה עשירית: 15:51,

אופק ירושלים לפי שעון קיץ.

• **כניסת החג:** לובשים בגדים נאים, והנשים מדליקות נרות. בחג הפסח ובחג שביעי של פסח נשים אשכנזיות קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה, וגם חלק מהאשכנזיות נוהגות כך. גם בחג הפסח וגם בחג שביעי של פסח משאירים נר דלוק,

• הפקר יינות ומיצי ענבים:

יש להפקיר בפני שלושה את כל היינות ומיצי הענבים שקדושים בקדושת שביעית. יכול להפקיר בפני חבריו, למרות שיודע שלא ייקחו מזה. יש להוציא את היינות

שניתן להעביר בעזרתו אש דולקת ולבשל עליה מאכלים לצורך החג שלא ניתן או שלא הספיק להכינם מבעוד יום. יש לכוון בברכת ההלל שבתפילה גם על ההלל שבהגדה.

- כוס הקידוש היא הכוס הראשונה של ליל הסדר, כך שמיד בסוף הקידוש שותים אותה בהסבה.

- **קצרת הסדר:** מניחים כרפס (=סלרי) בדוק היטב מתולעים (ראוי להביא ירק מגידול מיוחד המוחזק כנקי מתולעים). יש

המביאים תפוח אדמה לצורך תיבול זה. מביאים ביצה מבושלת או צלויה, זרוע צלויה, מרור וחרוסת, וישנם מנהגים שונים בסדר הקערה.

- **ארבע כוסות:** כל אחד מהמסובים, גברים

כנשים, צריך לשתות ארבע כוסות. שיעור כל כוס הוא כ- 86 סמ"ק, ויש מחמירים לקחת כ-150 סמ"ק. ניתן לכתחילה לשתות מיץ ענבים במקום יין, ובלבד שיהיה רוב מיץ ענבים (ולא מים), ויש מהדרים לשתות יין שאינו מפוסטר. לכתחילה ישתו רוב כוס, כך שאם הכוס גדולה ישתו יותר, ואם קשה ישתו רק רוב רביעית. חולי סוכרת ינהגו כמפורט בתוך החוברת. אפשר לשתות את היין שקדוש בקדושת שביעית, אולם אין לשפוך אותו כשמזכיר את המכות.

- **אכילת מצה:** אכילת המצה היא מצווה על כל אחד ואחד, גברים כנשים. כל אחד חייב לאכול ארבע כזיתות מצה בסך הכול: שתיים בהתחלה, אחת עם הכורך, ואחת לאפיקומן. יש

יצחק שלו, הרב הראשי לירושם

רשאית, ותקפיד להסב באכילת המצה.

• שיעור המצות:

לספרדים כזית אחד הוא קרוב למצת מכונה שלימה, ולאשכנזים יש אומרים שליש מצה ויש אומרים שני שלישי מצה, ויש גם מהספרדים שמקלים בשליש מצה, וניתן לסמוך במקום הצורך. אין לדבר או להתעסק בדברים אחרים בעת אכילת המצה, וכן אין צורך גם למהר ולהיחנק בזמן האכילה, אלא להיות מרוכזים במצווה היינו לאכול מבלי לעסוק בדברים שונים. מי שקשה לו לאכול כל כך הרבה מצות בשל בעיות בריאותיות, או מחמת זקנה וכד', יאכל שליש מצה (אפילו ספרדים), וישתדל לאכול את שאר המצות כשהן מרוככות במים (אפילו

מהדרים לאכול שתי כזיתות באפיקומן. בריאים צריכים לאכול את המצות כמות שהן, היינו לא מרוככות במים ובלי ממרחים שונים. יש לסיים את אכילת האפיקומן עד חצות הלילה, היינו לפני 00:42, והמקילים להמשיך בסיפור ניסי יציאת מצרים וחסדי ה' שבכל דור ודור עלינו, ובשל כך מתעכבים עם האכילה, יש להם על מה שיסמוכו.

• הסבה: חובה לאכול

את המצות ולשתות את ארבע הכוסות בהסבה על צד שמאל. גם שמאלי יסב על צד שמאל, ואם קשה להסב ואכל כבר כזית מצה יצא ידי חובה ופטור מהסיבה. מי שיש לו מכה בצד שמאל וכואב לו להסב פטור. נשים לא מסיבות משום צניעות, ואם רוצה להסב בצניעות

• קריאת ההגדה:

ראוי שכל אחד יקרא בעצמו את ההגדה, ולכן אם נוהגים לעשות סבב בין כל המסובים שכל אחד קורא קטע מסויים, שאר המסבים יקראו בלחש. טוב להסביר תוך כדי ההגדה לפחות את פשט המדרשים ולימודי חז"ל. יש להקפיד במיוחד על הקטע 'רבן גמליאל אומר...', ולהסבירו היטב למסובים בכל שפה ולשון שהם מבינים. עיקר המצווה היא לספר לילדים, ולכן יש לספר להם את סיפור יציאת מצרים לפי הבנתם, וטוב לעשות משחקים חידונים, הצגות וכו' במהלך ליל הסדר, על מנת להסביר להם ולקרובם לסיפורי הניסים.

• ספירת העומר:

במוצאי חג הפסח מתחילים לספור את העומר, ובמוצאי

המחמירים בשרויה), ואם לא יכול לאכול אפילו שליש מצה (רגיל) בבת אחת, יאכל ככל יכולתו אבל לא יברך על אכילת מצה. חולי צליאק יוצאים ידי חובה במצות מיוחדות מקמח שיבולת שועל. מי שלא יכולים לאכול מצות כלל ינהגו כמפורט בתוך החוברת.

• שיעור המרור: אנו

אוכלים שני כזיתות של מרור, הראשונה כשמטבל את החסה בחרוסת, והשנייה כשאוכלים את הכורך, שזה חסה (מרור), חרוסת ומצה. לספרדים צריך לאכול כשניים-שלושה עלי חסה בינוניים בכל פעם, בעוד שלאשכנזים צריך עלה חסה בינוני אחד לכל אכילה. במקום הצורך, גם ספרדים יאכלו עלה אחד בכל טיבול.

שביעי של פסח סופרים שבוע שלם, והכלל השנה הוא שכל יום רביעי בלילה, שזה היום בו ערכנו את הסדר, אנו מוסיפים שבוע בספירת העומר. מי שלא ספר כלל יום אחד ימשיך לספור ללא ברכה. נוהגים מספר מנהגי אבלות בימי הספירה, אולם מותר לברך שהחיינו בימים אלו, ובפרט על פירות שמתחדשים מזמן לזמן, ויש חשש שלא יהיו אחר כך ויפסידו את הברכה עליהם.

• **מציאת חמץ בפסח:**

המוצא חמץ בפסח ברשות הרבים לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו, ואם מצא אותו ברשותו בחול המועד יבער אותו, ואם מצאו ביום טוב עצמו יכפה עליו כלי שלא יבוא לאוכלו, ובמוצאי החג יבער אותו.

• **הלכות חול המועד:** יש לכבד את חול המועד. אין לעשות מלאכות שלא נדרשות לצורך החג. מותר לטייל. צריך לשמח את בני הבית. לימוד תורה בחול המועד הוא מיוחד ומבורך, ומותר לכתוב על מנת לא לשכוח את שלמד.

• **עירוב תבשילין:** בני חו"ל יניחו עירוב תבשילין בערב חג הפסח.

• **שביעי של פסח:** ניתן להעביר אש מנר לנר, ובדרך זו ניתן להדליק אש אבל אין לכבותה. אין להדליק את החשמל. המבשל על פלטה חשמלית וכד' יכוון שעון שבת מבעוד יום. נוהגים לומר בערב החג את שירת הים' ברוב עם, ויש נוהגים לומר תיקון לשביעי של פסח. יש נוהגים כמנהג חב"ד לערוך יסעודת משיח', ואוכלים מצה לקראת

סוף החג, וטוב לנהוג כך, ולחזו את האמונה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

• הלכות יום טוב:

ניתן לבשל מאכלים שטעמם היה משתנה לרעה אם היה מכין אותן מבעוד יום. לכן יש להשאיר נר דלוק עוד לפני השבת, ולהעביר אש מנר לנר, ובדרך זו ניתן להדליק אש אבל אין לכבותה. אין להדליק את החשמל, ולכן אם רוצה לבשל על פלטה חשמלית וכד' יכוון שעון שבת מבעוד יום.

• מימונה: מיד במוצאי חג

שביעי של פסח ניתן לאכול מאכלי קטניות ומצה שרויה (למחמירים באכילתה), אולם

ניתן להכין ולאכול מאכלי חמץ רק כשעה אחרי צאת החג, שאז הרב הרב קונה את החמץ מהגוי. טוב להכין מאכלים כשרים לפסח לערב המימונה, ובמקום צורך יש למכור קמח במכירת החמץ ולהשתמש בו כשעה אחרי צאת החג. אין להכין מאכלי חמץ למימונה במהלך חול המועד או החג. ניתן להכין מאכלים כשרים לפסח בימי חול המועד לכבוד המימונה, אבל במהלך חג שביעי של פסח אין לעשות שום הכנה שהיא, אפילו לא עריכת השולחן ופינוי כלי הפסח. ראוי לכל העדות לעשות את היום הזה כיום שמחה, היינו לעשות סעודה מיוחדת, לשמוח ולהודות לה'.

זמנים חשובים לחג הפסח התשפ"ג – אופק ירושלים

סוף זמן אכילת אפיקומן (ניתן להמשיך בסדר גם אחרי שעה זו):

00:42

צאת החג: 19:38

צאת החג לפי שיטת ר"ת:

20:18

• בתפילת ערבית של מוצאי החג מתחילים לספור את העומר.

כניסת שבת חול

המועד, טז' בניסן,

(7.5.2023 למניינם):

18:27

יציאת השבת: 19:39

צאת השבת לפי שיטת

ר"ת: 20:19.

ערב חג שביעי של

פסח, כ' בניסן, יום

שלישי. (11.4.2023)

(למניינם)

כניסת החג: 18:29

צאת החג: 19:42

צאת החג לפי שיטת ר"ת:

20:22.

יום רביעי, יד' בניסן ערב חג

הפסח (5.4.2023 למניינם)

סוף זמן אכילת חמץ

עד שעה זו יש לסיים לאכול חמץ

ספרדים: 9:41

אשכנזים: 10:04

חב"ד והגר"א: 10:35

סוף זמן ביעור חמץ

עד לשעה זו יש לסיים את שריפת החמץ

ספרדים: 10:54

אשכנזים: 11:23

חב"ד והגר"א: 11:38

מי שחושש שלא יספיק לעמוד בזמני סוף אכילת החמץ או ביעורו לפי מנהגי עדתו, רשאי לכתחילה לנהוג כזמן המאוחר ביותר, ובלבד שיקפיד שלא לעבור זמן זה.

חצות היום (ראוי

להסתפר התגלח לפני שעה

זו): **12:42**

שעה עשירית (אחרי שעה זו אין

לאכול מיני מזונות): **15:51**

כניסת החג: 18:25

הערה: כשעה לאחר יציאת החג, כלומר ביום רביעי בלילה, בכא' בניסן התשפ"ג

(12.4.2023 למניינם) נקנה את החמץ מהגוי. אם לא נודיע אחרת יהיה מותר

להשתמש בחמץ שנמכר במוצאי החג החל מ-20:45. חג שמח!

יצחק שלו

הרב הראשי לירושם

זמנים חשובים לחג הפסח התשפ"ג

זמנים אלו מתאימים לאופק ירוחם והם לפי שעון קיץ

יום רביעי, יד' בניסן ערב חג הפסח (5.4.2023 למניינם)

סוף זמן אכילת חמץ - עד שעה זו יש לסיים לאכול חמץ

ספרדים: 9:42 אשכנזים: 10:06 חב"ד והגר"א: 10:36

סוף זמן ביעור חמץ - עד לשעה זו יש לסיים את שריפת החמץ

ספרדים: 10:55 אשכנזים: 11:24 חב"ד והגר"א: 11:40

- מי שחושש שלא יספיק לעמוד בזמני סוף אכילת החמץ או ביעורו לפי מנהגי עדתו, רשאי לכתחילה לנהוג כזמן המאוחר ביותר, ובלבד שיקפיד שלא לעבור זמן זה.

חצות היום (ראוי להסתפר ולהתגלח לפני שעה זו): 12:42

שעה עשירית (אחרי שעה זו אין לאכול מיני מזונות): 15:51

כניסת החג: 18:45

סוף זמן אכילת אפיקומן (ניתן להמשיך בסדר גם אחרי שעה זו): 00:42

צאת החג לפי שיטת ר"ת: 20:15.

צאת החג: 19:39

- בתפילת ערבית של מוצאי החג מתחילים לספור את העומר.

שבת חול המועד, טז' בניסן, (7.5.2023 למניינם)

כניסת השבת: 18:46 יציאת השבת: 19:40 צאת השבת לפי שיטת ר"ת: 20:16.

ערב חג שביעי של פסח, כ' בניסן, יום שלישי (11.4.2023 למניינם)

כניסת החג: 18:49 צאת החג: 19:43 צאת החג לפי שיטת ר"ת: 20:20.

***הערה: כשעה לאחר יציאת החג, כלומר ביום רביעי בלילה, בכא' בניסן התשפ"ג (12.4.2023 למניינם) נקנה את החמץ מהגוי. אם לא נודיע אחרת יהיה מותר להשתמש בחמץ שנמכר במוצאי החג החל מ-20:45.**

בעזרת ה', תתקיים הכשרת כלים (הגעלה וליבון) ברחבת המקווה ביום שני יב' בניסן התשפ"ג (3.4.2023 למניינם). ההכשרה תתבצע ע"י ר' יעיש אביצורר הי"ו ור' ישראל לוי הי"ו בסיוע צוות אברכים ובחורים נמרים משיבת ההסדר, ובפיקוחו של הרב יצחק שלו שליט"א בין 11:00 ל-16:00 בדיוק!

ניתן גם למכור חמץ במקום שבו נכשיר כלים במהלך שעות אלו.

ישנן מספר עמדות להגעלת כלים וליבון כלים. הגעלת כלים חדשים בכלי נפרד תתאפשר לנהגים כן עד השעה 13:00 בלבד. אין להשתמש בכלים המיועדים להגעלה כבר 24 שעות לפני הכשרתם, היינו מיום ראשון בשעה 11:00.

יצחק שריר
הרב הראשי לירושלים

חג שמח!